

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2564

ISSN 2229-1644 (Print) / ISSN 2730-3144 (Online)

- วัตถุประสงค์ :** เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ทางวิชาการและงานวิจัยทางด้านอยุธยาศึกษา โดยพิมพ์เผยแพร่บทความทางวิชาการ (Article) บทความงานวิจัย (Research Article) บทความปริทัศน์ (Book Review)
- ขอบเขตเนื้อหา :** บทความวิชาการและบทความวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในบริบทด้านอยุธยาศึกษา
- เงื่อนไขการตีพิมพ์ :** บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ จะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ในการรับพิจารณาบทความของวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา โดยกองบรรณาธิการจะตรวจสอบเป็นขั้นแรก แล้วจัดให้มีผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกในสาขานั้น ๆ ร่วมกลั่นกรอง (Peer Review) อย่างน้อย 2 ท่าน โดยเป็นการประเมินแบบ Double-blind peer review คือ ผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้แต่ง และผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา โดยมีการพิมพ์เผยแพร่เป็นรูปเล่ม สำหรับจัดส่งให้ห้องสมุดและหน่วยงานทางวิชาการต่าง ๆ รวมทั้งเผยแพร่ทางระบบฐานข้อมูลวารสารอิเล็กทรอนิกส์ Thai Journals Online (ThaiJO)
- กำหนดเผยแพร่ :** วารสารตีพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน
ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม
- สำนักงาน :** สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
96 ถนนปรีดิพนมยงค์ ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13000 โทรศัพท์ / โทรสาร 0-3524-1407
เว็บไซต์สถาบันอยุธยาศึกษา: www.aru.ac.th/asi
เว็บไซต์วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา:
<http://so02.tci-thaijo.org/index.php/jas>

คณะกรรมการกองบรรณาธิการ

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

ที่ปรึกษา : นายกสภามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

บรรณาธิการบริหาร : อาจารย์สุรินทร์ ศรีสังข์งาม

บรรณาธิการ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชนิกันต์ ผลเจริญ

กองบรรณาธิการ :	ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
	รองศาสตราจารย์ ดร.กาสัก เต๊ะขันหมาก	มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
	รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ดาบเพชร	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภิกษุ กัลยาณมิตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
		ในพระบรมราชูปถัมภ์
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สหภัส อินทรีย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏ
		บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา
	อาจารย์ ดร.ปิยะนาถ อังควาณิชกุล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
	อาจารย์ ดร.ณรงค์ คุ้มมณี	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
	อาจารย์อุมาภรณ์ กล้าหาญ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
	อาจารย์กันยารัตน์ คงพร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
	ดร.เกษรา ศรีวิเชียร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

เลขานุการกองบรรณาธิการ : นายพัทธ์ แดงพันธ์

ศิลปกรรมรูปเล่ม : นายพัทธ์ แดงพันธ์

คณะทำงาน : ฝ่ายวิชาการ

นางสาวธิยา รื่นชล
นายปัทพงษ์ ชื่นบุญ
นายอายุวัฒน์ คำผล
นางสาวอรอุมา โพธิ์จั่ว

ฝ่ายบริหารงานทั่วไป

นางสาวธัญวลัย แก้วแหวน
นางสาวสายรุ้ง กล้าเพชร
นางสาวศรีสุวรรณ ช่วยโสภา
นางประภาพร แดงพันธ์

๒ ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

รองศาสตราจารย์ ดร.กาฬก เตชะชั้นหมาก	มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร	ข้าราชการบำนาญ
รองศาสตราจารย์ ดร.ธานี สุขเกษม	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยากร หวังมหาพร	มหาวิทยาลัยศรีปทุม
รองศาสตราจารย์ ดร.พนารัตน์ มาศนมาตล	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.ภาคิน โขติเวศย์ศิลป์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
รองศาสตราจารย์ ดร.ศานติ ภัคดีคำ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์	มหาวิทยาลัยมหิดล
รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน	ข้าราชการบำนาญ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กมลวรรณ วรรณธนะ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยา สว่างคง	มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์กรรณ รอดทรัพย์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภักดิ์ดี กัลยาณมิตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มยุรี รัตนเสริมพงศ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ว่าที่ร้อยเอก ดร.ณัฐดนัย แก้วโพนงาม	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิมลศักดิ์ นิลผาย	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เพชรรุ่ง เทียนปัวโรจน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
อาจารย์ ดร.ธีรพงษ์ คำอุ่น	สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร รัฐสภา
อาจารย์ ดร.ปฐมพงษ์ สุขเล็ก	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
อาจารย์อุมาภรณ์ กล้าหาญ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

สารบัญ

ลิเกวิฑู อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา: ความบันเทิงที่เหลือเพียงความทรงจำ เขมวันต์ นาฏการจันดิษฐ์ และภานุพงศ์ นวลไย	7
สภาพบังคับทางอาญาในพระไอยการลักษณะหัวเมืองสำหรับชายชู้ พนิดา ตาละคำ อริสา ศุภากรเสถียรชัย และเชาวลิต สมพงษ์เจริญ	27
ความเชื่อเรื่องนาคในวรรณคดีสมัยอยุธยา วรางคณา ปัญญาณี	41
การประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีนครประวัติศาสตร์ภาคกลาง ปกรณ กาลังเอก	59
อิหม่ามกับการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยกฎหมายอิสลาม: กลุ่มมุสลิมคลองตะเคียน ลำเภาล้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อดิสร ภูสาระ	70
การศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ ไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กมลวรรณ วรรณชนัง และสิบลวงศ์ กาฬวงศ์	85
ทักษะการเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 ปราโมทย์ ระวิน และรัตนชัย ปรีชาพงศ์กิจ	99
บริบททางประวัติศาสตร์ของปราสาทนครหลวงที่สัมพันธ์กับบริบทของชุมชน โดยรอบปราสาทหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชเนตติ พุ่มพฤษ และชาลิวัฒน์ จิตต์โสภา	118

บทบรรณาธิการ

หลังจากวันหยุดสงกรานต์ ประจำปี 2564 โควิด-19 กลับมาระบาดในประเทศไทยอีกครั้ง ระลอกหนึ่ง ด้วยเชื้อไวรัสที่กลายพันธุ์และรุนแรงยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าเราคนไทยจะได้รับการทยอยฉีดวัคซีนต้านเชื้อไวรัสกันไปบางส่วนแล้วก็ตาม แต่เรายังคงต้องใช้วิถีชีวิตรูปแบบใหม่กันไป ซึ่งในขณะนี้ทางราชการประกาศให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่ควบคุมพิเศษ ส่งผลให้ต้องเพิ่มการทำงานจากที่บ้าน (work from home) งดเข้าเที่ยวชมโบราณสถาน งดนั่งรับประทานอาหารภายในร้าน และงดการออกนอกเขตสถานในยามวิกาลเพื่อลดการระบาดของโรคโควิด-19 โดยหวังว่าสถานการณ์จะดีขึ้นในเร็ววันนี้

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา รวบรวมความรู้เกี่ยวกับ “อยุธยา” ในทุกศาสตร์และทุกมิติ กองบรรณาธิการเปิดรับบทความวิจัยและบทความวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์จากผู้เขียนทุกสาขาอาชีพ เพื่อส่งเสริมให้ผู้อ่านได้รับความรู้ ตั้งแต่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปจนถึงความร่วมมือในทุกระดับของ “อยุธยา” บทความที่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิจะได้รับการตีพิมพ์ตามลำดับ

เนื้อหาของบทความวิชาการ และบทความวิจัย ประกอบด้วย 1.ลิเกวิทยุ อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา: ความบันเทิงที่เหลือเพียงความทรงจำ โดย คุณเขมวันต์ นาฏการจันดิษฐ์ และ คุณกานุพงศ์ นวลใย 2.สภาพบังคับทางอาญาในพระไอยการลักษณะหัวเมืองสำหรับชายชู้ โดยคุณพินดา ตาละคำ คุณอริสรา ศุภกรเสถียรชัย และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เชาวลิต สมพงษ์เจริญ 3.ความเชื่อเรื่องนาคในวรรณคดีสมัยอยุธยา โดยอาจารย์วรางคณา ปัญญามิ 4.การประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีนครประวัติศาสตร์ภาคกลาง โดยคุณปกรณ์ กำลังเอก 5.อิหม่ามกับการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยกฎหมายอิสลาม: กลุ่มมุสลิมคลองตะเคียน สำเภาลม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อดิศร ภูสาระ 6.การศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กมลวรรณ วรรณธำ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สีบวงศ์ กาหวงศ์ 7.ทักษะการเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 โดยอาจารย์ปราโมทย์ ระวิน และอาจารย์รัตนชัย ปรีชาพงศ์กิจ 8.บริบททางประวัติศาสตร์ของปราสาทนครหลวงที่สัมพันธ์กับบริบทของชุมชนโดยรอบปราสาทหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดย อาจารย์ชนตติ พุ่มพุกษ์ และ อาจารย์ชาลิวัฒน์ จิตต์โสภาค

ในนามของคณะกรรมการกองบรรณาธิการ วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้พิจารณา ถิ่นกรอง ชี้นำและปรับปรุงแต่ละบทความให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบพระคุณผู้อ่านทุกท่านที่ติดตามวารสารมาโดยตลอด หากมีข้อเสนอแนะประการใด กรุณาแจ้งมายังกองบรรณาธิการ จักขอบพระคุณยิ่ง

บรรณาธิการวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

ลิเกวิทยุ อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา: ความบันเทิงที่เหลือเพียงความทรงจำ

Thai Traditional Radio Dramatic Performance,
Sena District, Phranakhon Si Ayutthaya Province:
The Entertainment Leaving Only a Memory

เคมีวันต์ นาทฏการจณดิษฐ์ / Khemawan Nattakarnjanadid
ศิลปินและนักวิชาการอิสระ
Freelance Artist and Researcher

ภานุพงศ์ นวลไย / Phanupong Nuanyai
ศิลปินและนักวิชาการอิสระ
Freelance Artist and Researcher

วันที่รับบทความ 7 เมษายน 2564 / แก้ไขบทความ 12 กรกฎาคม 2564 / ตอบรับบทความ 4 สิงหาคม 2564

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากิจการลิเกวิทยุในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีวิธีการศึกษาด้วยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารอ้างอิงทั่วไป เอกสารชั้นปฐมภูมิ และเอกสารชั้นทุติยภูมิ รวมถึงการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงสัมภาษณ์จากเจ้าของกิจการ โดยผลการศึกษาพบว่า อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เคยมีคณะลิเกวิทยุ จำนวน 2 คณะ คือ คณะลิเกวรมิตรบ้านแพน และคณะสมพงษ์ลูกบ้านแพน ที่ในอดีตเคยใช้พื้นที่ทางสื่อวิทยุในการสร้างชื่อเสียง และขยายกลุ่มลูกค้าให้กว้างขึ้น ในช่วงระยะเวลา พ.ศ.2525-2535 ถึงแม้ว่าต้นทุนในการผลิตและเช่าพื้นที่สื่อจะมีอัตราค่าใช้จ่ายสูง แต่ด้วยค่านิยมของลิเกซึ่งมีอยู่ทั่วไป และจุดแข็งของสื่อวิทยุที่มีลักษณะเป็นสื่อรุก สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้คนจำนวนมาก แม้ในพื้นที่ที่การคมนาคมเป็นไปด้วยความลำบาก ทำให้มีห้างร้านต่าง ๆ สนใจให้การสนับสนุนทุนทรัพย์เพื่อใช้ในการดำเนินงานเป็นจำนวนมาก โดยมีเงื่อนไขคือ คณะลิเกนั้นจะต้องช่วยโฆษณาผลิตภัณฑ์หรือร้านค้าของตนเป็นข้อแลกเปลี่ยนทางธุรกิจ ต่อมาเมื่อสื่อโทรทัศน์สามารถเข้าถึงผู้คนได้มากขึ้นและลิเกส่วนหนึ่งเริ่มหันมาใช้สื่อโทรทัศน์แทน ลิเกวิทยุจึงเริ่มเสื่อมความนิยมลง ทำให้ผู้สนับสนุนรายต่าง ๆ เริ่มถอนตัว ส่งผลให้คณะลิเกทั้งสองคณะเกิดปัญหาการขาดแคลนทุนทรัพย์ อันเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ต้องล้มเลิกกิจการลิเกวิทยุ เหลือแต่เพียงคำบอกเล่า ป้ายคณะ และสถานที่ต่าง ๆ เป็นหลักฐานและมรดกความทรงจำในอดีต อย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอความบันเทิงสู่ผู้ชมที่สอดคล้องกับค่านิยมของผู้คนในสังคม เพื่อการดำรงอยู่ของลิเกในฐานะของศิลปะการแสดงที่เป็นมรดกภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของไทย

คำสำคัญ : ลิเกวิทยุ อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มรดกความทรงจำ

Abstract

This article purpose to study about Thai Traditional Radio Dramatic Performance, Sena District, Phranakhon Si Ayutthaya Province by searching from common references, primary source, and secondary source, included the interviewing Thai Traditional Radio Dramatic Performance owner, Sena District, Phranakhon Si Ayutthaya Province to collect data. It was found that there were 2 Thai Traditional Radio Dramatic Performance troupe: Ruam Mit Ban Pan and Somphong Look Ban Pan. They were widely popular in 1982-1992 by using the radio broadcasting to promote and expand the customer group. Although the cost of production and media rental fee were too high but gaining popularity of like and the strength point of radio broadcasting that could reach to many people without communication problem. Therefore, many shops and stores were interested to support a lot of money for the performance with the following business conditions that like troupes have to advertise their products or shops. Afterwards like troupes changed to use the television media instead of the radio media because of the television media could reach more people. That's why Thai Traditional Radio Dramatic Performance began to decline in popularity and some sponsors withdrew from like troupes. They got into financial problem so they went finally out of their business what left is hearsay, troupes' signs, places, and remembrance. However, from this change showed the attempt to adapt the entertainment presentation pattern in accordance with people popularity for remaining Thai Traditional Dramatic Performance that is an important Thai national art.

Keywords: Thai Traditional Radio Dramatic Performance, Sena District, Phranakhon Si Ayutthaya Province, heritage of remembrance

บทนำ

ลิเก เป็นมหรสพอย่างหนึ่ง และเป็นธุรกิจบันเทิงที่มีผลกำไรขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้ว่าจ้างหรือผู้ชมเป็นสำคัญ การเข้าถึงกลุ่มผู้ชมเพื่อให้เป็นที่รู้จักและจดจำเพื่อให้ได้มาซึ่งการจ้างงานนั้น เป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของลิเกมาตั้งแต่อดีต แต่เดิมลิเกเป็นมหรสพบนเวทีที่มีลักษณะเป็น “สื่อรับ” คือผู้รับสารจะได้รับความบันเทิงจากการแสดงด้วยการเดินทางเข้ามาหา เข้ามาชมเท่านั้น (กนิษฐา เทพสุด, 2550, หน้า 100) ผู้ชมที่อาศัยอยู่ไกล หรืออาศัยอยู่ในแถบทุรกันดาร จะไม่สามารถเข้าถึงการแสดงได้ แม้ว่าต่อมาการคมนาคมจะสะดวกขึ้น แต่ด้วยวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ผู้คนเริ่มใช้ชีวิตเร่งรีบมากขึ้น การเดินทางไปรับชมการแสดง หรือรับชมการแสดงในระยะเวลานาน ๆ อาจเป็นอุปสรรค ลิเกจึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อให้มีลักษณะเป็น “สื่อรุก” ที่จะสามารถเข้าถึงผู้คนได้สะดวกและง่ายดาย ยกตัวอย่างเช่น การใช้สื่อโทรทัศน์เป็นพื้นที่ทำการแสดง ซึ่งปรากฏหลักฐานการออกอากาศครั้งแรก มาตั้งแต่ พ.ศ. 2506 การบันทึกภาพการแสดงลงสื่อ VDO CD DVD เพื่อจัดจำหน่ายให้ลูกค้านำไปรับชม รับฟังตามอัธยาศัยของบริษัทเอกชนต่าง ๆ หรือใน พ.ศ.2563 ที่ประเทศไทยประสบวิกฤตการณ์โรคระบาดโควิด – 19 (COVID - 19) ส่งผลให้

ต้องงดกิจกรรมที่มีการรวมกลุ่มคนจำนวนมาก ๆ นั้น คณะลิเกหลาย ๆ คณะ ที่โดนยกเลิกการว่าจ้างงาน ใช้สื่อโซเชียลมีเดีย เช่น YouTube หรือ Facebook เป็นพื้นที่ทำการแสดง เพื่อเรียกรายได้จากพ่อยกแม่ยก หรือทำการประชาสัมพันธ์คณะให้เป็นที่รู้จัก เป็นต้น

ลิเกวิทยุเป็นรูปแบบการนำเสนออีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 7 แม้ว่าจุดประสงค์แรกของลิเกวิทยุ อาจเกิดขึ้นจากความต้องการหิบบัณฑิตความนิยมชมชอบลิเกของคนทั่วไป มาชักนำให้สื่อวิทยุเป็นที่สนใจจริง แต่การที่สื่อวิทยุสามารถเข้าถึงกลุ่มคนจำนวนมากในยุคสมัยที่การคมนาคมเป็นไปโดยลำบาก และมหรสพชนิดต่าง ๆ ยังเป็นสิ่งบันเทิงที่หาชมได้ยาก ลิเกวิทยุจึงนับได้ว่าเป็นสิ่งบันเทิงที่สะดวกและมีต้นทุนในการรับชมรับฟังต่ำ ส่งผลให้เป็นที่นิยมทั้งในกลุ่มผู้ฟังและผู้ประกอบการลิเก ในการหิบบัณฑิตสื่อวิทยุในการนำเสนอผลงานการแสดงให้เป็นที่รู้จัก ดังเช่น คณะลิเกรวมมิตรบ้านแพนและคณะลิเกสมพงษ์ลูกบ้านแพน ซึ่งเคยมีชื่อเสียงในฐานะลิเกวิทยุจากอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกเหนือจากการแสดงบนเวทีที่มีคุณภาพ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันคณะลิเกทั้งสองคณะกลับล้มเลิกกิจการดังกล่าว ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้ลิเกทั้งสองคณะตัดสินใจจัดตั้งและล้มเลิกกิจการ รวมถึงขั้นตอนการดำเนินการทั้งการหาทุนทรัพย์ รูปแบบการแสดงและการบันทึกเสียง ตลอดจนผลกำไรของกิจการนั้นนับว่าเป็นประเด็นสมควรแก่การศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ ตลอดจนข้อมูลที่เป็นดังมรดกทางความทรงจำของอำเภอเสนาและจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประวัติความเป็นมาของลิเก

ลิเก เป็นการแสดงประเภทหนึ่ง สันนิษฐานว่ามีต้นกำเนิดจากการสวดในพิธีกรรมทางศาสนา ปรากฏหลักฐานอยู่ในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า รัชกาลที่ 5 เกี่ยวกับงานบำเพ็ญพระราชกุศลพระศพสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์-พระบรมราชเทวีว่า วันที่ 4227 วันจันทร์ ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 8 ปีมะโรง โทศก จุลศักราช 1242 ความว่า “เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สรงมูรธาภิเศกแล้วเสด็จไปแจกเงินที่หอธรรมสังเวช (ครั้งนี้มีคนมาก ประจวบกัน 2 อย่าง การพระศพอย่าง 1 หัวคำอย่าง 1) แต่ประทับทอดพระเนตรพวกโตะแขกสวดที่อุฎฐวิหารณศาลาก่อน เป็นของขรัวหยาจัดเข้ามาฉลองพระเดชพระคุณ รวมพวกโตะที่สวดมนต์ด้วยกัน 47 คน” (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2564, vajirayana.org)

การสวดของแขกที่ปรากฏในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน แม้จะมีรายละเอียดไม่มาก แต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็นผู้พบเห็นเหตุการณ์นั้น ต่อมาได้ตรัสเล่าถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในจดหมายเหตุส่วนพระองค์ ลงวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2483 ณ บ้านชินนามอน เมืองปิ่น ความว่า “หม่อมฉันไปดูเห็นล้วนเป็นพวกแขกเกิดในเมืองไทย ทราบภายหลังว่าเป็นชายเมืองนนทบุรีนั่งขัดสมาธิถือธรรมาสน์แขกล้อมเป็นวงจะเป็นวงเดียวหรือสองวงจำไม่ได้แน่ แต่นั่งสวดโยกตัวไปมาสวดเป็นลำนำอย่างแขกเข้ากับจังหวะธรรมาสน์ ได้เห็นเป็นครั้งแรกก็ไม่มีผู้เอาใจใส่สัก” (ดำรงราชานุภาพ, 2564, vajirayana.org) และทรงเล่าถวายต่อไป โดยมีเนื้อความว่า ในปีเดียวกันนั้น ได้เสด็จไปงานเฉลิมพระชันษาสมเด็จพระราชินีวิกตอเรียที่สถานทูตอังกฤษ ทรงทอดพระเนตรเห็นพวกนักสวดแขกชาวไทยนั่งธรรมาสน์ล้อมวงกันสองวงประชันกัน วงหนึ่งกำลังจะเล่นลูกหมัด แล้วนำกลองธรรมาสน์ขึ้นตั้ง จุดเทียนข้างหลังทำเป็นจอหนังแล้วเอาตัวหนังตะลุงเล็ก ๆ ขึ้นขีด ทรงวินิจฉัยเสริมว่าเป็นทำนองเดียวกันกับนักสวดคฤหัสถ์ คือสวดเนื้อหาหลักธรรมพอบเป็นคำ

และแผลงให้สนุกขึ้นจนเป็นเครื่องเล่น ต่อนั้นเมื่อถึงงานพระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ที่ท้องสนามหลวง เมื่อพระราชทานเพลิงแล้วทำบุญ 7 วัน ณ พระพุทธรูปเศวตฉัตร ได้มีพระญาติมาทูลขอแสดง ยี่เก อย่างแซกซันใหม่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้เล่นตามประสงค์ ซึ่งยี่เกอย่างใหม่นั้น มีลักษณะคือปลูกปะรำเหมือนอย่างโรงละคร มีพวกแขกหรือไทยแต่แต่งตัวเป็นแขกถือร่มนานั่งเป็นวง อยู่หน้าโรงแทนปีพาทย์ พอตีระฆังมาพร้อมกับการลั่นแบบแขกโหมโรงเสร็จ มีแขกออกมาเต้นพร้อม กับ ร้องลั่นไปด้วยครุหนึ่ง แล้วจึงหยุดเจรจามีคนแต่งตัวเป็นไทยออกมาถามกิจธุระของแขก แขกก็ตอบว่าจะ มารดน้ำมนต์ให้เกิดความเป็นมงคล แล้วก็ร้องและเต้นอีกจึงเข้าโรง จากนั้นจึงมีชุดการแสดงออกภาษา ต่าง ๆ เล่นไปจนหมดมิได้เป็นเรื่องติดต่อกัน ทรงสนนิษฐาน มีเนื้อความในจดหมายส่วนพระองค์ว่า “พิเคราะห์ดูก็เห็นได้ว่าเอาเค้าการสวดของแขกเช่นพรรณนามาแล้วมาปรุงกับการเล่นลูกหมัด “สิบสองภาษา” ในกระบวนสวดศพของไทย เพราะเอาแขกสวดเข้าสมทบจึงเรียกว่า “ยี่เก” ตามคำภาษามลายู เป็นมูลที่จะเกิดมีการเล่นยี่เกไทยมาแต่ครั้งนั้น ต่อมาคนพวกนั้นก็เที่ยวเล่นตามแต่จะมีใครหา แต่ยังไม่เล่นเป็นชุด อย่างเช่นเล่นถวายตัวตั้งพรรณนามาแล้ว เอาชุดแขกรดน้ำมนต์เบิกโรงเป็นนิจด้วยถือว่า เป็นการให้พร ต่อมาอีกนานจะเป็นพระยาเพชรปราณี (ตรี) หรือผู้ใดไม่ทราบแน่นอน จึงคิดตั้งโรงเล่นยี่เก เก็บค่าดู และเล่นเป็น “วิก” คือเล่นตอนมีแสงเดือนแต่วันขึ้น 8 ค่ำ ไปจนแรม 8 ค่ำ ตามแบบละคร เจ้าพระยา มหินทร และเล่นยี่เกเป็นเรื่องต่าง ๆ เหมือนอย่างละคร ไม่เล่นเป็นชุด ๆ เหมือนเมื่อแรกเกิดขึ้น การที่เกี่ยวกับแขกก็เป็นเพียงตีระฆังตอนแขกรดน้ำมนต์เบิกโรง แล้วก็ใช้ปีพาทย์เครื่องใหญ่ แต่ชื่อที่ เรียกว่า “ยี่เก” นั้นพวกมลายูเมืองปัตตานีเขาเรียกว่า “ติเก” หมายความว่าขับร้องลั่นต่าง ๆ ไม่เกี่ยวแก่ การรำเต้น พวกที่เล่นรำเต้นเขาเรียกว่า “มายง” เห็นจะตรงกับพวกที่เราเรียกว่า “ละครแขก” มาแต่ก่อน นั้นเอง เรื่องตำนานยี่เกมีมาดังนี้” (ดำรงราชานุภาพฯ, 2564, vajirayana.org)

จากข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าพระยาเพชรปราณี เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการนำเอา การสวดของแขก มาพัฒนารูปแบบสู่การแสดงเป็นเรื่องเป็นราวอย่างละครขึ้น โรงลิเกของพระยา- เพชรปราณีตั้งอยู่ที่บ้านหน้าวัดราชนาคตา แต่เดิมใช้ผู้แสดงเป็นหญิงล้วน ต่อมาปรับใช้ผู้ชายแสดง รูปแบบ การแสดง เช่น เพลงที่ใช้ในการแสดง มีเพลงทำนองหลักเรียกว่ารานิเกลิงหรือราชานิเกลิงแทนเพลงร้าย ละคร ใช้เพลงสองชั้นง่าย ๆ เช่นเพลงนาคราชเป็นเพลงร้อง (อนุกุล วิจารณ์สุขสมบูรณ์, 2557, หน้า 28) เพลงหน้าพาทย์นิยมใช้แต่ที่จำเป็น เช่น เพลงเชิด เพราะ “ตัวยี่เกไม่ใช่ละคร รำไม่เป็น ที่รำได้อยู่บ้างก็ เพราะพยายามหัดกันขึ้นได้เล็กน้อย เพลงเชิดไม่ต้องรำ อย่างไรก็ได้ จึงได้ใช้มากที่สุด” (นริศรานูวดีวงศ์, 2564, vajirayana.org) โดยเรื่องที่แสดงใช้เรื่องที่น่ามาจากละครนอกและละครพันทาง โดยเน้นดำเนิน เรื่องให้รวดเร็วทันใจและเน้นตลกขบขัน แต่ก่อนตัวแสดงน่าจะดันกลอนร้องโต้ตอบกันเอง แต่เมื่อ คณะลิเก ของหม่อมสุภาพ กฤดากร นำบทพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนามาแสดง จึงเกิดการร้องรำตามบทขึ้น ลิเกแบบอย่างของพระยาเพชรปราณีมีจุดเด่นอีกประการคือการแต่งกายที่หรูหรา โดยนำรูปแบบบางส่วน ของชุดข้าราชการ ในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่น การสวมถุงเท้า การประดับแพรสายสะพาย การสวม เครื่องประดับที่ทำคล้ายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ขนาดใหญ่มาประยุกต์ใช้ เพื่อให้ผู้ชมเกิดความสนใจ ซึ่งรูปแบบการแสดงลิเกของพระยาเพชรปราณีดังที่ได้อธิบายมานี้ ปัจจุบันเรียกกันว่า “ลิเกทรงเครื่อง”

ต่อมาเมื่อเข้าสู่ภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เกิดลิเกรูปแบบใหม่ ที่เรียกว่า “ลิเกลูกบท” ขึ้น มนตรี ตราโมท ให้คำอธิบายเกี่ยวกับว่า “ลูกบท” และ “ลิเกลูกบทไว้ว่า” เป็นวิธีบรรเลงแบบหนึ่งซึ่งเป็น ที่นิยมเมื่อร้องและบรรเลงเพลงสามชั้นเป็นแม่บทจบไปแล้ว ก็ต่อท้ายด้วยเพลงเล็ก ๆ สั้น ๆ ที่มีชั้นเชิง

กระฉับกระฉ่างหรือเพลงภาษาต่าง ๆ เป็นลูกบทอีกเพลงหนึ่ง แล้วจึงออกลูกหมดแสดงว่าจบ เมื่อร้องและบรรเลงเพลงลูกบทเป็นภาษาใด ก็ให้ตัวแสดงชุดภาษานั้นออกมา (มนตรี ตราโมท, อ้างถึงใน อนุกุล โรจนะ สุขสมบูรณ์ 2557, หน้า 20)

ลิเกลูกบทยังมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากลิเกทรงเครื่อง คือการลดทอนเครื่องแต่งกายหรูหราของลิเกทรงเครื่องลงให้มีรูปแบบเรียบง่ายขึ้น เช่น ผู้ชายนุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อคอกลม มีผ้าคาดพุง ผู้หญิงนุ่งซิ่น ห่มสไบ โดยมีเหตุปัจจัยจากสถานการณ์ความไม่สงบในวิกฤติการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ส่งผลให้เศรษฐกิจตกต่ำ สินค้าอุปโภคและบริโภคหายากและมีราคาสูงขึ้น ลิเกจึงต้องปรับตัวให้อยู่รอดในสภาวะการณดังกล่าว ต่อมาเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง เมื่อ พ.ศ.2488 แม้การจัดหาวัสดุมาประดิษฐ์เป็นเครื่องแต่งกายจะทำได้ง่ายขึ้น แต่ลิเกนั้นก็มิได้กลับไปใช้เครื่องแต่งกายอย่างลิเกของพระยาเพชรปรางค์ดังเก่า ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากความนิยมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเครื่องแต่งกายในยุคต่อมา ผู้ชายนิยมสวมสนับเพลาปักเพชร นุ่งทับด้วยโจงกระเบน และสวมถุงน่องหรือถุงเท้าสีขาว เสื้อนิยมคอกลมแขนสั้นหรือคอพวงมาลัย ทับด้วยเสื้อกั๊กปักเพชรเทียม ศีรษะโพกผ้า หรือสวมสังเวียนที่ประดับเพชรเทียมหรือแถบเพชร ที่เรียกว่า “เพชรหลา” และปักขนนกสีขาว ผู้หญิง นิยมสวมชุดราตรีตามสมัยนิยม เกล้าผมประดับด้วยดอกไม้ และสวมมงกุฎเพชร ไม่มีแบบแผนตายตัว มีการนำเอาการแสดงประเภทอื่น ๆ เช่น เพลงลูกทุ่งที่กำลังเป็นที่นิยม มาปรับใช้ กับการแสดงด้วย ซึ่งลิเกในยุคนี้ ปัจจุบันเรียกกันว่า “ลิเกเครื่องเพชร” ซึ่งน่าจะเป็นชื่อที่เกิดจากการนิยมนำเพชรเทียม หรือเพชรหลามาประดับตกแต่งเครื่องแต่งกายจนเกิดความวูบวาบจับตานั่นเอง

ต่อมาเกิดกระแสความนิยมในละครพื้นทางเรื่องผู้ชนะสิบทิศของกรมศิลปากร ซึ่งเป็นผลงานความคิดริเริ่มของอาจารย์เสรี หวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติชั้น ส่งผลให้ลิเกเกิดการนำเอาเรื่องผู้ชนะสิบทิศมาแสดง และเกิดการแต่งบทลิเกเรื่องใหม่ ๆ ให้มีสถานที่ ชื่อตัวละคร เป็นอย่างชนชาติมอญ พม่า ตลอดจนจนถึงเกิดการเปลี่ยนแปลง เครื่องแต่งกายของลิเกฝ่ายชาย ให้มีลักษณะแบบเครื่องแต่งกายตัวละครฝ่ายพม่าในละครพื้นทาง แต่ยังคงลักษณะสำคัญของเครื่องแต่งกายลิเก คือการสวมถุงเท้าหรือถุงน่องสีขาว การประดับเพชรวูบวาบ และการปักขนนกสีขาวที่บริเวณศีรษะ นอกจากนี้ยังเกิดการปรับเปลี่ยนวงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง จากวงปี่พาทย์เครื่องห้าเป็นวงปี่พาทย์มอญเพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องแสดงที่มีความต่างชาติต่างภาษา มีการขยายเวทีให้มีขนาดกว้างใหญ่ และใช้ระบบเวทีทันสมัย ทั้งแสง เสียง เพื่อสู้กับความดังของเครื่องเสียงจากเวทีภาพยนตร์กลางแปลง และเวทีคอนเสิร์ตลูกทุ่ง (อนุกุล โรจนะ สุขสมบูรณ์, 2557) และมีการยกพื้นเวทีด้านหลังตลอดแนว ไว้สำหรับวางเครื่องดนตรี เพื่อให้ผู้ชมได้มองเห็นวงดนตรีทั้งวง ไม่มีการทำหลังคา จึงเป็นที่มาของการเรียกลิเกในยุคนี้ว่า “ลิเกลอยฟ้า” (มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2564, saranukromthai.or.th.)

ในปัจจุบันรูปแบบของการแสดงลิเก จากการสังเกตพบว่ายังคงมีลักษณะเหมือนลิเกลอยฟ้า แต่ในบางคณะอาจมีการนำเอาการแสดงประเภทอื่น ๆ มาเป็นส่วนหนึ่งในการทำการแสดงด้วย โดยชานาถ พรธนอรธ ปัจจุบัน อายุ 36 ปี ครูโรงเรียนปณณวิทย์ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กล่าวถึงรูปแบบการแสดงเบิกโรงของลิเกในปัจจุบันว่า โดยปกติแล้วลิเกจะรำถวายมือ และออกแขกก่อนเล่นเข้าเรื่อง แต่บางคณะที่มีพระเอก นางเอกเป็นนักร้องมีชื่อเสียง มักนิยมจัดให้มีการแสดงคอนเสิร์ตประมาณหนึ่งชั่วโมง หรืออาจนำเอาระบำรำฟ้อน เช่น รำสีภาค ฟ้อนเล็บ ฟ้อนลาวแพน ระบำตารีกีปัส เจิ้งกะโป้ เจิ้งโป่งลง ตลอดจนกายกรรม มายากล หรือ คาบาเร่ต์โชว์

เช่น การแสดงของคณะลิเกรวมดาวสาวประเภทสอง ส.สำรวมศิลป์ อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น (ชนานาถ พรณนรรณ, 2564, 26 พฤษภาคม) ซึ่งหากพิจารณาจะพบว่ารูปแบบของการแสดงลิเก ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับความบันเทิงของผู้ชม ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ธุรกิจบันเทิงอย่างลิเก สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้ง

ลิเกวิทยุ

ลิเกวิทยุ เป็นการนำเสนอลิเกแบบหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะเป็นละครมิด คือ ผู้ชมจะมองเห็นภาพได้จากการจินตนาการเรื่องราวตามที่ได้รับฟังเสียง ในงานวิจัย เรื่อง ลิเกในประเทศไทย อนุกุล โรจนะสุขสมบุรณ์ ได้อ้างถึงข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของลิเกวิทยุ จากหนังสือ “ลิเก” โดยสุรพล วิรุฬห์รักษ์ ว่า “เมื่อ พ.ศ.2471 ได้เกิดสถานีวิทยุ 1 ปณ.ขึ้น ลิเกก็ได้มีโอกาสทำการออกอากาศเป็นประจำ ทำให้ผู้ฟังทางบ้านสนใจลิเกวิทยุกันมาก ลิเกคณะแรกที่เข้าไปแสดงออกอากาศคือคณะสุชิน เทวพะลิน จากนั้นได้มีคณะสนธิ เกตุ ทะนัง ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นคณะเกตุพนนาฏ ออกอากาศตามมาเมื่อ พ.ศ.2473 สถานีวิทยุแห่งประเทศไทยของกรมโฆษณา (กรมประชาสัมพันธ์) เริ่มเปิดออกอากาศ คณะสุชิน เทวพะลินและเกตุพนนาฏก็ออกอากาศเป็นประจำเช่นกัน และมีคณะฉลาด คำมูลคดี เพิ่มขึ้นมาอีกคณะหนึ่ง คุณครูสุดจิตต์ ดุริยประณีตนักร้องและหัวหน้ากองดนตรีดุริยประณีตในปัจจุบัน เคยเป็นนางเอกลิเก ประจำคณะสุชิน เทวพะลิน มาตั้งแต่อายุ 14 ปี จนนายสุชินถึงแก่กรรม แสดงว่าลิเกวิทยุนี้ต้องการให้ความสำคัญต่อเสียงร้องของผู้แสดงเป็นอย่างยิ่ง”

วิทยุเป็นที่สนใจของประชาชนมากจนรัฐบาลสนใจใคร่ใช้ลิเกเพื่อส่งเสริมนโยบายต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ดังนั้นในปี พ.ศ.2495 จอมพล ป.พิบูลสงคราม เห็นว่ามีประชาชนชาวบ้าน ชอบลิเกกันมาก และมีลิเกเป็นอาชีพถึง 4,000 คน จึงคิดให้มีการประกวดลิเกต่อต้านคอมมิวนิสต์ขึ้น โดยมีกติกาว่า ให้แต่ละคณะแสดงในเวลา 30 นาที และต้องส่งบทให้ตรวจก่อนทั้งหมด ในงานนี้มีลิเกชั้นเยี่ยมของเมืองไทยในยุคหนึ่งเข้ามาประกวดหลายคณะ เช่น คณะเสน่ห์ โกมารชุน คณะฉลาด คำมูลคดี คณะสะอั้ง-ธรรมกุล คณะสุชิน เทวพะลิน คณะหอมหวล เป็นต้น และผลปรากฏว่า คณะสุชิน เทวพะลิน ชนะในการประกวดครั้งนี้ ในเรื่อง ชาตกับปัญญา ตั้งแต่นั้นมาลิเกก็เป็นที่แพร่หลาย

รูปแบบของการแสดงลิเกวิทยุ ในปัจจุบันมี 2 รูปแบบ คือแบบแสดงในห้องส่งและแบบแสดงออกตัว การแสดงในห้องส่งนั้น ผู้แสดงมีบทลิเกซึ่งจัดเตรียมบทมาพร้อมมูลโดยเจ้าของคณะ ผู้แสดงมีหน้าที่ร้องและเจรจาตามบทเท่านั้น บทนี้บางครั้งต้องส่งให้ทางสถานีพิจารณา ไม่มีแสดงนอกเรื่อง ไม่มีคนดูเข้ามาเกี่ยวข้องกับแสดง ลิเกวิทยุในกรุงเทพฯ ส่วนมากเป็นเช่นนี้ไปในต่างจังหวัดมักนิยมเล่นออกตัว

การแสดงลิเกวิทยุแบบออกตัว คือการแสดงลิเกบนเวทีเหมือนการแสดงปกติ มีการแสดงปรากฏตัวหรือออกตัว ให้คนดูได้ชม (อนุกุล โรจนะสุขสมบุรณ์, 2557, หน้า 28) ดังเช่น รายการวิทยุของสถานีวิทยุของคุณแอ๊ด เทวดา จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งว่าที่ร้อยตรีสมยศ รุ่งสมัย ปัจจุบัน อายุ 41 ปี ครูโรงเรียนปณณวิชัย อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ให้ข้อมูลว่า ในอดีต ช่วงตนอายุ 20-25 ปี ในแถบจังหวัดพิจิตร พิษณุโลก และสุโขทัย สถานีวิทยุของคุณแอ๊ด เทวดา เป็นสถานีวิทยุที่มีชื่อเสียงมาก มีรายการลิเกวิทยุออกอากาศในทุกวันเสาร์ เวลาบ่ายโมงถึงบ่ายสามโมงเย็น โดยจะผลัดเปลี่ยนคณะลิเกที่มาทำการแสดงทุกอาทิตย์ ในช่วงเวลานั้น ก็มีการวิ่งพาทย์ของบิดาที่อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย

ได้ทำการผูกงานกับลิเกคณะพรเทพ พรชัย และรับงานกับคณะลิเกในท้องถิ่น เช่น คณะลิเกของ เท่ง เกิดเท็ง นักแสดงตลกชื่อดัง ซึ่งเมื่อลิเกคณะพรเทพ พรชัย หรือคณะลิเกของนายเท่ง เกิดเท็ง ได้มีโอกาสไปแสดงลิเกที่สถานีวิทย์ของคุณแอ๊ด เทวดา ตนจึงพลอยได้ไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงด้วย โดยสถานีวิทย์ของคุณแอ๊ด เทวดานั้น จะมีโรงลิเกที่สร้างขึ้นอย่างถาวรอยู่หน้าสถานีวิทย์ เมื่อใกล้ถึงเวลาออกอากาศจะมีผู้ชมมารอรับชมการแสดงเป็นจำนวนมาก พอถึงเวลาที่กำหนด ลิเกก็จะแสดงเหมือนอย่างปกติทุกประการ เพียงแต่ในขณะที่ทำการแสดงนั้นจะมีการกระจายเสียงการแสดงสด ไปพร้อม ๆ กัน ทำให้ชาวไร่ ชาวนา ที่ทำงานอยู่ในช่วงบ่าย มีโอกาสเปิดวิทยุฟังลิเก และได้ฟังโฆษณาขายผ้าห่มผ้า หรือผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของบริษัทแอ๊ด เทวดาด้วย (สมยศ รัฐสมัย, 2564, 21 พฤษภาคม)

การแสดงลิเกวิทยุแบบออกตัวนี้ให้คุณประโยชน์แก่คณะที่ได้ทำการแสดง คือนอกจากจะได้แสดงบนเวทีให้ผู้ชมได้ชมฝีมือและความงดงามของเครื่องแต่งกายแล้ว ในอีกทางหนึ่งยังได้ประชาสัมพันธ์คณะของตนเองให้เป็นที่รู้จักผ่านคลื่นเสียงที่กระจายไปด้วยสื่อวิทยุ และถึงแม้ว่าบางคณะจะต้องรับผิดชอบจ่ายค่าเช่าเวลา หรือค่าใช้จ่าย เช่น ค่าตัวนักแสดง ค่าตัวนักแสดงในแต่ละครั้ง แต่ในความเป็นจริงลิเกบางคณะมีการบริหารจัดการค่าใช้จ่ายส่วนนี้ด้วยการหาผู้สนับสนุนรายจ่ายดังกล่าว เช่น ขอเงินสนับสนุนจากห้างขายยา ห้างทองรูปพรรณ ร้านค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์และอุปกรณ์การเกษตร เป็นต้น แต่ในบางกรณี สถานีวิทย์ก็มีส่วนช่วยในการออกค่าใช้จ่ายให้กับคณะลิเกด้วย เช่น สถานีวิทย์วิทยุของคุณแอ๊ด เทวดา ที่มีการจ่ายค่าว่าจ้างให้กับคณะลิเกในอัตราครึ่งหนึ่ง ซึ่งถึงแม้ว่านักแสดงและนักดนตรีก็ต้องได้รับค่าแรงน้อยกว่าปกติ เช่น จาก 500 บาท เหลือเพียง 250 บาท แต่ทั้งนักแสดงและนักดนตรีก็ไม่ขัดข้อง เพราะถือว่าเป็นโอกาสได้ใช้พื้นที่ทางสื่อวิทยุ ในการสร้างชื่อเสียง (สมยศ รัฐสมัย, 2564, 21 พฤษภาคม)

ลิเกวิทยุ อำเภอสมนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ลิเกวิทยุ คณะรวมมิตร บ้านแพน

คณะลิเกรวมมิตร บ้านแพน เป็นลิเกคณะหนึ่งในอำเภอสมนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีชื่อเสียง นายชรูต กิจโชคดี หรือชื่อในการแสดงลิเกคือ “เพ็ชร บ้านแพน” อายุ 64 ปี เจ้าของคณะคนปัจจุบันให้ข้อมูลว่า คณะลิเกรวมมิตร บ้านแพน ก่อตั้งมาเป็นระยะเวลาอันตั้งแต่ก่อนตนเกิด เมื่อตนอยู่ในวัยเด็ก คณะลิเกของครอบครัวอยู่ในภาวะซบเซา แม้นตนเองมีโอกาสได้ฝึกหัดลิเกกับบิดาผู้เป็นเจ้าของคณะคนก่อน และกับมารดาของตนบ้าง แต่ก็ยังไม่ได้มีความสามารถพอที่จะขึ้นแสดงเป็นตัวเอกสร้างชื่อเสียงได้ จนเมื่ออายุครบบวช และอุปสมบทอยู่ ณ วัดสามก้อ ตำบลสามก้อ อำเภอสมนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ 1 พรรษา บิดาได้ปรารภว่า อยากให้ตนเป็นผู้ฟื้นฟูคณะลิเกรวมมิตร บ้านแพนให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง ด้วยเหตุนี้จึงตัดสินใจลาสิกขา เพื่อออกมาช่วยกิจการ และกลับมาให้ความสนใจในการฝึกหัดลิเกอย่างจริงจังอีกครั้ง

อำเภอบำมอ จังหวัดอ่างทอง เป็นอำเภอหนึ่งซึ่งมีระยะทางไม่ไกลจากอำเภอสนามากนัก ในเวลานั้น จัดว่าเป็นดวงของลิเกตงหนึ่ง เนื่องจากมีคณะลิเกเป็นจำนวนมาก อาทิเช่น คณะละอองทิพย์ ลูกมหาราช คณะเดชา ลูกป่าโมก คณะลิเกสมพงษ์ ลายคราม คณะลิเกไตรคุณ ยอดรัก คณะลิเกของนายเรือง คณะลิเกของนายดำ โดยในขณะนั้นนาย สมจิตร โรจนวิภาค เพื่อนของบิดา ซึ่งเป็นตัวร้ายของคณะลิเกเดชา ลูกป่าโมก ได้ชักชวนให้ตนไปหัดแสดงลิเกกับคณะของนายเดชา ซึ่งพอดีกับที่ตนกำลังมี

ความคิดว่าควรจะหาความรู้ และประสบการณ์ในการแสดงลิเกให้มากขึ้นพอดี จึงใช้โอกาสนี้ ติดตามนายสุนทรเดินทางไปอำเภอป่าโมก เพื่อขอฝากตัวทำงานกับคณะของนายเดชา รับหน้าที่ทำงานทุกอย่าง แม้แต่หน้าที่แบกหาม โดยการเดินทางไปทำงานนั้น เป็นการเดินทางโดยรถเมล์โดยสารแบบไปเช้าเย็นกลับ หากช่วงไหนที่มีงานก็จะค้างอยู่ที่บ้านของนายเดชาจนกว่างานที่รับไว้จะหมด ในระหว่างนี้ก็ใช้วิธีคร่ำพักลักจำ จดจำความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับการแสดงลิเกไปด้วย ต่อมาเจ้าของคณะคือนายเดชาเริ่มเล็งเห็นว่าตนพอแสดงลิเกได้ จึงเริ่มถ่ายทอดความรู้ให้ และเปิดโอกาสให้ได้ออกแสดงในบทบาทต่าง ๆ จนประสบความสำเร็จได้เลื่อนตำแหน่งเป็นพระเอกของคณะ ได้รับความไว้วางใจจากนายเดชา ยกย่องให้มีฐานะเป็นเสมือนน้องชายคนหนึ่ง และได้รับความนิยมจากผู้ชม ถึงขั้นที่ถ้าหากเจ้าภาพหาคณะเดชา ลูกป่าโมกไปแสดง นายเดชาไม่ต้องเล่นก็ได้ แต่ขอให้พระเอกเพชร บ้านแพน ได้แสดง ค่าตัวเท่าใด ไม่เกี่ยง จนต่อมาเมื่อเวลาผ่านไปได้ 2 ปี บิดาได้ขอให้กลับมาบริหารคณะลิเกของครอบครัวอีกครั้ง จึงทำให้จำเป็นต้องลาออกจากคณะ และกลับมาเริ่มงานในฐานะผู้บริหารกิจการอย่างจริงจัง (ชรูต กิจโชคดี, 2564, 6 มีนาคม)

ภาพที่ 1 พระเอกลิเก เพ็ชร บ้านแพน หรือนายชรูต กิจโชคดี ในวัยหนุ่ม
ที่มา : เขมวันต์ นาฏการจนดิษฐ์, 2564, [ภาพถ่าย]

ภาพที่ 2 พระเอกลิเก เพ็ชร บ้านแพน หรือนายชชุด กิจโชคดี ในวัยหนุ่ม
โปรดสังเกตพวงมาลัยจากแม่ยกที่มากจนท่วมคอ
ที่มา : เขมวันต์ นาฏการจนดิษฐ์, 2564, [ภาพถ่าย]

กิจการลิเกวิทยุ

เมื่อลาออกจากคณะเดชา ลูกป่าโมก นายชชุดเริ่มการฟื้นฟูคณะลิเกรวมมิตร บ้านแพน โดยเริ่มจากการรวมตัวนักแสดงที่เป็นสมาชิกเก่าตั้งแต่ช่วงบิดาบริหารงานลิเกอยู่ หากสมาชิกคนใดมีบุตรหลานพอสามารถแสดงลิเกได้ ก็ระชักชวนให้มาทำงานด้วย ต่อมานายชชุดเห็นว่าผู้คนนิยมฟังลิเกออกอากาศทางวิทยุ ถ้าหากคณะของตนสามารถนำเสนอการแสดงผ่านสื่อวิทยุได้ อาจทำให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างได้ในระยะเวลาที่รวดเร็วกว่าการรับงานแสดง และขอให้ผู้ชมบอกกล่าวกันปากต่อปาก แต่การที่จะนำลิเกไปออกแสดงนั้น มิได้เกิดจากการที่สถานีวิทยุทำการว่าจ้างลิเกคณะใดคณะหนึ่งไปแสดง แต่คณะที่มีความประสงค์จะทำการแสดงต้องจ่ายค่าเช่าเวลา หรือที่นายชชุด เรียกว่า “ค่าประจำเดือน” ในการออกอากาศ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูง ด้วยเหตุนี้ นายชชุดจึงแก้ปัญหา ด้วยการเรียไ้รทุนทรัพย์จากห้างร้านต่าง ๆ ทั้งภายในอำเภอเสนา อำเภอพระนครศรีอยุธยาและจากกรุงเทพมหานคร โดยห้างร้านต่าง ๆ ที่ให้การสนับสนุนจะมีเงื่อนไข คือในการออกอากาศจะต้องทำการโฆษณาผลิตภัณฑ์หรือห้างร้านเป็นข้อแลกเปลี่ยนกันในทางธุรกิจด้วย

สำหรับรูปแบบการแสดงลิเกวิทยุของคณะรวมมิตรบ้านแพนนั้น มีลักษณะสำคัญคือ มิได้เป็นการแสดงภายในห้องส่งของสถานีวิทยุ หรือการแสดงสดบนเวทีพร้อมกับการกระจายเสียง แต่เป็นการบันทึกเสียงการแสดงที่ดำเนินการกันเองในบ้านพักของนายชรูต เลขที่ 24/10 หมู่ 2 ตำบลเสนา อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือในซอยข้างที่ทำการประปาส่วนภูมิภาค สาขาเสนา ซึ่งเป็นที่ทำการของคณะ ในสมัยก่อนการเดินทางลำบาก ช่วงเทศกาลมักจะมียานติดต่อกันไปหลายวัน นักแสดงส่วนใหญ่จึงพักอยู่กับเจ้าของคณะ เมื่อมีการบันทึกเสียง เพื่อบันทึกเสียงออกอากาศทางสถานีวิทยุ ก็จะมีการจัดเตรียมบทซักซ้อม และแสดงเหมือนจริงทุกประการ เพียงแต่ผู้แสดงไม่ต้องแต่งตัวและไม่ต้องรำเหมือนการแสดงอย่างปกติ ซึ่งการบันทึกเสียงครั้งหนึ่งจะใช้เวลาตลอดทั้งวัน เมื่อบันทึกเสร็จ ก็จะมีการเปิด เทปเสียงนั้นฟังเพื่อตรวจสอบคุณภาพการแสดงก่อน หากผลงานการแสดงเป็นที่พึงพอใจ ก็จะนำเทปเสียงนั้น มาตัดต่อแทรกโฆษณา แล้วจึงส่งให้สถานีวิทยุเปิดกระจายเสียงตามวันเวลาที่กำหนด โดยเทปที่ใช้ ในการบันทึกเสียง จะใช้เทปรีลโซน 2 แถบ ซึ่งแถบหนึ่งสามารถบันทึกเสียงได้ความยาว 1 ชั่วโมง ถ้าออกอากาศสถานีวิทยุ เช่น สถานีวิทยุรักษาดินแดนภาคพิเศษ ทุกบ่ายสองโมง ถึงบ่ายสามโมงเย็น วันอาทิตย์ เดือนหนึ่งมี 4 อาทิตย์ รวมเวลาออกอากาศประมาณ 4 ชั่วโมง เท่ากับเดือนหนึ่งจะต้องส่งเทปเสียงให้กับสถานีวิทยุ 2 ม้วน แต่หากช่วงเวลาใดที่มีงานมาก จนไม่มีเวลาที่จะทำการแสดงลิเกบันทึกเสียงส่งไปได้ จะแก้ปัญหาด้วยการปรับเปลี่ยนรายการจากลิเกวิทยุเป็นรายการเพลงลูกทุ่ง โดยเลือกเอาเพลงลูกทุ่งที่เป็นที่นิยมมาบันทึกลงเทปเสียง ส่งไปให้ทางสถานีวิทยุเพื่อแก้ไขปัญหานี้เฉพาะหน้าก่อน โดยที่ยังคงการโฆษณาผลิตภัณฑ์ หรือห้างร้านที่ให้การสนับสนุน อันเป็นเงื่อนไขระหว่างคณะลิเกกับผู้สนับสนุนซึ่งจะขาดไม่ได้ นอกจากนี้ในบางครั้งที่นายชรูตรับงานหาจากเจ้าภาพที่ว่าจ้างไปแสดง ในงานเทศกาลหรืองานบุญต่าง ๆ นายชรูตจะใช้พื้นที่สื่อวิทยุในการช่วยประกาศงานให้กับเจ้าภาพด้วย ซึ่งทำให้เจ้าภาพเกิดความพึงพอใจเป็นอย่างมาก บางรายโทรศัพท์มาขอให้ช่วยประชาสัมพันธ์งานให้เป็นการส่วนตัวก็มีไม่น้อย

สถานีวิทยุที่นายชรูตเคยใช้เป็นพื้นที่ในการนำเสนอลิเกนั้น จากการสัมภาษณ์พบว่า มีทั้งหมด 3 แห่ง เรียงตามลำดับคือ สถานีวิทยุ ปณ.750 บางเขน สถานีวิทยุ ตชด. สะพานควาย และสถานีวิทยุรักษาดินแดนภาคพิเศษ ปากคลองตลาด โดยแต่ละแห่งจะมีอัตราค่าประจำเดือน วัน เวลาในการออกอากาศที่ต่างกัน โดยนายชรูตให้ข้อมูลว่า สถานีวิทยุที่มีอัตราค่าประจำเดือนต่ำที่สุด คือ สถานีวิทยุ ปณ.บางเขน ซึ่งออกอากาศทุกวัน วันละครึ่งชั่วโมง เวลาประมาณบ่ายโมงครึ่งถึงบ่ายสองโมง เป็นเวลาที่ชาวบ้าน ชาวไร่ ชาวนาเริ่มว่างจากงาน จึงมีโอกาสได้ฟัง แต่สถานีวิทยุ ที่มีอัตราค่าประจำเดือนสูงที่สุดถึงประมาณ 7,000 บาท และตนร่วมงานด้วยเป็นระยะเวลานานที่สุด คือสถานีวิทยุรักษาดินแดนภาคพิเศษ เพราะมีการกระจายเสียงความถี่ ถึง 738 กิโลเฮิรตซ์ สามารถส่งสัญญาณได้ไกลมาก ผลตอบรับทำให้มีเจ้าภาพว่าจ้างงานในระยะทางไกลถึงจังหวัดชุมพร จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดอุดรดิตถ์ บางรายขับรถยนต์จากต่างจังหวัด เพื่อมาดูที่ทำการของคณะ ดูพระเอก นางเอก ดูการแสดง และว่าจ้างงานด้วยตนเองโดยเฉพาะ ทั้ง ๆ ที่การติดต่อว่าจ้างผ่านทางโทรศัพท์ก็สามารถทำได้ บางรายกำหนดเรื่องที่แสดงจะต้องเป็นเรื่องเดียวกับที่ออกอากาศทางวิทยุ เพราะชื่นชอบและต้องการเห็นเป็นภาพการแสดงสมบูรณ์แบบ เป็นต้น แต่ที่ประทับใจที่สุด คืองานแสดงที่จังหวัดอุดรธานี เพราะมีผู้ชมนั่งรถไฟและรถสองแถวเดินทางกันมาเป็นจำนวนมาก ถึงขนาดเบียดเสียดกันจนเต็มตู้ ทั้ง ๆ ที่สถานที่ทำการแสดงค่อนข้างกันดารและการคมนาคมเป็นไปด้วยความลำบาก อีกทั้งยังให้ความสนใจ สามารถดูและฟังได้รู้เรื่อง โดยไม่มีปัญหาเรื่องความแตกต่างทางภาษา ส่วนเงินรางวัลนั้นก็มิให้ตลอดทั้งคืน ถึงแม้จำนวน

เงินในแต่ละครั้งจะไม่มากเพราะส่วนใหญ่มีฐานะยากจน แต่ตนก็ซาบซึ้งใจ เพราะถือว่าผู้ชม ให้ความรัก ความเมตตา ให้ความสนใจในการแสดง (ชรุต กิจโชคดี, 2564, 6 มีนาคม) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ นับว่า เป็นหลักฐาน บ่งบอกถึงคุณภาพการแสดงที่สามารถดึงดูดใจผู้ชมได้ แม้ไม่มีภาพ มีแต่เสียง และเป็นหลักฐานแสดง ความสำเร็จในการขยายฐานลูกค้าได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 3 นาฬิการูปพระเอกลิเก เพ็ชร บ้านแพน หรือนายชรุต กิจโชคดี
ที่แยกจากอำเภopakช่อง จังหวัดนครราชสีมา มอบเป็นของขวัญ
ที่มา : เขมวันต์ นาฏการจนดิษฐ์, 2564, [ภาพถ่าย]

นายชรุตดำเนินกิจการลิเกวิทยุมาเป็นระยะเวลาประมาณ 10 ปี จนถึงราว พ.ศ.2535 ห้างร้านที่เคย สนับสนุนให้ค่าประจำเดือนแก่นายชรุตก็เริ่มทยอยถอนตัวออก เนื่องจากผู้คนเริ่มเข้าถึงสื่อโทรทัศน์ได้มาก ขึ้น และให้ความสนใจสื่อวิทยุน้อยลง ประกอบกับการโฆษณาในสื่อโทรทัศน์นั้น สามารถทำให้ผู้ชม มองเห็นภาพลักษณะของสินค้าได้ชัดเจนกว่าสื่อวิทยุ ห้างร้านต่าง ๆ ที่เคยให้การสนับสนุน จึงมีจำนวน ลดลง โดยนายชรุตเล่าว่า “ใจจริง ตนไม่ย่อถอยเลย แต่ผู้สนับสนุนรายการนั้นหายาก เคยเข้าไปคุย กับผู้สนับสนุนรายการ ทางผู้สนับสนุนบอกว่า โฆษณาวิทยุนั้นก็ดี แต่ติดที่ไม่เห็นรูปพรรณสินค้า ตนเถียง ไม่ออกเลย”

แม้กิจการลิเกวิทยุจะลุ่มลึกไป แต่กิจการลิเกก็มิได้ลุ่มลึกตามไปด้วย นายชรุตยังคงรับงานแสดง ลิเกมาอย่างต่อเนื่อง จนเมื่อเริ่มมีอายุมากขึ้น และเล็งเห็นว่าไม่สามารถหาผู้สืบทอดกิจการคณะลิเกได้ เนื่องจากบุตรธิดาทั้ง 2 คน มีความถนัดและความสนใจในสาขาอาชีพอื่น จึงมิได้ฝึกการแสดงลิเกให้ ประกอบกับเมื่อปี พ.ศ.2549 ภรรยาได้เปิดกิจการวัสดุก่อสร้างขึ้น จึงตัดสินใจปิดกิจการคณะลิเก

และทยอยบริจาคเครื่องแต่งกาย ฉากและอุปกรณ์การแสดงต่าง ๆ ให้กับผู้ที่ต้องการนำไปใช้ประโยชน์ เพื่อมาช่วยกิจการของภรรยาอย่างจริงจัง แต่เมื่อเปิดกิจการได้ปีเดียว ภรรยาก็เสียชีวิตลง ทำให้จำเป็นต้องล้มเลิกกิจการค้าวัสดุก่อสร้าง และมีได้กลับไปเปิดกิจการคณะลิเก หรือประกอบอาชีพได้อีก เพราะขาดทักษะอาชีพ และในเวลานั้นบุตรธิดากำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีปีสุดท้าย ประกอบกับมีญาติให้การอุปถัมภ์ทางการศึกษา จึงใช้เวลานับตั้งแต่นั้นในการพักผ่อน โดยมีบุตรธิดาทั้ง 2 คน เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบความเป็นอยู่และค่าใช้จ่าย ถึงแม้ว่าจะมีเพื่อนรุ่นน้องหรือลูกศิษย์ชวนไปแสดง หรือชวนให้ไปช่วยเป็นขวัญกำลังใจคอยติชมสั่งสอนนักแสดงก็ไม่รับ โดยให้เหตุผลว่าอายุมากแล้ว ไม่อยากเป็นภาระของใคร และลิเกในปัจจุบันแสดงไม่เหมือนสมัยที่เคยเล่น หากบอกกล่าวกันไปเกรงจะผิดใจกันเสียเปล่า (ชรุต กิจโชคดี, 2564, 6 มีนาคม)

ด้วยเหตุดังนี้คณะลิเกรวมมิตรบ้านแพน จึงคงเหลือแต่เพียงป้ายชื่อคณะกับความทรงจำของนายชรุตและผู้คนที่เคยรับชมรับฟังการแสดงทั้งการแสดงบนเวที เช่น จีรพงศ์ ป่าจร เจ้าของร้านเสริมสวยและร้านกาแฟสด ชุมชนวัดตึก ตำบลประตูลี้ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ปัจจุบัน อายุ 50 ปี ได้กล่าวถึงความทรงจำที่เคยได้รับชมการแสดงของคณะลิเกรวมมิตร บ้านแพนว่า “สมัยเด็ก ๆ ชอบดูลิเกหลายคณะ แต่ความพิเศษของคณะลิเกรวมมิตร บ้านแพน คือมีการใช้ฉากประกอบการแสดงที่สวยงาม เปลี่ยนฉากบ่อย มีแสง สี เสียง ประกอบ ซึ่งดูมีความแปลกใหม่ ในสมัยนั้น” (จีรพงศ์ ป่าจร, 2564, 6 มีนาคม) หรือที่ผ่านสื่อวิทยุ เช่น วิทยุพนชัย บุญเรือง เจ้าของธุรกิจรับทำอาหารจัดเลี้ยง ชุมชนทุ่งแก้ว ตำบลห้วยจร อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ปัจจุบันอายุ 58 ปี กล่าวถึงคณะลิเกรวมมิตร บ้านแพนว่า “พ่อยกแม่ยกเขาเยอะ งานเยอะ ลิเกวิทยุก็เคยฟัง สมัยนั้นวิทยุหายาก 10 หลังคาเรือนจะมีสัก 1 เครื่อง ถึงจะไม่ค่อยมีโอกาสได้ฟัง แต่ก็ได้ยินชาวบ้าน กล่าวนามคณะลิเกรวมมิตร บ้านแพนตลอด ว่าเป็นลิเกดังของอำเภอสนา”

ภาพที่ 4 ป้ายโฆษณาของคณะ ริมถนนปากทางเข้าบ้านของนายชรุต กิจโชคดี
ที่มา : เขมวันต์ นาฏการจนดิษฐ์, 2564, [ภาพถ่าย]

ลิเกวิทยุ คณะสมพงษ์ ลูกบ้านแพน

คณะลิเกสมพงษ์ ลูกบ้านแพน เป็นกิจการของนายสมพงษ์ ไตรหาญ หรือชื่อในการแสดงคือ “สมพงษ์ ลูกบ้านแพน” เกิดเมื่อปี พ.ศ.2493 ในวัยเด็กนายสมพงษ์ อาศัยอยู่ที่บ้านใกล้วัดกระโคงทอง ตำบลเสนา อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่ออายุได้ประมาณ 10-11 ปี บิดาต้องการให้มีวิชาความรู้ไว้หาเลี้ยงชีพติดตัว จึงนำไปฝากไว้กับครูเกลี้ยง ครูและเจ้าของคณะปี่พาทย์แถวบ้าน แต่การเรียนกับครูเกลี้ยงนั้น เป็นไปอย่างเรียน ๆ เลิก ๆ เนื่องจากไปรับงานถีบรถสามล้อ หรือเดินทางไปทำงานต่างจังหวัดบ้าง แต่ก็สามารถบรรเลงออกงานประกอบอาชีพได้ ต่อมานายสมพงษ์ได้เดินทางไปอำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี และได้รับว่าจ้างให้ไปบรรเลงปี่พาทย์ประกอบการแสดงลิเกที่สนามบินอู่ตะเภา ทำให้ได้พบกับนางเกษร ไตรหาญ ซึ่งประกอบอาชีพรับจ้างแสดงลิเก ละคร และเกิดความรักต่อกัน จึงตัดสินใจแต่งงานและพานางเกษรกลับมาอาศัยอยู่ที่บ้านเกิดด้วย (สมพงษ์ ไตรหาญ, 2564, 6 มีนาคม) โดยมีนางสาวสุภาพันธุ์ ไตรหาญ เป็นบุตรสาว นางสาวสุภาพันธุ์ยังได้เล่าถึงมารดาของตนว่า “แม่เป็นคนแปดริ้ว เป็นละครและลิเกอยู่กับคณะครูชอบ พรรักศิลป์ ซึ่งมีชื่อเสียง รำแก่ง ปู่โกษฐ์ (บิดาของนายสมพงษ์) เห็นว่าแม่เล่นละครได้ เล่นลิเกได้ เลยพาแม่ไปฝากฝังให้เล่นลิเกกับคณะโน้น คณะนี้ เช่น คณะรวมมิตรบ้านแพน คณะกึ่งแก้ว สาริกา ของลุงเชียร ที่วัดเจ้าเจ็ดใน” (สุภาพันธุ์ ไตรหาญ, 2564, 6 มีนาคม)

ต่อมานางเกษร เห็นว่า นายสมพงษ์ มีน้ำเสียงดี ร้องเพลงได้ เป็นปี่พาทย์มีความรู้ด้านดนตรีอยู่แล้ว หากประกอบอาชีพเดียวกันจะเป็นการดี จึงริเริ่มให้นายสมพงษ์หัดรำและหัดแสดงลิเก ไม่นานนักก็สามารถแสดงลิเกและออกรับงานได้ ต่อมาเมื่อทั้งนางเกษรและนายสมพงษ์ เริ่มมีชื่อเสียง ทั้งสองจึงตั้งคณะเป็นของตนเอง โดยแรกเริ่มนั้น เนื่องจากนางเกษรมีชื่อเสียงมากกว่า จึงใช้ชื่อคณะว่า “ส.เกษร เจริญศิลป์” โดย ส. ในชื่อ มีความหมายถึงนายสมพงษ์ และต่อมา จึงเปลี่ยนเป็น “สมพงษ์ ลูกบ้านแพน” ตามลำดับในขณะนั้นนายสมพงษ์มีอายุประมาณ 30 ปี (สมพงษ์ ไตรหาญ, 2564, 6 มีนาคม)

กิจการลิเกวิทยุ

นายสมพงษ์ เล็งเห็นว่าในขณะนั้นลิเกวิทยุกำลังเป็นที่นิยม และในอำเภอสนาจึงมีคณะลิเกวิทยุที่มีชื่อเสียงคือคณะรวมมิตรบ้านแพนอยู่แล้ว จึงเกิดความคิดที่จะทำการแสดงลิเกผ่านสื่อวิทยุ เพื่อสร้างชื่อเสียงและขยายกลุ่มลูกค้าบ้าง โดยสถานที่ที่นายสมพงษ์เคยทำการแสดงออกอากาศนั้น คือ สถานีวิทยุกรมการรักษาดินแดน ออกอากาศเวลา 13.00-13.30 น. ทุกวันอาทิตย์ มีอัตราค่าเช่าเวลา ประมาณ 2,400 บาท นายสมพงษ์ใช้วิธีการแบ่งเบาราคาใช้จ่าย ด้วยการหาผู้สนับสนุนทุนทรัพย์จากห้างร้านต่าง ๆ ด้วยวิธีการสุม โดยห้างร้านที่เคยให้การสนับสนุนนายสมพงษ์นั้น มีอาทิ ร้านสังคีตประดิษฐ์ (ร้านจำหน่ายเครื่องดนตรี ในหมู่บ้านวรเชษฐ์ ตำบลบ้านป้อม อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) ร้านศรีสวัสดิ์การผ้าใบ โรงงานอิฐ ในอำเภอบำมอ จังหวัดอ่างทอง ร้านจำหน่ายรถไถ ร้านจำหน่ายทองรูปพรรณ เป็นต้น (สมพงษ์ ไตรหาญ และเกษร ไตรหาญ, 2564, 6 มีนาคม) โดยจำนวนเงินที่ให้การสนับสนุน เป็นไปตามความสมัครใจ มีกำหนดเก็บเงินทุกเดือน เมื่อรวบรวมเงินได้เป็นก้อน ก็จะนำไปจ่ายให้แก่สถานีวิทยุตามกำหนด

ภาพที่ 5 พระเอกลิเก สมพงษ์ ลูกบ้านแพน หรือนายสมพงษ์ ไตรหาญ ในวัยหนุ่ม
ที่มา : เขมวันต์ นาฏการจณดิษฐ์, 2564, [ภาพถ่าย]

ภาพที่ 6-7 การแสดงลิเกของคณะสมพงษ์ ลูกบ้านแพน ในอดีต
ที่มา : เขมวันต์ นาฏการจณดิษฐ์, 2564, [ภาพถ่าย]

การนำเสนอลิเกผ่านสื่อวิทยุของคณะสมพงษ์ ลูกบ้านแพน มีลักษณะเดียวกับคณะรวมมิตร บ้านแพน คือบันทึกเสียงลงเทปและจัดส่งไปให้สถานีวิทยุเปิด โดยการดำเนินงาน นายสมพงษ์ จะว่าจ้างพี่ชายของนายชรุติ กิจโชคดี ให้มาช่วยทำการบันทึกเสียง โดยสถานที่ในการบันทึกเสียง จะใช้วิหารพระพุทธรชินราช ณ วัดสามก้อ ตำบลสามก้อ อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นสถานที่ในการบันทึกเสียง เนื่องจากปราศจากเสียงรบกวน และเป็นสถานที่ที่ทำให้เสียงก้อง ทำให้เสียงที่ปรากฏในเทป มีความไพเราะ คมชัด โดยการบันทึกเสียงครั้งหนึ่งจะใช้นักแสดงประมาณ 6-7 คน ไม่รวมวงปี่พาทย์ มีการเลี้ยงอาหาร และจ่ายค่าตัว เหมือนการว่าจ้างไปออกแสดงทุกประการ รวมค่าใช้จ่าย ครั้งหนึ่งประมาณ 7,000-8,000 บาท และเมื่อบันทึกเสียงเรียบร้อย นายสมพงษ์จะทำการตรวจสอบคุณภาพของการแสดงทุกครั้ง ถ้าหากเห็นว่าการแสดงนั้นปี่พาทย์บรรเลงไม่เพราะ นักแสดงร้องไม่ถูกใจ พูดไม่ถูกใจ แม้จะเป็นการแสดงของตนเอง ก็จะต้องบันทึกเสียงใหม่ หากขาดทุนทรัพย์ ก็จะต้องนำเอาทรัพย์สินไปจำนำก่อน เพื่อมาใช้เป็นค้ำบันทึกเสียงอีกรอบ จนเมื่อได้เทปบันทึกเสียงที่พอใจแล้ว นายสมพงษ์ก็จะนั่งฟังและทำการตัดต่อจากเทปเสียงการแสดงที่มีความยาวทั้งเรื่อง ออกเป็นช่วง ๆ เพื่อแทรกโฆษณา และเพื่อให้ได้ความสั้นยาวตามระยะเวลาที่สถานีวิทยุกำหนด จากนั้นจึงนำไปส่งที่สถานีด้วยตนเอง หรือฝากไปกับรถประจำทางสาย กรุงเทพ-บ้านแพน ในบางครั้ง

ผลจากกิจการลิเกวิทยุ ส่งผลให้คณะลิเกสมพงษ์ ลูกบ้านแพน สามารถขยายฐานลูกค้า ให้เป็นที่รู้จักในเขตภาคกลาง เช่น สุพรรณบุรี กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร สมุทรสงคราม และฉะเชิงเทรา สามารถสร้างผลงานการแสดงให้เป็นที่ประจักษ์ ดังเช่น บางงานที่เจ้าภาพจะระบุเรื่องที่จะออกแสดง เพราะอยากฟังเสียงหรือชมการแสดงของภรรยาซึ่งแสดงเป็นตัวเอกในเรื่องนั้น เป็นต้น และยังสามารถนำความพิเศษจากการที่ได้ออกสื่อวิทยุ มาใช้เป็นข้อมูลประกอบป้ายโฆษณาของคณะ ซึ่งช่วยประกอบการตัดสินใจว่าจ้างงานให้แก่เจ้าภาพ เป็นการสร้างโอกาส และจุดแข็งให้กับคณะของตนอีกทางหนึ่ง

ต่อมาในช่วงประมาณ ปีพ.ศ.2535 ผู้สนับสนุนค่าเช่าสถานี เริ่มทยอยยกเลิกการสนับสนุน โดยนายสมพงษ์ได้แสดงความคิดเห็นถึงสาเหตุที่มาของเหตุการณ์นี้ว่า “ตอนนั้นมีโทรทัศน์เข้ามา มีลิเก โฆษณาลิเกซีดี คนฟังก็น้อยไป” ถึงแม้ต่อมาจะมีผู้มาชักชวนขอให้กลับไปทำรายการลิเกวิทยุอีก แต่ก็มิได้ตอบตกลง นายสมพงษ์ได้ให้เหตุผลว่า “ตนไม่อยากทำแล้ว อายุมากด้วย และคนฟังก็น้อยกว่าเมื่อก่อน” เมื่อไม่มีผู้สนับสนุนค่าเช่าเวลาของสถานี ประกอบกับค่าดำเนินการอัดเทปเสียงบันทึก การแสดงนั้น มีค่าใช้จ่ายที่สูงมากอยู่แล้ว หากยังคงดำเนินกิจการลิเกวิทยุต่อไป จะทำให้มีภาระค่าใช้จ่ายมากเกินไปจนเกินไป รับผิดชอบไหว ด้วยสาเหตุดังกล่าวมานี้ จึงอาจเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้นายสมพงษ์ตัดสินใจล้มเลิกกิจการลิเกวิทยุ และไม่กลับไปทำกิจการนี้อีก (สมพงษ์ ไตรหาญ, 2564, 6 มีนาคม)

ภาพที่ 8-9 วิหารพระพุทธชินราช วัดสามก่ ตำบลสามก่ อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สถานที่บันทึกเสียงการแสดงลิเก ของคณะสมพงษ์ ลูกบ้านแพน
ที่มา : เหมวันต์ นาฏการจนดิษฐ์, 2564, [ภาพถ่าย]

ในปัจจุบันคณะสมพงษ์ ลูกบ้านแพน ยังคงเปิดรับงานทั้งการแสดงลิเก ระบายรำฟ้อน และงานบรรเลงปี่พาทย์ โดยมีที่ทำการของคณะ คือบ้านเลขที่ 55 หมู่ 7 ตำบลบ้านแพน อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการแสดงลิเกนั้น ในบางงานอาจเปลี่ยนป้ายคณะ เป็น “น้ำเพชร บุตรสมพงษ์” ซึ่งเป็นชื่อทางการแสดงลิเก ของนางสาวสุภาพันธ์ ไตรหาญบ้าง ขึ้นอยู่กับว่างานนั้นเจ้าภาพ ติดต่อผ่านทางใครและผู้ชมส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนในช่วงวัยใดเป็นเหตุผลประกอบการขึ้นป้ายในงานนั้น ๆ

ภาพที่ 10-11 นางเอกลิเก "น้ำเพชร บุตรสมพงษ์" หรือนางสาวสุภาพันท์ ไตรหาญ
บุตรสาวของนายสมพงษ์ ไตรหาญ (ยืนด้านซ้าย)
ที่มา : เขมวันต์ นาฏการจณดิษฐ์, 2564, [ภาพถ่าย]

สรุปและอภิปรายผล

การเกิดขึ้นของกิจการลิเกวิทยุ อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นปรากฏการณ์หนึ่ง ในช่วง พ.ศ.2525-2530 ที่แสดงถึงความพยายามของคณะลิเกสองคณะคือคณะลิเกรวมมิตร บ้านแพน ซึ่งเป็นคณะลิเกที่เคยอยู่ในภาวะซบเซา และคณะสมพงษ์ ลูกบ้านแพน ซึ่งเป็นคณะลิเกที่เกิดขึ้นใหม่ ในการเพิ่มโอกาสทางธุรกิจ โดยอาศัยช่องทางคือสื่อวิทยุเป็นเครื่องช่วยให้ลิเก ซึ่งเป็นการแสดงพื้นบ้านที่มี ลักษณะเป็น “สื่อรับ” ที่ผู้รับสารจะต้องเดินทางเข้ามาหา เข้ามาชมจึงจะได้รับสาร” ให้มีลักษณะ กลายเป็น “สื่อรุก” คือสามารถเดินทางเข้าไปหาผู้รับสารได้แม้ในระยะทางที่ห่างไกล หรือการคมนาคม เป็นไปด้วยความลำบาก (กนิษฐา เทพสุด, 2557, หน้า 100-101) ผ่านการกระจายคลื่นเสียงของสถานี วิทยุ ซึ่งผลจากการปรับตัวดังกล่าว ส่งผลให้คณะลิเกทั้งสองคณะสามารถเป็นที่รู้จักกลุ่มเป้าหมาย ในวงกว้าง โดยมีตัวแปรความสำเร็จคือ ความถี่ของคลื่นเสียงในแต่ละสถานีวิทยุ ซึ่งมีความสัมพันธ์ กับระยะทางในการกระจายเสียง และอัตราค่าเช่าเวลา กล่าวคือ สถานีวิทยุใดที่มีคลื่นความถี่มาก การกระจายเสียงก็จะสามารถส่งไปได้ในระยะที่ไกล อัตราค่าเช่าเวลาก็จะมีความสูงต่ำเป็นเงาตามตัว ดังเช่น คณะรวมมิตร บ้านแพน ที่ยอมเสียค่าเช่าเวลารายเดือนถึงเดือนละ 7,000 บาท ให้กับสถานีวิทยุ รักษาดินแดนภาคพิเศษ ซึ่งสูงกว่าสถานีวิทยุกรมการรักษาดินแดน ที่คณะสมพงษ์ ลูกบ้านแพนทำการ แสดงอยู่ถึง 3 เท่า เพื่อแลกกับการขยายพื้นที่ของกลุ่มลูกค้าไปถึงระดับข้ามภูมิภาค เช่น ชุมพร อุดรธานี

และอุดรดิตถ์ เป็นต้น ทั้งนี้แม้ค่าเช่าเวลาของสถานีวิทยจะมีราคาที่สูง แต่เบื้องหลังของความสำเร็จนั้น มีห้างร้านส่วนหนึ่งให้การสนับสนุนในด้านทุนทรัพย์ โดยวิธีการหาผู้สนับสนุนนั้นจะดำเนินการด้วยวิธีการ สุ่ม โดยห้างร้านต่าง ๆ ที่ให้การสนับสนุน จะมีข้อแลกเปลี่ยนกันทางธุรกิจ คือคณะลิเกต้องช่วย ประชาสัมพันธ์ ห้างร้าน หรือผลิตภัณฑ์ของตน เป็นค่าตอบแทนด้วย ซึ่งถ้าหากพิจารณาห้างร้านที่ให้การ สนับสนุน คณะลิเกทั้งสองคณะ จะพบว่าส่วนใหญ่ดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับสินค้าอุปโภค บริโภค เช่น ห้างขายยา ห้างทองรูปพรรณ ร้านขายอุปกรณ์การเกษตร สะท้อนให้เห็นว่า ลิเกเป็นที่นิยมของคน ทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก จึงอาจเป็นไปได้ว่า คณะลิเกทั้งสองคณะรู้จัก กลุ่มผู้ชมของตนเองเป็นอย่างดี จึงนำข้อมูลมาใช้ประกอบการสุ่มหาผู้สนับสนุน และผู้สนับสนุนก็อาจรู้จัก กลุ่มผู้ฟังลิเก เป็นอย่างดี จึงยอมให้การสนับสนุนเพื่อแลกกับการเข้าถึงกลุ่มลูกค้าผ่านสื่อลิเกวิทยุ

รูปแบบของลิเกวิทยุโดยทั่วไป จากการศึกษาพบว่ามียู 2 แบบ คือ แบบแสดงในห้องส่งที่ผู้แสดง ไม่ต้องแต่งตัวและไม่ต้องรำ ใช้เพียงเสียงร้อง ถ่ายทอดบทบาทอารมณ์ของตัวละครเพียงเท่านั้น และแบบ ออกตัว คือการแสดงลิเกบนเวที ที่มีการกระจายเสียงไปพร้อม ๆ กัน หรือบันทึกเป็นเทปเสียง สำหรับนำไปออกอากาศในเวลาที่กำหนด แต่สำหรับลิเกวิทยุคณะรวมมิตร บ้านแพน และคณะสมพงษ์ ลูกบ้านแพน จะมีวิธีการคล้ายแบบที่ 1 เพียงแต่มิใช่เป็นการแสดงสด แต่เป็นการบันทึกเสียงในห้องอัดของ ตนเอง และส่งไปให้สถานีวิทยุออกอากาศตามกำหนด โดยในการบันทึกเสียง ทั้งสองคณะใช้วิธีบันทึกเสียง เป็นการแสดงลิเกเรื่องยาว แล้วนำมาตัดตอนออกเป็นตอนสั้น ๆ ให้พอดีกับเวลาในการออกอากาศ พร้อม ทั้งแทรกโฆษณาให้กับห้างร้านที่สนับสนุนทุนทรัพย์ และประชาสัมพันธ์งานบุญ งานเทศกาลต่าง ๆ ของ เจ้าภาพที่มาว่าจ้างไปทำการแสดง เป็นการใช้ออกาสในการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างผู้จ้างกับผู้รับจ้าง อีกทางหนึ่ง

ต่อมาในช่วง พ.ศ.2535 ลิเกวิทยุทั้งสองคณะ ได้ประสบปัญหาห้างร้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นแหล่งทุนหลัก ในการดำเนินการ ระวังการให้เงินสนับสนุนค่าเช่าเวลาสถานี เนื่องจากมีปัจจัย คือในช่วง พ.ศ.2530-2539 ประเทศไทยได้เกิดปรากฏการณ์เกี่ยวกับกิจการวิทยุและโทรทัศน์หลายเหตุการณ์ขึ้น เช่น การเกิดขึ้นของสถานีวิทยุโทรทัศน์ประเทศไทยช่อง 11 ซึ่งออกอากาศอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ.2531 การให้สัมปทานโทรทัศน์บอกรับสมาชิกหรือเคเบิลทีวีแก่บริษัทอินเตอร์เนชั่นแนล บรอดคาสต์ติ้ง แอนด์คอมมิวนิเคชั่น จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทใน เครือชินวัตร ใน พ.ศ.2532 และการให้สัมปทานแก่ บริษัทสยามบรอดคาสต์ติ้ง แอนด์คอมมิวนิเคชั่น จำกัด หรือไทยสกายเคเบิล ในเครือธนาถ ใน พ.ศ.2533 (มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2559, 43-44) เป็นต้น ซึ่งการเกิดขึ้นของสถานีโทรทัศน์ ฟรีทีวี และสถานีโทรทัศน์แบบบอกรับสมาชิกนี้ แสดงให้เห็นถึงการที่ผู้คนสามารถเข้าถึงสื่อโทรทัศน์ ได้มากขึ้น จึงเกิดสถานีโทรทัศน์ใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองพฤติกรรมของผู้คนที่เปลี่ยนไป ส่งผลให้วิทยุ ซึ่งเป็นสิ่งบันเทิงอย่างเก่าได้รับความนิยมน้อยลง อีกทั้งการโฆษณาผ่านสื่อโทรทัศน์ก็มีข้อดีมากกว่า คือสามารถให้การรับรู้ได้ทั้งโสตสัมผัสและจักษุสัมผัส กล่าวคือ ผู้บริโภคจะสามารถมองเห็นภาพลักษณ์ และได้ยินการบรรยายสรรพคุณของผลิตภัณฑ์ไปพร้อม ๆ กัน ทำให้การรับชมโฆษณานั้นเกิดสุนทรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมั่นใจในตัวผลิตภัณฑ์ อันเป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อการนำไปประกอบข้อมูล เพื่อตัดสินใจซื้อ ซึ่งตรงกันข้ามกับสื่อวิทยุที่ผู้บริโภคอาจต้องมีความกังวลใจอยู่ตลอดเวลาเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ ที่ตนเองสั่งซื้อ เพราะได้รับข้อมูลเพียงแค่เสียง ผู้โฆษณาอาจทำการโฆษณาเกินจริงก็เป็นได้ สรุปคือ

เมื่อมีสื่อที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค และเป็นช่องทางที่เข้าถึงผู้บริโภคได้มากกว่าในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ปัจจัยเหล่านี้จึงเป็นเหตุให้ห้างร้านต่าง ๆ ระวังการสนับสนุนทุนทรัพย์ให้กับคณะลิเกวิทยุทั้งสองคณะ แม้ว่าลิเกจะเป็นที่นิยมก็จริง แต่การหายไปของลิเกในสื่อวิทยุ ก็ได้เป็นปัญหาให้กับกลุ่มผู้ชม เนื่องจากลิเกมีการหาช่องทางและพัฒนารูปแบบให้เข้าถึงผู้ชมได้ตลอดเวลา เช่น ลิเกซีดี (CD) ลิเกดีวีดี (DVD) ลิเกวีดีโอ (VDO) หรือในสื่อโทรทัศน์นั้น ปรากฏคณะลิเกทำการแสดงตั้งแต่ พ.ศ.2506 มีรายการลิเก ที่ได้รับความนิยมยาวนานถึง 20 ปี เช่น รายการลิเกรวมดาวดารารเงินล้าน ที่ออกอากาศมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2519 เป็นต้น (กนิษฐา เทพสุด, 2557, หน้า 46) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้แม้ในภายหลังจะมีผู้กลับมาให้การสนับสนุนคณะสมพงษ์ ลูกบ้านแพน ให้กลับมาทำกิจการลิเกวิทยุ นายสมพงษ์ ก็ยอมกลับไปทำกิจการอีก เพราะคงเล็งเห็นถึงสถานการณ์และอนาคตของลิเกวิทยุ รวมถึงโดยปกติแล้วคณะลิเกทั้งสองคณะมีรายได้หลักจากงานหาที่ผู้ว่าจ้างติดต่อไปทำการแสดงในที่ต่าง ๆ ลิเกวิทยุเป็นเพียงเครื่องมือในการช่วยประชาสัมพันธ์หรือโฆษณาคณะ ซึ่งมอบผลกำไรในรูปของชื่อเสียงและโอกาส และมีต้นทุนสูง การที่ต้องล้มเลิกกิจการลิเกวิทยุถึงจะส่งผลกระทบไปบ้าง แต่ชื่อเสียงที่สั่งสมมาก็อาจพอช่วยให้กิจการดำเนินต่อไปได้

ถึงแม้ว่าลิเกวิทยุ จะไม่สามารถตอบสนองต่อการนำไปปรับใช้สังคมในยุคปัจจุบันได้ เช่นสมัยก่อนแต่สิ่งหนึ่งซึ่งคณะลิเกวิทยุในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมทั้งที่อื่น ๆ ได้ทิ้งไว้ คือมรดกความทรงจำที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา และการพยายามปรับตัวของกลุ่มศิลปินลิเก เพื่อความอยู่รอดและการประสบความสำเร็จ ท่ามกลางกระแสสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและตลอดเวลา เป็นบทเรียนที่มีค่าในการศึกษาและอนุรักษ์ภูมิปัญญาวัฒนธรรมไทยต่อไป

บรรณานุกรม

- กนิษฐา เทพสุด. (2557). การปรับประสานสื่อพื้นบ้าน “ลิเก” ผ่านทางสื่อโทรทัศน์: กรณีศึกษา รายการลิเกรวมดาวดาราทงสถานวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5. วิทยานิพนธ์ ปริญญา มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- การแสดงลิเกของคณะสมพงษ์ ลูกบ้านแพน ในอดีต. (2564). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: เขมวันต์ นาฏการจนดิษฐ์.
- เกษร ไตรหาญ. (2564, 6 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- จิรพงษ์ ปาขจร. (2564, 4 เมษายน). สัมภาษณ์.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ, พระบาทสมเด็จพระ. (2564). จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระราชนิพนธ์ ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค 10. ค้นเมื่อ 28 มีนาคม 2564, จาก vajirayana.org
- ชนานาถ พรณอรรถ. (2564, 26 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.
- ชรุติ กิจโชคดี. (2564, 6 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- ดำรงราชานุภาพฯ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2564). สารัสนสมเด็จ. ค้นเมื่อ 28 มีนาคม 2564, จาก vajirayana.org
- นริศราณัฐวิวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. (2564). สารัสนสมเด็จ. ค้นเมื่อ 28 มีนาคม 2564, จาก vajirayana.org

นางเอกลิเก "น้ำเพชร บุตรสมพงษ์" หรือนางสาวสุภาพันธ์ ไตรหาญ. (2564). [ภาพถ่าย].

พระนครศรีอยุธยา: เขมวันต์ นาฏการจันดิษฐ์.

นาฬิการูปพระเอกลิเก เพ็ชร บ้านแพน. (2564). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: เขมวันต์ นาฏการจันดิษฐ์.

ป้ายโฆษณาของคณะ ริมถนนปากทางเข้าบ้านของนายชรด กิจโชคดี. (2564). [ภาพถ่าย].

พระนครศรีอยุธยา: เขมวันต์ นาฏการจันดิษฐ์.

พระเอกลิเก เพ็ชร บ้านแพน หรือนายชรด กิจโชคดี ในวัยหนุ่ม. (2564). [ภาพถ่าย].

พระนครศรีอยุธยา: เขมวันต์ นาฏการจันดิษฐ์.

พระเอกลิเก เพ็ชร บ้านแพน หรือนายชรด กิจโชคดี ในวัยหนุ่ม (2). (2564). [ภาพถ่าย].

พระนครศรีอยุธยา: เขมวันต์ นาฏการจันดิษฐ์.

พระเอกลิเก สมพงษ์ ลูกบ้านแพน หรือนายสมพงษ์ ไตรหาญ ในวัยหนุ่ม. (2564). [ภาพถ่าย].

พระนครศรีอยุธยา: เขมวันต์ นาฏการจันดิษฐ์.

มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. (2564). ลิเกยุคต่าง ๆ. ค้นเมื่อ 27 พฤษภาคม 2564,

จาก www.saranukromthai.or.th.

มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2559). วิวัฒนาการ และสถานภาพปัจจุบันของสื่อ

โครงสร้างตลาดสื่อวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และสื่อใหม่ (New Media), วิวัฒนาการ

เทคโนโลยี ของสื่อ. (เอกสารรายงานผลการศึกษา). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

พัฒนาประเทศไทย

วิวัฒน์ชัย บุญเรือง. (2564, 4 เมษายน). สัมภาษณ์.

วิหารพระพุทธชินราช วัดสามก้อ สถานที่บันทึกเสียงการแสดงลิเก ของคณะสมพงษ์ ลูกบ้านแพน.

(2564). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: เขมวันต์ นาฏการจันดิษฐ์.

สมพงษ์ ไตรหาญ. (2564, 6 มีนาคม). สัมภาษณ์.

สมยศ รุ่งสมัย. (2564, 21 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.

สุภาพันธ์ ไตรหาญ. (2564, 6 มีนาคม). สัมภาษณ์.

อนุกุล โรจนะสุขสมบูรณ์. (2557). ลิเกในประเทศไทย. (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริม

วัฒนธรรม

_____. (2561). ลิเกในประเทศไทย. วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน, 9(1), 22.

สภาพบังคับทางอาญาในพระไอยการลักษณะผิดเมียสำหรับชายชู้

Criminal Enforcement Conditions in Phra Aiyakan Laksana Phu Mia for the Male Adulterer

พนิดา ตาละคำ / Panida Talakum

นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
Bachelor of Laws Student, Faculty of Humanities and Social Sciences, Muban Chom Bueng Rajabhat University

อริสา ศุภากรเสถียรชัย / Arisa Supakornsathianchai

นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
Bachelor of Laws Student, Faculty of Humanities and Social Sciences, Muban Chom Bueng Rajabhat University

เชาวลิต สมพงษ์เจริญ / Chaowalit Sompongjaroen

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
Assistant Professor Dr. of Program in Laws, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Muban Chom Bueng Rajabhat University

วันที่รับบทความ 5 เมษายน 2563 / แก้ไขบทความ 11 พฤษภาคม 2563 / ตอบรับบทความ 5 พฤศจิกายน 2563

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพบังคับทางอาญาในพระไอยการลักษณะผิดเมียสำหรับชายชู้ และ 2) เพื่อศึกษาความสำคัญของสภาพบังคับทางอาญาในพระไอยการลักษณะผิดเมียสำหรับชายชู้ รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้ทฤษฎีสัมพัทธ์เป็นกรอบการวิจัย ขอบเขตเนื้อหา คือ 1) พระไอยการลักษณะผิดเมีย และ 2) พระไอยการพรมศักดิ์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 1 ชนิด คือ วิธีการวิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การลงโทษสำหรับชู้เป็นการลงโทษที่สอดคล้องกับทฤษฎีสัมพัทธ์เพื่อให้โอกาสกลับตัวเป็นคนดี และเป็นการป้องกันสังคมมิให้มีการกระทำความผิดซ้ำ

2. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ความสำคัญของสภาพบังคับทางอาญาสะท้อนให้เห็นการลงโทษเชิงศีลธรรมในสังคมสยามเพื่อให้โอกาสผู้เป็นชู้กลับตัวเป็นคนดีมากกว่าที่จะทำลายตัวตนของผู้นั้น ส่วนการลงโทษฆ่าเป็นกรณีที่ถูกกฎหมายอนุญาตให้ทำได้เพื่อรักษาเกียรติจากการดูหมิ่นซึ่งหน้าด้วยการทำชู้

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย คือ การกำหนดโทษสำหรับชายชู้และหญิงชู้เป็นไปตามทฤษฎีสัมพัทธ์ ในการกำหนดความผิดทางอาญาและโทษเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้กระทำความผิดในการให้โอกาสในการปรับตัวแก้ไขตนเอง สังคมของผู้กระทำความผิดจะได้รับประโยชน์จากโทษด้วยการป้องกันสังคม ส่วนในการลงโทษฆ่านั้นเป็นไปเพื่อการป้องกันเกียรติยศของชายผู้เป็นชู้ในความผิดซึ่งหน้าเท่านั้น

คำสำคัญ : ชายชู้ สภาพบังคับทางอาญา พระไอยการลักษณะผิดเมีย

Abstract

Objective of this research were 1) to study the criminal enforcement conditions in the Phra Aiyakan Laksana Phu Mia for adultery and 2) to study the importance of the criminal enforcement conditions in the Phra Aiyakan Laksana Phu Mia for adultery. The research model was qualitative research. Use of Relative theory as a research framework. The scope of the content is 1) Phra Aiyakan Laksana Phu Mia and 2) Phra Aiyakan Phrommasak. There is one type of research tool: document analysis method. The data was analyzed by using content analysis and then writing a descriptive narrative. The research results were found that

1.The research results according to objective item 1: Punishment for adulterer is a punishment that is consistent with the theory of relativism to provide an opportunity to turn a case and to prevent society from committing repeated offenses.

2.The research results according to objective item 2: The importance of criminal enforcement is reflected in the moral punishment in Siamese society. To give the adulterer a chance to turn himself into a better person than to destroy his identity. As for the punishment of killing, it is the case that the law allows in order to maintain the honor of the contempt that is faced with adultery.

The body of knowledge gained from research is the punishment for adultery and adultery is based on the Relative theory of criminal defining and punishments for the benefit of the offender in providing opportunities to adjust themselves. The society of offenders will benefit from punishment by social defense. The punishment for killing is for the protection of the husband's honor to offenses committed in front of him only.

Keywords: Male adulterer, Criminal enforcement, Phra Aiyakan Laksana Phu Mia

1.บทนำ

พระไอยการลักษณะผิดเมียเป็นกฎหมายนี้ถูกตราขึ้นใน พ.ศ. 1906 ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอยู่หัว) ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างผิดเมีย และความรับผิดชอบทางอาญาเกี่ยวกับการทำชู้ ดังในพระไอยการลักษณะผิดเมียได้บัญญัติไว้ตอนหนึ่งไว้ว่า “ถ้าชายใดทำชู้ด้วยเมียกลางเมือง ให้ไหมจงเต็มโดยพระราชกฤษฎีกา ถ้าชายใดทำชู้กับเมียกลางนอกให้ไหมโดยพระราชกฤษฎีกาเดิม ทำ 5 ส่วน ยกเสียส่วน 1 เอา 4 ส่วนถ้าชายใดทำชู้ด้วยเมียกลางทาศี ให้ไหมโดยพระราชกฤษฎีกา ทำ 5 ส่วน ยกเสีย 2 ส่วน เอาสามส่วน” (มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, 2539, หน้า 1) ซึ่งการทำชู้ มีด้วยกัน 2 ประเภท ได้แก่ 1) การทำชู้ถึงขั้นชำเรา และ 2) การทำชู้ไม่ถึงชำเรา ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการกระทำความผิด

สภาพสังคมในสมัยกรุงศรีอยุธยาในช่วงเวลานั้นชายซึ่งเป็นผัวต้องออกรบ ทำกิจการงานนอกบ้านหรือเป็นไพร่ใช้แรงงานภาคหลวง ส่วนหญิงซึ่งเป็นเมียอยู่เรือนเลี้ยงลูก ทำงานในบ้าน ประณีตเรียบร้อยชายผู้เป็นผัว ในพระไอยการลักษณะผิดเมียได้มีบทบัญญัติให้มีระบบ “ผัวเดียวหลายเมีย” จึงต้องจัดลำดับ

ความสำคัญชั้นของเมีย เพื่อต่อการปกครองในครัวเรือน แม้กฎหมายจะกำหนดให้ชายมีเมียได้หลายคนก็ตาม แต่เมียทุกคนจะเป็นเมียที่ชอบด้วยกฎหมาย หากชายใดทำชู้กับเมียของผัว ให้ถือว่าเป็นชู้ทั้งสิ้น ไม่ว่าความสัมพันธ์นั้นจะเกิดขึ้นด้วยความยินยอมถึงขั้นมีสัมพันธ์สวาท หรือโดยพฤติการณ์ส่อให้เห็นว่าเป็นชู้ก็ตาม

งานวิจัยเรื่องนี้จึงมุ่งศึกษาสภาพบังคับทางอาญาในพระโอัยการลักษณะผัวเมียสำหรับชายชู้ อันเป็น การศึกษาเกี่ยวกับสภาพบังคับโทษทางอาญา และพฤติกรรมในทางชู้สาวที่นำมาสู่การลงโทษหลายสถาน ได้แก่ ปรับ ประจาน และฆ่า ด้วยความหลากหลายแห่งลักษณะการกระทำความผิด และโทษผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพบังคับทางอาญาในพระโอัยการลักษณะผัวเมีย ใน 2 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 สภาพบังคับทางอาญาในพระโอัยการลักษณะผัวเมียสำหรับชายชู้

ประเด็นที่ 2 ความสำคัญของสภาพบังคับทางอาญาในพระโอัยการลักษณะผัวเมีย

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพบังคับทางอาญาในพระโอัยการลักษณะผัวเมียสำหรับชายชู้

2.2 เพื่อศึกษาความสำคัญของสภาพบังคับทางอาญาในพระโอัยการลักษณะผัวเมียสำหรับชายชู้

3.ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตเนื้อหา

1.พระโอัยการลักษณะผัวเมีย

2.พระโอัยการพรมศักดิ์

4.ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

4.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

จากการวิจัยได้กำหนดกระบวนการวิธีการวิจัยโดยใช้กระบวนการวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์กฎหมายไทย โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) โดยมุ่งศึกษาสภาพบังคับทางอาญาในพระโอัยการลักษณะผัวเมียเป็นหลัก รวมถึงพระโอัยการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระโอัยการพรมศักดิ์ เพื่อหาสภาพบังคับทางอาญา ในพระโอัยการลักษณะผัวเมียสำหรับชายชู้

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลจากจากพระโอัยการลักษณะผัวเมีย และพระโอัยการพรมศักดิ์ พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน และข้อมูลอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์เอกสาร เปรียบเทียบ และเสนอแนะองค์ความรู้

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้รวบรวมข้อมูลแล้ว ทำการจำแนกข้อมูล แล้วทำการวิเคราะห์เอกสารจากข้อมูลที่ได้จากพระโอัยการลักษณะผัวเมีย และพระโอัยการพรมศักดิ์ เพื่อให้ได้สภาพบังคับทางอาญาในพระโอัยการ

ลักษณะฝ่ามือที่เป็นความผิดสำหรับชายชู้ และความสำคัญของสภาพบังคับทางอาญาในพระไอยการลักษณะฝ่ามือสำหรับชายชู้

5. ผลการวิจัย

1. สภาพบังคับทางอาญาในพระไอยการลักษณะฝ่ามือ ผลการวิจัยพบว่า สภาพบังคับทางอาญาของพระไอยการลักษณะฝ่ามือเกิดขึ้นจากการกำหนดความผิดทางอาญาที่เกิดขึ้นจากจารีตประเพณี ศาสนา และวัฒนธรรมของสังคมสยามในช่วงกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีและสืบทอดมายังต้นรัตนโกสินทร์ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์ (2549, หน้า 2-10) กล่าวว่า โดยที่จารีตประเพณี ศาสนา และศีลธรรม มีส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดกฎหมาย และการปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งกฎหมายอาญาและศีลธรรมนั้นมีความเกี่ยวพันกัน ความผิดอาญาที่ร้ายแรง เช่น ฆ่าคน เป็นสิ่งที่ผิดศีลธรรม แต่มีหลายกรณีที่ถือว่าผิดศีลธรรมแต่ไม่ผิด กฎหมายอาญา เช่น การพูดโกหก การดื่มสุรา และมีการกระทำบางอย่างที่ไม่ผิดศีลธรรม แต่ผิดกฎหมายอาญา เช่น กรณีความรับผิดชอบโดยเด็ดขาดในทางอาญา กล่าวคือ ไม่เจตนา ไม่ประมาท แต่กฎหมายบัญญัติให้การกระทำนั้น ๆ เป็นความผิด จึงเห็นได้ว่า ศีลธรรมและกฎหมายอาญา ไม่ได้สอดคล้องกันทุกกรณี ดังนั้น การกำหนดฐานความผิดในพระไอยการลักษณะฝ่ามือจึงเกิดขึ้นการกำหนดสภาพบังคับทางอาญาที่เหมาะสมกับสภาพสังคมสยามที่กำหนดให้ความผิดฐานเป็นชู้เป็นความผิดทางอาญาที่เกิดขึ้นจากจารีตประเพณี ศาสนา และวัฒนธรรมที่เหมาะสมสังคมสยามในช่วงเวลาที่กฎหมายนั้นใช้บังคับ สังคมสยามในช่วงที่พระไอยการลักษณะฝ่ามือใช้บังคับถือว่าชายยอมเป็นใหญ่ และมีความสำคัญมากกว่าหญิง พระไอยการลักษณะฝ่ามือจึงให้ความสำคัญต่อฐานะทางสังคมและเกียรติในฐานะฝ่ายชายมากกว่าฝ่ายหญิงซึ่งเป็นเมีย ดังจะเห็นได้จากที่ สุวิทย์ ธีรศาศวัต (2562, <https://suwit-history.blogspot.com>) กล่าวว่า กฎหมายกำหนดให้ชายมีเมียได้หลายคน แต่หญิงมีผัวได้เพียงคนเดียว จะเห็นจากการกำหนดฐานะของเมียออกเป็นสามประเภท ได้แก่ 1) เมียที่พ่อแม่กุมมือให้เป็นเมียชาย เรียกว่า “เมียกลางเมือง” 2) เมียที่ชายขอมารับเป็นอนุภรรยาหรือเมียน้อย เรียกว่า “เมียกลางนอก” 3) เมียที่ชายซื้อหรือไถ่มา เรียกว่า “เมียกลางทาส” จะเห็นได้ว่ากฎหมายการกำหนดสถานะของเมียออกเป็นประเภทต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของชายในฐานะทางสังคมที่เหนือกว่า ฝ่ายชายสามารถมีเมียได้มากถึงสามลำดับขั้น และแต่ละลำดับก็มีความสำคัญที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยที่เมียกลางเมืองมีฐานะทางสังคมที่สูงกว่าเมียกลางนอก และเมียกลางทาสมีฐานะทางสังคมที่ต่ำที่สุด แต่เมียทั้งสามประเภทจะถือว่าเป็นเมียที่ชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายชายเพียงคนเดียวเท่านั้น และกลายเป็นสมบัติของผู้เป็นผัว สุวิทย์ ธีรศาศวัต (2562, <https://suwit-history.blogspot.com>) ยังได้กล่าวอีกว่าหญิงเมื่อแต่งงานแล้ว จะกลายเป็นสมบัติของผัว ชายอื่นจะไปยุ่งเกี่ยวไม่ได้ หญิงทาสที่เป็นเมียของทาส นอกจากจะเป็นเมียของผัวแล้วยังต้องทำงานตามคำสั่งของนายเงิน (นายทาส) อีกด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเมื่อหญิงแต่งงานแล้ว หญิงมีผัวยอมปราศจากอิสระในการใช้ชีวิต และต้องรับใช้ผัวในฐานะทรัพย์สิน และชายผู้เป็นผัวก็อาจขายเมียลงเป็นทาสได้ตามที่พระไอยการทาสได้ระบุเอาไว้ (เกียรติก้อง กิจการเจริญดี (บก.), 2547, หน้า 8)

การกำหนดสภาพบังคับทางอาญาของพระไอยการลักษณะฝ่ามือที่มีที่มาจากกำหนดฐานความผิดที่แสดงให้เห็นถึงสภาพบังคับโทษที่เกิดขึ้นจากฐานความผิดตามจารีตประเพณี และศีลธรรมในเรื่องของการแต่งงาน และข้อห้ามที่มีแต่เฉพาะในสังคมสยามช่วงก่อนที่จะมีการปฏิรูปกฎหมายครอบครัวให้เป็นแบบระบบผัวเดียวเมียเดียว (Merriam-Webster, 2020, <https://www.merriam-webster.com>)

ซึ่งเป็นภาวะของการมีคู่ทางเพศคนเดียวเริ่มปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 7 ที่เริ่มต้นการจดทะเบียนสมรสด้วยการอภิเษกสมรสของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ทั้งสองพระองค์ทรงจดทะเบียนแต่งงานด้วยกัน ถือว่าเป็นการเริ่มธรรมเนียมปฏิบัติของการครองชีวิตคู่แบบที่ไม่เคยปรากฏในสังคมสยามมาก่อน ในช่วงนั้นได้มีการตรากฎหมายสำคัญฉบับหนึ่งเรียกว่า “พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะผัวเมีย พุทธศักราช 2473” (สถาบันพระปกเกล้า, 2559, <http://wiki.kpi.ac.th>) สารสำคัญของกฎหมายฉบับนี้ คือ เป็นกฎหมายฉบับแรกที่รับรองสถานะหญิงที่เป็นภรรยาด้วยทะเบียนสมรสและการหย่าเพียงคนเดียว กฎหมายนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงค่านิยมดั้งเดิมที่ยอมรับให้ชายมีเมียได้หลายคนมาเป็นสังคมผัวเดียวเมียเดียว และมีการกำหนดให้ใช้คำว่า “ภริยาหลวง” เพื่อแสดงถึงความเป็นภริยาที่ชอบด้วยกฎหมาย และมีฐานะแตกต่างจากภริยาอื่นอย่างชัดเจน (พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะผัวเมีย พุทธศักราช 2473, 2473) พระราชบัญญัตินี้ตราไว้ตั้งแต่พุทธศักราช 2473 แต่ให้มีผลบังคับใช้ในวันที่ 1 เมษายน พุทธศักราช 2475

ตัวอย่างฐานความผิดที่เป็นที่มาแห่งสภาพบังคับทางอาญาของพระไอยการลักษณะผัวเมียที่กำหนดฐานความผิดจากจารีตประเพณี และทางศีลธรรม เช่น การห้ามที่ถือว่าเป็นการที่หลานทำชู้กับเมียลูกตา ปู อ่าว (ชายที่เป็นน้องของพ่อ) อา (หญิงที่เป็นน้องของพ่อ) น้ำ โทษของผู้ฝ่าฝืนคือ จับทั้งคู่ใส่ตรวนชื่อ คา เอาหมึกสักหน้า เอาเชือกหนึ่งผูกคอ ตีข้อแห่ประจานรอบตลาด เอาขึ้นหาหย่าง ยิงด้วยลูกสั้นโดยตีด้วยลวดหนึ่ง 25 ถึง 50 ที แล้วจับทั้งคู่อลอยแพนอกเมือง (มาตรา 35) หรือกรณีของพ่อ แม่ ลูก พี่ น้อง ยาย หลานตา หลานลูกหลาน ทำชู้กันให้ทำโทษโดยลอยแพในทะเล ญาติพี่น้องต้องทำพิธีกรรมด้วยไก่แปดตัวที่ประตูเมืองทั้งสี่ ให้พระ พราหมณ์ สวดทำพิธีรับอุบาทว์จัญไร ญาติพี่น้องที่รู้เรื่องแล้วมิได้กล่าวให้ลงโทษตามโทษานุโทษ กรณีภิกษุสามเณร ได้เสียกับหญิง มีโทษปาราชิก และปรับไหม (มาตรา 40) ถ้าจำเลยทำร้ายและข่มขืนหญิง ให้ปาราชิก เชี่ยน 29 ถึง 50 ที แล้วส่งไปเป็นตะพุ่นช่างหญิงให้ทำโทษดุหญิงนอกใจผัว (มาตรา 41) (สุวิทย์ ธีรศาศวัต, 2562, <https://suwit-history.blogspot.com>)

จะเห็นได้ว่าการกำหนดสภาพบังคับทางอาญาในพระไอยการลักษณะผัวเมีย มุ่งเน้นการกำหนดฐานความผิดที่มีที่มาจากสาเหตุทางจารีตประเพณี และศีลธรรมที่คนในครอบครัว หรือภิกษุมิอาจทำชู้กันได้ อันเป็นการแสดงถึงข้อห้ามทางจารีตประเพณี และศีลธรรมในสังคมสยามในช่วงที่มีการบังคับใช้พระไอยการลักษณะผัวเมีย การกำหนดโทษทางอาญาจึงเป็นไปตามทฤษฎีสัมพัทธ์ (relative theory) เพราะกฎหมายมองว่าการทำชู้กันนั้นเป็นเรื่องส่วนตัวที่คนในสังคมรับรู้แล้วทำให้จารีตประเพณี และศีลธรรมที่สังคมสยามพยายามธำรงเอาไว้เสื่อมทรามลง พระไอยการลักษณะผัวเมียจึงไม่ได้กำหนดฐานความผิดและโทษตามความร้ายแรงของการผิดจารีตประเพณี และศีลธรรม แต่ได้พิจารณาในแง่ที่ว่าควรลงโทษอย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์ และสมเหตุสมผลต่อความผิดที่เกิดขึ้นมากที่สุด และโดยเหตุนี้การลงโทษจึงเป็นการคำนึงถึงตัวผู้กระทำความผิดกับเพื่อนมนุษย์อื่น ๆ กรณีนี้หยุด แสงอุทัย (2549, หน้า 250-254) กล่าวว่า โทษนั้นควรจะมีผลเป็นการกระทำให้ผู้กระทำความผิดหวาดกลัว ทำให้ผู้กระทำความผิดกลับตนเป็นคนดี หรือทำให้สังคมปลอดภัยจากการกระทำความผิด ทั้งนี้ เพื่อเป็นการป้องกันขัดขวางมิให้การกระทำความผิดเกิดขึ้นอีก

ดังจะเห็นได้จาก กรณีภิกษุได้เสียกับหญิง มีโทษปาราชิก และปรับไหม และกลับคืนสู่สังคมได้ตามปกติ และไม่มีกรณีลงโทษอื่น เช่นนี้แสดงให้เห็นว่าการที่ภิกษุจะได้เสียกับหญิงนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในสังคมที่มีความใกล้ชิดกันระหว่างภิกษุซึ่งเป็นชาย และผู้มีความสัมพันธ์กับพระภิกษุที่เป็นหญิง

ผู้ออกกฎหมายเล็งเห็นว่าการบวชนั้นเป็นไปเพื่อเตรียมตัวที่จะลาสิกขาเพื่อใช้ชีวิตอย่างคนธรรมดา แม้ว่าเมื่อบวชแล้วภิกษุจะอยู่ฐานะที่มีศักดิ์นาสูงกว่าไพร่ก็ตาม แต่ก็ยังคงอาจมีความรู้สึกทางเพศเฉกเช่นคนธรรมดาสามัญ เมื่อความรู้สึกนั้นไม่อาจควบคุมได้ และมีเพศสัมพันธ์กันด้วยความสมัครใจ การลงโทษก็สมควรที่จะคำนึงถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับภิกษุที่กระทำความผิด และเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ฝ่ายหญิงที่สมัครใจรักใคร่ภิกษุนั้น จึงสมควรที่ให้ภิกษุหรือสามเณรนั้นต้องอาบัติปาราชิก ข้อเสพเมถุนร่วมสัมพันธ์ทางเพศกับมนุษย์ แม้แต่กับสัตว์เดรัจฉาน มนุษย์ สัตว์ หรือซากศพก็ไม่ละเว้นซึ่งปาราชิก หมายถึงผู้ต้องพ่ายแพ้ในตัวเองที่ไม่สามารถปฏิบัติในพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงประทานไว้ให้ได้ซึ่งอาบัติหนักที่สุดในพระวินัย (พิชศาล พันธุ์วัฒนา, 2559, หน้า 114) เมื่อภิกษุล่วงละเมิดข้อปาราชิกนี้ต้องขาดจากความเป็นภิกษุทันที ซึ่งผู้ต้องครุอาบัติ หรืออาบัติหนักนี้จะกลับมาเป็นบวชภิกษุไม่ได้ และออกจากหมู่สงฆ์ อันเป็นการป้องกันมิให้เกิดการกระทำความผิดของภิกษุที่ต้องอาบัตินั้นเกิดขึ้นอีกเป็นครั้งที่สอง และให้ไปใช้ชีวิตตามปกติเช่นคนธรรมดา เมื่อสึกจากการเป็นภิกษุแล้ว ก็อาจแต่งงานกับหญิงที่ตนมีความสัมพันธ์ด้วย

จึงทำให้เห็นได้ว่า การกำหนดสภาพบังคับทางอาญาในความผิดฐานเป็นชู้ตามพระโอัยการลักขณะผัวเมียในลักษณะสัมพันธ์กับความผิดตามพระโอัยการลักขณะผัวเมียที่กำหนดความผิดจากจารีตประเพณีและศีลธรรมได้ให้มุมของความผิดฐานนี้ในลักษณะเป็นความผิดของคู่รักซึ่งสมยอมกันทั้งสองฝ่ายที่ถึงขั้นล่วงประเวณีของชายหรือหญิงที่ลอบลักสมรสกันเป็นผัวเมียกัน เช่น “ข้าสมจรด้วยกันพ่อแม่และเจ้าข้ามิให้ และมันภากันหนีไปไกล หญิงนั้นยังมีเปนเมียชายเปนแต่ชู้กัน” (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2562ก, <https://dictionary.apps.royin.go.th>) หรือ “ถ้าชายผู้ใดเอาหญิงเปนชู้เปนเมีย แต่ในกำหนดนั้นคือเมียเท่านั้นแลให้ไหมโดยขนาด” (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2562ก, <https://dictionary.apps.royin.go.th>) กฎหมายจึงมุ่งเอาผิดการล่วงประเวณีที่ไม่ได้รับอนุญาตจากพ่อแม่ ซึ่งเป็นพ่อแม่ของฝ่ายหญิงหรือเจ้าข้า (นายเงิน หรือนายทาส) อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองฝ่ายหญิง หรือผู้มีอำนาจ อันเป็นการผิดศีลธรรมเรื่องการลักลอบมีเพศสัมพันธ์ที่ผิดจารีตประเพณีและศีลธรรมที่เป็นข้อห้ามในศีลห้า กฎหมายจึงบัญญัติให้ต้องรับผิดเพราะการล่วงละเมิดผิดจารีตและศีลธรรมที่เป็นข้อความเช่นนั้น เช่นเดียวกันการที่มุ่งเอาผิดกับชายที่ร่วมประเวณีกับเมียของคนอื่นหรือเมียที่ยังมีผัวอยู่แล้วร่วมประเวณีกับชายอื่น อันเป็นการผิดจารีตประเพณี และศีลธรรมด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ดี ความผิดเช่นนี้ย่อมเป็นการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นได้ และมีอยู่สม่ำเสมอจนถึงขนาดที่ต้องบัญญัติเอาไว้ให้เป็นความผิดตามกฎหมายที่ได้รับการยอมรับจากสังคมสยามว่าเป็นเรื่องส่วนตัวซึ่งเห็นได้จากการกำหนดโทษปรับ และโทษประจานที่เป็นโทษสถานเบา ซึ่งการกระทำความผิดเช่นนี้อาจสร้างความโกรธแค้นให้กับสังคมที่ชายชู้หรือหญิงชู้ที่อาศัยอยู่บ้าง แต่เมื่อเป็นเรื่องส่วนตัวระหว่างชายชู้ และหญิงชู้ กฎหมายของสยามจึงมุ่งความผิดฐานชู้ที่มีเพียงโทษปรับ และโทษประจานเท่านั้น โดยผู้ออกกฎหมายอาจเพ่งเล็งเห็นว่าเป็นการกำหนดโทษที่เหมาะสมกับความผิดตามทฤษฎีสัมพัทธ์ที่มุ่งกำหนดโทษปรับ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม และผู้กระทำความผิดมากที่สุดในแง่ของการให้ผู้กระทำความผิดหวาดกลัว และให้โอกาสแก่ตัวผู้กระทำความผิดในการกลับตัวเป็นคนดี ส่วนการลงโทษโทษประจานนั้นเป็นไปเพื่อการป้องกันขัดขวางมิให้การกระทำความผิดเกิดขึ้นซ้ำอีก

แต่อย่างไรก็ดี ถ้าการชายผู้เป็นผัวจับคู่ทั้งชายและหญิงนั้นในขณะที่มีการทำชู้กัน พระไอยการลักษณะผัวเมียให้อำนาจชายผู้เป็นผัวซึ่งถือว่าเป็นสามีที่ชอบด้วยกฎหมายของเมียที่ไม่ว่าจะเป็นเมียในระดับใดก็ตาม ก็ถือว่าเป็นเมียที่ชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นผัวทั้งสิ้น ชายผู้เป็นผัวย่อมมีสิทธิตามพระไอยการลักษณะผัวเมียที่จะกระทำการป้องกันเกียรติยศชื่อเสียงของตนโดยมิให้ชายชู้อื่นมามีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับเมียที่ชอบด้วยกฎหมายของตนทุกคน พระไอยการลักษณะผัวเมียจึงให้อำนาจชายผู้เป็นผัวฆ่าชายชู้และหญิงชู้ในขณะที่มีการทำชู้กันอันเป็นความผิดซึ่งหน้าได้ และชายผู้เป็นผัวไม่ต้องรับโทษหากพิสูจน์ได้ว่าเป็นการฆ่านั้นเป็นไปเพื่อป้องกันเกียรติยศของตนในฐานะผัวที่ชอบด้วยกฎหมาย

จากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่า สภาพบังคับทางอาญาในความผิดของชายชู้ตามพระไอยการลักษณะผัวเมียเป็นการลงโทษที่เหมาะสมกับความผิด เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ถูกลงโทษ และเป็น การป้องปรามการกระทำความผิดที่เกิดขึ้นในอนาคต มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) โทษปรับ เป็นโทษที่ถือว่าเป็นสถานเบาที่สุดในพระไอยการลักษณะผัวเมีย และพระไอยการอื่น ๆ ตามที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง แสดงให้เห็นว่าความผิดฐานเป็นชู้ในมุมมองของพระไอยการลักษณะผัวเมียนั้นเป็นเรื่องส่วนตัวระหว่างชายชู้กับหญิงชู้ ซึ่งเป็นความผิดที่ควรให้อภัยกันได้ไม่จำเป็นต้องลงโทษถึงขนาดฆ่าให้ตายตกไปตามกัน ในมุมมองของพระไอยการฯ มองว่า ชายชู้ และหญิงชู้ถือว่าเป็นผู้ร่วมกระทำความผิดด้วยกัน การปรับเป็นการบังคับเอาสินไหมจากชายชู้ สินไหมจะตกเป็นรายได้ของรัฐ

พฤติกรรมชู้ที่นำมาสู่การลงโทษปรับ เช่น ชายและหญิงทำชู้นอกใจผัวถึงสองครั้ง บทลงโทษคือปรับไหมชายชู้สองเท่า แต่หลังจากที่ลงโทษไปแล้ว หญิงยังคงทำชู้อยู่ กฎหมายไม่ให้ปรับไหมชายชู้ได้อีก แต่ให้ชายผู้เป็นผัวขาดจากการเป็นผัวเมียกัน หากเป็นกรณีของผู้ชู้สือ หรือผู้สมรู้ร่วมคิดการเป็นชู้ให้ผู้กระทำความผิดนั้นต้องปรับไหมตามที่กฎหมายได้กำหนด

การปรับจะปรับตามฐานันดรศักดิ์ หรือศักดินาของชายชู้ ที่ถือว่าเป็นการกำหนดค่าปรับจากสถานะทางสังคมของคนในสังคมสยามตามพระไอยการพรหมศักดิ์ ซึ่งเป็นกฎหมายว่าด้วยหลักเกณฑ์การปรับผู้กระทำความผิดตามฐานันดรศักดิ์ หรือศักดินา เช่น ถ้าชายชู้เป็นขุนนาง หรือภิกษุ เบี้ยปรับย่อมสูงกว่าชายชู้ที่เป็นไพร่ ทั้งนี้ อัตราเบี้ยปรับตามฐานันดรศักดิ์จะหนัก หรือเบาขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของการเป็นชู้ว่าทำชู้ถึงขนาด หรือมีพฤติกรรมที่ต้องสงสัยว่าเป็นชู้เท่านั้น เช่น การลักลอบพบกันในที่อันมิควร

ส่วน “ผู้ชู้สือ หรือผู้สมรู้เห็นเป็นใจ” ให้ชายชู้ และหญิงชู้ได้พบกัน ตามพระไอยการลักษณะผัวเมียถือว่าเป็นผู้สนับสนุนการกระทำความผิดให้เกิดขึ้น ทั้งที่ควรห้ามปราม และไม่เห็นด้วยกับการกระทำนั้น ผู้ชู้สือ หมายถึง ผู้รู้เห็นเรื่องราวที่เป็นชู้กัน แต่มิได้นำความมาบอกผัว หรือทางการ แต่กลับเป็นคนที่ช่วยเหลือให้ชายชู้และหญิงชู้ได้ลักลอบคบหากัน เช่น การลักลอบส่งหนังสือเพลงยาวจีบกัน การลักลอบส่งข้อความนัดแนะ การจัดหาสถานที่เพื่อให้สะดวกต่อการเล่นชู้กัน การกระทำเช่นนี้แม้ว่าจะมิใช่การกระทำความผิดโดยตรง แต่เป็นการส่งเสริมให้การกระทำความผิดเกิดขึ้น จึงต้องรับผิดด้วย ส่วนผู้สมรู้เห็นเป็นใจ มีลักษณะคล้ายกับผู้ชู้สือ แต่ผู้สมรู้เห็นเป็นใจมีลักษณะของการกระทำที่มิได้มีหลักฐานแจ้งชัดเช่นเดียวกับผู้ชู้สือ ผู้สมรู้เห็นเป็นใจจะมีลักษณะของการกระทำที่ทราบการกระทำแต่มิได้นำความไปแจ้งกับผัวของหญิง หรือทางการ แต่ยังอาจสนับสนุนทางใดทางหนึ่งให้ความผิดนั้นเกิดขึ้น เช่น เมื่อมีผู้ชู้สือมาติดต่อขอใช้บ้านของผู้สมรู้เห็นเป็นใจเพื่อเป็นสถานที่ในการลักลอบคบหากัน ผู้สมรู้เห็นเป็นใจก็อนุญาตให้ใช้โดยมิได้ปฏิเสธ ตักเตือน หรือว่ากล่าวแต่ประการใด ทั้งนี้ อาจได้รับสินจ้างรางวัล หรือประโยชน์อย่างอื่น

หรือไม่ก็ได้ การลงโทษปรับแก่ “ผู้ชกสือ หรือผู้สมรู้เห็นเป็นใจ” จึงเป็นการลงโทษปรับผู้สนับสนุนการทำชู้ ในเชิงของการป้องปรามมิให้การสนับสนุนการทำชู้เช่นนี้เกิดขึ้นในอนาคต การปรับผู้ชกสือ หรือผู้สมรู้ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของชายชู้เป็นหลักโดยขึ้นอยู่กับว่าชายชู้นั้นกระทำความผิดถึงขนาดมีเพศสัมพันธ์ หรือมีพฤติกรรมที่ส่อไปในทางเป็นชู้ เช่น หากมีผู้ชกสือให้ชายชู้ และหญิงชู้ขึ้นให้พบปะกัน ให้ปรับผู้ชกสือ หรือผู้สมรู้เป็นใจจะกึ่งประณามผิดเมีย (ปรับครึ่งหนึ่งของค่าปรับของชายชู้) ส่วนผู้สมรู้เห็นเป็นใจให้ปรับ ครึ่งหนึ่งของผู้ชกสือ (ปรับเท่ากับเศษหนึ่งส่วนสี่ของของค่าปรับของชายชู้) การลงโทษปรับเช่นนี้ ยังเป็น การป้องกันทางสังคมเชิงประจักษ์ให้เป็นเยี่ยงอย่างมิให้ผู้อื่นกระทำความผิดตามในอนาคต

อย่างไรก็ดี การลงโทษปรับเช่นนี้ ถือว่าเป็นสถานโทษอันเบา เพื่อเป็นการให้ออกาสคนเหล่านั้น ปรับตัวแก้ไขความประพฤติของตนเอง แต่มิได้หมายความว่าชายชู้ หญิงชู้ ผู้ชกสือ หรือผู้สมรู้เห็นเป็นใจจะ ไม่ได้กระทำความผิดเช่นนั้นในอนาคต เพราะเป็นลงโทษที่มุ่งประโยชน์ต่อสังคมมากกว่าที่จะเป็นการตัด โอกาสของการกระทำความผิด

2) โทษประจักษ์ การประจักษ์เป็นประกาศเปิดเผยความชั่วให้รู้ทั่วกันด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การพา ตระเวนประจักษ์ทั่วเมือง มาจากคำว่า ผจาล หรือ ผจาน หมายถึง เปิดเผยความชั่ว ทำให้เข็ดหลาบ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2562ข, <https://dictionary.apps.royin.go.th>) การประจักษ์เป็นการทำ ความของชายชู้และหญิงชู้ชั่วให้ปรากฏ เป็นการป้องกันสังคมมิให้การกระทำความผิดในสังคมนั้นเกิดขึ้น อีก และเป็นการตีดราผู้กระทำความผิดว่าเคยเป็นชู้ เพื่อให้คนสังคมช่วยกันเฝ้าระวังพฤติกรรมการเป็นชู้ ที่อาจเกิดขึ้นอีกในอนาคต จะเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์ในการลงโทษประจักษ์จะต้องเกิดขึ้นจากพฤติกรรมการ ทำชู้ที่ร้ายแรงถึงขนาดที่สมควรประจักษ์ความผิดต่อสังคม เช่น ทำชู้กันขณะที่ศพผัวยังไม่ทันเผา แล้วเมีย เอาชายอื่นมาทำชู้ในเรือน ซึ่งการกระทำนี้เรียกว่า “ชู้เหนื้อมี” ดังความในพระไอยการลักษณะผัวเมียที่ว่า “ถ้าผัวตาย ศพยังอยู่กับเรือนเมีย เมียคล้อยใจกำหนดชักเอาชายมานอน ให้ปรับชายชู้เป็นเบี้ยสิบแสน ให้ญาติพี่น้องเผาผีผู้ตาย” แสดงให้เห็นว่าการกระทำแบบนี้เป็นการกระทำชู้ที่อุกอาจ ศพผัวยังมิทันเผา ผู้เป็นเมียควรที่จะเศร้าโศก และจัดการศพผัวให้เรียบร้อยเสียก่อนจึงจะมีผัวใหม่ได้ แต่เมียกลับมีความ กำหนัดชักเอาชายชู้มานอน ความผิดเช่นสมควรที่จะได้รับการประจักษ์ เพื่อไม่ให้ผู้อื่นกระทำความ

การประจักษ์จึงการประกาศให้ผู้คนรับรู้ถึงการทำชู้ที่ไม่สมควรแก่ “หญิงอันร้ายนี้และชายอันเลว” เช่น หญิงที่ “ทำชู้ด้วยชายในวันเดียวกันถึงสองคน” หรือ “หญิงแพศยา” จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมเช่นนี้เป็น พฤติกรรมที่ร้ายแรงต่อสังคม ทำให้สังคมเกิดความเสื่อมทรามทางศีลธรรมเป็นอย่างมาก จึงมีความจำเป็น ที่ต้องประจักษ์เพื่อเกิดความเกรงกลัวแก่คนในสังคมนั้น และคนในสังคมจะร่วมกันประณามอันเป็น การผ่อนคลายความรู้สึกอันเคียดแค้น และทำให้คนในสังคมคอยเฝ้าระวังพฤติกรรมอันนี้

โทษประจักษ์ถือว่าเป็นโทษอันเกี่ยวเนื่องมาจากการปรับซึ่งเป็นโทษประจักษ์ และจัดเป็นโทษ อุปกรณ์ อันหมายถึงต้องมีการวินิจฉัยการทำชู้ และลงโทษปรับเสียก่อน จึงจะลงโทษประจักษ์ได้ ตัวอย่าง ของการลงโทษประจักษ์ ได้แก่ “ให้เอาเฉลวปะหน้า ทัดดอกกะเบาแดงสองหุ่ยร้อยดอก ฉะเบาแดงใส่ศีรษะ ใส่คอ ให้นายฉะม่องตีฆ้องประจักษ์ 3 วัน” หากสามีไม่ยอมให้เมียถูกประจักษ์ ก็ต้องนำเงินมาเสียค่าปรับ แทนได้ (วัชรินทร์ สังสีแก้ว, 2562, <https://www.senate.go.th>) เฉลวเป็นเครื่องจักสานชนิดหนึ่ง ทำด้วยดอกหักขัดกันเป็นมุม ๆ ตั้งแต่ 5 มุมขึ้นไป สำหรับปักหม้อยา ปักเป็นเครื่องหมายที่สิ่งของซึ่งจะ ขาย ปักบอกเขต หรือปักบอกเขตด้านเสียค่าขนอน เมื่อเอามาปะหน้าของหญิงชู้ย่อมเป็นที่สังเกตอัน เด่นชัด (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2562ค, <https://dictionary.apps.royin.go.th>) การประจักษ์เช่นนี้

วรวรรณ บุญรัตน์ (2561, หน้า 242-243) กล่าวว่า เป็นโทษขั้นพื้นฐานของหญิงชู้ และปรับโทษชายชู้มากกว่าที่จะลงโทษทางร่างกายอย่างรุนแรง การถูกลักที่หน้าเป็นการประจาน “หญิงร้าย” เป็นเรื่องอัปยศสำหรับตัว ให้ใส่เครื่องจองจำ และแห่ประจานรอบตลาด ท้ายที่สุด หญิงชู้จะถูกการลักหน้าอันเป็นการประจานไปตลอดชีวิตของหญิงนั้น หากชายผู้เป็นชู้ยังมีความอาลัยในตัวหญิงชู้ก็ถูกลักแก้ประจานด้วยเพราะถือว่ายังคงเป็นใจกับหญิงร้าย ดังนั้น การเป็นหญิงชู้จึงเป็นที่รังเกียจของสังคมและถูกสร้างความอับอายจากรอยสักบนใบหน้า เพื่อเป็นตัวอย่งให้หญิงอื่นต้องรักษารอบประเพณี มิฉะนั้น จะถูกลงโทษเช่นนี้

นอกจากนี้ โทษประจานนี้จะเป็นการเยียวหาความรู้สึกของชายผู้เป็นชู้ ญาติพี่น้องของฝ่ายที่เสียหาย และทางสังคมนั้น ๆ ด้วยการประจานเพื่อไม่ให้กระทำเป็นเยี่ยงอย่างต่อผู้อื่น โทษประจานนี้เกิดจากลักษณะของความผิดที่เกิดผลกระทบต่อคนในสังคมอย่างร้ายแรง จึงต้องลงโทษประจานเพื่อให้เห็นว่า เป็นเรื่องที่สังคมทั้งหมดยอมรับไม่ได้ การลงโทษประจานนี้จึงมีความร้ายแรงต่อความรู้สึกของผู้ถูกลงโทษ และเป็นการทารุณโหดร้าย ทำให้ผู้คนรู้สึกหวาดกลัว อันเป็นอาจลตปัญหากการมีชู้ในรูปแบบต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้

3) โทษฆ่า เป็นโทษที่รุนแรงที่สุดในพระไอยการลักษณะผิดเมีย กฎหมายได้ให้อำนาจแก่ชายผู้เป็นชู้ในการฆ่าชายชู้ในขณะที่ได้เสียกับหญิงซึ่งเป็นเมียตน ถ้าพิสูจน์ได้ว่าชายและหญิงทำชู้กันจริง กฎหมายไม่ให้เอาความผิดกับชายผู้เป็นชู้ที่ฆ่าชายชู้ขึ้นเลย และถือว่าเป็นการปกป้องเกียรติของชายผู้เป็นชู้ เป็นการลงโทษชายและหญิงทำชู้กันอยู่ภายในเรือน แล้วชายผู้เป็นชู้มาพบชายที่ลักลอบได้เสียกับเมียผู้อื่น หากชู้พบขณะอยู่ในที่นอน ชู้ฆ่าชายชู้ขึ้นได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550, หน้า 558) หรือพบในขณะที่ “ชายนอนคว่ำหญิงนอนหงาย” ชายซึ่งเป็นชู้สามารถที่จะตีฆ่าชายชู้และหญิงชู้ได้ทันที และไม่ต้องรับผิดตามกฎหมาย ถ้าพิจารณาแล้ว ทำชู้กันจริง

การนิยามของหญิงชู้ นั้น พระไอยการลักษณะผิดเมียยังได้แบ่งการทำชู้ออกเป็น “ถึงชำเราและชู้ไม่ถึงชำเรา” โดยลักษณะของชู้ไม่ถึงชำเรานั้น หมายถึงยังมีได้ทำชู้กันแต่ถ้าพบว่าอยู่กันในที่ลับ ขึ้นไปบนเรือนขณะชู้ไม่อยู่ ก็จะถูกปรับโทษ แต่ถ้าชายผู้เป็นชู้จับได้ขณะทำชู้ ชู้มีสิทธิฆาตชู้ถึงตายโดยไม่มี ความผิด (วรวรรณ บุญรัตน์, 2561, หน้า 242) แสดงให้เห็นว่าเป็นการปกป้องเกียรติของชายผู้เป็นชู้ใน ฐานะของชู้ที่ชอบด้วยกฎหมายที่จะใช้ในการป้องกันการทำชู้ที่ถือว่าเป็นภัยต่อความสงบสุขของ ครอบครัวที่กำลังมีอยู่ และไม่มีทางเลือกอย่างอื่นใดที่ป้องกันนั้นได้ การกระทำชู้ที่ทำกันซึ่งหน้าต่อหน้าต่อตาชายผู้เป็นชู้ หากปล่อยเอาไว้ภัยเช่นนี้อาจจะมีต่อไปในอนาคต ดังนั้น การฆ่าในขณะที่ทำชู้กัน จึงเป็น การป้องกันรักษาเกียรติในครอบครัวให้ดำรงอยู่ เป็นการแก้แค้นทดแทนตามหลักตาต่อตา ฟันต่อฟันตาม ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน (ณัฐวิวัฒน์ สุทธิโยธิน, 2562, <https://www.stou.ac.th>) ผู้ที่ทำร้าย เกียรติยศของชายผู้เป็นชู้ที่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งเป็นสิ่งที่กฎหมายได้รับรองให้ทำได้ ซึ่งมีใช้การฆ่าไปตาม อำนาจ

การให้สิทธิชายผู้เป็นชู้ในการลงโทษชายชู้เช่นนี้ เป็นการแสดงถึงความชอบธรรมในการปกป้อง เกียรติยศของครอบครัวของชายผู้เป็นชู้ และเป็นกรณีเดียวที่อนุญาตให้ชายผู้เป็นชู้ซึ่งไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของ รัฐสามารถลงโทษชายชู้ให้ถึงตายได้ โดยมีเงื่อนไขสำคัญว่าต้องพบการกระทำความผิดอันซึ่งหน้า และพบ ในขณะกระทำความผิด เช่น ในขณะที่มีเพศสัมพันธ์ หรือในขณะที่กอดก่ายซึ่งพบอยู่ในสภาพไม่ต้องสงสัยเลยว่าทำชู้มาแล้วสุด ๆ โดยชายผู้เป็นชู้เป็นผู้พบเหตุนี้เสียเอง การลงโทษนี้ชายผู้เป็นชู้ที่จะลงมือฆ่าได้

ทั้งชายชู้และหญิงชู้ การฆ่าเช่นนี้เกิดผลดีต่อสังคม คือ เป็นการกำจัดบุคคลซึ่งเป็นเหตุที่ทำให้เกิดการกระทำความผิดฐานทำชู้ ทำให้สังคมเกิดความสงบสุข และเป็นการป้องปรามมิให้การกระทำความผิดเกิดขึ้นในอนาคต อย่างไรก็ตาม อาจเกิดผลร้ายต่อชายผู้เป็นผัวก็ได้ หากพิสูจน์ไม่ได้ว่าเป็นการฆ่าเนื่องจากการทำชู้ หากชายชู้และหญิงชู้ที่หนีรอดไปได้ กฎหมายมิให้ฆ่า แต่ให้นำตัวหญิงชู้ขึ้นรับโทษตามกฎหมาย ส่วนชายชู้นั้นต้องรับโทษปรับ หรือโทษประจานตามสมควรแก่ความผิดและโทษานุโทษ แสดงให้เห็นว่าแม้กฎหมายให้สิทธิแก่ชายผู้เป็นผัวในการฆ่าชู้ แต่ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของกฎหมาย จึงเห็นได้ว่ากฎหมายได้ให้สิทธิด้วยเงื่อนไขที่ความเคร่งครัด และจำกัดการลงโทษต่อการกระทำความผิดซึ่งหน้าเท่านั้น

2. ความสำคัญของสภาพบังคับทางอาญาในพระโอัยการลักษณะผัวเมีย อยู่ที่ว่ากำหนดโทษตามทฤษฎีสัมพัทธ์ (Relative theory) ที่กำหนดสภาพบังคับทางอาญาในพระโอัยการลักษณะผัวเมียที่ตามลักษณะของความร้ายแรงของการกระทำความผิดที่มุ่งป้องปรามการกระทำความผิดมากกว่าที่จะมุ่งลงโทษให้สาสมกับความผิด โดยการลงโทษชายชู้กับหญิงชู้ตามความผิดในพระโอัยการลักษณะผัวเมียมิได้เป็นการลงโทษให้สาสมกับความรู้สึกละอายของชายชู้และหญิงชู้ แต่เป็นการลงโทษตามลักษณะของความผิดที่เห็นว่าเป็นเรื่องส่วนตัวของคนทั้งคู่ กฎหมายจึงลงโทษแต่เพียงการปรับ และการประจานเท่านั้น การปรับเป็นเรื่องของการให้ผลร้ายทางทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด ส่วนการประจานนี้ถือว่าเป็นการป้องกันสังคมโดยลงโทษร้ายแรงที่ติดตัวต่อหญิงชู้ถึงขนาดที่ต้องติดตราด้วยการสักที่หน้า ซึ่งเป็นร่องรอยของความผิดในอดีตที่ติดตามตัวของหญิงชู้ตลอดไป

เจตนารมณ์ของพระโอัยการลักษณะผัวเมียจึงมุ่งลงโทษที่จะเกิดประโยชน์ต่อสังคมของผู้กระทำความผิด และชายผู้เป็นผัวเท่านั้น เจตนารมณ์ของผู้ออกกฎหมายมองว่าชายชู้และหญิงชู้เป็นผู้ผิดหลงซึ่งสามารถที่จะกลับตัวเป็นคนดีได้ในภายหลังที่ถูกลงโทษและสำนึกในความผิดแล้ว การลงโทษปรับนี้ยังเป็นการเปิดโอกาสให้สังคมช่วยเหลือให้ชายชู้และหญิงชู้กลับตัวเป็นคนดี เพราะถ้ามองในแง่ของการเป็นชู้แล้ว แม้จะเป็นความผิดที่เกิดขึ้นจากความใคร่ในสังคมพุทธที่นับถือเอจจาริตประเพณี และศีลธรรมเป็นใหญ่ก็ตาม การเป็นชู้เช่นนี้เป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรมที่อาจให้อภัยได้ และอาจเกิดขึ้นจากความรักต้องห้ามที่เกิดขึ้นภายหลังที่หญิงที่ได้ชู้ว่ามีผัวแล้ว อันอาจแสดงให้เห็นถึงว่าการสมรสของหญิงอาจมิได้เต็มใจที่จะรักกับชายผู้เป็นผัวมากนัก เช่น การถูกบังคับให้แต่งงาน ทั้ง ๆ ที่ตนมีคู่ครองอยู่ก่อน แต่ไม่อาจอยู่ร่วมกับคู่ครองของตนได้ จนเมื่อตนแต่งงาน ความรักที่มีอยู่ก่อนยังคงเดิม และอาจพัฒนาความสัมพันธ์กับคนรักเดิม หรือคนรักใหม่จนถึงขั้นเป็นชู้กัน หากจะมองในมุมของชายผู้เป็นผัว ชายนั้นอาจมิได้ดูแลหญิงซึ่งเป็นชู้ได้ดีมากนัก เพราะฐานะของการเป็นเมียในสังคมสยามนั้นอยู่ในสถานะทางสังคมที่ต่ำกว่าชายผู้เป็นผัว ชายผู้ผัวมีสิทธิที่จะมีเมียได้หลายคน และในบรรดาเมียเหล่านั้นก็มีฐานะที่แตกต่างกัน จึงทำให้สถานะของเมียแต่ละคนได้รับการดูแลที่แตกต่างกัน ทำให้การดูแลเมียในฐานะผัวมีความบกพร่อง อีกทั้งชายผู้เป็นผัวอาจอยู่ในฐานะของขุนนาง หรือไพร่ก็ได้ซึ่งต้องปฏิบัติตามการรับใช้งานราชการของหลวงเป็นเวลาแรมเดือน จึงทำให้อาจเกิดการขาดตกบกพร่องในการดูแลเมียทั้งหลาย ทำให้เมียนั้นอาจปันใจไปยุ่งเกี่ยวกับชายชู้อื่น ซึ่งดูแลความรู้สึกของหญิงผู้เป็นเมียได้ดีกว่าชายผู้เป็นผัว เมื่อเป็นเช่นนี้ การเป็นชู้จึงถูกมองว่าเป็นเรื่องส่วนตัวมากกว่าการเป็นภัยส่วนรวม พระโอัยการลักษณะผัวเมียจึงให้ความสำคัญต่อการบังคับโทษปรับที่มุ่งให้หญิงชู้และชายชู้กลับตัวเป็นคนดีคืนสู่สังคมมากกว่าที่จะมุ่งทำลายความเป็นตัวตนของชายชู้และหญิงชู้

ส่วนความสำคัญของโทษประจานนั้นเป็นโทษอุปกรณ์อันต่อเนื่องมาจากการลงโทษปรับ วัตถุประสงค์ของการประจานเป็นการป้องกันสังคม และการตัดโอกาสผู้กระทำความผิดที่จะทำผิดซ้ำ การป้องกันสังคมนั้นแสดงออกด้วยการแห่ประจานไปรอบเมือง เพื่อให้ผู้คนในเมืองนั้นทราบการ กระทำความผิด และร่วมกันสาปแช่งการกระทำที่ไม่สมควรเป็นแบบอย่างอันเป็นการระบายความรู้สึกของ สังคมที่เคียดแค้นซึ่งต้องการกระทำความผิดที่สังคมยอมรับไม่ได้ การประจานเช่นนี้เกิดขึ้นในสังคมที่ ยึดถือจารีตประเพณี และศีลธรรมแบบดั้งเดิมที่จะมุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมที่ยึดถือเอาจารีต ประเพณี และศีลธรรมอันดีที่สังคมพึงปฏิบัติเป็นหลัก การประจานจึงถือว่าการตอบโต้การละเมิดศีลธรรม เพื่อให้สังคมกลับมาเป็นปกติเช่นเดิม และทำให้ผู้คนในสังคมเกรงกลัว และช่วยกันระแวดระวังภัยที่อาจ เกิดขึ้นในอนาคตได้อีก ส่วนการสักหน้าเป็นการตัดโอกาสชายชู้และหญิงชู้ด้วยการตีตราบาปให้สำนึก และอับอายไปตลอดชีวิต เมื่อมีตราบาปเช่นนี้ ชายชู้และหญิงชู้อาจแยกตัวออกจากสังคมเดิมเพราะไม่อาจ ทนความอับอายเช่นนั้นได้อีกอันเป็นการตัดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดออกจากสังคมอย่างถาวรด้วย เช่นกัน

ส่วนความสำคัญของการลงโทษสำหรับชายชู้และหญิงชู้ที่ชายผู้เป็นฝ่ายมาพบเข้าในขณะทำชู้ นั้น ความสำคัญของการลงโทษเช่นนี้เป็นการลงโทษแก่แค้นทดแทนโดยชายผู้เป็นฝ่าย เพื่อปกป้องเกียรติใน ครอบครัวในสังคมที่ชายเป็นใหญ่กว่าฝ่ายหญิง แสดงให้เห็นถึงความสำคัญในเกียรติยศของชายผู้เป็นฝ่าย มากกว่าหญิงซึ่งเป็นเมีย ดังนั้น การให้สิทธิในการฆ่าชายชู้และหญิงชู้จึงเป็นเรื่องของชายผู้เป็นฝ่ายที่จะ ปกป้องเกียรติยศของตนเองในฐานะฝ่ายที่ชอบด้วยกฎหมายที่จะใช้สิทธิของตนในการฆ่าชู้ที่ตนได้พบเห็น ในขณะทำชู้ซึ่งเป็นความผิดซึ่งหน้า โดยเป็นการได้รับอำนาจจากรัฐโดยบทบัญญัติของกฎหมาย ทั้งนี้ เจื่อนไปของการปกป้องเกียรติยศจะต้องเกิดขึ้นในขณะที่พบเห็นการทำชู้ขึ้นด้วยตนเอง การทำชู้จึง ถือว่าเป็นภัยที่กำลังเกิดขึ้น และอาจเกิดขึ้นอีกในอนาคต ชายผู้เป็นฝ่ายไม่สามารถเลือกวิธีการอื่นใดได้จึง ต้องลงมือฆ่าชายชู้และหญิงชู้ การฆ่าที่เกิดขึ้นจึงจะถือว่าเป็นการปกป้องเกียรติยศของตน และเป็นการ ชอบด้วยกฎหมาย

6.อภิปรายผลการวิจัย

สภาพบังคับทางอาญาในพระไอยการลักษณะผิดเมียเป็นการกำหนดโทษจากฐานความผิดที่สยามใช้เป็น เครื่องมือควบคุมความสงบสุขในชุมชนโดยใช้การกำหนดโทษที่คำนึงถึงประโยชน์ของสังคม และชุมชน สำคัญ การลงโทษชายชู้และหญิงชู้จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อสังคม และชุมชนที่ผู้ทำชู้ได้อยู่อาศัย และเป็น การลงโทษผู้ละเมิดจารีตประเพณี และศีลธรรมเพื่อให้เป็นเยี่ยงอย่างของผู้ได้รับผลร้าย หากมีการกระทำความ ผิดเช่นเดียวกันนั้นอีก การลงโทษ เช่น การประจานชายชู้และหญิงชู้ให้เป็นเยี่ยงอย่างอาจเกิดผลดีต่อ สังคมในการป้องปรามสังคม และก่อให้เกิดความเกรงกลัวที่จะถูกประจานเช่นนั้น แต่ในขณะเดียวกันก็อาจ ส่งผลให้การทำชู้ที่กำลังมีอยู่ หรือกำลังจะมีขึ้นในอนาคตมีความแนบเนียนมากยิ่งขึ้น เพราะด้วยเหตุที่ผู้ทำ ชู้มีความเกรงกลัว และยากต่อการปราบปรามการทำชู้ในอนาคตที่เกิดขึ้นได้

ประโยชน์ของการลงโทษตามพระไอยการลักษณะผิดเมียที่แท้จริงของสำหรับผู้ทำชู้ นั้น กฎหมาย ต้องการให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมมากกว่าที่จะเป็นการลงโทษแก่แค้นทดแทนที่สาสม ดังจะเห็นได้จากการ ลงโทษปรับอันเป็นการมุ่งบังคับเอากับทรัพย์สินของผู้ทำชู้ซึ่งเป็นการลงโทษที่เป็นผลร้ายต่อทรัพย์สิน เมื่อทำการปรับแล้ว ถือว่าความผิดนั้นเป็นอันเลิกกัน และความผิดระงับสิ้นลง ผู้ใดก็มีอาจกล่าวหาผู้นั้น

เป็นชู้ก็ได้ และไม่อาจดำเนินคดีต่อผู้ทำชู้ได้อีกต่อไป การลงโทษปรับเพียงเท่านี้ จึงทำให้เห็นมุมมองในพระไอยการลักษณะผัวเมียซึ่งเป็นกฎหมายตราสามดวงที่มีโทษทางอาญาว่าเป็นความผิดเพียงเล็กน้อย เช่นเดียวกับความผิดลหุโทษที่มีโทษปรับสถานเดียวในปัจจุบัน เฉกเช่นเดียวกับคดีจารจร หรือคดีสิ่งแวดล้อม การลงโทษปรับเพื่อให้คดียุติลง เช่นนี้ จึงเห็นได้ว่า การกำหนดโทษปรับตามพระไอยการลักษณะผัวเมีย จึงเป็นการกำหนดโทษสำหรับความผิดเล็กน้อย และถือว่าเป็นเรื่องส่วนตัวระหว่างชายชู้หญิงชู้ และชายผู้เป็นผัว การปรับจึงเป็นเรื่องที่เหมาะสมกับความผิด และมีได้มองชายชู้และหญิงชู้เป็นคนชั่วช้า เพื่อให้โอกาสกลับตัวเป็นคนดี และปรับปรุงพฤติกรรมของตนให้ดี อันเป็นการคืนคนดีสู่สังคมมากกว่าที่จะเป็นการทำลายตัวตนของผู้ทำชู้ การปรับจึงเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้ทำชู้ และสังคมของผู้ทำชู้มากที่สุด

ส่วนการฆ่าที่ถือว่าเป็นโทษที่พระไอยการลักษณะผัวเมียให้อำนาจแก่ชายผู้เป็นผัวในการลงโทษชายชู้และหญิงชู้ที่กระทำความผิดซึ่งหน้า การลงโทษเช่นนี้เป็นการลงโทษเชิงแก้แค้นทดแทนสำหรับผู้ละเมิดจารีตประเพณี และศีลธรรมขั้นร้ายแรงในสังคมพุทธที่ถือเอาชายเป็นใหญ่กว่าหญิง การลงโทษฆ่าจึงเป็นการแก้แค้นโต้ตอบโดยชายผู้เป็นผัวที่เป็นฝ่ายมีได้ละเมิดศีลธรรมต่อผู้ทำชู้ซึ่งละเมิดศีลธรรม การฆ่าโดยชายผู้เป็นผัวเป็นการสะท้อนพฤติกรรมที่สัจชาตญาณของมนุษย์เมื่อเผชิญกับภัยต่อเกียรติยศเพียงเพราะถูกหยามเกียรติ และถูกดูหมิ่นศักดิ์ศรีในความเป็นผัวที่ชอบด้วยกฎหมาย การฆ่าจึงเป็นความชอบธรรมที่จะลงมือต่อผู้ทำชู้ถึงตาย และเป็นการแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของการไม่ยอมเป็นฝ่ายที่ถูกล่วงละเมิดเกียรติยศของผัวที่ชอบด้วยกฎหมาย และเป็นการแสดงถึงการป้องกันเกียรติยศของตนเองจากความชั่วอันร้ายแรงที่กระทำต่อหน้าตน การฆ่าผู้ทำชู้จึงเป็นไปเพื่อการแก้แค้นทดแทน และเป็นวัฒนธรรมในสังคมสยามที่ยอมรับให้ทำได้จนถึงขนาดที่รัฐต้องบัญญัติรับรองสิทธิเอาไว้ในกฎหมาย แสดงให้เห็นถึงการที่รัฐสยามยอมรับยอมรับเอาพฤติกรรมการแก้แค้นสะท้อนผ่านบทบัญญัติในพระไอยการลักษณะผัวเมีย อันเป็นการรับรองการฆ่าตามสัจชาตญาณของชายผู้เป็นผัวที่ถูกหยามเกียรติยศและศักดิ์ศรีอันพึงมีในตน แต่ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด มิใช่การกระทำไปโดยพลการและอำนาจอใจ

อย่างไรก็ดี หากชายผู้เป็นผัวมิได้ลงมือกระทำการฆ่าในผู้ทำชู้ซึ่งทำผิดซึ่งหน้า ชายผู้เป็นผัวนั้นก็อาจจะลงมือแก้แค้นทดแทนในภายหลังได้ จึงเท่ากับว่าชายผู้เป็นผัวให้อภัยผู้ทำชู้ไปแล้ว และยอมรับผู้ทำชู้คืน อันเป็นการปลดปล่อยความแค้นในเวลาที่เหมาะสมที่ควรจะต้องตอบด้วยการแก้แค้นในทันที แสดงถึงชายผู้เป็นผัวได้ให้อภัย และมีคุณธรรมที่สูงกว่าผู้ทำชู้ ทั้งนี้ ชายผู้เป็นผัวอาจมีความประสงค์ให้รัฐเป็นผู้ตัวกลางในการโต้ตอบการทำชู้ขึ้นด้วยการดำเนินคดีตามพระไอยการลักษณะผัวเมีย หรือชายผู้เป็นผัวอาจมองว่าการแก้แค้นทดแทนไม่เคยทำให้ปัญหาของการเป็นชู้ระหว่างกันนั้นจบสิ้น และการดำเนินคดีก็ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์กับใคร และอาจก่อให้เกิดความอับอายต่อชายผู้เป็นผัวนั้นเสียเอง จึงไม่ดำเนินคดีอย่างใดเลยก็ได้ คงปล่อยให้ผู้ทำชู้ดำเนินตามไปตามยถากรรม และอาจนำมาสู่การหย่าขาดจากเมียในที่สุด

7. ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ต้องการความรู้เรื่องสภาพบังคับทางอาญาในพระไอยการลักษณะหัวเมียที่สำคัญ คือ การกำหนดโทษสำหรับชายชู้และหญิงชู้เป็นไปตามทฤษฎีสัมพัทธ์ในการกำหนดความผิดทางอาญาที่มุ่งลงโทษปรับเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวผู้กระทำความผิดในการให้โอกาสในการปรับตัวแก้ไขตนเอง และสังคมของผู้กระทำความผิดได้รับประโยชน์จากการป้องกันสังคมด้วยการประจาน ส่วนในการลงโทษชำนั้นเป็นไปเพื่อการป้องกันเกียรติยศของชายผู้เป็นหัว ซึ่งต้องเป็นไปตามเงื่อนไขทางกฎหมายที่จำกัดครัดเคร่ง สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษาความผิดฐานชู้ในกฎหมายอาญา โดยควรให้ความสำคัญกับการบังคับโทษตามกฎหมายว่ามีเหตุผลในการบังคับโทษเช่นนั้นอย่างไร สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับสภาพบังคับทางอาญาในกฎหมายอาญาสำหรับชายชู้ อันเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์กฎหมายไทยในเชิงลึกต่อไป

8. บรรณานุกรม

- เกียรติก้อง กิจการเจริญดี (บก.). (2547). 200 ปี กฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพฯ: ศูนย์ข้อมูลกฎหมายกลาง สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2549). คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: จีระรัชกาลพิมพ์.
- ณัฐวิวัฒน์ สุทธิโยธิน. (2562). ทฤษฎีการลงโทษ. ค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2562 จาก, www.stou.ac.th/Schools/Slw/upload/41716_6.pdf
- พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะหัวเมีย พุทธศักราช 2473. (2473, 22 กุมภาพันธ์).
- ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 57. หน้า 399-414.
- พิชศาล พันธุ์วัฒนา. (2559). บทลงโทษของพระภิกษุที่ปาราชิกสิกขาบท 1. วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, 3(2), 113 - 132.
- มหาวิทยาลัยวิศวกรรมศาสตร์และการเมือง. (2539). ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 จ.ศ. 1116 เล่ม 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 1. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด.
- วรวรรณ บุญรัตน์. (2561). หญิงร้ายในประวัติศาสตร์ไทย. วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 24(3), 239-248.
- วัชรินทร์ สังสีแก้ว. (2562). ข่มขืนกระทำชำเรา: อดีต ปัจจุบัน อนาคต. ค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2562, จาก https://www.senate.go.th/assets/portals/93/fileups/272/files/S%E0%B9%88ub_Jun/3journal/b77%20jun_4_1.pdf
- สถาบันพระปกเกล้า. (2559). เริ่มต้นคำนิยาม “ผัวเดียวเมียเดียว”. ค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2562, จาก http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=เริ่มต้นคำนิยาม_“ผัวเดียวเมียเดียว”
- สุวิทย์ อิศาศวัต. (2562). พระไอยการลักษณะหัวเมีย: ความไม่เท่าเทียมของหญิงชายไทยก่อน. ปฎิวัติ 2475. ค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2562, จาก <https://suwit-history.blogspot.com/search/label/กฎหมาย>

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2562ก). **ชู**. ค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2562, จาก

<https://dictionary.apps.royin.go.th/>

_____. (2562ข). **ผจวน**. ค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2562, จาก

<https://dictionary.apps.royin.go.th/>

_____. (2562ค). **เฉลว**. ค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2562, จาก

<https://dictionary.apps.royin.go.th/>

หยุด แสงอุทัย. (2551). **กฎหมายอาญาภาค 1**. (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Merriam-Webster. (2020). **Monogamy**. Retrieved 9 September 2019 from,

<https://www.merriam-webster.com/dictionary/monogamy>

ความเชื่อเรื่องนาคในวรรณคดีสมัยอยุธยา

The Belief in Naga in Ayutthaya Literature

วารางคณา ปัญญามี / Warangkhan Panyamee

อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
Lecturer of Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

วันที่รับบทความ 17 ธันวาคม 2563 / แก้ไขบทความ 21 เมษายน 2564 / ตอรับบทความ 23 เมษายน 2564

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อ ศึกษา วิเคราะห์รูปแบบและลักษณะความเชื่อเรื่องนาคที่ปรากฏในวรรณคดีสมัยอยุธยา โดยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการศึกษาจากเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า จากวรรณคดีสมัยอยุธยาทั้งหมด 44 เรื่อง มีการกล่าวถึงนาคจำนวน 17 เรื่อง ดังนี้ (1) นาคในวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้นได้รับอิทธิพลจากคติพราหมณ์และคติไตรภูมิ (2) นาคในวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนกลางได้รับอิทธิพลมาจากทั้งความเชื่อในศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ และ (3) นาคในวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนปลายได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธทั้งหมด

ในการวิเคราะห์สามารถจำแนกรูปแบบและลักษณะความเชื่อเรื่องนาคที่ปรากฏในวรรณคดีสมัยอยุธยาได้ 3 กลุ่ม ดังนี้ (1) การใช้นาคในเชิงวรรณศิลป์ จำนวน 12 เรื่อง แบ่งออกเป็นการใช้นาคในเชิงเปรียบเทียบ มีความหมายลึกซึ้ง จำนวน 10 เรื่องและการใช้นาคในการประพันธ์ มีจำนวน 2 เรื่อง (2)การกล่าวถึงนาคในบริบทของจิตรกรรม สถาปัตยกรรมและสิ่งของ จำนวน 6 เรื่อง และ (3) การใช้นาคเป็นตัวละครหนึ่งในเรื่อง จำนวน 4 เรื่อง โดยวรรณคดีบางเรื่องมีการกล่าวถึงนาคหลายลักษณะร่วมอยู่ด้วย สะท้อนให้เห็นว่ากวีในสมัยอยุธยานิยมใช้นาคในเชิงวรรณศิลป์มากที่สุด และนาคที่ปรากฏในวรรณคดีก็มาจากคติ ความเชื่อที่หลากหลาย

คำสำคัญ : นาค วรรณคดีสมัยอยุธยา

Abstract

The purposes of this research were to study and analyze the forms and characteristics of the belief in the Naga appearing in Ayutthaya period literature. This research adopted a qualitative research methodology focusing on documentary research. The results indicated that based on 44 stories of the Ayutthaya period literature, there were 17 stories mentioning the Naga which can be grouped into 3 categories: (1) in the early Ayutthaya period, the literature was influenced by the Khmer tradition and the myth of the three worlds, (2) in the mid Ayutthaya period, the literature was influenced by the

belief in Buddhism and Brahmanism, and (3) in the late Ayutthaya period, the literature was entirely influenced by the belief in Buddhism.

The analysis of the forms and characteristics of the belief, could be grouped into 3 categories. These included (1) using Naka as the art of literature for 12 stories (10 stories of comparative literature of the Naka with meaningfulness and 2 stories using Naka for composition), (2) Naka excursus on the mural architecture applied to 6 stories, and (3) having the character of the Naka in the literature for 4 stories. Some of the stories had different characteristics of Naka reflecting the poetry in Ayutthaya period admiring the use of the Naka in art and the Naka in the literature arising from a variety of beliefs and traditions.

Keywords : Naka, Ayutthaya literature

1. บทนำ

ในดินแดนแถบอุษาคเนย์ปรากฏความเชื่อเรื่องนาคนี้มานับร้อยนับพันปี แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีความเชื่อเกี่ยวกับนาคต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวของนาคในฐานะสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ผู้เปี่ยมพลังอำนาจบันดาลทรัพย์สมบัติมีค่า เป็นผู้ปกป้องรักษา เป็นลัทธิความเชื่อ กระทั่งเป็นกลุ่มคนพื้นเมือง เรื่องราวเกี่ยวกับนาคจึงถือเป็นมโนทัศน์ร่วมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชนชาติไท แม้ว่าเวลาจะล่วงเลยไปเพียงใดแต่ตำนาน เรื่องเล่าเกี่ยวกับนาคก็ยังมีปรากฏอย่างหลากหลายมาจนถึงทุกวันนี้ โดยเฉพาะกลุ่มชนที่มีอาณาบริเวณติดกับแม่น้ำ หรือมีแหล่งน้ำสำคัญ จะปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับพลังอำนาจของนาคมากมาย ทั้งมาช่วยสร้างบ้านเมือง การเป็นบรรพบุรุษ ดูแลปกป้องพระพุทธศาสนา รวมถึงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ ซึ่งเล่าขานส่งต่อมโนทัศน์เหล่านั้นจากรุ่นสู่รุ่นจวบจนถึงปัจจุบัน ดังที่ กัญญารัตน์ เวชศาสตร์(2559) กล่าวว่า “นาคมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชนในสังคมตะวันออก โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางด้านศาสนาที่มีผลต่อความคิดความเชื่อ จึงทำให้มีการถ่ายทอดเรื่องราวของนาคให้ปรากฏในงานวรรณกรรม ศิลปะ ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมโดยเฉพาะในกลุ่มชนชาติไทยอย่างน่าสนใจ”

กรุงศรีอยุธยาก็เป็นหนึ่งในอาณาจักรที่เกิดขึ้นใหม่และได้รับอิทธิพลจากทั้งละโว้ ขอม รวมถึงศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ก็เข้ามามีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของชาวกรุงศรีอยุธยาด้วย ตลอดระยะเวลา 417 ปี ของกรุงศรีอยุธยามีกระแสของความคิดความเชื่อมากมายไหลเวียนอยู่อย่างต่อเนื่อง แม้มีอารยธรรมมากมายที่ส่งอิทธิพลต่อกรุงศรีอยุธยา แต่ความเชื่อเรื่องนาคที่ปรากฏในกรุงศรีอยุธยานั้น กลับบางเบา หลงเหลืออยู่เพียงในเลี้ยวส่วนของศิลปะแขนงต่าง ๆ ที่ยังพอจะเห็นร่องรอยอยู่บ้าง ต่างจากดินแดนแถบกลุ่มแม่น้ำโขงที่ยังดำรงความเชื่อเรื่องนาคไว้ได้อย่างเข้มข้น แม้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่จะเลือนหายไปพร้อมการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา แต่ร่องรอยความคิด ความเชื่อ ค่านิยมในสมัยกรุงศรีอยุธยาก็ยังคงหลงเหลืออยู่ในตัวบทวรรณคดี ถ้าหากศึกษาวรรณคดีสมัยอยุธยาอย่างพิถีพิถันก็จะทำให้เห็นมโนทัศน์ความเชื่อเรื่องนาคที่กวีชาวกรุงศรีอยุธยาได้แทรกใส่ไว้ในเรื่องราวต่าง ๆ ได้ การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับนาคในตัวบทวรรณคดีอาจจะสามารถค้นพบคำตอบของคำถามที่ว่าความเชื่อเกี่ยวกับนาคในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างไร

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษา วิเคราะห์ รูปแบบและลักษณะความเชื่อเรื่องนาคที่ปรากฏในวรรณคดีสมัยอยุธยา

3.ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีวิทยาที่สำคัญคือ

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น (primary document) และเอกสารชั้นรอง (secondary document)

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การตีความเพื่อจัดกลุ่มข้อมูล (grouping) และใช้การวิเคราะห์ส่วนประกอบและองค์ประกอบของข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อมูลที่มีคุณลักษณะเหมือนกันและแตกต่าง

4.แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อรพิมพ์ บุญอาภา (2524, หน้า 141) ได้ศึกษาเรื่อง นาคในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะของนาคในวรรณคดีสันสกฤตต่างจากนาคในวรรณคดีบาลี คือนาคในวรรณคดีสันสกฤตจะแสดงลักษณะของนาคตามคติศาสนาพราหมณ์ ฉะนั้นนาคมักถูกใช้เป็นเครื่องมือของพระเจ้าธรรมชาตินของนาคในวรรณคดีสันสกฤตมีนิสัยดุร้ายมีอิทธิฤทธิ์ ส่วนนาคในวรรณคดีบาลีนั้นเป็นการแสดงลักษณะของนาคตามคติพระพุทธศาสนา นาคจึงมีบทบาทในการชักจูงคนให้เลื่อมใสธรรมะ ลักษณะของนาคในวรรณคดีบาลีมีจิตใจใฝ่ธรรมะ บำเพ็ญความดีละเว้นความชั่ว

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2554, หน้า 14) ศึกษาเรื่อง “นาคในอุษาคเนย์” ได้กล่าวไว้ว่า ในบรรดาชุมชนเมืองทั่วภูมิภาคอุษาคเนย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขง ตั้งแต่ตอนใต้มณฑลยูนนานของจีนลงมาจนถึงปากแม่น้ำโขง ล้วนเลื่อมใสลัทธิบูชา นาค เพราะเชื่อกันว่านาคเป็นผู้บันดาลให้เกิดธรรมชาติเกิดความมั่งคั่งและมั่นคง ในขณะที่เดียวกันก็อาจบันดาลให้เกิดภัยพิบัติถึงขั้นบ้านเมืองล่มจมได้ นอกจากนั้นยังยกย่องนับถือนาคเป็นบรรพชนอีกด้วย เหตุนี้เอง ผู้คนในภูมิภาคนี้จึงมีคำบอกเล่าในลักษณะของนิทานปรัมปราเกี่ยวกับนาคมากมาย หลากหลายสำนวนจนนับไม่ถ้วน แล้วเชื่อกันว่าเป็นเรื่องจริงทั้งนั้น

กัญญารัตน์ เวชศาสตร์ (2559, หน้า 1111) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องมนต์ศน์เรื่องนาคของชนชาติไท กล่าวไว้ว่า มนต์ศน์เรื่องนาคทำให้มีการสร้างสรรค์ปรากฏเป็นผลงานทางด้านวรรณกรรม ศิลปะ ประเพณี และพิธีกรรมมาแต่โบราณ อันแสดงให้เห็นว่ามนต์ศน์ดังกล่าวมีความสำคัญจึงได้รับการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องตราบถึงปัจจุบัน ด้วยรูปลักษณ์หรือสรีระส่วนเศียรของนาคที่มีความสง่างาม ลำตัวมีลักษณะทอดยาว สามารถคดโค้งได้ จึงเป็นสิ่งที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างงดงาม แม้รูปแบบการผลิตซ้ำจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่มนต์ศน์เรื่องนาคยังคงปรากฏอยู่เช่นเดิม จึงกล่าวได้ว่ามนต์ศน์เรื่องนาคเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือเงื่อนไขของกาลเวลา

5.ผลการวิจัย

5.1 ความเชื่อเรื่องนาคในสมัยกรุงศรีอยุธยา

แดนดินแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานี้มีอาณาจักรต่าง ๆ เกิดมีก่อนแล้วมากมาย กระแสความคิด ความเชื่อที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยานั้น ก็ได้เกิดขึ้นเอง หากแต่เป็นการหลอมรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา จากผู้คนในยุคสมัยต่าง ๆ ถ้ายทอดต่อกันมา อาณาจักรที่สถาปนาขึ้นและรุ่งเรืองมาก่อน ย่อมส่งอิทธิพลต่อ

อาณาจักรที่สถาปนาขึ้นในภายหลังอย่างกรุงศรีอยุธยาแน่นอน ความเชื่อเรื่องนาคก็เป็นหนึ่งในกระแสธารนั้นเช่นกัน ที่ปรากฏเด่นชัดที่สุดคือตำนานพระร่วงลูกนาคของสุโขทัย และคติไตรภูมิ

หลักฐานชั้นต้นของชาวตะวันตก มีการกล่าวถึง “นาค” ไว้หลายฉบับ แต่มีเพียงฉบับเดียวที่กล่าวถึง “นาคราช” ที่เชื่อมโยงกับตำนานการสร้างกรุงศรีอยุธยา ไม่ใช่ในบริบทสิ่งของดังเช่นจดหมายเหตุฉบับอื่น คือจดหมายเหตุของวันวลิต โดยสรุปว่า ท้าวอุทองพองพระทัยเกะซึ่งจะเป็นที่ตั้งเมืองอยุธยามาก พระองค์เสด็จไปที่นั่นและได้พบฤๅษีตนหนึ่ง และได้ทูลว่ามีบ่อหนึ่งเป็นที่อาศัยของ “นาคราช” เมื่อใดที่ถูกรบกวาก็จะพ่นน้ำลายพิษออกมา ทำให้ผู้คนที่นี่อาศัยอยู่รอบบริเวณนั้นล้มตายด้วยโรคระบาด ท้าวอุทองจึงตรัสถามฤๅษีถึงวิธีการปราบนาคราช แล้วถามบ่อเสียจะได้หรือไม่ ฤๅษีกราบทูลว่า ไม่มีวิธีใดนอกจากต้องหาฤๅษี (ที่มีลักษณะเหมือนฤๅษีองค์นั้นทุกอย่าง) โยนลงไปให้มันกิน ท้าวอุทองจึงมีพระบรมราชโองการให้สืบหาฤๅษีลักษณะดังกล่าวแต่ก็หาไม่พบ ท้าวอุทองทรงเก็บขาวนี้ไว้เป็นความลับ และได้เสด็จออกไปที่ปากบ่อพร้อมฤๅษีโดยไม่ได้ตรัสให้ฤๅษีรู้ตัว พระองค์ทรงเหยียดฤๅษีลงบ่อไปและถามบ่อเสีย ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา นาคราชก็ไม่ได้ปรากฏตัวขึ้นมาอีกและแผ่นดินก็พ้นจากโรคระบาด

ความเชื่อเรื่องนาคย่อมยึดโยงกับน้ำเป็นสำคัญ จึงพบร่องรอยความเชื่อเรื่องนาคปรากฏอยู่ในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรือด้วย โดยเฉพาะการถวายพระเพลิงพระบรมศพในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ดังเอกสารของเฟอร์ดินานด์ เมนเดส ปินโต ที่กล่าวถึงพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระไชยราชาธิราช ซึ่งกล่าวถึงขั้นตอนการอัญเชิญพระบรมอัฐิไปประดิษฐานไว้ที่วัด โดยใช้กระบวนเรือพระที่นั่ง ซึ่งมีลำหนึ่งความว่า

“...ในเรือใหญ่อีกลำหนึ่งมีเจ้าแห่งรูปปั้นทั้งหลาย ซึ่งพวกเขาเรียกว่างูถ้าแห่งหลุมลึกแห่งถ้ำ รูปปั้นนั้นมีรูปเป็นงูประหลาดตัวใหญ่เท่าถ้ำ และบิดเบี้ยวไป 9 หัก เมื่อเหยียดลำตัวออกจะยาวกว่า 100 คืบ หัวตั้งตรงขึ้นพ่นไฟซึ่งทำขึ้นออกมาทางตา ทางลำคอและอก ซึ่งทำให้สัตว์ประหลาดนี้ดูน่ากลัวและดุโกรธเกรี้ยว”

(เมนเดส ปินโต, 2548, หน้า 76-77)

ศานติ ภักดีคำ (2562, หน้า 64) ได้กล่าวถึงประเด็นเรือนาคข้างต้นไว้ว่า เรือนาคที่ปินโตได้อธิบายไว้น่าจะเป็นเรือลำที่เชิญโกศเงินไปวัด ต่อมาเมื่อเกิดพระราชพิธีออกพระเมรุมาศเรือนาคก็หมดบทบาทลง เพราะถูกแทนที่ด้วยราชพาหนะทางบกคือ พระมหาพิชัยราชรถ แต่เมื่อพิจารณาหัวและท้ายของพระมหาพิชัยราชรถแล้วยังคงแะสลักเป็นรูปนาคอยู่ ซึ่งเชื่อว่าเป็นความคิดหรือคติที่สืบเนื่องมาจากเรือนาค อันเป็นเรือพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับงานพระบรมศพ

หากสืบค้นร่องรอยความเชื่อเกี่ยวกับนาคในเอกสารอื่นของไทยเองจะพบว่าในกฎหมายตราสามดวง ที่ตราขึ้นตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ก็ยังปรากฏการกล่าวถึง “นาค” โดยเป็นส่วนหนึ่งในโองการดำน้ำ เป็นสังกัจจายฐานที่อาลักษณ์จะต้องอ่าน เพื่อประกอบการดำน้ำพิสูจน์ความจริง ความว่า

“เบื้องบนจนพระพรหมประไล เบื้องต่ำลงไป พิกพท้าวนาคว
เบื้องหน้าเบื้องหลังซ้ายขวา ภูมิพฤษทewa อากาศจงเลงแลดู”

(โองการพิสูจน้าน้ำลุยเพลิง.

อ้างใน กรมศิลปากร, 2561, หน้า 370)

นอกจากกล่าวถึงนาคแล้ว ในโองการดำนํ้านี้ยังกล่าวถึง “งูเจือก” และ “มังกรเจือกน้ำเหรา” อีกด้วย ซึ่งในโองการแข่งนํ้า อันเป็นวรรณคดีที่เกิดขึ้นในยุคสมัยเดียวกันกับกฎหมายตราสามดวง ก็ปรากฏใช้คำว่า “เจือกงู” อยู่ด้วยเช่นกัน

ในกฎหมายเตียรบาลอันเป็นส่วนหนึ่งในกฎหมายตราสามดวง ที่ตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ปรากฏ “พระราชพิธีเบาะพก” อันเป็นพิธีสมโภช “แม่ห้วยพระพี่” โดยมีเจ้านายฝ่ายในและคู่ครองของข้าราชการบริพาร ขุนนางระดับสูงร่วมในขบวนแห่ ซึ่งพระมหากษัตริย์จะต้องเสด็จมาบรรทมด้วย “แม่ห้วยพระพี่” หนึ่งคืนแล้วจึงเสด็จออกมาไปรยทานและรับน้ำศักดิ์สิทธิ์จากพานสนาน แล้วจึงเสด็จกลับขึ้นพระที่นั่ง

จากชื่อพระราชพิธี “เบาะพก” นี้ทำให้มีความเชื่อว่าเป็นพิธีที่มาจากขอมเนื่องจากไม่ปรากฏคำไทยใดมีความเกี่ยวข้องกับพิธีดังกล่าว แต่กลับพบคำที่ใกล้เคียงกันนี้ในภาษาเขมร ซึ่ง พจนานุกรมภาษาเขมรได้ให้ความหมายไว้ว่า “**តែ**” (โทะห์) แปลว่า กระแทก ทิ่ม แทะ กับ คำว่า “**ពស់**” (พะวะส) แปลว่า งู เมื่อนำทั้งสองคำมารวมกัน ความหมายโดยรวมจึงหมายถึงพิธีที่เกี่ยวข้องกับการ “ทิ่มแทงงู” ซึ่งการทิ่มแทงดังกล่าวนี้อาจเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงการ “ร่วมเพศกับงู” และงูที่มีพลังอำนาจมากจนมนุษย์ให้ความนับถือตามคติเขมนั้นคือ “นาค” คติดั้งเดิมของเขมรโบราณปรากฏเรื่องราวที่กษัตริย์มีการสังวาสกับนาค คือเรื่อง “พระทอง – นางนาค” ชาวเขมรจึงนับถือนาคว่าเป็นบรรพบุรุษ ซึ่ง วรพร ภู่งศ์พันธุ์ (2555, หน้า 101) ได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า พิธีนี้เป็นพิธีพราหมณ์ อีกทั้งมีการกล่าวถึงแม่ห้วยพระพี่ ซึ่งไม่ทราบแน่ชัดว่าคืออะไร เป็นคนหรือเป็นเทวรูป แต่น่าจะเป็นเทวรูป เพราะมีมณฑป และมีการสมโภชถึงสามวัน สอดคล้องกับ สุจิตต์ วงษ์เทศ (2554, หน้า 193) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ถ้าพิจารณาดูถ้อยพรรณนาในกฎหมายเตียรบาลแล้วรู้สึกว่แม่ห้วยพระพี่เจ้าเป็น “ผี” ไม่มีตัวตนจริง อาจเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง เช่น เทวรูปสตรี หรือพระยานาคก็ได้ สืบเนื่องจากข้อความพรรณนาที่ว่า “ที่พระดำหนักมีพระโรงแลหอพระดำหนักแม่ห้วยพระพี่...” แสดงว่าแม่ห้วยพระพี่เจ้าสถิตอยู่ใน “พระโรง” หรือ “หอพระ” ซึ่งเป็นที่สถิตและประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของราชอาณาจักร เมื่อถึงกำหนดก็เชิญออกมาสมโภชแล้วแห่ไปยังสถานที่ที่กำหนดคือมณฑปที่อยู่ในปราสาท เพื่อให้พระเจ้าแผ่นดินเสด็จไปบรรทมด้วย อันเป็นสัญลักษณ์แห่งการเสพสังวาส

นอกจากพิธีเบาะพกแล้ว ในกฎหมายเตียรบาลยังกล่าวถึง “การชกนาค” ในพระราชพิธีอินทราภิเษกด้วย ซึ่งเป็นกรจำลองการกวนเกษียรสมุทรตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งธิดา สารเยา (2533, หน้า 67-68) ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับพิธีอินทราภิเษกไว้ว่า ความสำคัญของพระมหากษัตริย์ต้องประกาศพระองค์เป็นพระจักรพรรดิราชในสมัยอยุธยา นั้น ยังเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงเป็นประธานในพระราชพิธีอินทราภิเษกแม้ต้นเค้าของพระราชพิธีนี้จะมีที่มาจากวัฒนธรรมอินเดียซึ่งหมายถึงการสถาปนาองค์อินทราธิราชขึ้นสู่อำนาจ แต่การพระราชพิธีนี้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา นิยมให้จัดการละเล่น

ชกนาคติกดาบรพ มื่อสุรและเทวดามากวนเกษียรสมุทรหรือกวนน้ำอมฤต เรื่องนี้ปรากฏในรามเกียรติ์ อันเป็นวรรณกรรมที่รู้จักกันมานานแล้วตลอดลุ่มน้ำเจ้าพระยาและบริเวณใกล้เคียงก่อนสมัยอยุธยาราชธานี พระราชนิพนธ์จึงมีความหมายถึงความขลังและศักดิ์สิทธิ์แห่งอำนาจ

จากเอกสารชิ้นต้นทั้งของต่างชาติและของไทยข้างต้น ทำให้เห็นว่ากระแสของความเชื่อเรื่องนาคมาจากทั้งคติดั้งเดิม คติขอม คติไตรภูมิ รวมถึงศาสนาทั้งพุทธและพราหมณ์ ความเชื่อเรื่องนาคมีอยู่ในดินแดนแถบนี้มาตั้งแต่ก่อนสถาปนากรุง และดำรงอยู่ในสังคมสมัยกรุงศรีอยุธยาโดยตลอด ด้วยพลังอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ของนาค จึงอาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ความเชื่อเรื่องนาคยังคงอยู่แม้กรุงศรีอยุธยาจะล่มสลายไปแล้วก็ตาม

5.2 ความเชื่อเรื่องนาคในวรรณคดีสมัยอยุธยา

จากการศึกษาเอกสารชิ้นต้นจนได้เห็นถึงกระแสความเชื่อเรื่องนาคในสมัยกรุงศรีอยุธยา ทำให้นำไปสู่การศึกษาตัวบทวรรณคดีสมัยอยุธยาทั้งหมด จำนวน 44 เรื่อง และพบว่ามีการกล่าวถึง “นาค” จำนวน 17 เรื่อง ได้แก่ โองการแข่งน้ำ โคลงนิราศหริภุญไชย สมุทรโฆษคำฉันท์ กำสรวลสมุทรยวนพ่ายโคลงด้น ทวาทศมาส นิราศชีดา อนิรุทธคำฉันท์ คำฉันท์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช นิราศนครสวรรค์ จินตามณิ(ฉบับพระโหราธิบดี) นันทโบทันตสูตรคำหลวง กาพย์เห่เรือเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร กลบทศิริวิบุลกิตติ์ ปุณโณวาทคำฉันท์ บทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องนางมโนห์รา

เมื่อนำวรรณคดีที่มีการกล่าวถึง “นาค” มาจำแนกตามยุคสมัยจะพบว่า วรรณคดีในสมัยอยุธยาตอนปลายจำนวน 6 เรื่อง ไม่ปรากฏวรรณคดีจากคติความเชื่อในทางพราหมณ์ แต่เป็นวรรณคดีที่มาจากชาดกตามคติทางพระพุทธศาสนา ส่วนในสมัยอยุธยาตอนกลาง จำนวน 5 เรื่อง พบทั้งวรรณคดีที่มาจากคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์คือ อนิรุทธคำฉันท์ และวรรณคดีที่มาจากคติทางศาสนาพุทธคือสมุทรโฆษคำฉันท์ วรรณคดีทั้งสองเรื่องเป็นการผสมผสานความเชื่อ ในขณะที่วรรณคดีในสมัยอยุธยาตอนต้น จำนวน 6 เรื่อง เป็นวรรณคดีที่มาจากคติทางศาสนาพราหมณ์เป็นส่วนใหญ่

จากการศึกษาเนื้อหาวรรณคดีทั้ง 17 เรื่อง สามารถจำแนกรูปแบบของนาคที่ปรากฏในวรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ 3 รูปแบบ ได้แก่

1.การใช้นาคในเชิงวรรณศิลป์

วรรณคดีไทยสมัยอยุธยาหลายเรื่องมีการใช้นาคในเชิงวรรณศิลป์หลายลักษณะ จากการศึกษาพบวรรณคดีที่ใช้นาคในเชิงวรรณศิลป์ จำนวน จำนวน 12 เรื่อง สามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะคือ การใช้นาคในการประพันธ์ และการนำนาคไปใช้ในเชิงความหมายลึกซึ้ง

1.1 การใช้นาคในการประพันธ์ ปรากฏในวรรณคดี 2 เรื่อง ได้แก่ จินตามณิ(ฉบับพระโหราธิบดี) ในการเป็นชื่อคำประพันธ์ คือ กลบทนาคบริพันธ์ และกลบทสิริวิบุลกิตติ์ พบ กลบทนาคบริพันธ์ นาคเกี่ยวกระหวัด กลบทนาคแผลงฤทธิ์ และฉันทบัณนาคบริพันธ์

โดยในตำราจินตามณิ ปรากฏอักษรศัพท์ตอนหนึ่ง ความว่า “นาค ภูษคนาค นาเคนทร นาคัส นาเคนศ นาคี นาคินทร นาเค นาโค นาค ราชอรุค วาญ” แสดงให้เห็นว่านาคย่อมมีความสำคัญในการแต่งคำประพันธ์ จึงปรากฏคำศัพท์ที่สามารถนำมาใช้ได้หลายคำ นอกจากนี้ในโองการแข่งน้ำยังใช้คำว่า

“เจ็ยว เจือก งู” แทนคำว่า “นาค” โดยไม่ปรากฏคำเหล่านี้ในวรรณคดีในสมัยอยุธยาเรื่องอื่นอีก แสดงให้เห็นว่านาคมีอยู่ในการรับรู้ของผู้คนมายาวนานจนมีคำใช้เรียกที่หลากหลาย

1.2 การนำนาคไปใช้ในเชิงความหมายลึกซึ้ง คือการใช้นาคมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบเพื่อการสื่อความอย่างลึกซึ้ง โดยวรรณคดีที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ พบ 10 เรื่อง ได้แก่ ทวาทศมาส กำสรวลสมุทร คำฉันท์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์ นิราศษิดา ยวนพ่ายโคลงตัน สมุทรโฆษคำฉันท์ อนิรุทธ์คำฉันท์ โองการแข่งน้ำ โคลงนิราศหริภุญชัย ผลการศึกษาเป็น ดังนี้

1.2.1 การกล่าวเกินจริง (Exaggeration) พบลักษณะการกล่าวเกินจริงในวรรณคดี 4 เรื่อง ได้แก่ กำสรวลสมุทร ทวาทศมาส คำฉันท์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และนิราศษิดา โดยส่วนมากปรากฏในบทคร่ำครวญ พรรณนา รำพึงรำพันถึงนางอันเป็นที่รัก ดังตัวอย่าง

โถมแม่ฝากน่านน้ำ	อรรณพ แลฤ
เยียว <u>นาค</u> เขยชมอก	พี่ใหม่
โถมแม่รำพึงจบ	จอมสวาสดี ฤเอย
โถมแม่ไครสงวนได้	เท่าเจ้าสงวนเอง

(กำสรวลสมุทร อ้างใน วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2553, หน้า 55)

โคลงข้างต้น แปลความได้ว่า หากจะฝากนางไว้กับน่านน้ำลำธาร ก็เกรงจะมีนาคมาเขยชม ทำให้พี่เจ็บหัวใจ พอพี่ไครครวญการฝากฝังนางไว้แล้วก็คิดว่าคงไม่มีใครดูแลนางได้ดีเท่าตัวนางเอง ซึ่งผู้แต่งใช้นาคในความหมายของภยันตรายที่มาทางน้ำ โดยนัยอาจจะหมายถึงชายอื่นที่ล่องเรือมาก็เป็นได้

1.2.2 การกล่าวอุปมา (Simile) พบการกล่าวถึงโดยอุปมาในวรรณคดีเรื่อง ทวาทศมาส อนิรุทธ์ คำฉันท์ และสมุทรโฆษคำฉันท์ ซึ่งการใช้ในเชิงอุปมา ก็สามารถทำให้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของผู้แต่งออกมาได้อย่างชัดเจน ดังตัวอย่าง

เคยคิดประพาสเพียง	ฤษเคนทร
กรกระหวังไค	กอดเกี่ยว
วิไลวิลาเรนทร	รสราค
ดึกดำฤชนเลื้อยเลี้ยว	กอดไกร

(ทวาทศมาส อ้างใน ตรงใจ หุตากร, 2560, หน้า 118)

โคลงข้างต้นเป็นการอุปมาลักษณะการกอดกระหวัดกันกับนางอันเป็นที่รักดังนาค เป็นการใช้นาคเป็นสัญลักษณ์หนึ่งในกระบวนการเสพสังวาส ซึ่งทั้งสองบทข้างต้นเป็นการสร้างจินตภาพให้เห็นถึงการตกอยู่ในห้วงรักของผู้แต่ง

1.2.3 การพาดพิง (Allusion) การเอ่ยอ้างพาดพิงถึงนาคในวรรณคดีสมัยอยุธยาจะพบลักษณะที่นาคอยู่ในฐานะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ใช้ในการพาดพิงถึงเทพเจ้าหรือสิ่งที่เหนือกว่า โดยพบลักษณะนี้ในวรรณคดี 4 เรื่อง ได้แก่ โองการแข่งน้ำ โคลงนิราศหริภุญไชย โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมุทรโฆษคำฉันท์ ซึ่งการพาดพิงถึงนี้ปรากฏในบทประณามพจน์ และกล่าวถึงนาคในฐานะสิ่งประกอบเพื่อพาดพิงถึงพระตรีมูรติ ดังตัวอย่าง

คุลีศรีเนตรเรือง	เรื่องฤทธิ์
พรหมเมศแมนสรวงสิทธิ์	สี่เกล้า
เชิญพระบันทมรินทร์	เหนือ <u>นาค</u>
มาสำรายทุกขเร้า	รูงฟ้าดินขจร ฯ

(โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
อ้างใน กรมศิลปากร, 2502, หน้า 1)

ในบรรดาวรรณคดีทั้งหมดที่นำมาศึกษา พบว่าโองการแข่งน้ำเพียงเรื่องเดียวที่ไม่ได้ใช้คำว่า “นาค” แต่ใช้คำว่า “งู” แทน ดังในบทประณามพจน์

“ โอมสิทธิสรวงศรีเกล้า แฝ้มฤตยู เอาจูเป็นแท่น แก่วนกลืนฟ้ากลืนดิน บินเอา
ครุฑมาชี สี่มือถือสังข์จักรศรธาธรณี ภิรูวดาร อสุรแลงลาญทัก โอมบรมเศวราย ผายผา
หลวงอะคร้าว ท้าวเสด็จเหนือวัวเผือก เอาเงือกเกี้ยวข้าง อ้างทัดจันทร์เป็นปิ่น ทรง
อินทรขญา สามตาพระแพร่ง แกว่งเพชรเกล้า ฆ่าพิษนัจญไร ”

(โองการแข่งน้ำ อ้างใน กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ,
2542, หน้า 10)

ข้างต้นข้อความในโองการแข่งน้ำ “เอาจูเป็นแท่น” งูในที่นี้คือพญานันตนาคราชที่เป็นบัลลังก์ของพระนารายณ์ และ “เอาเงือกเกี้ยวข้าง” คือการสื่อถึงพระศิวะ ซึ่งงูและเงือกแปลว่านาค นอกจากนี้ยังพบคำว่า “เงี้ยว” ที่น่าจะหมายถึง “นาค” อยู่ด้วยคือ “แผนทูลเขาเงือกปล้ำช่วยดู” และ “ปล้ำเงี้ยวรอนราญรงค์” สันนิษฐานว่าน่าจะสื่อความหมายถึง “ครุฑ” การใช้นาคนี้จึงใช้เพื่อกล่าวถึงพระตรีมูรติและครุฑ

การอ้างถึงนาคตามความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ข้างต้น เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ตามขนบอย่างหนึ่ง ซึ่ง นิตยา แก้วคลนา (2555, หน้า 17) ได้กล่าวไว้ว่า ความรู้ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิพราหมณ์สื่อแสดงให้เห็นด้วยการนำมาพาดพิงหรืออ้างอิงถึงแต่ครั้งสมัยสุโขทัย โดยพาดพิงหรืออ้างอิงเพื่อประกอบพิธีกรรมและปรากฏเป็นขนบนิยมสืบต่อกันมาทั้งในการประกอบพิธี การพาดพิงแบบแสดงความสงสัยหรือการโยงใยกับชื่อสถานที่ รวมถึงบทประณามพจน์ เป็นต้น การพาดพิงนี้ไม่ใช่เพียงเอ่ยนามเทพเจ้าเท่านั้นแต่ได้ให้รายละเอียด รูปลักษณะ ถิ่นที่อยู่ อาวุธ และพาหนะคู่กาย รวมถึงอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ และยังนิยมออกนามของเทพเจ้าด้วยนามอื่น ๆ อันบ่งบอกถึงคุณสมบัติของเหล่าเทพเจ้า เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซากหรือความจำเจ

ส่วนในโคลงนิราศหริภุญชัย มีการกล่าวอ้างถึงนาคอยู่ในโคลงบทหนึ่ง โดยปรากฏในฐานะของ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์หนึ่งที่มีพลังอำนาจ ซึ่งเป็นวรรณคดีเรื่องเดียวที่พาดพิงเชื่อมโยงอำนาจของนาคกับคติพุทธ
ดังนี้

อินทร์พรหมครุฑนาคน้ำ	นำสนอง
จักแบ่งกุศลสอง	ส่วนได้
ศรีศุภต์ค้อยปูนปอง	หมายเหมียด บุญรา
บักชื้อนุชน้องได้	แต่ข้าอัคคชา

(โคลงนิราศหริภุญชัย อ้างใน วินัย พงศ์ศรีเพียร,
2562, หน้า 267)

วินัย พงศ์ศรีเพียร (2562, หน้า 267) ได้ถอดความโคลงข้างต้นไว้ว่า ขออัญเชิญพระอินทร์
พระพรหม ครุฑและนาคน้ำตอรับ จักแบ่งบุญกุศลออกเป็นสองส่วน ขอท่านศรีศุภต์ค้อยมอบกองบุญ
อย่างที่เขาตั้งใจมุ่งหมาย ขอได้โปรดเขียนชื่อน้องนางลงไว้ กองบุญจักได้แก่อัครชายาของข้า

เป็นที่น่าสังเกตว่าวรรณคดีเรื่องโคลงนิราศหริภุญชัยมาจากล้านนา ความเชื่อเรื่องนาคที่ปรากฏ
ข้างต้นอาจจะเชื่อมโยงกับคตินาคจากล้านนาด้วยก็เป็นได้

นอกจากบทประณามพจน์แล้ว ในสมุทรโฆษคำฉันท์ยังกล่าวถึงนาคในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใน
บทอื่นด้วย ดังในตอนพระสมุทรโฆษยกศรก็เป็นการกล่าวถึงว่ามีการอัญเชิญกำลังของนาคเพื่อให้สามารถ
ยกโลหธนูได้ แสดงให้เห็นว่าพลังของนาคย่อมมีอำนาจและมีความศักดิ์สิทธิ์ ดังนี้

เอธารยกำลังนาคา	ยุทธทรงฤทธา
และยืนในท้องธรณี	
ฉวยโลหธนูแลกรวี	วิริยาอาวุธพีรี-
ยแสรั่งสำแดงไชยแรง	

(สมุทรโฆษคำฉันท์ อ้างใน กรมศิลปากร,
2536, หน้า 105)

ลักษณะการพาดพิงถึงจากสมุทรโฆษคำฉันท์ยังปรากฏในบทที่ว่าด้วยเทพารักษ์ชมโฉมตัวละคร
เอกด้วย และอนิรุทธคำฉันท์ก็มีการพาดพิงถึงในลักษณะเดียวกันนี้ ดังตัวอย่าง

ฤเพ็ชรปาณี	บมิเพ็ชรเหมือนหมาย
ฤนาคกลีบกลาย	มาเป็นองคราชา

(อนิรุทธคำฉันท์ อ้างใน กรมศิลปากร,
2503, หน้า 34)

จากบทประณามพจน์การเอ่ยอ้างถึง “นาค” ก็ถือว่าเป็นลักษณะการพาดพิง (Allusion) ทั้งการพาดพิงในฐานะสิ่งประกอบเพื่อนำไปสู่สิ่งที่มีอำนาจเหนือกว่า และการพาดพิงเพื่อสร้างจินตภาพเป็นขนบวรรณคดีโบราณประการหนึ่งที่สืบทอดมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง การพาดพิงถึงนี้สะท้อนให้เห็นความรอบรู้และชั้นเชิงของกวีได้ และการนำนาคมาใช้ในรูปแบบดังกล่าวนี้ทำให้นำนาคเป็นวัตถุดิบชั้นดีในการสร้างสรรค์วรรณคดีมาโดยตลอด

1.2.4 การกล่าวถึงในเชิงคู่ตรงข้าม (Binary opposition) พบลักษณะนี้ในวรรณคดีเรื่อง ยวนพ่ายโคลงด้นเพียงเรื่องเดียว ดังนี้

คือคชกลีบลอกจิ้ง	จนสีห
คือนาคจัญครุทสรอง	วิงเว้น
คือไวกัจฉิตี	สุรราช
หนีสุราธิปเร้น	รวดหลง

(ยวนพ่ายโคลงด้น อ้างใน กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, 2542, หน้า 248)

เสาวณิต วิงวอน (2560, หน้า 125) กล่าวว่า ตอนนี้เป็นความเปรียบโดยการนำผู้ที่มีอำนาจและสามารถเอาชนะคู่ต่อสู้ได้มาเปรียบเป็นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถคู่กับพระเจ้าติโลกราชซึ่งด้อยกำลังกว่าและเป็นผู้แพ้ เสมือนช้างแพราชสีห์ นาคหนิครุท ไพจิตรราสุรหนิพระอินทร์ ทำให้เห็นความ “เหนือชั้น” ที่ชัดเจน

จากการที่ผู้แต่งนำเอานาคมาใช้ในเชิงความหมายดังกล่าวข้างต้น นอกจากแสดงความสามารถในการใช้ภาษาได้อย่างลึกซึ้ง ซับซ้อน มีชั้นเชิงแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องนาคมีอิทธิพลต่อความคิดผู้แต่งโดยตรง ทั้งเชื่อนำนาคมีพลังอำนาจ มีความศักดิ์สิทธิ์ การนำนาคมาใช้ในเชิงความหมายจึงเป็นการสร้างพลังอำนาจเหนือความปกติธรรมดาให้เกิดขึ้นกับผลงานนั่นเอง

2. การกล่าวถึงนาคในบริบทของจิตรกรรม สถาปัตยกรรมและสิ่งของ

ในวรรณคดีไทยมักจะมีบทที่กล่าวถึงวัด วัง และสิ่งของที่มีการประดับตกแต่งอย่างงดงาม เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงสภาพแวดล้อมและสิ่งที่ผู้แต่งได้มองเห็น นาคก็เป็นสิ่งหนึ่งที่มักปรากฏอยู่ในบทพรรณนาเหล่านั้น โดยผู้แต่งมักใช้การพรรณนานาคออกมาให้ผู้อ่านได้รับรู้ถึงความรู้สึกเมื่อได้พบเจอสถานที่เหล่านั้น วรรณคดีที่มีการกล่าวถึงนาคในบริบทของศิลปะ สถาปัตยกรรม และสิ่งของ พบ 6 เรื่อง ได้แก่ อนิรุทธคำฉันท์ นิราศนครสวรรค์ โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ปุณโณวาทคำฉันท์ สมุทรโฆษคำฉันท์ บทเห่เรือเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร

ในสมุทรโฆษคำฉันท์ ตอนนางรัตนธำริวารูปเพื่อสืบทหาผู้ที่มาลอบสมนางพินทุมดี ก็มีการวาดรูปอมมนุษย์ทั้งกินนร นาค ครุฑ คนธรรพ์ ดังนี้

वादโณมกีนรนาคสุบรรณ

วรโณมคนธรร-
พท้าวเยยอินโคกา

(สมุทรโฆษคำฉันท์ อ้างใน กรมศิลปากร,
2536, หน้า 98)

ส่วนอนิรุทธคำฉันท์ก็มีตอนที่นางพิจิตเลขาवादรูปเพื่อสืบหาผู้ที่มาลอบสมนางอุษาเช่นกัน ซึ่งนาครที่ปรากฏในบทนี้ ต่างจากในสมุทรโฆษคำฉันท์ตรงที่นาครเป็นพาหนะของเทพองค์อื่นเท่านั้น

เลขาสมเด็จพระพรุณ
เสด็จเหนือนหาอุรคราช

ทรงวรรณาคบวงบาส
ชก้เล็กพังพานพาล

(อนิรุทธคำฉันท์ อ้างใน กรมศิลปากร,
2503, หน้า 53)

การกล่าวถึงนาครในมิติของจิตรกรรมในวรรณคดีสมัยอยุธยาที่พบเด่นชัดมีเพียงวรรณคดีเรื่อง อนิรุทธคำฉันท์และสมุทรโฆษคำฉันท์ แต่ทั้ง 2 เรื่องนี้ยังปรากฏว่ามีการกล่าวถึงนาครในมิติของสถาปัตยกรรมและสิ่งของด้วย

ในสมุทรโฆษคำฉันท์มีการกล่าวถึงนาครในบริบทรถทรงของกษัตริย์พระองค์หนึ่งที่มาทำรบกับพระสมุทรโฆษหลังสิ้นพิธีสมุพรในศึกสิบกษัตริย์ ดังนี้

ขุนไดอันคูอิกทรง
ยืนยันกันดาลรถมหา
ขุนนั้นกระสังฆะกะโร
เดโชณุภาพพลพระ

วรจักรใจผลา
ภูเขนทราญระ
ฤทธิ์อาจด้วยเดชะ
พิริยอันประกอบพร

(สมุทรโฆษคำฉันท์ อ้างใน กรมศิลปากร,
2536, หน้า 115)

ในศึกสิบกษัตริย์นี้ พระสมุทรโฆษ ก็ได้แผลงศร “มหาภูษงค์” ออกมาตักต้องใส่กษัตริย์พระองค์หนึ่งที่ชื่อ “มฤเรนทร์” ด้วย

พระก็แผลงศรหนึ่งคือมหา
ก็ต้องอูระมฤเรนทร์

ภูษงค์วางมา

(สมุทรโฆษคำฉันท์ อ้างใน กรมศิลปากร,
2536, หน้า 119)

ส่วนด้านสถาปัตยกรรมปรากฏจากตอนนางพินทุมตีใช้บน โดยพบในการพรรณนาถึงอาศรมที่ใช้ในการประกอบพิธีว่ามีความงดงามอลังการ และลวดลายครุฑยุคนาคก็เป็นส่วนหนึ่งที่ประดับอยู่ในอาศรมนั้น ดังนี้

นนที่ขำนั้นสิ่ง-	หลุบรรณยุรยาตร
กวางกรตระกองราช	ภูงคเทียมทั้น
เรียงเรียบพระเทพา-	สุรสิทธิปางบรรพ์
พืงขามพันทุกขยัน	อุรเคนทรชรวดเชร

(สมุทรโฆษคำฉันท์ อ่างใน กรมศิลปากร,
2536, หน้า 137)

วรรณคดีเรื่องอนิรุทธคำฉันท์ ปรากฏว่ามีการกล่าวถึงนาคในสถาปัตยกรรมและสิ่งของอยู่หลายแห่ง โดยเป็นลวดลายประดับ ดังนี้

<u>กรงนาคมั่งกรเกี่ยวกล</u>	เจ็ดเศียรเสียดสน
	<u>อนันตนาคบปาน</u>
มีเทพประนมมือมาลัย	คือเห็จเหินทะยาน
	มาดุดำกลเรียงรัน

(อนิรุทธคำฉันท์ อ่างใน กรมศิลปากร,
2503, หน้า 5)

นอกจากจะมีการกล่าวถึงนาคจะเป็นลวดลายบนสถาปัตยกรรมแล้ว อนิรุทธคำฉันท์ ยังมีการกล่าวถึงลวดลายนาคการประดับตกแต่งให้เกิดความงามกับสถานที่และสิ่งของด้วย ดังนี้

ฉลาฉลักกลับฉลุมาลา	พิดานดารา
บังอวดยังอิงอรำเรือง	
ขอ <u>นาค</u> มั่งกรมลึงเมลือง	แห่งห้อยพรวนเพรื่อง
สำรวจสำราญหญทัย	
ชนนชนยอาสนอิงเรื่องไร	รายบุษปมาไลย
สุคนธรสกำจร	
นุ <u>ประดับ</u> เหนือสถานบรรจฐรณ์	สีภาพมกร
กนา <u>บนาค</u> ครุฑประดับ	

(อนิรุทธคำฉันท์ อ่างใน กรมศิลปากร,
2503, หน้า 6)

ข้างต้นเป็นการกล่าวถึงห้องบรรทมที่ประดับประดาอย่างงดงาม บรรจถรณ์(เตียงนอน) มีการสลัก
ลวดลายครุฑยุคนาคอย่างละเอียดประณีต

ในนิราศนครสวรรค์ ปรากฏบทหนึ่งทีกล่าวถึงพลับพลาตรีมุข มีลายปูนปั้นรูปนาคที่เป็น
องค์ประกอบอยู่ในหน้าบัน ดังนี้

ตรีมุขตรง <u>นาค</u> ช่วย	แหทวย
ปัญชรบราลีช่วย	ช่อฟ้า
โรงธารค้ำนันทวย	เนื่องเนก
พิศพระลานล้ำหน้า	แว่นแก้วแสงใส ฯ

(นิราศนครสวรรค์ อ้างใน กรมศิลปากร,
2502, หน้า22)

ส่วนโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กล่าวถึงความงามของยอดมหาปราสาทที่มี
ลายปูนปั้นนาคประดับอยู่ นาคแผ่พังพานลดหลั่นกัน งดงามดูราวกับจะเลื้อยลงมา ดังนี้

ดุสิตปราสาทสร้อย	สมพุทธ
สูงเทริดธารมามารุต	ช่อชั้น
พรหมพักตร์ฉัตรเฉลิม	เสาวภาคย์
<u>นาค</u> พะพานพดหลั่น	เลียบเลื้อยลงมา

(โคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์
อ้างใน กรมศิลปากร, 2502, หน้า 5)

ปูนโณวาทคำฉันท์ เป็นวรรณคดีทีกล่าวถึงตำนานพระพุทธรูปบาทตามคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา
และสมโภชพระพุทธรูป แต่่งโดยพระมหานาควัดท่าทราย เป็นวรรณคดีที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์สูงมาก
รวมถึงบันทึกองค์ความรู้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้อย่างดี ปูนโณวาทคำฉันท์นี้มีการกล่าวถึงนาคในมิติของ
สิ่งก่อสร้าง คือเชิงบันไดหน้าเป็นนาคห้าเศียร ดังนี้

สุกรีกระหนาบชั้น	ก็ทงันผงดหางาย
เศียรลัตว์พรรณราย	ระดาดษระดมดี
กลีบเกล็ดกำจามาศ	ประดับดาษจรูศรี
สลับรรตันรูจี	กระจำจัตกระจิงบัง
ใบโพสุวรรณห้อย	ระยาบย้อยบรู้งรัง
ลมพัดกระตึงดัง	เสนาะคัพทอลเวง

เสียงดุจสังคีต
เพียงเทพบรรเลง
พ่างพื้นที่ฐานบัตร
กรกุ่มสุกรีกราย

อันดั่งดีดประโคมเพลง
รเร่ยจับประบำถวาย
เป็นครุฑอัคราผาย
จะกระหยับเผยอบิน

(ปฐมนิพนธ์คำฉันท์ อ้างใน สุขุมลมารศรี
พระราชเทวี, 2466, หน้า 6-7)

จากบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่าผู้แต่งใช้คำว่า “สุกรี” ทั้งสองตำแหน่ง สันนิษฐานว่าเป็นการใช้คำ
ชี้เฉพาะว่าเป็นพญานาคาสกรี นอกจากนี้ปฐมนิพนธ์คำฉันท์ยังมีการบรรยายถึงเชิงบันไดเหนือตรงประตู
วัดเป็นนาคเจ็ดเศียรสวมมงกุฎไว้ด้วย ดังนี้

บันไดไศลลาด
ชลึงพังพานมี

อัครราชเจ็ดศรี-
พิชเพียงประไลยกัลป์

(ปฐมนิพนธ์คำฉันท์ อ้างใน สุขุมลมารศรี
พระราชเทวี, 2466, หน้า 9)

นอกจากสถาปัตยกรรมแล้ว ยังมีวรรณคดีที่กล่าวถึงนาคในมิติของเรือด้วย ศานติ ภักดีคำ (2562,
หน้า 58) กล่าวว่า ตั้งแต่สมัยอยุธยา มีการนำ “พญานาค” มาสร้างเป็นโขนเรือพระที่นั่งเพื่อเป็นสัญลักษณ์
แห่งพระนารายณ์ เพราะพระนารายณ์ประทับอยู่บนพญานาคที่ชื่อพญานันตนาคราช ดังนั้น
พระมหากษัตริย์อยุธยาที่ประทับบนเรือพระที่นั่งนาคจึงมีฐานะเป็น “พระนารายณ์” ดังปรากฏหลักฐาน
“เรือนาค” ซึ่งเป็นเรือพระราชพิธีในบทเห่เรือ พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ

ความเชื่อเรื่องนาคที่ปรากฏในวรรณคดีสมัยอยุธยา จากการพรรณนาถึงจิตรกรรม สถาปัตยกรรม
สิ่งของ สะท้อนให้เห็นว่านาคยังคงเป็นองค์ประกอบในการสร้างผลงานศิลปะ การนำนาคมาใช้หลากหลาย
รูปแบบ มีส่วนสะท้อนภาพความเจริญรุ่งเรืองสมัยกรุงศรีอยุธยาและความคิดความเชื่อของผู้คนได้

3.การใช้นาคเป็นตัวละครหนึ่งในเรื่อง

จากการศึกษาพบว่า มีวรรณคดีที่นำนาคมาเป็นตัวละครหลักอยู่จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ นันโทปนันท
สูตรคำหลวง กลบทสิริวิบุลยกิจดี และบทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องมโนห์รา ส่วนในวรรณคดีเรื่องอนิรุทธคำ
ฉันท์ นาคเป็นเพียงตัวละครที่ประกอบฉากเท่านั้น ซึ่งนันโทปนันทสูตรคำหลวงถือเป็นการนำเอานาคมา
เป็นตัวละครที่เด่นชัดที่สุด โดยเรื่องนี้เป็นพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ หรือเจ้าฟ้ากุ้ง ที่นำเอา
เรื่องราวในสมัยพุทธกาลอันว่าด้วยพระโมคคัลลานะได้ทรมานพญานาคนันโทปนันทะมาที่ขัดขวางทาง
เสด็จของพระพุทธองค์จนกระทั่งพ่ายแพ้และละมิจฉาทิฐิในที่สุด วรรณคดีเรื่องนี้เจ้าฟ้ากุ้งทรงประพันธ์ขึ้น
เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เป็นร้อยขึ้นต้นด้วยภาษาบาลี ดังตัวอย่าง

“...อันว่าพระญาณครุฑราช ออกจากบัลลังก์มิช้า และมีนาคามาตยทั้งหลาย นาคนิกายห้อมล้อม สพรั่งพร้อมนำไปสู่ซึ่งเขลงไศลศิขเรนทร อันชื่อสุเมรุราชา แลนโนทปนันทาเสียรพิศ กนฤตรมิตรกายา ใหญ่ยาวสามารถนัก ด้วยยศศักดิ์บุญยา แห่งนาคานุภาพ โดยใจหายาแห่งเขา กะเกี่ยวเข้าซึ่งราชรรพต ด้วยชนดตัวอันใหญ่ คมมาได้เจ็ดรอบ กบกรอด้วยพังพาน มิตปราสาทสถานนครินทรา อันชื่อมหาสุทศคน ไพศาล สูงมีประมาณสิบสองโยชน์ แลกรอด้วยทิพยวโนทยาน อันตั้งบนอรรคสถาน พระสุเมรุ อันเป็นจุธาธรณนทรกรลาสถาน...”

(นโนทปนันทสูตรคำหลวง อ้างใน กรมศิลปากร, 2531, หน้า 122)

ในบทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องมโนห์รา นาคถือเป็นตัวละครสำคัญที่มีส่วนทำให้พราณบุญสามารถจับนางมโนห์ราได้

“จึงสั่งอายนาคนาคา ถัดนั้น อายนาคเอ๋ย เขาเรียกสะสันทานภริยา ยักลุ่มหน้ารา ไรหน้ามันทูนเพลิง รูปร่างหมู่เหมือนหมูป่า นมมันยานอยู่เล้งเต้ง ยักลุ่มทูนเพลิง นาคเอ๋ยจะคล่องเอาไปไหน เป็นหญิงแทรกกลูก ตะโปกมันร้อนเหมือนไฟ จะคล่องเอาไปไหน เหวยเหวยอายนาคา ถัดนั้นอายนาคเอ๋ย ชมพูห้อยบ่า นางนั้นแลหนาคล่องมาให้ได้”

(บทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องมโนห์รา อ้างใน กรมศิลปากร, 2531, หน้า 451)

ส่วนกลบทสิริวิบุลยทิติ นาคเป็นตัวละครหนึ่งที่ปรากฏระหว่างการประชุมชะตากรรมอันเลวร้ายของพระโพธิสัตว์ โดยมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือให้ปลอดภัย

“จักกล่าวถึงพระยานาคราชอันเรื่องเดช เสรีประเทศอยู่ในที่พิภพสถาน ด้วยอาณภาพบารมี พระโพธิญาณ อันสร้างสมมานอนันต์ครัน ก็บันดาลอาการให้ร้อนจบ ทั่วพิภพนาคราซก็หวาดหวั่น สมเด็จพระยาวัสสุกัธอัน เปนจอมธรรมเจ้าทวีปก็รีบมา พร้อมด้วยหมู่เสนางค์บริวาร ต่างขึ้นบานสถิตสู่เหวคูหา สมเด็จพระจอมวาสุกรีนาครเจ้าโลกา ทำคักดานฤมิตรประทุมทอง ไต่ประมาณเท่างงจักรเกวียน งามเสถียรรัศมีไม่มีสอง เข้ารองรับบรมนารถเป็นอาคนัละออง มิให้ต้องท้อทงทะเลอันล้าวก ด้วยเดชบารมีหน่อชินวงษ์ จักเอกองค์เป็นพระชนะศึก ตัดกิเลสเฉทประหานโอฬารฤก มาสถิจิตรพระยานาคราช ทั้งความสัตย์กะตัญญูที่ตั้งมั่น เข้าป้องกันอันตรายให้หลุดถอน พระยาวัสสุกรีนาครินทร์ ก็พาจรสถิตที่พิภพมี กระทำซึ่งสักการบูชา แก่มหาโพธิสัตว์ประเสริฐศรี ด้วยเครื่องทิพล้ำเลิศโอฬารดี ทั้งโกลีสมบัตินอกา”

(กลบทสิริวิบุลยทิติ อ้างใน กรมศิลปากร, 2531, หน้า 403)

นอกจากนี้ ในกลบทสิริวิบุลยก็ดียังกล่าวถึงนาคในมิติของการเป็นส่วนประกอบหนึ่งในการบรรยายฉากท้องทะเลให้มีความสมจริงอีกด้วย

อนิรุทธ์คำฉันท์มีลักษณะการปรากฏตัวของนาคคล้ายกับกลบทสิริวิบุลยก็คือนาคเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้เรื่องสมบูรณ์ แต่ความสำคัญของนาคในเรื่องนี้เป็นเพียงสิ่งประกอบเมื่อมีการกล่าวถึงครุฑ ซึ่งครุฑเป็นพาหนะในการเดินทางของพระกฤษณะผู้เป็นพระนารายณ์อวตาร ดังนี้

ฤทธิครุฑคือเพลิงเผาผลาญ ครุฑราชประหาร
ประทับประเทิรผกผัน
แสงเพลิงเปล่งแสงรอบรัน พ่างเพียงเพลิงกลับ
ก็ร้อนระงมดินบน
เผาผลาญนาคราชทบทน บได้เกรงผจญ
ก็วางยังสร้อยสระศรี

(อนิรุทธ์คำฉันท์ อ้างใน กรมศิลปากร,
2503, หน้า 72)

จากตอนที่ยกมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า บทบาทของนาคเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้เห็นพลังอำนาจของครุฑมีความชัดเจนยิ่งขึ้นและพลังอำนาจนี้ก็เสริมให้พระกฤษณะมีความยิ่งใหญ่มากขึ้นไปอีกได้เป็นลำดับ

จากวรรณคดีทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า วรรณคดีเรื่องนั้นโทปนันทสูตรคำหลวงเป็นเรื่องเดียวที่นาคเป็นตัวละครหลักที่มีบทบาทสำคัญที่สุด แต่วรรณคดีเรื่องอื่น ๆ นาคเป็นเพียงตัวละครประกอบที่ช่วยให้การดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างราบรื่น สมบูรณ์ ข้อสังเกตที่ชัดเจนประการหนึ่งคือ แม้นาคในวรรณคดีแต่ละเรื่องจะมีพลังอำนาจมากเพียงใด สุดท้ายแล้วก็ย่อมพ่ายแพ้ต่อบุญบารมีของตัวละครที่เป็นมนุษย์หรือตัวละครอื่นที่มีอำนาจมากกว่า บทบาทของนาคที่ปรากฏ อาจเป็นเพียงสิ่งเสริมให้เห็นบารมีหรือความชอบธรรมของตัวละครอื่นเท่านั้น

6. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษา ความเชื่อเรื่องนาคในวรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา ในวรรณคดีทั้ง 17 เรื่อง พบว่านาคในวรรณคดีอยุธยาตอนต้นได้รับเป็นนาคจากคติพราหมณ์และคติไตรภูมิ จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าในช่วงสมัยอยุธยาตอนต้นเป็นช่วงแรกตั้งกรุง การสร้างศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เป็นแบบแผนของตนอาจเป็นไปได้ยาก จึงมีการนำเอาคติความเชื่อศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีอยู่ก่อนแล้วจากทั้งขอมและละโว้ นำมาปรับใช้ ส่วนนาคในวรรณคดีอยุธยาตอนกลางมาจากทั้งความเชื่อในศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ เนื่องด้วยเมื่อบ้านเมืองสุขสงบ วัฒนธรรมมีหลากหลายในสังคมสมัยนั้นจึงเกิดการผสมผสานความเชื่อ ส่วนในสมัยอยุธยาตอนปลายนั้นเหตุที่เป็นวรรณคดีตามคติจากศาสนาพุทธทั้งหมด สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากเหตุการณ์ที่พระเพทราชากวาดล้างชาวต่างชาติออกจากพระนคร และฟื้นฟูศาสนาพุทธให้กลับมาเจริญรุ่งเรืองจนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ วรรณคดีที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายส่วนใหญ่จึงมาจากคติในศาสนาพุทธ นาคในวรรณคดีจึงเป็นนาคจากคติพุทธด้วย

เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาวรรณคดีทั้ง 17 เรื่อง สามารถแบ่งรูปแบบของนาครที่ปรากฏในวรรณคดีได้ 3 กลุ่ม คือ การใช้นาครในเชิงวรรณศิลป์ มีจำนวน 12 เรื่อง แบ่งเป็นการใช้นาครในการประพันธ์ มีจำนวน 2 เรื่อง และใช้ในเชิงเปรียบเทียบ ความหมายลึกซึ้ง จำนวน 10 เรื่อง การกล่าวถึงนาครในบริบทของจิตรกรรม สถาปัตยกรรมและสิ่งของ มีจำนวน 6 เรื่อง และการใช้นาครเป็นตัวละครหนึ่งในเรื่อง จำนวน 4 เรื่อง จากจำนวนข้างต้น สะท้อนว่ากวีในสมัยอยุธยานิยมใช้นาครเพื่อสื่อสารถึงอารมณ์ ความรู้สึก จินตภาพ หรือแม้แต่ความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้าสูงสุด มากกว่าใช้พรรณนาความงามของศิลปะและสิ่งของ แต่การใช้นาครเป็นตัวละครกลับไม่เป็นที่นิยม นาครมีบทบาทเพียงเสริมเรื่องราวและตัวละครอื่นเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบว่าสมุทรโฆษคำฉันท์ อนิรุทธคำฉันท์ และโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์ นำนาคมาใช้หลายรูปแบบ ย้ำให้เห็นถึงความเป็น “ยุคทองของวรรณคดี” ได้อย่างดี

7.การอภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องนาครในวรรณคดีสมัยอยุธยา รูปแบบและลักษณะของนาครที่ปรากฏ ล้วนผูกโยงและหลอมรวมเข้ากับความเชื่อที่หลากหลาย ทั้งคติไตรภูมิ คติขอม ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ นาครจึงอยู่ในมโนทัศน์ของชาวกรุงศรีอยุธยาอย่างแนบแน่นในฐานะของสิ่งที่มีพลัง “เหนือมนุษย์” การมีอยู่ของความเชื่อเรื่องนาครในวรรณคดีทำให้เห็นว่าแท้จริงแล้วกรุงศรีอยุธยาก็มี “นาคร” ดังเช่นอาณาจักรอื่นแถบอุษาคเนย์ แม้จะไม่ได้เข้มข้นมากนักด้วยเหตุจากการเป็น “เมืองท่านานาชาติ” ที่มีความเชื่อมากมายหมุนเวียนเปลี่ยนผ่านเข้ามาโดยตลอดกระทั่งเสียกรุง แต่นาครก็ยังคงเป็นหนึ่งในความเชื่อที่คงอยู่กับผู้คนสืบมาจนถึงทุกวันนี้

8.ข้อเสนอแนะ

การศึกษาความเชื่อเรื่องนาครในวรรณคดีสมัยอยุธยา ทำให้เกิดองค์ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อสมัยอยุธยาได้มากขึ้น แต่ยังมีประเด็นอื่นที่น่าสนใจและควรจะนามาศึกษาเพื่อต่อยอดความรู้ดังประเด็นต่อไปนี้

8.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องนาครโดยใช้ยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้เห็นพลวัตของความเชื่อ และการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา

8.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อของแต่ละอาณาจักร ในช่วงเวลาเดียวกัน เพื่อให้เห็นแนวทางความเชื่อของผู้คนในสมัยนั้น โดยศึกษาจากวรรณคดีหรือศิลปะแขนงต่าง ๆ

9.บรรณานุกรม

- กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 2. (2550). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
กรมศิลปากร. (2502). บทกวีนิพนธ์ของพระศรีมโหสถ. ลพบุรี: งานปรับปรุงบูรณพระนารายณ์ราช
นิเวศ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.
_____. (2531). วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 3. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์.
_____. (2561). วรรณคดีแห่งชาติ เล่ม 2 สมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและ
ประวัติศาสตร์.

- _____. (2536). **สมุทรโฆษคำฉันท์**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: งานพระราชทานเพลิงศพพระศีลจารย์พิพัฒน์ (แจ่ม ธูวาโก).
- _____. (2503). **อนิรุทธคำฉันท์ พร้อมด้วยบันทึกสอบทานและหมายเหตุ**. กรุงเทพฯ: งานสัปดาห์แห่งวรรณคดี.
- กัญญารัตน์ เวชศาสตร์. (2559). มโนทัศน์เรื่องนาคของชนชาติไทย. *Veridian E-Journal Silpakorn University*, 9(1), 1099-1116.
- กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, บรรณาธิการ. (2542). **วรรณกรรมอาเซียน เล่ม 2 เอ วรรณกรรมสมัยอยุธยา ฉบับแปล**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ตรงใจ หุตางกูร. (2560). **อุปาทาพทศมาสโคลงต้น วรรณกรรมเพชรน้ำเอกแห่งกรุงพระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ธิดา สารยา. (2533). **อยุธยาในฐานะศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองและการปกครอง**. ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (บรรณาธิการ). *ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา*. (หน้า 55-79). พระนครศรีอยุธยา: อลลยาศ์พริ้นเตอร์ส.
- นิตยา แก้วคัลนา. (2555). **นัยแห่งการพาดพิงในกวีนิพนธ์ไทย รากเหง้าทางภูมิปัญญาและพัฒนาการทางความคิดที่แปรเปลี่ยนตามยุคสมัย**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เมเนตส ปินโต เฟร์เนา. (2548). **รวมผลงานแปลเรื่องบันทึกการเดินทางของเมเนตส ปินโต**. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- วรพร ภู่งศ์พันธ์. (2555). **สถาบันพระมหากษัตริย์ในกฎมณเฑียรบาล**. นครปฐม: โครงการตำราและหนังสือคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2562). **รุธิราชราพัน โคลงนิราศหริภุญชัยและจารึกวัดพระยืน มรดกความทรงจำแห่งอภินวบุรี ศรีหริภุญชัย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- _____. (2553). **กำสรวลสมุทร สุตยอตก่ำสรวลศิลป์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศานติ ภัคดีคำ. (2562). **พระเสด็จโดยแดนชล เรือพระราชพิธีและขบวนพยุหยาตราทางชลมารค**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุขุมลมารศรี พระราชเทวี, พระนางเจ้า. (2466). **ปณณวาทคำฉันท์**. กรุงเทพฯ: ไสภณพิพรรฒธนากร.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2554). **นาคมาจากไหน?**. กรุงเทพฯ: โพสท์บุ๊ก.
- เสาวณิต วิงวอน. (2560). **ยวนพ่าย: ปฐมบทแห่งวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยอยุธยา**. ใน สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, *ไสรสมสรวงศิริธรรงค์ วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น*. (หน้า 119-137). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- อรพิมพ์ บุญอาภา. (2524). **นาคในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี**. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีนครประวัติศาสตร์ภาคกลาง

Social Network Cooperation in World Cultural Heritage Conservation: A Case Study of the Historical City in Central Region

ปกรณ์ กำลึงเอก / Pakorn Kamlang-ek

นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Doctor of Philosophy Program in Social Sciences, Ramkhamhaeng University

วันที่รับบทความ 6 พฤษภาคม 2564 / แก้ไขบทความ 22 มิถุนายน 2564 / ตอรับบทความ 9 กรกฎาคม 2564

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาบริบทเครือข่ายพื้นที่มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (2) เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (3) เพื่อศึกษารูปแบบและการดำเนินการในการประสานเครือข่ายทางสังคม ตลอดจนความเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (4) เพื่อศึกษาแนวทางในการเพิ่มศักยภาพการประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า 1) นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่พิเศษ เพราะมีการดำเนินกิจกรรมของผู้คนทับซ้อนบนพื้นที่โบราณสถาน ดังนั้นจึงต้องมีการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนา โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงานทั้งจากส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ซึ่งแต่ละหน่วยงานมีกฎหมายเฉพาะ มีระเบียบ และข้อบัญญัติ เป็นเครื่องมือในการดำเนินการตามหน้าที่ของตน ซึ่งการดำเนินงานจะต้องอยู่ภายใต้แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา 2) ภาครัฐเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์น้อยมาก และมีเพียงบางขั้นตอนเท่านั้น 3) รูปแบบการประสานเครือข่ายทางสังคมเป็นรูปแบบที่ภาครัฐมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการดำเนินการอนุรักษ์ อีกทั้งเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ไม่มีความเข้มแข็ง 4) แนวทางในการเพิ่มศักยภาพการประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีแนวทาง 4 ประเด็น ได้แก่ (1) ประเด็นมาตรการทางกฎหมาย ควรมีการปรับปรุงกฎหมายที่มีความซ้ำซ้อน และไม่ทันต่อกาลสมัย ทั้งเสนอให้มีการจัดตั้งองค์กรพิเศษในการบริหารจัดการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (2) ประเด็นการอนุรักษ์ ควรเพิ่มจำนวนอาสาสมัครในการอนุรักษ์มรดกของชาติ (3) ประเด็นการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องเร่งเผยแพร่ความรู้ในการอนุรักษ์ให้แก่ภาคประชาชน และ (4) ประเด็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ภาครัฐควรเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ในทุก ๆ ขั้นตอน

คำสำคัญ : การประสานเครือข่ายทางสังคม การอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์
ภาคกลาง

Abstract

This research purposes (1) to study a context of network on the world cultural heritage site of Historic City of Ayutthaya. (2) to study a social participatory process on preserving the world cultural heritage of Historic City of Ayutthaya (3) to study a model and proceeding of social network on preserving the world cultural heritage of Historic City of Ayutthaya and (4) to study a guidance to increase a potential cooperation in order to establish networking on preserving the world cultural heritage of Historic City of Ayutthaya with a qualitative research.

The results revealed that: 1) Historic City of Ayutthaya was the special area due to human activities conducted on this archaeological site, therefore it should be preserved and developed by the central and local agencies concerned, each of agency have specific laws, rules and regulations to follow their duties. Such actions should be depend on the master plan of preserving and developing the Historic City of Ayutthaya. 2) The government sector has insufficiently facilitated private sector and civil society to participate in preservation whereas only a few parts have been done. 3) Model of social networking was completely controlled by the government sector in terms of preservation and social network in preserving the world cultural heritage of historic city of Ayutthaya was incompetent. 4) Guidance to increase a potential cooperation in order to establish social network encompassing 4 solutions as follow : (1) legal issue, the redundant law and the outdated law should be improve and special organization should be set up for governance the Historic City of Ayutthaya (2) conservation issue, the number of volunteer to help preservation should be increase (3) promote learning for sustainable conservation issue, the concerned government sector should give conservation knowledge to public sector and (4) empowering the participation of conservation issue, the government sector should provide opportunity to public sector for participate every operation procedure of conservation.

Keywords: Social network cooperation, world cultural heritage conservation, the historical city in central region

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในปี พ.ศ. 2534 (ค.ศ.1991) การประชุมคณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee) ครั้งที่ 15 ณ เมืองคาร์เทจ (Carthage) ประเทศตูนิเซีย (Tunisia) คณะกรรมการมรดกโลกพิจารณาให้แหล่งวัฒนธรรมและธรรมชาติของไทย จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชกาลาย-กำแพงเพชร อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง-ทุ่งใหญ่นเรศวร เป็นมรดกโลก ถัดมาในปี พ.ศ. 2535 (ค.ศ.1992) การประชุมคณะกรรมการมรดกโลกครั้งที่ 16 ณ เมืองซานตาเฟ (Santafe) รัฐนิวเม็กซิโก (New Mexico) ประเทศสหรัฐอเมริกา (America) คณะกรรมการมรดกโลกได้พิจารณาให้แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของไทยได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกอีกหนึ่งแห่ง คือ แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง และในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกครั้งที่ 29 พ.ศ. 2548 (2008) ณ เมืองเดอร์บัน (Durban) ประเทศแอฟริกาใต้ (South Africa) อุทยานแห่งชาติทับลาน เขาใหญ่ ปางสีดา ตาพระยา และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงรัก ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ ภายใต้ชื่อ ผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ ซึ่งการที่แหล่งวัฒนธรรมใดจะได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกนั้น เป็นเรื่องที่ยากยิ่ง แหล่งวัฒนธรรมนั้นจะต้องมีคุณสมบัติอันวิเศษซึ่งมีความสำคัญต่อมนุษยชาติอย่างเอกอุ โดยคณะกรรมการมรดกโลกมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาขึ้นทะเบียนมรดกโลกอย่างเคร่งครัด 6 หลักเกณฑ์ (UNESCO, 1972)

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากหน่วยงานและแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องพบว่า มรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทยกำลังประสบปัญหาความสูญสลายเสื่อมโทรมมีมูลเหตุสำคัญหลายประการ ได้แก่ สภาพภูมิอากาศ เช่น น้ำฝนปริมาณมากทำให้เกิดความชื้นในตัวโบราณสถาน มีผลให้แนวอิฐ หิน ที่เชื่อมต่อกันของตัวโบราณสถานหลุดแยกจากกัน อีกทั้งอุณหภูมิที่แตกต่างกันทำให้เกิดการขยายตัวและหดตัวของวัสดุก่อสร้างเป็นเหตุให้เสื่อมสภาพ การเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ เช่น การเปลี่ยนทางเดินของแม่น้ำ การกัดเซาะตลิ่ง การงอกขึ้นของแผ่นดิน ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ดังเช่นที่ผ่านมาในปี พ.ศ. 2554 เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ ส่งผลให้โบราณสถานในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเสียหายยับเยิน เกิดการทรุดตัวของแผ่นดิน ยังส่งผลให้โบราณสถานถล่มลงมาได้ นอกจากนี้สาเหตุจากฝีมือมนุษย์ เป็นตัวการสำคัญและอันตรายที่สุดต่อโบราณสถาน ก่อให้เกิดความย่อยยับจนเกินจะเยียวยา ได้แก่ การลักลอบขุดค้นสมบัติมีค่าภายในโบราณสถาน ทำให้โบราณสถานเกิดโพรง ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงแข็งแรงของโครงสร้างสุดท้ายจึงพังทลายลง (กรมศิลปากร, 2550, หน้า 28-29) ทั้งการสร้างสิ่งสาธารณูปโภค สาธารณูปการล้วนแต่เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้โบราณสถานถูกทำลาย ถึงแม้จะไม่ทำลายโดยตรงแต่การก่อสร้าง ตลอดจนการพัฒนาเมืองในด้านต่าง ๆ ล้วนมีผลเป็นการทำให้สภาพแวดล้อมโดยรวมของมรดกโลกเกิดความสูญเสีย หรือเกิดทัศนอุจาดขึ้น (ภูมิ มูลศิลป์, 2553, หน้า 120; ธาตรี มหันตรัตน์, นรินทร์ อุ้นแก้ว และคณะ, 2559, หน้า 77-89)

นอกจากนี้การที่มีหน่วยงานซึ่งมีอำนาจในการจัดการที่ซ้ำซ้อนหลายหน่วยงาน อาทิ กรมศิลปากร องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือวัด ก่อให้เกิดความสับสนในการบังคับใช้กฎหมาย (ภูมิ มูลศิลป์, 2553, หน้า 119) ทั้งปัญหาสำคัญในเชิงโครงสร้าง กล่าวคือ หน่วยงานหลักในการอนุรักษ์โบราณสถาน คือ กรมศิลปากร และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และประชาชน ขาดการประสานความร่วมมือ ทั้งที่มี

ความพยายามสร้างแนวร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานโดยจัดตั้งโครงการอาสาสมัครดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร (เอนก สีหามาตย์, 2544)

ผู้วิจัยตระหนักถึงปัญหาในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม เห็นว่าการที่จะแก้ปัญหาให้ลุกล้างได้นั้นจำต้องอาศัยความเพียรพยายามร่วมกันเป็นหลัก จึงต้องการศึกษาถึงกระบวนการและปัญหาในการประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม: นครประวัติศาสตร์ภาคกลาง การศึกษานี้จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ลดความขัดแย้ง และสร้างแนวทางในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้สอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อสังคมในด้านการรักษามรดกอันล้ำค่าซึ่งแสดงให้เห็นถึงรากเหง้าแห่งมาตุภูมิ อีกทั้งบ่งบอกถึงภูมิปัญญาและความวิริยะอุสาหะของบรรพชนไทยทั้งเพื่อเป็นการธำรงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมรดกโลกของมรดกทางวัฒนธรรมของไทยให้ดำรงอยู่สืบไป

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาบริบทเครือข่ายพื้นที่มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
- 2.2 เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
- 2.3 เพื่อศึกษารูปแบบและการดำเนินการในการประสานเครือข่ายทางสังคม ตลอดถึงความเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
- 2.4 เพื่อศึกษาแนวทางในการเพิ่มศักยภาพการประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

3.ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณี นครประวัติศาสตร์ภาคกลาง ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเป็นการศึกษาคุณลักษณะ ความหมาย ปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม จากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงอย่างละเอียด โดยให้ความสำคัญแก่การตีความหมาย มุ่งทำความเข้าใจกระบวนการสร้างและธำรงไว้ซึ่งความหมาย (Rice & Ezzy, 1999, page 1)

4.สนามวิจัย

ผู้วิจัยเลือกศึกษาแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาด้วยมูลเหตุสำคัญ คือ พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ซึ่งประสบปัญหาการทำลายโบราณสถานมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมอีกสองแหล่งในประเทศไทย ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร และแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ทั้งจากการกระทำของมนุษย์และภัยจากธรรมชาติ จนองค์การยูเนสโกเรียกร้องให้มีการปรับปรุงแก้ไขและต้องทำรายงานเสนอต่อองค์การยูเนสโก

5. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ในการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วย 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) จำนวน 22 คน จำแนกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ (1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับนโยบาย จำนวน 8 คน (2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับปฏิบัติการ จำนวน 6 คน (3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับประชาชน จำนวน 8 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่ม (focus group) ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน 14 คน เป็นผู้แทนเครือข่ายภาครัฐ จำนวน 10 คน ผู้แทนเครือข่ายภาคประชาชน จำนวน 3 คน และผู้แทนเครือข่ายภาคเอกชน จำนวน 1 คน

6. เครื่องมือวิจัย

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึกโดยประมวลจากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎี ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อคำถามมีความสอดคล้องและสามารถตอบวัตถุประสงค์ได้ครบถ้วนชัดเจน จากนั้นนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ โดยแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนี้มี 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 6 ข้อ ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณี นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จำนวน 6 ข้อ

ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม

ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่มเป็นคำถามที่มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ โดยผู้วิจัยส่งประเด็นคำถามนี้ไปยังผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่าน ชุดเดียวกับข้างต้นตรวจสอบพร้อมกับแบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก เพื่อใช้ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 4. ศึกษาแนวทางในการเพิ่มศักยภาพการประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีประเด็นคำถามที่ต้องการทราบ 4 ประเด็น ได้แก่ (1) ประเด็นการใช้มาตรการทางกฎหมาย (2) ประเด็นการอนุรักษ์และสงวนรักษา (3) ประเด็นการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์ (4) ประเด็นการจัดกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

7. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้เวลาในการลงภาคสนามเป็นระยะเวลา 4 ปี เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึก โดยใช้กระบวนการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (in-depth interview) และกระบวนการสนทนากลุ่ม (focus group) โดยก่อนลงพื้นที่ได้ปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาซึ่งเคยดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร และเคยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นภาพรวมและช่องทางในการดำเนินการศึกษา ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นเมื่อลงพื้นที่วิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่โดยตั้งต้นที่สถาบันอยุธยาศึกษา ที่นี้ผู้วิจัยได้พบกับนักวิชาการศึกษาประจำสถาบัน ซึ่งได้ให้ข้อชี้แนะว่าหากจะดำเนินการศึกษาภายในพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จะต้องศึกษากับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านใดบ้าง ผู้วิจัยจึงได้รับข้อมูลสำคัญและความอนุเคราะห์อันเป็น

ประโยชน์ต่องานวิจัยหลายประการ เมื่อทราบเป้าหมายผู้ที่จะให้ข้อมูลแล้วผู้วิจัยได้วางแผนและดำเนินการลงพื้นที่โดยเข้าไปแนะนำตัวอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูลก่อน ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยใช้เวลาอยู่นานพอสมควรเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดความไว้วางใจ จากนั้นได้กลับมาทำหนังสือจากทางโครงการปรัชญาดุขฎฐิบัณฑิตทางสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อขอสัมภาษณ์และขอดำเนินการสนทนากลุ่ม แต่เนื่องจากผู้วิจัยมีข้อจำกัดในเรื่องเวลาเพราะต้องปฏิบัติราชการด้วยจึงจำต้องใช้เวลาในการลงพื้นที่เป็นเวลานานทั้งยังขาดความต่อเนื่อง เมื่อได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงดำเนินการสนทนากลุ่ม การสนทนากลุ่มครั้งนี้จัดขึ้น ณ ห้องประชุมสำนักอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ.2563 เวลา 09.00 ถึง 13.30 น. โดยได้รับความอนุเคราะห์จากผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ 3 และผู้อำนวยการสำนักอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ตลอดจนเจ้าหน้าที่สำนักอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาที่อำนวยความสะดวกทั้งนี้เพื่อแสวงหาแนวทางการเพิ่มศักยภาพในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มจำนวน 14 คน

8. ผลการวิจัย

จากการศึกษาบริบทเครือข่ายพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาผลการวิจัยพบว่า นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่พิเศษ เพราะมีการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ทับซ้อนบนพื้นที่โบราณสถาน ดังนั้นจึงต้องมีการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนา โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงานทั้งจากส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ได้แก่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำนักศิลปากรที่ 3 สำนักอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สำนักงานธนารักษ์พื้นที่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา องค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระนครศรีอยุธยา ซึ่งแต่ละหน่วยงานมีกฎหมายการเฉพาะ ระเบียบ ข้อบัญญัติ เป็นเครื่องมือในการดำเนินการตามหน้าที่ของตน ซึ่งการดำเนินการเหล่านั้นจะต้องอยู่ภายใต้แผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ที่ผ่านมานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ประสบปัญหาด้านการอนุรักษ์ ได้แก่ ปัญหาการบุกรุกพื้นที่โบราณสถาน ปัญหาการขาดบุคลากรและงบประมาณด้านการดำเนินการด้านการอนุรักษ์ ปัญหาความไม่เป็นเอกภาพในการบริหารจัดการ ปัญหาการขาดการให้ความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ ปัญหาการขาดการประชาสัมพันธ์ และปัญหาการขาดความร่วมมือในการอนุรักษ์

จากการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พบว่า ภาครัฐเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์น้อยมาก และมีเพียงบางขั้นตอน โดยจะพบการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจวางแผนการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ ปรากฏในรูปของการแต่งตั้งคณะกรรมการทั้งในระดับประเทศ ได้แก่ “คณะกรรมการอำนวยการและควบคุมการดำเนินงานโครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา” มีรองนายกรัฐมนตรีที่กำกับดูแลกระทรวงวัฒนธรรมเป็นประธาน ส่วนในระดับจังหวัดมีการแต่งตั้ง “คณะอนุกรรมการบริหารจัดการ กำกับ ควบคุมดูแลนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา” มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน และ “คณะอนุกรรมการด้านวิชาการโครงการอนุรักษ์และพัฒนานคร

ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา” มีอธิบดีกรมศิลปากรเป็นประธาน ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ จากการศึกษาพบว่าเนื่องจากการอนุรักษ์เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยทั้งความรู้ตามหลักวิชาการและประสบการณ์ จึงยังคงสวณอยู่กับกรมศิลปากรซึ่งเป็นแม่ข่ายหลัก และพบว่าสถานศึกษาโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาเข้ามามีส่วนในการบริการวิชาการด้านการอนุรักษ์ โดยบรรจุเป็นรายวิชาไว้ในหลักสูตร และจัดกิจกรรมเสวนาในประเด็นอันเกี่ยวข้อง และการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์จากการอนุรักษ์นั้น ผู้ได้รับผลคือผู้ประกอบการอาชีพค้าขาย และธุรกิจอื่นๆ อันเป็นผลมาจากการท่องเที่ยว โดยยังไม่พบการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ตรวจสอบและควบคุมการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์

จากการศึกษารูปแบบการประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พบว่า รูปแบบการประสานเครือข่ายทางสังคมเป็นรูปแบบที่ภาครัฐมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการดำเนินการอนุรักษ์ โดยมีขั้นตอนการประสานเครือข่าย 2 ระดับ ได้แก่ ระดับนโยบายโดยประสานผ่านการประชุมคณะอนุกรรมการ และระดับปฏิบัติการ ผ่านทางหนังสือราชการหรือโทรศัพท์เป็นกรณีไป โดยผลของการประสานเครือข่ายยังไม่สัมฤทธิ์ผล และเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ไม่มีความเข้มแข็งด้วยไม่พบสิ่งบ่งชี้ที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งทางสังคม กล่าวคือ สมาชิกเครือข่ายทางสังคมไม่มีความใส่ใจเท่าที่ควร ทั้งไม่มีการจัดกิจกรรมประสานความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ ไม่มีการกระจายอำนาจให้สมาชิกเครือข่ายทางสังคมได้มีส่วนร่วม ตลอดจนไม่มีความต่อเนื่องในนโยบายการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และขาดการสนับสนุนด้านความรู้ และงบประมาณ อันเป็นหัวใจหลักของการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เครือข่ายทางสังคม

จากการสนทนากลุ่มเพื่อแสวงหาแนวทางในการเพิ่มศักยภาพการประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สรุปแนวทางออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ (1) ประเด็นมาตรการทางกฎหมาย มีการเสนอให้มีการพิจารณาพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ให้มีความทันสมัยเหมาะสมแก่กาล ทั้งเสนอให้มีการตั้งหน่วยงานพิเศษเพื่อบริหารจัดการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เพื่อความเป็นเอกภาพในการอนุรักษ์และพัฒนา (2) ประเด็นการอนุรักษ์และสงวนรักษา ด้วยการอนุรักษ์และสงวนรักษาเป็นเรื่องซึ่งต้องใช้ความรู้ทางวิชาการขั้นสูง ทั้งต้องอาศัยกำลังคนและงบประมาณ การเสริมศักยภาพในด้านนี้จะต้องอาศัยการให้ความรู้ และการจัดอบรมอาสาสมัครโดยอาจคัดเลือกจากกลุ่มทางเฟซบุ๊ก (Facebook) ซึ่งมีจิตสาธารณะเป็นทุน เข้ามาร่วมกันดูแลมรดกโลกทางวัฒนธรรมของชาติ (3) ประเด็นส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน มีการเสนอแนวทางให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้ยิ่งขึ้นกว่าเดิม โดยเห็นว่ากรมศิลปากร มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา และสถานศึกษาทุกระดับชั้น ควรบูรณาการหลักสูตรร่วมกัน (4) ประเด็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ เสนอให้ภาครัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ในทุก ๆ ขั้นตอน ทั้งการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผนการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์จากการอนุรักษ์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ตรวจสอบและควบคุมการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์เท่าที่จะสามารถทำได้ในระดับใด

9.สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา พบว่า ยังไม่มีการเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง พบการมีส่วนร่วมของเครือข่ายเพียง 3 ขั้นตอนแต่ไม่ครบทุกเครือข่ายได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผนการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ พบในรูปของการตั้งคณะกรรมการ การวางแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยภาคประชาชนมิได้เข้ามามีส่วนร่วมในระดับอำนวยการนี้ ส่วนการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ก็เช่นกัน แต่พบว่าสถานศึกษาเข้ามามีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการอนุรักษ์ และการมีส่วนร่วมในการร่วมรับผลประโยชน์ โดยประชาชนกลุ่มที่ได้รับผลนี้มากที่สุด ได้แก่ ผู้ประกอบอาชีพค้าขาย แต่กระนั้นก็ได้สนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เท่าที่ควร โดยไม่พบการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ตรวจสอบและควบคุมการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ ซึ่งภาครัฐควรมีการส่งเสริมให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ (วิมลลักษณ์ ชูชาติ, 2540)

จากการศึกษารูปแบบในการประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สรุปว่า รูปแบบการประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นรูปแบบที่ภาครัฐมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการอนุรักษ์ โดยเปิดโอกาสให้ภาคเอกชน และภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมน้อย ใช้รูปแบบการดำเนินการแบบราชการเต็มขั้น เป็นไปตามทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ซึ่งมีความสัมพันธ์ในแนวดิ่งเชิงอำนาจเสียโดยมาก โดยภาครัฐแสดงบทบาทเป็นผู้ให้มากกว่าเป็นผู้สนับสนุน (สุทธิชัย อาภากร, 2547, หน้า 78-80) ส่วนการดำเนินการประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สรุปว่า เป็นการดำเนินการประสานเครือข่ายทางสังคมระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ ในรูปการแต่งตั้งคณะกรรมการ โดยปราศจากการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนหรือเสนอแนวคิดในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์แต่อย่างใด สอดคล้องกับทฤษฎี คุกกิงโกลด์ กาลหลง กลิ่นจันทร์และคณะ (2554) ผู้วิจัยสรุปถึงความเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ว่าไม่มีความเข้มแข็งเพราะขาดปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็ง ได้แก่ ความใส่ใจของสมาชิกเครือข่ายทางสังคม การจัดกิจกรรมประสานความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่าย การกระจายอำนาจให้สมาชิกเครือข่ายทางสังคมได้มีส่วนร่วม อีกทั้งความต่อเนื่องในนโยบายการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และสุดท้ายการสนับสนุนด้านความรู้งบประมาณ ในการประสานเครือข่ายทางสังคม (ปฤดา พรหมเลิศ, 2548) และจากการแสวงหาแนวทางในการเพิ่มศักยภาพการประสานเครือข่ายทางสังคม ในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สรุปว่า

1.ควรเพิ่มศักยภาพในการประสานเครือข่ายโดยปรับปรุงมาตรการทางกฎหมาย ซึ่งอาจมีความล้าสมัยไม่เหมาะสมแก่กาล สอดคล้องกับ บัณฑิต ถึงลาก (2558) ที่เห็นว่า พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535) เป็นกฎหมายที่ใช้บังคับมาเป็นระยะเวลานานไม่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ และสังคมในปัจจุบัน และมีลักษณะบังคับใช้ ทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าโบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นสมบัติของรัฐตนเองและ

ชุมชนมิได้มีส่วนร่วมในความเป็นเจ้าของ (เอนก สีหามาตย์, 2544) ทั้งภายในพื้นที่นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา มีหน่วยงานที่รับผิดชอบหลายหน่วยงานจึงมีกฎหมายหลายฉบับในการดำเนินงาน ทำให้ทิศทางการอนุรักษ์และพัฒนาครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาไม่เป็นเอกภาพ จึงเสนอให้มีการจัดตั้งองค์กรพิเศษเพื่อดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (ชาติรี มหันตรัตน์, 2561) โดยอาจเป็นในรูปแบบขององค์กรมหาชน

2.ควรเพิ่มศักยภาพในการอนุรักษ์และสงวนรักษา โดยการส่งเสริมให้มีการจัดอบรมอาสาสมัครในการอนุรักษ์มรดกของชาติให้มีจำนวนมากกว่าเดิม โดยอาจคัดเลือกจากประชาชนที่มีการรวมกลุ่มกันบน เฟสบุ๊ก (Facebook) เพราะเป็นผู้ซึ่งมีจิตสาธารณะ และมีการดำเนินการอยู่แล้วเป็นแต่เพียงภาครัฐเสริมศักยภาพด้านองค์ความรู้

3.ควรเพิ่มศักยภาพของเครือข่ายทางสังคมโดยการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชน ทั้งการจัดกิจกรรม เจริญฉลองมรดกโลกในทุกปี เพื่อเป็นการส่งเสริมรายได้ของคนในพื้นที่อันส่งผลถึงความตระหนักรู้ถึงคุณค่า และความสำคัญในการอนุรักษ์นำไปสู่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546)

4.การส่งเสริมศักยภาพของเครือข่ายทางสังคมในด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ เมื่อกล่าวถึงปัญหาด้านการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ต้องมองย้อนกลับไปถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมของภาครัฐ ผลการศึกษายังไม่พบว่าภาครัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ตามกระบวนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผนการอนุรักษ์ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการอนุรักษ์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ตรวจสอบและควบคุมการดำเนินการด้านการอนุรักษ์ (Cohen and Uphoff, 1980) ซึ่งการมีส่วนร่วมในอุดมคตินั้นสมาชิกเครือข่ายจะต้องมีอิสรภาพในการตัดสินใจจะมีส่วนร่วมหรือไม่ ทั้งจะต้องมีความเสมอภาค กล่าวคือสมาชิกเครือข่ายทุกคนจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น และเคารพซึ่งความคิดเห็นของผู้อื่น และที่สำคัญสมาชิกเครือข่ายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในการอนุรักษ์ (ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, 2552) การที่เครือข่ายภาคประชาชนจะมีความรู้ความสามารถพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ได้จะต้องได้รับการส่งเสริมทั้งความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้องถึงกระบวนการทั้งขั้นพื้นฐาน และขั้นสูง จึงจะสามารถแก้ปัญหาการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้จริง

10. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาการประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ 2 ส่วน ได้แก่ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

10.1 ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

10.1.1 ควรกำหนดโครงสร้างของเครือข่ายในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ให้มีลักษณะโครงสร้างเป็น “แนวระนาบ” แทนโครงสร้างเดิม

ซึ่งมีลักษณะเป็น “แนวตั้ง” เพื่อให้เกิดความกระชับในการประสานงาน สามารถใช้การประสานงานแบบไม่เป็นทางการได้

10.1.2 ควรเร่งให้ความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญของการเป็นเมืองมรดกโลก และสร้างความตระหนักรู้ในการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของมรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาแก่ประชาชน

10.1.3 สำหรับปัญหาบุคลากรและงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัดของภาครัฐ ควรมีการปรึกษากับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเพื่อสนธิกำลัง และงบประมาณในการดำเนินการด้านการอนุรักษ์และพัฒนา

10.1.4 ควรเสริมศักยภาพของประชาชนที่รวมกลุ่มเฟสบุ๊ค (Facebook) อย่างจริงจัง และเป็นรูปธรรม เพราะเป็นสิ่งซึ่งรัฐไม่ต้องลงทุนอะไร เป็นแต่เพียงเสริมองค์ความรู้ในการดำเนินการอนุรักษ์อย่างถูกต้องตามศักยภาพอันพึงมี

10.1.5 ควรมีการบูรณาการทางความคิดของหน่วยงานหลักทั้งสามหน่วยงาน ได้แก่ กรมศิลปากร กรมธนารักษ์ และเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา เพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินงานให้เป็นเอกภาพ และเพิ่มการประสานงานในทุกระดับชั้นตั้งแต่ระดับปฏิบัติการขึ้นไปถึงระดับนโยบาย

10.1.6 ควรเร่งสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ให้สมาชิกเครือข่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ในทุกขั้นตอน โดยมีการศึกษาถึงแนวทางในการมีส่วนร่วม ประเมินความรู้ความสามารถของสมาชิกเครือข่ายเพื่อจัดกิจกรรมให้เหมาะสม ว่าจะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้มากน้อยเพียงใด

10.1.7 ควรมีการจัดตั้งองค์กรรูปแบบพิเศษเพื่อบริหารจัดการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยการสนธิกำลังจากหน่วยงานหลักที่มีอยู่เดิม หรืออาจจัดตั้งขึ้นมาใหม่ในรูปขององค์กรมหาชน

10.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

10.2.1 ควรศึกษาการประสานเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ทุกแห่งในประเทศไทย เพื่อที่จะเสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคม และเพื่อให้สามารถเปรียบเทียบบริบททางสังคมที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความเข้มแข็งของการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกโลก

10.2.2 ควรศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการจัดตั้งองค์กรรูปแบบพิเศษในการบริหารจัดการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ตลอดจนหลักเกณฑ์ รูปแบบ วิธีการ ขอบเขตอำนาจหน้าที่ขององค์กรพิเศษในการบริหารจัดการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาให้เป็นเอกภาพ

11. บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2550). **แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับสงฆ์**. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2548). **การมีส่วนร่วม แนวคิดทฤษฎีและกระบวนการ**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ชาติริ มหันตรัตน์, นรินทร์ อุ่นแก้ว และคณะ. (2559). **บูรณาการองค์รวม: แนวทางคุ้มครองมรดกโลกกรณีอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองโบราณ**. วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเก่า, 3(2).

- ธาดรี มหันตรัตน์. (2561). รูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวารอย่างยั่งยืน. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (อาชีวศึกษา การบริหารงานยุติธรรมและสังคม), มหาวิทยาลัยสวนดุสิต. บัณฑิต ถึงลาภ. (2558). ปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปะวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504. รายงานการศึกษาค้นคว้าส่วนบุคคล, สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม.
- ปฤดา พรหมเลิศ. (2548). การประสานเครือข่ายทางสังคมในการป้องกันอุทกภัย ในเขตลุ่มน้ำปิงตอนล่าง. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์ (สังคมวิทยา) บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- พระมหาสุทิตย์อากาศโร. (2547). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- ภัทรานิษฐ์ ศุภกิจโกศล, กาหลง กลิ่นจันทร์, วนธนี สุดศิริ, สาระ มีผลกิจ และ บุรพร กาบุญ. (2554). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลก กรณีศึกษา: อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย – ศรีสัชนาลัย – กำแพงเพชร. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- ภูมิ มูลศิลป์. (2553). ความเข้าใจของกฎหมายในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ. วารสารสมาคมประวัติศาสตร์, 32.
- วิมลลักษณ์ ชูชาติ. (2540). การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้. ดุษฎีนิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตพัฒนาศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอนก สีหามาตย์. (2544). บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานของกรมศิลปากร. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). Participation's place in rural development: Seeking clarity Through specificity. *World Development*, 8, 213-235.
- Rice, P. L., & Ezzy, D. (1999). *Qualitative research methods: A health focus*. South Melbourne, Victoria: Oxford University Press.
- UNESCO. (1972). *Convention Concerning The Protection of the world cultural and natural heritage*. Retrieved November 5, 2015, from Whc.UNESCO.org/en/conventiontext/

อิหม่ามกับการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยกฎหมายอิสลาม: กลุ่มมุสลิมคลองตะเคียน ลำเภอลม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Imam and Dispute Compromise by Islamic Law: Muslimgroup Klongtakean Samphaolom Phranakhon Si Ayutthaya

อดิศร ภูสาระ / Adisorn Pusara

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Assistant Professor Dr. Responsible of Public Administration Program,

Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

วันที่รับบทความ 1 กุมภาพันธ์ 2564 / แก้ไขบทความ 21 พฤษภาคม 2564 / ตอรับบทความ 15 มิถุนายน 2564

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาท รูปแบบ และวิธีการของอิหม่ามในการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยกฎหมายอิสลามในชุมชนมุสลิม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยคือ อิหม่ามประจำมัสยิดในพื้นที่ตำบลคลองตะเคียน และลำเภอลม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 14 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปรากฏการณ์วิทยา เพื่อหาแก่นสาระจากประสบการณ์ของอิหม่าม

ผลการวิจัยพบว่า

1.บทบาทอิหม่ามในการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยกฎหมายอิสลาม คือ การเป็นผู้นำในชุมชนมุสลิม ด้วยการการดูแล ตักเตือน ห้ามปรามและให้คำแนะนำสัปรุชให้มีศรัทธาตามหลักอิสลาม การป้องกันสิ่งของต้องห้ามเข้ามาในชุมชน การให้ความรู้ และเป็นผู้นำในการปฏิบัติตัวได้ถูกต้องตามหลักอิสลาม

2.รูปแบบ และวิธีการของอิหม่ามในการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยกฎหมายอิสลาม คือ การใช้วิธีการการเจรจาโดยตรงกับคู่พิพาทโดยใช้กฎหมายอิสลาม (ซารีอะฮ.) หลักความเชื่อ ความศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และความเกรงกลัวต่อการตัดสินในวันสิ้นโลก (กียามะฮ.) โดยอิหม่ามใช้รูปแบบการประนีประนอมข้อพิพาทตามขั้นตอนคือ การเตรียมการและวางแผน,การสร้างข้อตกลงร่วมกัน,การเจรจาแก้ไขปัญหาและการหาข้อยุติเพื่อนำไปปฏิบัติ

คำสำคัญ : อิหม่าม, การประนีประนอมข้อพิพาท, กฎหมายอิสลาม

Abstract

This research article purposes to study role, pattern and method of Imam to conflict resolution through the imam's islamic law compromise in muslim community.

Important information providers were 14 Imams of the mosques in Klongtakean Samphaolom Phranakhon Si Ayutthaya. Research instrument are interviewed forms. Using phenomenology data analysis to find essence from Imam experienced.

The result revealed that,

1. Imams role to dispute compromise by Islamic law were did as the leader in Muslim community by supervise, admonish, dissuade and recommend the followers to trust Islam principle. Protect the prohibited items to enter in communities, educated and Islam essentially practiced lead.

2. Role and method of Imam to dispute compromise by Islamic law were negotiated directly to conflicting couple (Shari'ah), doctrine and trust to Allah and fear of the Judgment Day (Qiya'mah). Imam used pattern to dispute compromise procedure were prepare and plan, create common ground, solve problem negotiated and finding determination to put into practice.

Keywords: Imam, dispute compromise, Islamic law

1. บทนำ

ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการแก้ไขข้อขัดแย้ง ข้อพิพาทของประชาชนในชุมชนเพื่อลดระดับความรุนแรงของข้อพิพาท จนถึงขั้นยุติข้อพิพาทก่อนที่จะลุกลามบานปลายสู่ระบบการจัดการปัญหาความขัดแย้งภาครัฐด้วยการใช้ข้อกฎหมายจากการแจ้งความร้องทุกข์ที่สถานีตำรวจ หรือการฟ้องร้องในชั้นศาล ซึ่งจะทำให้คู่ความต้องเสียค่าใช้จ่าย อีกทั้งผลของการตัดสินโดยใช้กฎหมาย ซึ่งมีผลชนะก็จะสร้างปมขัดแย้งระหว่างคู่กรณี ซึ่งพักอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันต้องมีการพบปะกันทำให้สร้างข้อขัดแย้งในประเด็นอื่น ๆ ต่อไปผู้นำชุมชนที่ประชาชนให้ความยอมรับนับถือมีทั้งแบบที่เป็นทางการได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชนแบบไม่เป็นทางการได้แก่ ราษฎรชาวบ้าน ผู้ที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือและผู้นำทางศาสนา ซึ่งผู้นำเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ แก้ไขปัญหาของชุมชนอันเป็นกระบวนการประชาสังคมที่ต้องการยุติข้อพิพาท ภายในชุมชนโดยบุคคลที่ประชาชนในชุมชนเชื่อมั่นและให้ความเคารพนับถือด้วยการประนีประนอมข้อพิพาทระบอบความขัดแย้ง สามารถอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติ

อิสลามเป็นคำภาษาอาหรับแปลว่าการสวามิภักดิ์ซึ่งหมายถึงการสวามิภักดิ์อย่างบริบูรณ์ดีแก่ อัลลอฮ์ ด้วยการปฏิบัติตามคำบัญชาของพระองค์ โดยมีศาสนทูตท่านสุดท้ายคือ นบีมุฮัมมัดที่ได้รับมอบหมายให้ถ่ายทอดโอองการแห่งอัลลอฮ์แล้วได้รับการรวบรวมขึ้นเป็นเล่มชื่ออัลกุรอานซึ่งเป็นธรรมนูญแห่งการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพื่อที่จะได้ครองตนเองบนโลกนี้อย่างถูกต้องก่อนกลับคืนสู่อัลลอฮ์ ซึ่งอัลกุรอานได้กำหนดธรรมนูญสำหรับมนุษย์เพื่อทำให้เกิดความสงบสุขในชีวิตส่วนตัวและสังคมเป็นธรรมนูญที่ครอบคลุมทุกด้านไม่ว่าด้านการปกครอง เศรษฐกิจ การอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นมิตร การไม่ละเมิดและรุกรานสิทธิของผู้อื่น รวมถึงการกำหนดจริยธรรมเป็นการครองตนอย่างมีเกียรติ การรักษา

ความสะอาดของกายและใจ รวมทั้งการเคารพผู้อื่น (สถาบันเผยแพร่มูลาุลบัยต, 2562, <http://quran.al-shia.org>) นอกจากนั้นอิสลามเป็นระบบของการดำเนินชีวิตที่มีข้อแนะนำให้ปฏิบัติเป็นประจำทุกอย่างตั้งแต่ตื่นนอนจนกระทั่งเข้านอนอีกครั้ง การกำหนดหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน การประกอบอาชีพมีข้อห้ามและบทลงโทษที่ชัดเจน (มานี ชูไทย, พิสมัย อาชาไนน์ และ สิริยา ยูซุฟี, 2542, หน้า 15) ศาสนาอิสลามได้กำหนดวิธีการประพฤติดนของมุสลิมผู้นับถือศาสนาอิสลามซึ่งมีหลักสำคัญคือ การประกอบศาสนกิจ และหลักการปฏิบัติส่วนบุคคล ครอบครัว และสังคม โดยมีกฎหมายอิสลาม (ชารีอะฮ์) ที่มุสลิมต้องปฏิบัติตาม ซึ่งจำเป็นต้องมีผู้รู้หลักการของศาสนาเป็นผู้ชี้แนะ อบรมสั่งสอนมุสลิมให้ประพฤติตนตามหลักของศาสนาอิสลาม

อิหม่ามเป็นคำภาษาอาหรับแปลว่าผู้นำโดยเป็นตำแหน่งที่สืบทอดภารกิจของท่านรอซูล (ผู้ที่ได้รับมอบหมายจากอัลลอฮ์ให้ทำหน้าที่เผยแพรศาสนา) ซึ่งอัลกุรอานระบุนามไว้ 25 ท่านโดยท่านสุดท้ายคือนบีมุฮัมมัด อิหม่ามเป็นทั้งผู้นำทางการปกครอง ผู้นำประชาชาติ และทำหน้าที่เผยแพรศาสนาแก่มวลมนุษยชาติ รวมทั้งปกป้องหลักคำสอนทางศาสนา (อับดุลฮาดี สะบูดีง, 2547, หน้า 23) อิหม่ามจึงเป็นผู้นำสำคัญในชุมชน ที่เป็นทั้งผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางการบริหารอยู่ในคนคนเดียว สังคมมุสลิมจึงให้ความเคารพเชื่อฟังผู้นำอย่างมาก เพราะเป็นตัวแทนในการใช้หลักการอิสลามที่มาจากอัลลอฮ์เป็นกลไกควบคุมการจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งผู้นำนอกจากต้องรับผิดชอบผู้อยู่ใต้ปกครองของตนเองที่ปรากฏเป็นรูปธรรมแล้ว ยังต้องรับผิดชอบต่อความผิดพลาดที่อาจเกิดต่ออัลลอฮ์ด้วย (มุฮัมหมัดรอฟีอี มูซอ, 2549, หน้า 68)

ชุมชนมุสลิมคลองตะเคียนสำเภาล่มเป็นชุมชนมุสลิมที่ตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ประกอบ ด้วยชนชาติต่าง ๆ ได้แก่ ชาวเปอร์เซีย มลายูปัตตานี มลายูชวา และชาวจาม มีการประสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ภาษา ความคิดความเชื่อ แต่สิ่งที่ดำรงความเข้มแข็งในวิถีชีวิตคือการนับถือศาสนาอิสลาม อันเป็นหลักสำคัญทำให้สังคมเป็นปึกแผ่นเข้มแข็ง อีกทั้งชุมชนมุสลิมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดใกล้เคียงก็เป็นชุมชนที่ขยายตัวออกมาจากชุมชนมุสลิม คลองตะเคียนสำเภาล่ม เนื่องจากเป็นการเพิ่มประชากรและการขยายพื้นที่ทำกินชุมชนมุสลิม คลองตะเคียน สำเภาล่มจึงเป็นชุมชนต้นแบบของชุมชนมุสลิมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดใกล้เคียงในการศึกษาวิธีการประนีประนอมข้อพิพาทของสัปปุรุชในชุมชน โดยใช้แนวกฎหมายอิสลามที่ระบุถึงวิถีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสังคม ซึ่งทั้งแนวกฎหมายอิสลามและพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 ได้ให้อำนาจแก่อิหม่ามในการประนีประนอม ข้อพิพาทเบื้องต้นอันเป็นแนวทางการบริหารงานภาคสาธารณะเพื่อสร้างสันติสุขในพื้นที่การศึกษาวิธีการของอิหม่ามจะช่วยให้เห็นแนวทางในการประนีประนอมข้อพิพาทให้เกิดประสิทธิผลต่อคู่กรณีได้ต่อไป

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาบทบาทของอิหม่ามในการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยกฎหมายอิสลามในชุมชนมุสลิม

2.2 เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการของอิหม่ามในการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยกฎหมายอิสลามในชุมชนมุสลิม

3.ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยคือมัสยิดในพื้นที่ตำบล คลองตะเคียน และสำเภาล้อม อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 14 มัสยิด

3.2 ขอบเขตด้านประชากร ประกอบด้วย 1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ อิหม่ามประจำมัสยิดจำนวน 14 คน 2) ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และความถูกต้องของผลการวิจัย ได้แก่ คณาจารย์สาขาวิชาอิสลามศึกษาเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชจำนวน 5 คน และคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนครศรีธรรมราชจำนวน 2 คน

3.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา ประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์คือ การใช้กฎหมายอิสลามที่สามารถนำมาใช้ปฏิบัติได้ในชุมชนมุสลิมในประเทศไทยดังนี้

3.3.1 กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการซื้อขาย ประกอบด้วย การซื้อขายที่ไม่ชอบด้วยหลักการทางศาสนา การยืม การค้ำประกัน และมรดก

3.3.2 กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัว ประกอบด้วย การสมรส การปฏิบัติหน้าที่ของสามีภรรยาและการหย่า

3.3.3 กฎหมายอาญาประกอบด้วย การลักทรัพย์ การผิดประเวณี การดื่มสุรา และยาเสพติด

4.กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาเพื่อค้นหาแก่นสาระ (Essence) ประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อหาวิธีการที่อิหม่ามจัดการประนีประนอมข้อพิพาทประกอบด้วย 1) บทบาทของอิหม่าม 2) การใช้กฎหมายอิสลาม 3) รูปแบบและวิธีการการประนีประนอมข้อพิพาท

5.การรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน

การวิจัยเรื่องอิหม่ามกับการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยกฎหมายอิสลาม : กลุ่มมุสลิม คลองตะเคียน สำเภาล้อม จังหวัดนครศรีธรรมราชได้รับ การพิจารณาและมีมติรับรองโดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยรังสิต โดยยึดหลักจริยธรรม Declaration of Helsinki, The Belmont Report, CLOMS Guideline และ International Conference on Harmonization in Good Clinical Practice เอกสารรับรองเลขที่ COA. NO. RSUERB2020-103

6.การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 ผู้วิจัยสัมภาษณ์อิหม่ามในภาคสนามพร้อมกับบันทึกข้อมูลตามแบบบันทึกการสัมภาษณ์ และหลังจากกลับจากการสัมภาษณ์แต่ละครั้งจะจัดทำใบสรุปข้อมูลชั่วคราว พร้อมวางแผนในการสัมภาษณ์ครั้งต่อไปว่าควรให้ความสนใจประเด็นใดและออกเก็บข้อมูลจนได้ข้อมูลที่อิ่มตัว

6.2 การจัดกลุ่มข้อมูลจากประสบการณ์ของอิหม่ามในการประนีประนอมข้อพิพาท โดยใช้กฎหมายอิสลามในประเด็นต่าง ๆ พร้อมหาความคล้ายคลึงของข้อมูลด้วยการเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกัน

6.3 การประมวลผลข้อมูล โดยนำข้อมูลย่อยที่ถูกจัดกลุ่มมาสรุปเป็นเรื่องชุดเดียวกับการวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาประโยคคำพูดที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแสดงถึงความหมายสำคัญ (Significant Statement)

แล้วนำมาจัดกลุ่มความหมาย (Cluster of meaning) เพื่อสรุปให้ได้แก่นสาระ (Essence) ประสพการณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

6.4 การตรวจสอบความถูกต้อง นำเชื่อถือของข้อมูล โดยคณาจารย์ สาขาวิชาสหวิทยาการอิสลาม เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาอิสลามและกฎหมายอิสลาม

6.5 การตรวจสอบผลการวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Reviewer) ได้แก่ คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้คำแนะนำผลการวิจัย

7.การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่องอิหม่ามกับการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยกฎหมายอิสลาม : กลุ่มมุสลิมคลองตะเคียน ลำเภอลำ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจความหมาย คำจำกัดความ องค์ความรู้ด้านอิสลามศึกษา และการประนีประนอมข้อพิพาท ดังนี้

1.หลักศรัทธาและกฎหมายอิสลาม

1.1หลักศรัทธาของอิสลาม

อิสลาม หมายถึง การอ่อนน้อมต่ออัลลอฮ์ ด้วยการยึดมั่นในเอกภาพของอัลลอฮ์ เชื่อฟังและปฏิบัติตามบัญญัติศาสนาที่มาจากอัลลอฮ์ ปฏิเสธการมีส่วนร่วมและเป็นพวกพ้องกับบรรดาผู้ก่อตั้งภาคี (สมศักดิ์ (มูบิร) มุหะหมัด, 2554, หน้า 30) มุสลิมคือผู้ที่ยอมรับว่าอัลลอฮ์คือพระเจ้าและนบีมุฮัมมัดเป็นบ่าวของอัลลอฮ์มาร่วมตัวกันบนพื้นฐานแห่งการยอมจำนน อ่อนน้อมและเชื่อฟังคำสั่งของอัลลอฮ์และดำรงชีวิตตามวิถีมุสลิมด้วยหลักศรัทธา 6 ประการ คือ (มุฮัมหมัด รอฟีอี มูซอ, 2549, หน้า 60-61) และอนุ อารีฟ (2562, www.halaltnailand.com)

1) ศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียวคืออัลลอฮ์อันเป็นผู้สร้างจักรวาลและบริหารควบคุมสรรพสิ่งในจักรวาล

2) ศรัทธาในบรรดามลาอิกะฮ์ของพระองค์มลาอิกะฮ์คือผู้ที่ทำหน้าที่สื่อกลางระหว่างอัลลอฮ์กับ ศาสนทูตเพื่อให้ศาสนทูตเข้าถึงอัลลอฮ์

3) ศรัทธาในคัมภีร์ทั้งหลายของอัลลอฮ์โดยมีอัลกุรอานเป็นคัมภีร์ฉบับสุดท้ายที่มาจากอัลลอฮ์ใช้ต่อมวลมนุษยชาติเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและความสันติสุขในสังคม

4) ศรัทธาในบรรดานบี (ศาสนทูต) ของพระองค์โดยนบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตคนสุดท้ายที่อัลลอฮ์ มอบภารกิจต่อจากศาสนทูตคนก่อนที่เชิญชวนให้มนุษย์รู้จักอัลลอฮ์และดำเนินชีวิตตามคำสอนของอัลลอฮ์

5) ศรัทธาในวันสิ้นโลก (กิยามะฮ์) และการเกิดใหม่ในปรโลก เมื่อถึงวันที่โลกแตกสลายทุกสิ่งทุกอย่างจะจบสิ้น ยกเว้นอัลลอฮ์ มนุษย์ทั้งหลายจะฟื้นคืนชีพอีกครั้ง อัลลอฮ์จะเป็นผู้ตัดสินจากผลของการกระทำในโลกนี้จะเป็นตัวกำหนดว่ามนุษย์จะได้รับสวรรค์หรือนรก

6) ศรัทธาในกฎกำหนดสภาวะของอัลลอฮ์สรรพสิ่งทั้งหลายในจักรวาลเกิดขึ้นและดำรงตามกฎของอัลลอฮ์ อัลลอฮ์จะเป็นผู้ตัดสินว่าการประพฤติดุของมนุษย์เป็นสิ่งดีหรือสิ่งชั่ว ความดีความชั่วของ

อิสลามไม่ได้ถูกกำหนดจากมติมหาชนหรือชนบธรรมนิยม ประเพณี และอัลลอฮ์ ไม่ได้เป็นผู้ลิขิตชะตาชีวิตของมนุษย์ไว้ล่วงหน้า สิ่งเหล่านี้เกิดจากการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น

ความเชื่อและศรัทธาต่ออัลลอฮ์โดยมี นบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตองค์สุดท้ายที่นำคำสอนของอัลลอฮ์มาเผยแผ่ต่อมนุษย์ อัลลอฮ์เป็นผู้กำหนดสถานะของสรรพสิ่งในจักรวาล แต่ไม่ได้ลิขิตชะตาชีวิตของมนุษย์การทำดีหรือทำชั่วของมนุษย์จะถูกตัดสินในวันสิ้นโลก (กียามะฮ์.)

1.2 ลักษณะของกฎหมายอิสลาม (ชารีอะฮ์.)

กฎหมายอิสลามเป็นหลักการดำเนินชีวิตของมุสลิมโดยกฎหมายอิสลามจะมีบทบัญญัติที่กล่าวถึงระเบียบพฤติกรรมตั้งแต่การประกอบศาสนกิจปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์การกระทำผิดกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัว กฎหมายอิสลามจึงมีความหมายมากกว่ากฎหมายทั่วไป แต่กฎหมายอิสลามคือวิธีการดำเนินชีวิตสำหรับมุสลิม

กฎหมายอิสลามแบ่งเป็น 2 หมวดใหญ่ คือ (อาลี เสือสมิง, 2010, www.alisuasming.org)

1.หมวดการประกอบศาสนกิจ (อัลอิบาดัต)เป็นกฎหมายที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับอัลลอฮ์ ได้แก่การละหมาด การจ่ายซะกาต การถือศีลอด และการประกอบพิธีฮัจญ์

2.หมวดปฏิสัมพันธ์ (อัลมุอามะลาต)เป็นกฎหมายที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ประกอบด้วย การซื้อขาย มรดก การแต่งงานและการหย่า และกฎหมายอาญา

มุณีร มุหะหมัด (2551, หน้า 4-10) ได้แบ่งประเภทของกฎหมายอิสลามที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เป็นหมวดหมู่ ดังนี้

1.กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการซื้อขาย ประกอบด้วย กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการซื้อขาย การยืม การค้ำประกัน,ธุรกิจการคลัง และมรดก

2.กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัว ประกอบด้วย การสมรส,การปฏิบัติตามหน้าที่สามีภรรยา และการหย่า

3.กฎหมายอาญา ประกอบด้วย การฆาตกรรม การลักทรัพย์ การผิดประเวณี การปล้นสะดม การพิพาทกษา และลักษณะพยาน

4.กฎหมายระหว่างประเทศ ว่าด้วยการสร้างความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ และการทำสงคราม
ความแตกต่างระหว่างกฎหมายอิสลามกับกฎหมายของรัฐคือกฎหมายอิสลามกล่าวถึงวิธีการดำรงชีวิตของมุสลิม แม้ว่าการไม่ทำตามบัญญัติของกฎหมายจะไม่ได้รับโทษโดยตรง แต่ก็ถือว่าเป็นบาป ดังที่ มุฮัมมัด ซากี เจ๊ะหะ (2557, หน้า 89-91) กล่าวว่า กฎหมายอิสลามไม่มีความแตกต่างระหว่างการทำบาปกับการทำความผิด แต่บทลงโทษในกฎหมายอิสลามจะมีเพื่อยับยั้งความผิด อัลกุรอานบัญญัติไว้ว่าผู้ที่กระทำความบาปจะได้รับโทษในวันสิ้นโลก (กียามะฮ์.) ท่านนบีมุฮัมมัดจึงให้มุสลิมตระหนักถึงการกระทำผิด เกรงกลัวต่อบาป

กฎหมายอิสลามเป็นกฎหมายที่แตกต่างจากกฎหมายของรัฐทั่วไปโดยที่กฎหมายอิสลามมีที่มาจากความศรัทธาต่อ อัลลอฮ์ที่ได้กำหนดวิถีชีวิตของมุสลิมไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ผู้ที่ละเมิด หรือปฏิเสธกฎหมายอิสลามนอกจากจะได้รับโทษในช่วงที่มีชีวิตอยู่แล้วยังต้องได้รับบาปที่จะถูกตัดสินในวันสิ้นโลก (กียามะฮ์.) ด้วย

2 บทบาทหน้าที่ของอิหม่าม

ในระบบบริหารจัดการของอิสลามได้แบ่งประเภทของผู้นำทางศาสนาไว้ดังนี้ (อับรอฮิม ตาเยะ, 2555, หน้า 20-34)

1. นบี คือผู้ที่ได้รับการเลือกสรรจากอัลลอฮ์ให้ทำหน้าที่บอกข่าวดีและตักเตือนมนุษย์ในยุคสมัยต่าง ๆ เพื่อให้มนุษย์มีหนทางที่ดีในการดำเนินชีวิตในโลกนี้ และความรอดพ้นในโลกหน้า นบีมุฮัมมัดมีภารกิจที่สำคัญคือการเชิญชวนให้มนุษย์ผู้รู้จักพระเจ้าที่แท้จริง เพื่อบุคคลจะได้เคารพสักการะพระเจ้าที่ถูกต้องและดำเนินชีวิตตาม คำสอนของพระองค์ โดยนบี มุฮัมมัด เป็นนบีคนสุดท้าย โดยจะไม่มีนบีคนใดมาเกิดอีก ทั้งนี้เนื่องจากอัลลอฮ์ได้ประทานอิสลามแก่นบี มุฮัมมัดอย่างครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว

2. จุฬาราชมนตรี เป็นตำแหน่งสูงสุดด้านการบริหารกิจการมุสลิมในประเทศไทย ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาราชการเกี่ยวกับมุสลิมทั้งปวง เปรียบเหมือนประมุขทางศาสนาอิสลามโดยเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในศาสนาอิสลามและยังเป็นผู้ที่มีความประพฤติปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม โดยเคร่งครัดตำแหน่งจุฬาราชมนตรีเริ่มขึ้นมาตั้งแต่สมัยแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ.2163 – 2171) เนื่องจากกรุงศรีอยุธยาทำการค้ากับชาวอาหรับที่เป็นมุสลิม และมีการสืบตำแหน่งนี้มาจนถึงปัจจุบัน

3. คณะกรรมการอิสลามแห่งประเทศไทย ประกอบด้วยจุฬาราชมนตรีเป็นประธาน คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและคณะกรรมการอื่นที่คัดเลือกโดยจุฬาราชมนตรีเป็นกรรมการ มีหน้าที่สำคัญเกี่ยวกับอิสลามในประเทศ เช่น การเผยแพร่ศาสนา การศึกษา กิจการเยาวชนและสตรี รวมทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอิสลาม เช่น กิจการฮัจญ์และกิจการฮาลาล

4. คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด มีหน้าที่ดูแลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการมัสยิดภายในจังหวัด ประนีประนอมหรือชี้ขาดคำร้องทุกข์ของประชาชน ซึ่งเห็นว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมจากคณะกรรมการประจำมัสยิด พิจารณาการจัดตั้ง ย้าย รวม เลิกมัสยิด จัดทำเอกสารเกี่ยวกับการสมรส และการหย่าตามบัญญัติอิสลาม ประนีประนอมข้อพิพาทด้านครอบครัวและมรดกตามบัญญัติอิสลาม และหน้าที่เกี่ยวกับอิสลาม ที่เกี่ยวข้องในจังหวัด

5. คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด ประกอบด้วย อิหม่าม คอเต็บ บิหรัน และคณะกรรมการอื่น ๆ มีหน้าที่บำรุงรักษา วางระเบียบเกี่ยวกับมัสยิด สนับสนุน อำนวยความสะดวกและสั่งสอนประชาชน ให้ปฏิบัติศาสนกิจ ประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างประชาชนเมื่อได้รับการร้องขอ ดูดวงจันทร์และแจ้งผลการดูดวงจันทร์ต่อคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด และการส่งเสริมการศึกษาและจัดกิจกรรมที่ไม่ขัดต่อศาสนาอิสลาม

6. อิหม่าม เป็นผู้นำที่มีความรู้ทางศาสนา ความรู้ทั่วไป และเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรมอันดี มีความรับผิดชอบต่อผู้ที่อยู่ใต้การนำของตน และมีความรู้เฉพาะในเรื่องของหลักการอิสลาม เพื่อนำไปสู่ผู้ตามไปในหนทางที่ถูกต้อง

ดังจะเห็นได้ว่าผู้นำทางศาสนาประกอบด้วย นบีอันเป็นผู้ได้รับการเลือกสรรจากอัลลอฮ์ให้ทำหน้าที่เผยแพร่อิสลาม โดยนบีมุฮัมมัดคือนบีมุฮัมมัด จุฬาราชมนตรีเป็นผู้นำอิสลามในระดับประเทศ มีคณะกรรมการอิสลามแห่งประเทศไทยทำหน้าที่บริหารงานอิสลามระดับประเทศ คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดทำหน้าที่บริหารงานอิสลามระดับจังหวัด และอิหม่ามทำหน้าที่บริหารงานอิสลาม และดูแลสัปบุรุษ หรือ มุสลิมที่มีข้อสงสัยในมัสยิด

ในชุมชนมุสลิมทั่วไปอิหม่ามเปรียบเสมือนพ่อบ้านอันเป็นที่พึ่งของประชาชน ผู้ที่ได้รับความเดือนร้อนก็จะไปหาอิหม่าม โดยอิหม่ามจะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ ตัดสินคดีความ ลงโทษว่ากล่าวตักเตือน ผู้กระทำความผิด การแบ่งมรดก การจัดงานแต่งงาน การจัดพิธีศพ เป็นประธานในการเก็บชะกาตและแจกจ่ายทานแก่ผู้มีสิทธิได้รับตามศาสนบัญญัติ (อรุณ ศิริพันธุ์, 2553, หน้า34) อิหม่าม จึงเป็นผู้นำทางศาสนาประจำมัสยิด นอกเหนือจากเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมตามหลักอิสลาม ยังเป็นผู้นำของสัปบุรุษประจำมัสยิด อิหม่ามเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดูแลสัปบุรุษ ดูแลชุมชนอันเป็นที่ตั้งของมัสยิดเมื่อมีการร้องขอ

มุฮัมหมัดรอฟี มูซอ (2549, หน้า68) ยังกล่าวถึงบทบาทสำคัญของอิหม่ามว่าจะต้องเป็นผู้นำทางศาสนา และผู้นำทางการบริหารอยู่ภายในคนเดียว เพื่อทำหน้าที่ปกครองกลุ่มชนให้อยู่ดีกินดี มีคุณธรรมตามหลักศาสนา ดังนั้นสังคมมุสลิมจึงให้ความสำคัญ เคารพเชื่อฟังผู้นำอย่างมากเพราะเป็นตัวแทนการใช้หลักการอิสลามที่มาจากพระเจ้าเป็นกลไกควบคุม จัดระเบียบทางสังคม การเคารพเชื่อฟังผู้นำถือเป็นความจำเป็นที่มุสลิมต้องปฏิบัติตามผู้นำ トラบที่ผู้นำไม่ฝ่าฝืนบทบัญญัติของพระเจ้า เนื่องจากผู้นำนอกจากจะต้องรับผิดชอบผู้อยู่ใต้ปกครองของตนเองที่ปรากฏเป็นรูปธรรมแล้ว ยังต้องรับผิดชอบต่อความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นต่อพระเจ้าด้วย

ดังจะเห็นได้ว่าอิหม่ามเป็นผู้นำทางศาสนาอิสลามประจำมัสยิด โดยอิหม่ามได้รับการเลือกตั้งจากสัปบุรุษประจำมัสยิดจากผู้ที่มีความรู้ ความสามารถด้านการประกอบพิธีกรรมอิสลาม รวมทั้งสามารถปกครองดูแลสัปบุรุษประจำมัสยิดโดยใช้หลักการทางอิสลามอันเป็นวิถีแห่งการดำรงชีวิตของมุสลิม การเป็นอิหม่ามนอกจากจะต้องรับผิดชอบต่อวิถีชีวิตของสัปบุรุษ ยังคงต้องรับผิดชอบต่อความผิดพลาดที่อาจเกิดต่ออัลลอฮ์อีกด้วย

3.การประนีประนอมข้อพิพาท

การประนีประนอมข้อพิพาทเป็นแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่มีความต้องการและผลประโยชน์ที่ต่างกันเกิดความไม่เข้าใจระหว่างกันทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิต โดยวิธีการประนีประนอมข้อพิพาท สามารถดำเนินการได้ 2 วิธีคือ (ประยุทธ์ การสมกล้า, 2550, หน้า 15-16)

1) โดยคู่ความ เมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นอาจมีสถานการณ์ที่เอื้ออำนวยกับคู่ความทั้งสองในการเจรจาหรือในทำนองที่สองฝ่ายต่างยินยอมผ่อนผันให้กันโดยทั้งสองฝ่ายใช้วิธีตกลงด้วยตนเอง

2) การไกล่เกลี่ยของบุคคลที่สาม เมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นระหว่างคู่ความจะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ในการป้องกันตนเอง ตลอดจนรักษาสถานะผลประโยชน์ของตนเองแต่ละฝ่ายจะเกิดความคิดเข้าข้างตนเอง และเกิดความรู้สึกโกรธที่สิทธิ หน้าที่ ทรัพย์สินของตนถูกล่วงละเมิดจนมีความรู้สึกว่าเป็นฝ่ายสูญเสีย จนทำให้ยึดมั่นในจุดยืนของตนว่าถูกต้องเสมอ เป็นผลมาจากการเจรจาต่อรอง แต่หากมีบุคคลที่สามหรือคนกลางที่ได้รับการยอมรับจากคู่ความคอยทำหน้าที่แนะนำโน้มน้าว จนต่างฝ่ายต่างพบทางออกของปัญหาที่แต่ก่อนนั้นคู่ความเห็นเป็นทางตัน

การระงับข้อขัดแย้งในระดับชุมชนเพื่อไม่ให้มีเหตุการณ์ลุกลามบานปลายคือการไกล่เกลี่ยโดยใช้บุคคลที่สาม เข้ามาช่วยเหลือโดยที่ภานุ รังสีหัทธ (2560, หน้า 75-99) กล่าวถึงลักษณะของการไกล่เกลี่ยโดยใช้ผู้ไกล่เกลี่ยที่เกิดจากความสมัครใจของคู่ความสองฝ่ายที่ต้องการให้มีผู้ไกล่เกลี่ยเข้ามา

ช่วยหาทางออกของปัญหา ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องเป็นผู้ที่คู่ความเชื่อถือและไว้วางใจ มีความอดทนและมีความรู้ด้านข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทนั้น

กระบวนการประนีประนอมจึงเป็นกระบวนการที่มีบุคคลที่สามมีคุณสมบัติที่คู่ความให้การยอมรับ เข้ามาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยการเจรจาต่อรอง จนคู่พิพาทยินยอมผ่อนผัน ลดความต้องการ ผลประโยชน์ หรือ ยอมลดผลประโยชน์ในบางส่วนในระดับที่คู่กรณีเกิดความพึงพอใจ

รูปแบบของการประนีประนอม

การประนีประนอมข้อพิพาทมีรูปแบบของการประนีประนอมหลายรูปแบบ โดย อัจฉรา ลีมวงษ์ทอง (2557, หน้า 157-158) ได้นำเสนอรูปแบบการประนีประนอมข้อพิพาทของ Stephen P. Robbins (2001) ที่มีขั้นตอนสำคัญดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการและการวางแผน ต้องศึกษาและทำความเข้าใจในเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่จะเจรจาต่อรองโดยการศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อตอบคำถามหรือข้อสงสัยให้คลี่คลาย

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดกฎเกณฑ์พื้นฐานหลังจากมีการวางแผนในการกำหนดวัตถุประสงค์เรียบร้อยแล้ว ก็ต้องศึกษาว่าผู้ใดหรือบุคคลใดต้องเป็นผู้เจรจาต่อรอง สถานที่ เวลา และการแก้ไขปัญหาเมื่อไม่สามารถเจรจาได้

ขั้นตอนที่ 3 การทำความเข้าใจ ชี้แจง และหาเหตุผล เป็นขั้นตอนของการเตรียมตัวทำความเข้าใจ ชี้แจง และหาเหตุผลเพื่อสนับสนุนแนวคิดของแต่ละฝ่าย โดยแต่ละฝ่ายต้องสร้างความชัดเจน หาข้อมูล และเหตุผลเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน

ขั้นตอนที่ 4 การเจรจาและแก้ไขปัญหา เป็นขั้นตอนของการใช้ศาสตร์และศิลป์ ในการเจรจาต่อรอง ให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งมีทั้งการให้และการรับเพื่อหาข้อยุติให้เกิดขึ้นทั้งสองฝ่ายซึ่งอาจใช้การโอนอ่อนผ่อนปรนซึ่งกันและกัน

ขั้นตอนที่ 5 ขึ้นจบการเจรจาแล้วนำไปปฏิบัติ เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการพยายามหาข้อยุติอย่างชนะทั้งคู่เพื่อให้เกิดการยอมรับ การรับข้อตกลงอย่างเป็นทางการซึ่งจะต้องดำเนินการไปสู่รายละเอียด และขั้นตอนการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อไป

นอกจากนี้แล้ว วิเชียร วิทย์อุดม (2555, หน้า 6.5-6.7) ได้นำเสนอรูปแบบการประนีประนอมข้อพิพาทของ Brain G Long และ Ross R Reck (1987) อันเป็นวิธีการที่ทำให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายมีโอกาสที่จะชนะด้วยกันทั้งคู่ พวกเขาจะได้ทางออกถึงข้อตกลงและความพึงพอใจ ตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนการวางแผน (Planning) เป็นการกำหนดเป้าหมายของตนเอง มีการคาดเดาล่วงหน้าถึงเป้าหมายอื่น ๆ มีการกำหนดขอบเขตที่เป็นไปได้ และการพัฒนากลยุทธ์กับการหาวิธีการไปสู่ขอบเขตที่เป็นไปได้

ขั้นตอนการสร้างความสัมพันธ์ (Relationships) เป็นการพัฒนาสัมพันธ์ภาพเชิงบวก มีความเข้าใจ มีความเป็นมิตรต่อกัน

ขั้นตอนการเข้าถึงข้อตกลง (Agreements) มีการหารือร่วมกันทั้งสองฝ่ายเกี่ยวกับเป้าหมายของแต่ละฝ่าย

ขั้นตอนการรักษาสัมพันธ์ภาพ (Maintenance) เป็นการย้อนกลับไปพิจารณาการกระทำตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงขั้นยุติข้อตกลง

อิหม่ามเป็นบุคคลสำคัญที่ประชาชนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ เป็นผู้นำหน้าที่ประนีประนอมข้อพิพาทกับสัปบุรุษในมัสยิด และเนื่องจากกฎหมายอิสลามเป็นบัญญัติที่กล่าวถึงวิถีการดำรงชีวิตของมุสลิม อิหม่ามในฐานะเป็นผู้นำชุมชนและเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักการอิสลามและกฎหมายอิสลาม และนำกฎหมายอิสลามมาใช้ประนีประนอมข้อพิพาทตามหลักศรัทธาของมุสลิม สร้างความสมานฉันท์ในชุมชนมุสลิมบนฐานของกระบวนการประชาสังคมที่ต้องการจัดการความขัดแย้งด้วยตนเอง เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์

8. ผลการวิจัย

1. แก่นสาระของบทบาท อิหม่ามในการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยกฎหมายอิสลาม คือ การเป็นผู้นำในชุมชนมุสลิม ด้วยการการดูแล ตักเตือน ห้ามปรามและให้คำแนะนำสัปบุรุษให้มีศรัทธาตามหลักอิสลาม การป้องกันสิ่งของต้องห้ามเข้ามาในชุมชน การให้ความรู้ และเป็นผู้ดำเนินการปฏิบัติตัวได้ถูกต้องตามหลักอิสลามเพื่อให้ชุมชนอยู่อย่างสันติสุข

2. แก่นสาระของรูปแบบ และวิธีการของอิหม่ามในการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยกฎหมายอิสลาม คือ การใช้วิธีการการเจรจาโดยตรงกับคู่พิพาทโดยใช้ด้วยกฎหมายอิสลาม (ชารีอะฮ์) หลักความเชื่อ ความศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และความเกรงกลัวต่อการตัดสินในวันสิ้นโลก (กียามะฮ์) โดยอิหม่ามใช้รูปแบบการประนีประนอมข้อพิพาท ตามขั้นตอนดังนี้

1) ขั้นตอน การเตรียมการและวางแผน อิหม่ามจะรับฟังปัญหาของคู่พิพาทเพื่อกลั่นกรองพิจารณาถึงอำนาจและความสามารถในการประนีประนอมของอิหม่าม ถ้าอิหม่ามสามารถดำเนินการได้ก็จะดำเนินการตามขั้นตอนต่อไป หากไม่สามารถดำเนินการ ก็จะแนะนำให้คู่พิพาทดำเนินการได้สองแนวทางคือ หากเป็นข้อพิพาททางวิถีชีวิตมุสลิมก็จะส่งคู่พิพาทไปยังผู้ตัดสินคดีความ (กอฎี) ของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด เพื่อพิจารณาดำเนินการ หากเป็นข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายของรัฐ คู่พิพาทยินยอมให้ใช้กฎหมายของรัฐ อิหม่ามจะแนะนำให้ดำเนินการตามกฎหมายของรัฐต่อไป

2) ขั้นตอนการสร้างข้อตกลงร่วมกัน เป็นการสร้างข้อตกลงกับคู่พิพาท ถึงวิธีการที่อิหม่ามจะใช้ประนีประนอมข้อพิพาท โดยอิหม่ามจะต้องยึดถือกฎหมายอิสลาม (ชารีอะฮ์) เป็นหลักเพราะถ้าอิหม่ามไม่ใช้กฎหมายอิสลามเพื่อสร้างความสงบสุขในชุมชนจะเป็นบาปแก่ตัวอิหม่ามเอง

3) ขั้นตอน การเจรจาแก้ไขปัญหา เพื่อให้คู่พิพาทยอมรับหรือเสียสละความต้องการของตนเองในบางสิ่งเพื่อปฏิบัติได้ถูกต้องตามกฎหมายอิสลาม

4) ขั้นตอน การหาข้อยุติเพื่อนำไปปฏิบัติ คู่พิพาทยินยอมปฏิบัติตามคำแนะนำของอิหม่าม มีความมั่นใจว่าได้ทำถูกต้องตามหลักศาสนา เพื่อแสดงความยำเกรงและความภักดีต่ออัลลอฮ์.

9.อภิปรายผล

9.1 บทบาทของอิหม่ามในการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยกฎหมายอิสลาม

อิหม่ามเป็นผู้นำทางศาสนาในชุมชนมุสลิม ทำหน้าที่สำคัญคือ การประกอบพิธีกรรมตามหลักอิสลามจึงแสดงบทบาทที่สำคัญคือการเป็นผู้นำชุมชน การให้ความรู้กับชุมชนและการดูแลสับปฺรุชของมัสยิดให้ปฏิบัติตัวตามวิถีชีวิตมุสลิมที่ถูกกำหนดด้วยกฎหมายอิสลาม เนื่องด้วยกฎหมายอิสลาม (ชาร์อะฮ์) เป็นการกำหนดถึงวิถีชีวิตข้อพึงปฏิบัติ (ฮะลาล) และข้อห้าม (ฮะรอม) บาปที่เกิดขึ้นเมื่อไม่ปฏิบัติ และการละเมิดข้อห้าม อิหม่ามเป็นผู้มีความรู้ตามหลักการที่ถูกต้องของศาสนา และสามารถเป็นผู้ประนีประนอมข้อพิพาทของสับปฺรุชในชุมชน ดังที่ เจ๊ะมูฮัมมัดสัน เจ๊ะอูมา (2545, หน้า 76) ที่ทำการศึกษาลึถึงบทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาท้องถิ่นจังหวัดปัตตานี พบว่า อิหม่ามสามารถแสดงบทบาทของอิหม่ามในการไกล่เกลี่ยเมื่อเกิดกรณีพิพาทได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากอิหม่ามได้รับการไว้วางใจจากประชาชน และอิหม่ามมักเป็นคนกลางในการแก้ไขปัญหาระหว่างประชาชนในชุมชนมุสลิมได้ดีที่สุด ซึ่งโดยปกติผู้ดำรงตำแหน่งอิหม่ามนั้นจำเป็นต้องมีความยุติธรรมเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว

แม้ว่าการเป็นอิหม่ามจะไม่ได้รับผลตอบแทนที่เป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่อิหม่ามก็เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางศาสนา เป็นที่ยอมรับของสับปฺรุชในชุมชนอิหม่ามจึงแสดงบทบาทเป็นผู้นำชุมชน ลักษณะการทำงานของอิหม่ามเป็นไปในรูปแบบของจิตอาสาชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ การดูแลสับปฺรุชภายในมัสยิดที่อิหม่ามรับผิดชอบให้อยู่อย่างสันติสุข ในฐานะที่อิหม่ามเป็นผู้นำสำคัญในชุมชนดังที่พบในงานวิจัยของ ชูเรียนนา บางปู (2557, หน้า 117) ที่ทำการวิจัยภาวะผู้นำและการจัดการความขัดแย้งที่ดีจะต้องมีจิตอาสา มีความบริสุทธิ์ใจไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก และนำหลักศาสนามาใช้ในการแก้ไขความขัดแย้ง นอกจากนี้แล้วอิหม่ามยังแสดงบทบาทในการสร้างความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคมด้วยการอบรม สั่งสอน ตักเตือน สับปฺรุชในมัสยิดให้ประพฤติปฏิบัติตัวตามวิถีอิสลามนอกจากนี้แล้วการที่อิหม่ามได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร การเปลี่ยนแปลงในชุมชนก็สามารถรับดำเนินการป้องกันไม่ให้เกิดข้อพิพาทในชุมชนได้

อิหม่ามยังเป็นแกนนำของชุมชนร่วมกับคณะกรรมการชุมชนไม่อนุญาตให้จัดตั้งร้านสะดวกซื้อภายในชุมชนเพื่อป้องกันการจำหน่ายสินค้าที่ไม่ได้รับอนุญาตตามหลักศาสนาเช่นเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และอาหารที่มีสิ่งต้องห้ามทางศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของ ระพีพรรณ มุหะหมัด (2556, หน้า 149) ที่วิจัยเรื่อง อิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน พบว่า อิหม่ามเป็นผู้ให้ความรู้ และคอยตักเตือนคนในชุมชนให้มีความสามัคคี ช่วยเหลือกันโดยวางกฎเกณฑ์ให้ทุกคนยึดถือปฏิบัติ เพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งมีผลสืบเนื่องว่าเป็นศูนย์กลางที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียวกัน โดยอิหม่ามจะพูดผ่านเสียงตามสายเพื่อให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกรับผิดชอบต่อท้องถิ่นของตน ซึ่งใช้ศาสนาเป็นตัวหลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเริ่มจาก การรับผิดชอบครอบครัวตัวเองก่อน แล้วนำไปสู่การรับผิดชอบต่อคนรอบข้างและรับผิดชอบต่อสังคม

อิหม่ามยังแสดงบทบาทในการให้ความรู้แก่ชุมชนถึงหลักการทางศาสนาที่ถูกต้องโดยการอบรมผ่านเสียงตามสายของชุมชน และการเชิญวิทยากรทางศาสนามาบรรยายให้ความรู้แก่สับปฺรุชที่มีมัสยิดในวันศุกร์ ดังเช่นงานวิจัยของระพีพรรณ มุหะหมัด (2556, หน้า 149) ที่ทำการวิจัยเรื่องอิสลามกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ชุมชนมัสยิด กมาลุลอิสลาม พบว่าการที่อิหม่ามได้เยี่ยมเยียนสับปฺรุชที่มีปัญหาเป็นรายบุคคล

โดยได้ทำการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีสยิดเพื่อหาทางป้องกัน แก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความเชื่อใจ ไว้วางใจและให้ความร่วมมือ การได้รับฟังปัญหาของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนจะช่วยป้องกันปัญหาของชุมชนได้ ซึ่งเป็นการสื่อสารที่เข้าใจปัญหาได้ตรงจุด

9.2 รูปแบบและวิธีการของอิหม่ามในการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยกฎหมายอิสลาม

อิหม่ามมีรูปแบบและวิธีการในการประนีประนอมข้อพิพาทของสัปบุรุษด้วยกฎหมาย อิสลาม โดยใช้วิธีการเจรจากับคู่พิพาทโดยใช้หลักความเชื่อ ความศรัทธาของมุสลิมที่มีต่ออัลลอฮ์ อันเป็นผู้นำกำหนดวิถีชีวิตของมุสลิมด้วยกฎหมายอิสลาม เมื่อเกิดข้อพิพาทอิหม่ามจะอธิบายให้กับคู่พิพาทถึงหลักศรัทธาต่ออัลลอฮ์หากมีความศรัทธาแต่ไม่ยอมรับกฎหมายอิสลาม อันเป็นกฎของอัลลอฮ์จะเป็นบาป การประนีประนอมข้อพิพาทของอิหม่ามก็จะใช้กฎหมายอิสลามเข้ามาตัดสิน อิหม่ามจะไม่ใช้ความเห็นส่วนตัวหรือกฎหมายของรัฐบาลประกอบการตัดสิน เพราะเท่ากับการไม่ยอมรับกฎหมายอิสลาม อิหม่ามจะเป็นบาป และหากคู่กรณีไม่ยอมรับผลการตัดสินของอิหม่ามก็สามารถดำเนินการทบทวนการตัดสินจากผู้ตัดสินคดีความ (กอฎี) ของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดได้หรือหากคู่กรณีไม่ยอมรับกฎหมายอิสลามก็สามารถดำเนินการตามขั้นตอนกฎหมายของรัฐได้ แต่ต้องหาเหตุผลตอบกับอัลลอฮ์สำหรับการตัดสินในวันสิ้นโลก (กียามะฮ์.) ต่อไปโดยมีขั้นตอนการประนีประนอมข้อพิพาทดังนี้

1) ขั้นตอนการเตรียมการและวางแผน จะเป็นการใช้ภาวะผู้นำของอิหม่าม เพื่อเจรจากับคู่พิพาท มีทั้งการที่อิหม่ามเดินทางไปยังที่พักของคู่พิพาทและการเรียกตัวคู่พิพาทมาเจรจากันที่มีสยิดหรือบ้านพักของอิหม่าม เพื่อถ่วงถ่วงและพิจารณาลักษณะของข้อพิพาทสอดคล้องกับการวิจัยของ ซูเรียนนา บางปู (2557, หน้า 117) ที่ศึกษาถึงภาวะผู้นำและการจัดการความขัดแย้งในการพัฒนาชุมชนเมืองยะลา พบว่า แนวทางการจัดการข้อพิพาทในชุมชนมี 3 แนวทางคือ การจัดการความขัดแย้งโดยบทบาทของคู่ขัดแย้ง การจัดการความขัดแย้งโดยผู้นำชุมชน และการจัดการความขัดแย้งโดยบุคคลที่สาม ทั้งนี้การมีผู้นำชุมชนที่เหมาะสมสามารถนำมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งได้ในทุกประเด็น

2) ขั้นตอนการสร้างข้อตกลงร่วมกันโดยวิธีการประนีประนอมข้อพิพาทของอิหม่ามด้วยกฎหมาย อิสลาม จะใช้หลักของความเชื่อ ความศรัทธาของชาวมุสลิมที่มีต่ออัลลอฮ์ รวมถึง ความเกรงกลัวต่อการตัดสินในวันสิ้นโลก (กียามะฮ์.) โดยที่ ลัญจกร นิลกาญจน์ (2561, หน้า 19) ได้กล่าวถึงการจัดการความเชื่อเป็นกระบวนการนำเอาความเชื่อมาเป็นกระบวนการในการจัดการระบบ ระเบียบ แนวทางปฏิบัติต่อสิ่งที่เชื่อในพลังอำนาจนั้น ส่วนความศรัทธาเป็นพลังที่อยู่ภายในตัวบุคคล กลุ่มบุคคลที่มีต่อสิ่งเคารพนับถือตามความเชื่อนั้น การที่บุคคล กลุ่มบุคคล เคารพศรัทธาต่อสิ่งที่เกิดเป็นความเชื่อในชุมชน จะทำให้เกิดผลกับสังคมมากมาย ในขณะที่พระมหาจุฑาธุช อภิธม.มจิตโต พระครูปลัดอดุล ปริบุญโน และปิยะวรรณ หอมจันทร์ (2561, หน้า70) ได้อธิบายเพิ่มเติมถึงความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือสิ่งนั้น ๆ ว่ามีจริงแม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นแต่ก็เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริง และมีอำนาจคุ้มครองรวมทั้งอำนวยความสะดวกให้อยู่เย็นเป็นสุข ความเชื่อเกิดจากภาวะที่บุคคลให้ความเชื่อมั่น เห็นด้วย คล้อยตาม และพร้อมจะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีทั้งสิ่งที่มองเห็นสัมผัสได้ และสิ่งที่มองไม่เห็น ความเชื่อและการกระทำเหล่านั้นถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างยาวนาน และต่อเนื่อง เพราะเป็นสิ่งที่ก่อประโยชน์และคุณค่าต่อสังคมมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม การใช้หลักการความเชื่อ ความศรัทธา เพื่อการประนีประนอมข้อพิพาทของอิหม่ามจึงเป็นหลักการสำคัญในการสร้างสันติสุขในชุมชนมุสลิม

3) ขั้นตอนการเจรจาแก้ไขปัญหาอิหม่ามใช้วิธีเจรจากับคู่พิพาทหรือผู้กระทำความผิด การยอมรับกฎหมายอิสลามเพื่อการดำรงชีวิตภายใต้ความสงบ สันติสุข เนื่องจากกฎหมายอิสลามได้กำหนดวิถีการดำรงชีวิตของมุสลิม ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว และสังคม การดำเนินชีวิตที่ผิดไปจากข้อกำหนดในกฎหมายอิสลามจะถือเป็นบาปที่ผู้กระทำความผิดต้องหาต่อหาเหตุผลตอบกับอัลลอฮ์ สำหรับการตัดสินในวันสิ้นโลก (กียามะฮ์) ความเกรงกลัวต่อการถูกลงโทษตามกฎหมายอิสลาม มีวัตถุประสงค์เหมือนกันกับกฎหมายของรัฐ โดยที่ทั้งกฎหมายอิสลามและกฎหมายของรัฐ มีจุดประสงค์ของการลงโทษเหมือนกันคือ เพื่อตอบแทนให้สาสมกับความผิด เพื่อป้องกันความผิด เพื่อตัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคมและเพื่อสร้างจิตสำนึก และมีเป้าหมายสูงสุดของการลงโทษ คือ เพื่อสร้างสังคมให้ร่มเย็นเป็นสุข และเพื่อให้เกิดสวัสดิภาพในสังคม ทั้งนี้ มุฮัมมัด ซากี เจ๊ะหะ (2557 หน้า90-91) กล่าวเสริมว่า อัลกุรอานบัญญัติว่าผู้กระทำความบาปจะได้รับโทษรุนแรงในวันอะดีเราะฮ์ (วันหลังจากวันสิ้นโลก) เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกรณีดังกล่าว อัลลอฮ์จึงให้มุสลิมตระหนัก ต่อการกระทำความผิดรุนแรงและสอนว่าผู้ที่กระทำความผิดจะได้รับการลงโทษอย่างรุนแรงสองนัยด้วยกันคือ การกระทำหรือละเว้นการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์สาธารณะ และการกระทำหรือละเว้นการกระทำซึ่งมีแนวโน้มว่าจะเกิดอันตรายต่อผู้อื่นทั้งร่างกายและจิตใจ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักของการลงโทษคือ การปกป้องสังคม การกระทำที่กระทบต่อผลประโยชน์สาธารณะถือเป็นอาชญากรรม ซึ่งสมควรต้องปกป้อง

4) ขั้นตอนการหาข้อยุติเพื่อให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติถูกต้องตามหลักศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิมล พิชญ์ไพบูลย์ (2561, หน้า 239) ที่ได้วิจัยถึงวิถีมุสลิมกับความผูกพันต่อหลักศาสนาอิสลาม และการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในชุมชนสวนหลวง1 พบว่าชาวชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักกฎหมายอิสลามโดยเห็นว่ากฎหมายอิสลามมีความเคร่งครัดมาก วิถีชีวิตมุสลิมตามหลักศาสนาอิสลาม และกฎหมายอิสลาม มีความเชื่อมโยงผูกพันกันและกัน ข้อบัญญัติของศาสนาอิสลาม ส่วนหนึ่งก็นำมาเป็นหลักของกฎหมายอิสลาม

การที่อิหม่ามได้รับการยอมรับจากสัปบุรุษในชุมชนให้เป็นอิหม่ามประจำมัสยิดโดยใช้กฎหมายอิสลามอันเป็นกฎหมายที่กำหนดวิถีชีวิตที่มุสลิมยอมรับ อันเป็นการลดปัญหาการฟ้องร้องดำเนินคดีตามกฎหมาย ทำให้เกิดความสูญเสียของทั้งฝ่ายผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหาตลอดจนการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติสุข ดังที่ กรกฎ ทองชะโชค, ฤชฎา อภินวการกุล และธีรพร ทองชะโชค (2562, หน้า95) กล่าวถึงการนำกระบวนการยุติธรรมทางเลือกเพื่อลดข้อเสียและผลกระทบของการดำเนินคดีตามกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม กระแสหลักจากเดิมที่มีความเชื่อว่าการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ เป็นแบบอย่างกับสังคมจะทำให้เกิดการยับยั้งคนในสังคมไม่ให้กระทำความผิดหรือฝ่าฝืนกฎหมาย โดยถือว่ารัฐเป็นศูนย์กลางของกระบวนการยุติธรรม และยังลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมเกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจ สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและระยะเวลาผู้ที่กระทำความผิดก็ต้องมีค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดีอีกมากมาย

ข้อค้นพบจากการวิจัย

อิหม่ามเป็นผู้ที่สัปบุรุษในชุมชนมุสลิมให้ความเคารพนับถือ เนื่องจากอิหม่ามเป็นผู้มีความรู้ทางศาสนา ทั้งหลักการทางศาสนาและการประกอบพิธีกรรมที่ถูกต้องตามข้อกำหนดทางศาสนาอีกทั้งเป็นผู้ให้การอบรมสั่งสอน ตักเตือน ห้ามปราม และให้คำแนะนำแก่สัปบุรุษประพฤติปฏิบัติตนตามวิถีชีวิตของ

มุสลิมที่ถูกกำหนดด้วยกฎหมายอิสลาม ที่กำหนดให้มุสลิมทุกคนต้องประพฤติตามคุณธรรม ทั้งต่อตนเอง ต่อครอบครัว และสังคม ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การไม่ประพฤติปฏิบัติตามกฎหมายอิสลาม จะโดยความไม่ตั้งใจ หรือความตั้งใจจะเป็นบาป อิหม่ามเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในชุมชนมุสลิม สำหรับการประนีประนอมข้อพิพาท โดยจะเป็นผู้ชี้แนะหาวิธีการเพื่อให้สัปบุรุษที่มีความเชื่อและศรัทธา ต่ออัลลอฮ์ประพฤติตนได้อย่างถูกต้องไม่เป็นบาปที่ผู้ไม่ยอมรับกฎหมายอิสลามจะถูกตัดสินจากอัลลอฮ์ ในวันสิ้นโลก (กียามะฮ์) สังคมมุสลิมดำรงอยู่ได้ ด้วยวิถีชีวิตของคนในชุมชนยึดมั่นศรัทธาต่อหลักศาสนา การประนีประนอมข้อพิพาทในชุมชนโดยใช้ความเชื่อ ความศรัทธาเป็นการลดความขัดแย้งภายในชุมชน ทำให้คู่พิพาทสามารถอยู่ร่วมกันในชุมชนได้โดยไม่ต้องใช้วิธีการทางกฎหมายของรัฐที่ทำให้คู่พิพาท สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ซึ่งหากมีการดำเนินคดีในชั้นศาลก็必将สร้างความขัดแย้งและมีความบาดหมาง กันต่อไป

10. ข้อเสนอแนะทางการบริหาร

อิหม่ามเป็นผู้มีบทบาทในการประนีประนอมข้อพิพาทในชุมชนมุสลิม โดยใช้กฎหมายอิสลามที่ มุสลิมทุกคนยึดถือปฏิบัติ แม้ว่ากฎหมายอิสลามไม่สามารถนำมาใช้ได้ตามกฎหมายของรัฐ แต่กฎหมาย อิสลามเป็นสิ่งที่กำหนดให้มุสลิมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การให้ความรู้อิหม่ามถึงหลักการและวิธีการ ประนีประนอมข้อพิพาท จะช่วยลดความขัดแย้งในสังคม รวมถึงลดการฟ้องร้องในระบบกฎหมายของรัฐ

11. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 11.1 การเข้าสู่ตำแหน่งและการยอมรับภาวะผู้นำกับความสงบสุขของชุมชนมุสลิม
- 11.2 การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

12. บรรณานุกรม

- กรกฎ ทองชะโชค, กฤษฎา อภินวการกุล และธีรพร ทองชะโชค. (2562). การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทใน ชุมชน. วารสารสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยทักษิณ, 8(2), 85 - 101.
- เจ๊ะมูฮัมหมัดสัน เจ๊ะอูมา. (2545). ภาวะผู้นำและการจัดการความขัดแย้งในการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษา อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา. การค้นคว้าอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขา การบริหารและพัฒนาสังคม, กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ชูเรียนนา บางปู. (2557). ภาวะผู้นำและการจัดการความขัดแย้งในการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษา อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา. (การค้นคว้าอิสระ). ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขา การบริหาร และพัฒนาสังคม, กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประยูรท์ การสมกล้า. (2550). การระงับข้อพิพาทโดยการประนีประนอมยอมความในคดีปกครอง. วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- พระมหาจตุรญญ อภิธม.จิตโต, พระครูปลัด อุดร ปริบูรณ์และปิยวรรณ หอมจันทร์. (2561). การจัดการวัด ยุค 4.0: ความเชื่อ ความศรัทธา และพุทธพาณิชย์. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม. (5)3, 68- 78.

- ภานุ รังสีสหัส. (2560). “การใกล้เคียงข้อพิพาท” ใน การจัดการความขัดแย้ง. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลยุติธรรม.
- มานี ชูไทย, พิสมัย ฮาซาโน และสิริยา ยูซุฟี. (2542). การรับรู้บทบาทตนเองของอิหม่ามต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมในประเทศไทย. (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มุฮัมหมัด ซากี เจ๊ะหะ. (2557). บทลงโทษในกฎหมายอิสลาม. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อิสลามิกอะเคเดมี.
- มุนีร์ มะหะหมัด. (2551). กฎหมายอิสลามเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสืออิสลามกรุงเทพฯ.
- มุฮัมหมัดรอฟีอี มูซอ. (2549). กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้ง ในชุมชนมุสลิม. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- ระพีพรรณ มุหะหมัด. (2556). อิสลามกับการพัฒนาที่ยั่งยืน:กรณีศึกษาชุมชนมัสยิด กமாகุลอิสลาม คลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ลัญจกร นิลกาญจน์. (2561). วัฒนธรรม ความเชื่อ กับการจัดการศรัทธาของชุมชน. วารสารนาคบุตรปริทัศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. (10)2, 11 - 20.
- วิเชียร วิทยอุดม. (2555). การบริหารความขัดแย้งในองค์กร. กรุงเทพฯ: ธนัชการพิมพ์.
- สถาบันเผยแพร่มุสลิม อาลุลบัยต. (2562). ศาสนาอิสลาม. ค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2562, จาก www.quran.al-shia.org
- สมศักดิ์ (มุนีร์) มุหะหมัด. (2554). หลักสูตรอิสลามศึกษา 1. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สมาคมนักเรียนเก่าศาสนาวิทยา.
- สุวิมล พิชญ์ไพบุลย์. (2561). วิถีมุสลิมกับความผูกพันต่อหลักศาสนาอิสลามและการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม : ชุมชนสวนหลวง. วารสารบัณฑิตวิทยาลัย พิชญ์ทรรศน์. (13)2, 233-243.
- อบู อารีฟ. (2562). หลักศรัทธา 6 ประการ เสาหลักแห่งศาสนาอิสลาม. ค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2562, จาก www.halaltnnailand.com
- อรุณ ศิริพันธ์. (2553). บทบาทอิหม่ามในการพัฒนาชุมชน : ศึกษาเฉพาะจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- อัจฉรา ลีม่วงษ์ทอง. (2557). การบริหารความขัดแย้งในองค์กร. กรุงเทพฯ: บุ๊คส์ ทุ ยู.
- อับดุลฮาดี สะบูดีง. (2547). แนวความคิดเกี่ยวกับอิมามะฮ์. ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างอะฮลิซซุนนะฮ์ และชีอะฮ์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอิสลามศึกษา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- อาลี เสือสมิง. (2010). กฎหมายอิสลามเบื้องต้น. ค้นเมื่อ 9 สิงหาคม 2562, จาก www.alisuasming.org
- อับรอฮิม ตาเยะ. (2555). บทบาทด้านศาสนา การศึกษาและการบริหารของอิหม่ามในจังหวัดนราธิวาส. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศึกษาศาสตร์เพื่อการพัฒนาชุมชน, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

การศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัส โคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

The Study of Impact from COVID-19 Pandemic to Phranakhon Si Ayutthaya Residents

กมลวรรณ วรณธน์ / Kamonwan Wanthanang

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Assistant Professor Dr. Responsible of Master of Public Administration Program,
Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

สืบวงศ์ กาพวงค์ / Suebwong Kalawong

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Assistant Professor Dr. Responsible of Public Administration Program,
Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University

วันที่รับบทความ 19 กุมภาพันธ์ 2564 / แก้ไขบทความ 23 พฤษภาคม 2564 / ตอรับบทความ 15 มิถุนายน 2564

บทคัดย่อ

การศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ (1) ศึกษาความต้องการความช่วยเหลือจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2) ศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ (3) เสนอแนวทางเชิงนโยบายเกี่ยวกับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 400 คน การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า (1) ความต้องการความช่วยเหลือของประชาชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) 5 อันดับแรก ได้แก่ 1) การลดหย่อนภาษีประเภทต่าง ๆ 2) การลดค่าสาธารณูปโภคต่าง ๆ 3) การส่งเสริมการฝึกอาชีพ 4) การให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ และ 5) การจ้างงานระยะสั้น (2) ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับมาก รองลงมาด้านการศึกษาอยู่ในระดับมาก และด้านสังคมอยู่ในระดับปานกลาง และ (3) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) ด้านเศรษฐกิจ รัฐบาลควรกระตุ้นเศรษฐกิจมากขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาว 2) ด้านการศึกษา สถานศึกษาควรวางแผนการจัด

เรียนการสอนที่เหมาะสมซึ่งนักเรียนนักศึกษาทุกคนสามารถเข้าถึงได้ง่าย และประหยัดค่าใช้จ่าย กรณีมีการแพร่ระบาดอีกครั้ง และ 3) ด้านสังคม รัฐบาลควรให้ความรู้แก่ประชาชนทุกช่วงวัยในการป้องกันในระยะก่อนเกิดโรคและการป้องกันในระยะเกิดโรคอย่างทั่วถึง

คำสำคัญ : ผลกระทบ การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา (COVID-19) พระนครศรีอยุธยา

Abstract

This research aims to (1) study the needs of assistance to face the pandemic crisis, (2) study the impact of coronavirus pandemic (COVID-19) in Phranakhon Si Ayutthaya province and (3) propose the policy recommendation of COVID-19 pandemic crisis for people in Phranakhon Si Ayutthaya province. The research samples were 400 Phranakhon Si Ayutthaya residents and the research tools were percentage, average, standard deviation and content analysis. The results found that (1) first five ways to help people in need must be definitely delivered; 1) all type of taxes must be decreased, 2) the prize rate of all public utilities must be decreased. 3) skill and career developments must be proposed. 4) loans with low interest rate must be provided. And 5) temporary employment contract (2) The impact of coronavirus pandemic (COVID-19) to whole Phranakhon Si Ayutthaya residents perspective was high. Considered each area starting from the high reveal the economic system and the education system have been extremely damaged and the social system have been intermediately impacted and (3) government policies should be hurriedly launched 1) for the economic system, the short-term and long-term stimulus package must be immediately planned and carefully used. 2) All schools and universities must select the appropriate teaching and learning methods for all students based on easily access and low cost and 3) all information about COVID-19 pandemic must be informed and described to all the people; especially to protect before the disease and in the disease stage.

Keywords: Impact, Coronavirus Pandemic (COVID-19), Phranakhon Si Ayutthaya Province

1.ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่ปลายปี 2562 เป็นต้นมาหลายประเทศทั่วโลกต้องเผชิญกับปัญหาการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทั้งนี้เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2563 องค์การอนามัยโลก (WHO) ออกแถลงการณ์ระบุว่าไวรัสโคโรนา (COVID-19) ได้เข้าสู่ภาวะแพร่ระบาดไปทั่วโลกแล้ว (hfocus, 2563) โรคนี้เป็นโรคติดต่อที่เกิดจากเชื้อไวรัสสายพันธุ์ใหม่ทำให้ทั่วโลกมีผู้ป่วยติดเชื้อสะสม ณ วันที่ 16 มกราคม 2564 จำนวน 94,324,568 ราย เสียชีวิต 2,018,103 ซึ่งสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ป่วยติดเชื้อสะสมมากที่สุดคือ

24,102,429 ราย เสียชีวิต 401,856 ราย สำหรับประเทศไทยผู้ป่วยติดเชื้อสะสม 11,680 ราย เสียชีวิต 70 ราย (กรมควบคุมโรค, 2564)

สำหรับกลุ่มเสี่ยงสูงต่อการติดเชื้อโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ได้แก่ หญิงตั้งครรภ์ กลุ่มเด็กเล็กที่มีอายุต่ำกว่า 5 ปีลงมา ผู้สูงอายุ และคนที่มีโรคประจำตัว เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคหลอดเลือดหัวใจและสมอง โรคระบบทางเดินหายใจ โรคภูมิแพ้ ซึ่งมีโอกาสเสียชีวิตมากกว่าคนทั่วไปหากมีการติดเชื้อโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งกรมควบคุมโรค (2564) ได้ออกแนวทางการปฏิบัติเพื่อป้องกันการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) สรุปสาระสำคัญได้ว่า หลีกเลี่ยงการเข้าไปในพื้นที่ที่มีคนหนาแน่น แออัด หรือพื้นที่ปิด สวมหน้ากากอนามัยหรือหน้ากากผ้าตลอดเวลาเมื่ออยู่นอกบ้าน ล้างมือบ่อย ๆ ด้วยสบู่หรือเจลแอลกอฮอล์ทุกครั้ง ก่อนรับประทานอาหาร หลังใช้ส้วม หรือหลังจากไอ จาม หรือหลังสัมผัสจุดเสี่ยงที่มีผู้ใช้ร่วมกันในที่สาธารณะ หลีกเลี่ยงการใช้มือสัมผัสใบหน้า ตา ปาก จมูก โดยไม่จำเป็น แยกของใช้ส่วนตัว ไม่ควรใช้ของร่วมกับผู้อื่น และหมั่นสังเกตอาการตนเอง หากมีอาการไอ เจ็บคอ มีน้ำมูก จมูกไม่ได้กลิ่น ลิ้นไม่รับรส ให้ไปรับการตรวจรักษาที่โรงพยาบาลใกล้บ้านทันที

การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประเทศไทย ระลอกแรกอยู่ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน 2563 ซึ่งการดำเนินงานของรัฐบาลเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2563 ได้จัดตั้งศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (Center for COVID-19 Situation Administration – CCSA) หรือศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด-19 (ศบค.) และขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี และแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน เมื่อสถานการณ์มีความรุนแรงขึ้น พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินทั่วราชอาณาจักรโดยอาศัยอำนาจตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินฯ เพื่อควบคุมสถานการณ์การระบาดของโรคตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม 2563 และยกฐานะของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ให้เป็นหน่วยงานพิเศษ ตามมาตรา 7 แห่งพระราชกำหนดฯ โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และมีหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบงานในภารกิจของส่วนราชการนั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อบูรณาการและสั่งการทุกส่วน ราชการได้อย่างมีเอกภาพ รวดเร็ว โดยจะมีการประชุมและรายงานให้ประชาชนทราบทุกวัน (รัฐสภา, 2563)

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นผู้ติดเชื้อในพื้นที่ ข้อมูล ณ วันที่ 17 กันยายน 2563 พบว่ามีผู้ป่วยสะสม 8 ราย (ศูนย์บริหารสถานการณ์แก้ไขการแพร่ระบาดโรคโควิด-19 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2563) เพื่อเป็นป้องกันการแพร่ระบาด ศูนย์บริหารสถานการณ์แก้ไขการแพร่ระบาดโรคโควิด-19 จึงมีมาตรการที่สำคัญ ได้แก่ มาตรการล็อกดาวน์ (Lock Down) หรือการปิดประเทศ ห้ามเดินทางเข้าออก ปิดชายแดนทั้งหมด ปิดสถานศึกษา ปิดสถานที่เสี่ยงต่อการเกิดโรค เช่น สนามม้า สนามชนไก่ ปิดสถานบริการต่าง ๆ ห้างสรรพสินค้า ตลาด ตลาดนัด ปิดสถานที่จำหน่ายอาหาร สุรา หรือเครื่องดื่ม และมาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม เป็นต้น นำไปสู่ผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา อาทิ ชั่วโมงการทำงานลดลง การถูกเลิกจ้าง รายได้ลดลง ความเครียด ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา เป็นต้น

จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเรื่องผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการความช่วยเหลือจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเสนอแนวทางเชิงนโยบายเกี่ยวกับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยนี้จะพัฒนาเป็นแนวทางเชิงนโยบายเพื่อรับมือกับการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา ซึ่งอาจจะช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้

2.วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาความต้องการความช่วยเหลือจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2.2 เพื่อศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2.3 เพื่อเสนอแนวทางเชิงนโยบายเกี่ยวกับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

3.1 ทำให้ทราบถึงความต้องการความช่วยเหลือจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.2 ทำให้ทราบถึงผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.3 ทำให้ได้รับแนวทางเชิงนโยบายเกี่ยวกับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4.ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 813,852 คน (สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2563) กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 400 คน ซึ่งผู้วิจัยคำนวณหาขนาดที่เหมาะสมของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรและวิธีการคำนวณของยามานะ ที่ระดับความเชื่อมั่น 95%

ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษา 1) ความต้องการความช่วยเหลือของประชาชน 2) ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านการศึกษา และ 3) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชน

ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ เป็นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ขอบเขตด้านระยะเวลา การศึกษานี้ระหว่างวันที่ 1 กรกฎาคม 2563 – 30 พฤศจิกายน 2563 เป็นเวลา 5 เดือน

5.ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร เป็นประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 813,852 คน (สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2563)

กลุ่มตัวอย่าง เป็นประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 400 คน การคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างใช้ของสูตรทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% หลังจากนั้นใช้การสุ่มแบบกำหนดสัดส่วนตามจำนวนประชากรทั้งหมดของ 16 อำเภอในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และสุ่มแบบบังเอิญในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถามเรื่องผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แบ่งเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา และความต้องการความช่วยเหลือจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) จำนวน 4 ข้อ

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านศึกษา แต่ละด้านมี 8 ข้อ รวมทั้งสิ้น 24 ข้อ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 1 ข้อ

การสร้างแบบสอบถาม โดยสร้างข้อคำถามจากตัวแปรที่ได้มาจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำแบบสอบถามให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ตรวจสอบเพื่อหาความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงพินิจ แล้วคำนวณดัชนีความสอดคล้องภายใน (Index of Item Objective Congruency : IOC) รวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ปรับปรุงแบบสอบถามแก้ไขให้เหมาะสม ถูกต้องและพัฒนาให้เป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันจำนวน 30 คน คือประชาชนในจังหวัดอ่างทอง แล้วนำผลการวิเคราะห์เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีของครอนบาค (Alpha Cronbach Coefficient) ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าค่าความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าเท่ากับ 0.82 ซึ่งสามารถนำไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจริงได้

6.การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) และการวิเคราะห์เนื้อหาและการจัดหมวดหมู่ (Content Analysis)

เกณฑ์การแปลผล

ค่าเฉลี่ย	แปลผล
2.50 – 3.00	ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาระดับมาก
1.50 – 2.49	ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาระดับปานกลาง
1.00 – 1.49	ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาระดับน้อย

7.การเก็บรวบรวมข้อมูล

7.1 การศึกษาเอกสาร เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้องบทความ และวิทยานิพนธ์ต่าง ๆ เพื่อนำมาเป็นสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดการวิจัยในครั้งนี้

7.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เป็นการเก็บรวมข้อมูลปฐมภูมิโดยที่ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามด้วยตนเองแก่กลุ่มตัวอย่างในอำเภอยะนิงครืออยุธยา จาก 400 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

8.ผลการวิจัย

1.ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 56.50 อายุ 15-24 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.30 รองลงมาอายุ 35-44 ปี คิดเป็นร้อยละ 22.50 ระดับการศึกษา ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ประกาศนียบัตรวิชาชีพ คิดเป็นร้อยละ 25.30 รองลงมาสำเร็จการศึกษา ระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 21.50 และความต้องการความช่วยเหลือจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามตาราง 1

ตาราง 1 ความถี่และร้อยละความต้องการความช่วยเหลือจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

ความต้องการความช่วยเหลือ	จำนวน	ร้อยละ
1. การส่งเสริมการฝึกอาชีพ	140	87.50
2. การลดหย่อนภาษีประเภทต่าง ๆ	156	97.50
3. การจ้างงานระยะสั้น	88	55.00
4. การให้เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ	120	75.00
5. การลดค่าสาธารณูปโภคต่าง ๆ	148	92.50
6. พันธุ์พืช	60	37.50
7. พันธุ์สัตว์	44	27.50
8. พันธุ์สัตว์น้ำ	16	10
9. อุปกรณ์ค้าขาย	20	12.50
11. อุปกรณ์การเกษตร	4	2.50

จากตาราง 1 พบว่าความต้องการความช่วยเหลือของประชาชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) 5 อันดับแรก ได้แก่ การลดหย่อนภาษีประเภทต่าง ๆ รองลงมาการลดค่าสาธารณูปโภคต่าง ๆ การส่งเสริมการฝึกอาชีพ การให้เงินกู้ ดอกเบี้ยต่ำ และการจ้างงานระยะสั้น

2.ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตาราง 2 ภาพรวมผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านสังคม	2.26	0.71	ปานกลาง
2. ด้านเศรษฐกิจ	2.49	0.64	มาก
3. ด้านการศึกษา	2.48	0.61	มาก
รวม	2.41	0.65	มาก

จากตาราง 2 พบว่าภาพรวมผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัส 2019 โคโรนา (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.41$ และ $S.D.=0.65$) เมื่อพิจารณารายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.49$ และ $S.D.=0.64$) รองลงมาด้านการศึกษาอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.48$ และ $S.D.= 0.61$) และด้านสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} =2.26$ และ $S.D.= 0.71$)

ตาราง 3 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019(COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านสังคม

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ความไม่สามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขของคนบางกลุ่ม เช่น การหาซื้อหน้ากากอนามัย เจลล้างมือ การตรวจโรค	2.34	0.65	มาก
2. การปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้างลดน้อยลง	2.20	0.68	ปานกลาง
3. ปัญหาอาชญากรรม เช่น จี้ ปล้น ชิงทรัพย์มากขึ้น	2.14	0.83	ปานกลาง
4. เกิดความเครียด ความวิตกกังวล จากการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา (COVID-19)	2.49	0.62	มาก
5. ความยากลำบากในการปรับตัวตามมาตรการกักตัวอยู่บ้านและรักษาระยะห่าง	2.29	0.70	ปานกลาง

6. ปัญหาการลักลอบค้ายาเสพติดในพื้นที่มากขึ้น	2.14	0.78	ปานกลาง
7. ขาดความไว้วางใจและความเอื้ออาทรต่อกันในสังคม	2.21	0.71	ปานกลาง
8. การเลือกปฏิบัติที่มีผลต่อบุคคลที่สังคมเข้าใจว่าสัมผัสกับเชื้อไวรัส	2.27	0.68	ปานกลาง
รวม	2.26	0.71	ปานกลาง

จากตาราง 3 พบว่าผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.26$ และ $S.D. = 0.71$) เมื่อพิจารณารายข้อเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ เกิดความเครียด ความวิตกกังวล จากการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา (COVID-19) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.49$ และ $S.D. = 0.62$) รองลงมาความไม่สามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขของคนบางกลุ่ม เช่น การหาซื้อหน้ากากอนามัย เจลล้างมือ การตรวจโรคอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.34$ และ $S.D. = 0.65$) และปัญหาอาชญากรรม เช่น จี้ ปล้น ขิงทรัพย์มากขึ้นอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.14$ และ $S.D. = 0.83$) และปัญหาการลักลอบค้ายาเสพติดในพื้นที่มากขึ้นอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.14$ และ $S.D. = 0.78$)

ตาราง 4 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านเศรษฐกิจ

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. การจ้างงานลดลงทั้งภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร	2.42	0.66	มาก
2. รายได้ลดลงไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือน	2.69	0.56	มาก
3. ระดับหนี้สินของครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น	2.49	0.69	มาก
4. รายจ่ายด้านการบริการสาธารณสุขเพิ่มมากขึ้น	2.50	0.59	มาก
5. แรงงานนอกระบบขาดความคุ้มครองทางสังคม ได้แก่ ขาดรายได้ที่มั่นคง และไม่ได้รับการคุ้มครองทางสังคม	2.41	0.66	มาก
6. การหลอกลวงซื้อ-ขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์มากขึ้น	2.30	0.72	ปานกลาง
7. ธุรกิจรายย่อย เช่น ร้านอาหาร ร้านค้าปลีก มีรายได้ลดลง	2.55	0.62	มาก
8. บริษัทบางแห่งมีการปรับลดและเลิกจ้างพนักงาน	2.55	0.65	มาก
รวม	2.49	0.64	มาก

จากตาราง 4 พบว่าผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.49$ และ $S.D. = 0.64$) เมื่อพิจารณารายข้อเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ รายได้ลดลงไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.69$ และ $S.D. = 0.56$) รองลงมาธุรกิจรายย่อย เช่น ร้านอาหาร ร้านค้าปลีก

มีรายได้ลดลง อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.55$ และ $S.D. = 0.62$) และบริษัทบางแห่งมีการปรับลดและเลิกจ้างพนักงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.55$ และ $S.D. = 0.65$) และการหลอกลวงซื้อ-ขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์มากขึ้น อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.30$ และ $S.D. = 0.72$)

ตาราง 5 ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านการศึกษา

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. การปรับรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการเรียนการสอน	2.44	0.62	มาก
2. ผู้เรียนบางกลุ่มไม่พร้อมจะเรียนออนไลน์เนื่องจากไม่มีคอมพิวเตอร์ โน้ตบุ๊ก หรือแท็บเล็ต	2.61	0.57	มาก
3. ผู้ปกครองบางกลุ่มไม่มีเวลาในการดูแลบุตรหลานเรียนออนไลน์อย่างใกล้ชิด	2.53	0.60	มาก
4. ค่าใช้จ่ายการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น เช่น ค่าอินเทอร์เน็ต ค่าโทรศัพท์ เป็นต้น	2.54	0.63	มาก
5. เทคโนโลยี อินเทอร์เน็ตยังไม่เข้าถึงในทุกพื้นที่	2.48	0.60	มาก
6. การขาดความพร้อมของครูผู้สอนในการเรียนออนไลน์	2.32	0.64	ปานกลาง
7. สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้นอกห้องเรียนของผู้เรียนแต่ละคนมีความพร้อมต่างกัน	2.43	0.62	มาก
8. การเรียนการสอนออนไลน์ไม่สามารถพัฒนาทักษะแก่ผู้เรียนในด้านต่าง ๆ เช่น การเรียนรู้ร่วมกัน การมีปฏิสัมพันธ์ การทำงานเป็นทีม เป็นต้น	2.46	0.62	มาก
รวม	2.48	0.61	มาก

จากตาราง 5 พบว่าผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านการศึกษาอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.48$ และ $S.D.=0.61$) เมื่อพิจารณารายข้อเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ผู้เรียนบางกลุ่มไม่พร้อมจะเรียนออนไลน์เนื่องจากไม่มีคอมพิวเตอร์ โน้ตบุ๊ก หรือแท็บเล็ตอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.61$ และ $S.D.=0.57$) รองลงมาค่าใช้จ่ายการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น เช่น ค่าอินเทอร์เน็ต อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.54$ และ $S.D.= 0.62$) และการขาดความพร้อมของครูผู้สอนในการเรียนออนไลน์ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.32$ และ $S.D.=0.64$)

3. แนวทางเชิงนโยบายเกี่ยวกับการจัดการผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.1 ด้านสังคม

- 1) ควรสนับสนุนการวิจัยทางการแพทย์เพื่อผลิตวัคซีนป้องกันโรค
- 2) ต้องกำกับดูแลการคัดกรองคนเข้าประเทศและการลักลอบเข้าประเทศ
- 3) ควรจัดทำฐานข้อมูลผู้ที่ได้รับผลกระทบ เพื่อกำหนดผู้ใหญ่บ้านใช้เป็นข้อมูลในการเยียวยา
- 4) ควรให้มีการตรวจโรคที่เข้าถึงได้ง่าย และมีค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมแก่ประชาชน
- 5) ควรปลูกฝังให้ประชาชนป้องกันตนเองโดยสวมหน้ากากอนามัย ล้างมือและรักษาระยะห่างอยู่เสมอ
- 6) ควรสนับสนุนการปฏิบัติงานของบุคลากรทางแพทย์อย่างครอบคลุม
- 7) การทำงานของทุกภาคส่วนควรมีการประสานงาน ร่วมมือ บูรณาการกัน

3.2 ด้านเศรษฐกิจ

- 1) ต้องการให้รัฐบาลกระตุ้นเศรษฐกิจมากขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
- 2) ต้องการให้รัฐบาลแจกเงินเยียวยาระยะสั้นในรูปแบบคูปองเพื่อซื้อสินค้าอุปโภค
- 3) รัฐบาลควรพัฒนาอาชีพเสริมให้แก่ประชาชนที่ได้รับผลกระทบ
- 4) รัฐบาลควรให้ความช่วยเหลือลูกจ้างที่ได้รับผลกระทบจากการถูกเลิกจ้างจากนายจ้าง

3.3 ด้านการศึกษา

- 1) รมว.ศธ.ให้นักเรียนนักศึกษาได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการแพร่ระบาด ตลอดจนการเรียนรู้การป้องกันโดยเริ่มจากตนเองและบุคคลใกล้ชิด
- 2) สถานศึกษาควรวางแผนการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม ที่นักเรียนนักศึกษาสามารถเข้าถึงได้ง่าย กรณีมีการแพร่ระบาดอีกครั้ง

9.อภิปรายผล

1.ผลการวิจัยพบว่าความต้องการความช่วยเหลือของประชาชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) 5 อันดับแรก ได้แก่ การลดหย่อนภาษีประเภทต่าง ๆ รองลงมาการลดค่าสาธารณูปโภคต่าง ๆ การส่งเสริมการฝึกอาชีพ การให้เงินกู้ ดอกเบี้ยต่ำ และการจ้างงานระยะสั้น เนื่องจากการลดหย่อนภาษีเป็นสิทธิประโยชน์ที่ช่วยให้เสียภาษีน้อยลง ซึ่งช่วยให้ผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) มีสภาพคล่องทางการเงิน ทั้งในส่วนบุคคลและผู้ประกอบการ ซึ่งมาตรการลดหย่อนภาษีเหล่านี้ควรที่ส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่บุคคลและผู้ประกอบการ และสภาพเศรษฐกิจของประเทศ

2.ผลการวิจัยพบว่าภาพรวมผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับมาก รองลงมาด้านการศึกษาอยู่ในระดับมาก และด้านสังคมอยู่ในระดับปานกลาง

เมื่อพิจารณาทางด้านพบว่าผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านสังคมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อที่ค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ เกิดความเครียด ความวิตกกังวล อยู่ในระดับมาก เนื่องจากการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกช่วงวัย ทั้งวัยเด็กที่ต้องหยุดเรียน กลุ่มวัยทำงานบางกลุ่มอาชีพ เช่น ธุรกิจการบิน ธุรกิจการท่องเที่ยว ที่ต้องสูญเสียรายได้ และยังต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายต่าง ๆ จนทำให้ผู้ประกอบการบางรายอาจถึงขั้นปิดกิจการ และวัยสูงอายุที่มีความเสี่ยงสูงในการติดโรค สอดคล้องสอดคล้องกับการศึกษาของยังยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์ (2563) ที่เห็นว่าวิกฤตจากการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ได้ส่งผลกระทบต่อคนทั้งโลกทั้งในด้าน สุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง นอกจากเพราะการระบาดได้ง่ายและรุนแรงแล้ว ยังมีปัจจัยอื่นที่พิเศษของยุคปัจจุบันก็คือ ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ได้อย่างทันทีผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้เกิดทั้งความรู้ ขณะเดียวกัน ก็เกิดความหวาดหวั่น กังวล ว้าวุ่นใจได้อย่างรวดเร็วและ กว้างขวาง ประกอบกับมาตรการสำคัญที่ให้เว้นระยะห่างทางสังคม (social distancing) และอยู่แต่ในบ้าน ทำให้เกิดความปั่นป่วนทางสังคมและเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น เมื่อร่วมกับระยะเวลา การจัดการจนพ้นวิกฤตแล้วค่อย ๆ กลับมาดำเนินชีวิตตามปกติ ที่ดูจะยืดยาวออกไป จนกว่าจะมีวัคซีนที่สามารถนำมาใช้ได้กับ คนทั้งประเทศ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ภาวะสุขภาพจิตของ ประชาชนกลุ่มเสี่ยงและผู้ป่วยที่ได้รับผล โดยตรงต้องตกอยู่ในความเครียด ความหวาดหวั่นและสะสม จนกลายเป็นภาวะของความท้อแท้ใจ

ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อที่ค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ รายได้ลดลงไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือน อยู่ในระดับมาก เนื่องจากการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เกิดผลกระทบต่อตลาดแรงงานและการมีงานทำของประชาชน ทำให้เกือบทุกสาขาการผลิตมีการจ้างงานลดลงมากกว่า 1 ล้านคน แรงงานเหล่านี้บางส่วนไม่ได้ว่างงานแต่เป็นการพักหรือรองานจากกิจการที่ลดชั่วโมงทำงานและมีสถานประกอบการเริ่มเปิดกิจการทำให้แรงงานส่วนหนึ่งที่อาจจะถูกเลิกจ้างอย่างถาวร (ยังยุทธ แฉล้มวงษ์, 2563) และสอดคล้องกับการศึกษาของธนากรแห่งประเทศ ไทย (2563) พบว่า การปิดสถานประกอบการทำให้แรงงานบางส่วนถูกเลิกจ้าง โดยแรงงานในเมืองใหญ่ที่ทำงานในภาคบริการ โรงแรม และภัตตาคาร ปรับตัวโดยตัดสินใจกลับภูมิลำเนา ประกอบด้วยกลุ่มที่จำเป็นต้องกลับเพราะถูกเลิกจ้าง กลุ่มที่กลับดีกว่าไม่กลับเพราะสถานประกอบการปิดชั่วคราว และกลุ่มที่กลับเพื่อไปตั้งหลักหรือทำงานจากบ้านในต่างจังหวัด ขณะที่แรงงานกลุ่มตอนต้น (อายุ 15 - 29 ปี) อาจได้รับผลกระทบในระยะยาว เพราะหากเศรษฐกิจไม่ฟื้นตัวจะทำให้กลุ่มนี้หางานได้ยากขึ้น

ผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านการศึกษายู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อที่ค่าเฉลี่ยมากที่สุด ผู้เรียนบางกลุ่มไม่พร้อมจะเรียนออนไลน์เนื่องจากไม่มีคอมพิวเตอร์ โน้ตบุ๊ก หรือแท็บเล็ตอยู่ในระดับมาก เนื่องจากมีเด็กนักเรียนบางส่วน โดยเฉพาะเด็กในครอบครัวที่มีฐานะยากจนไม่มีอุปกรณ์ดิจิทัลที่บ้าน และผลการวิจัยยังพบว่า ค่าใช้จ่ายการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น เช่น ค่าอินเทอร์เน็ต อยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกัน จากผลกระทบเหล่านี้จึงเป็นการผลักภาระให้ผู้ปกครองโดยเฉพาะผู้ปกครองที่มีรายได้น้อย หรือรายได้ลดลงจากการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) นำไปสู่การเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นภาครัฐต้องสำรวจความพร้อมของครัวเรือนเด็ก และมีมาตรการที่หลากหลายเพื่อ

เตรียมความพร้อมในการเข้าถึงการเรียนทางไกลของเด็กที่มีสภาพความขาดแคลนแตกต่างกัน (พงศ์พัช วนิชานันท์, 2564)

3. แนวทางเชิงนโยบายเกี่ยวกับการจัดการผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัส โควิด 2019 (COVID-19) ของประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แนวทางเชิงนโยบายที่ควรดำเนินการเร่งด่วนคือ ควรสนับสนุนการวิจัยทางการแพทย์เพื่อผลิต วัคซีนป้องกันโรค เนื่องจากการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ในปัจจุบันได้ส่งผล กระทบในวงกว้างอย่างรวดเร็ว แม้ว่าจะ ใช้มาตรการป้องกันควบคุมโรคหลายมาตรการ ดังนั้นสิ่งที่เป็ นความคาดหวังของประเทศไทยคือการฉีดวัคซีนป้องกันโรค อย่างไรก็ตามในขณะนี้ประเทศไทยยังไม่ สามารถผลิตวัคซีนป้องกันโรคได้ จึงมีการวางแผนจัดหาวัคซีนให้เพียงพอแก่ประชาชน กระบวนการนำ วัคซีนโควิด 19 มาใช้ในประเทศไทย ประกอบด้วย กระบวนการคัดเลือก จัดซื้อจัดหาวัคซีน การพิจารณา ข้อมูลเชิงวิชาการ การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย กระบวนการ บริหารจัดการวัคซีนและการให้บริการ การดำเนินงานเหล่านี้อาศัยกลไกการขับเคลื่อน ภายใต้คณะกรรมการ ต่าง ๆ ได้แก่ คณะกรรมการ ขับเคลื่อนการจัดหาวัคซีนโควิด 19 เพื่อประชาชนไทย คณะกรรมการวัคซีนแห่งชาติ คณะกรรมการ โรคติดต่อแห่งชาติ กลไกทั้งสามได้เชื่อมโยงการดำเนินงานผ่านฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ ซึ่งได้แก่ กรมควบคุมโรค (กรมควบคุมโรค,2564)

10.ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) และ แนวทางเชิงนโยบายเกี่ยวกับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID- 19) ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังนี้

ด้านสังคม

1) รัฐบาลควรให้ความรู้แก่ประชาชนทุกช่วงวัยในการป้องกันในระยะก่อนเกิดโรคและการป้องกัน ในระยะเกิดโรค รวมทั้งการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเข้าสู่วิถีปกติใหม่ (new normal) เพื่อให้ประชาชนได้ ดำเนินชีวิตอย่างมีความปลอดภัย

2) รัฐบาลควรพัฒนาระบบการจัดสรรทรัพยากรทางการแพทย์ที่เหมาะสมเพื่อรับมือกับการแพร่ ระบาดของโรคอุบัติใหม่

3) หน่วยงานราชการทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ควรปฏิบัติงานร่วมกันใน ลักษณะบูรณาการเพื่อช่วยเหลือ เยียวยา กลุ่มเปราะบางในสังคมซึ่งได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาด อาทิเช่น

4) รัฐบาลควรให้ความสำคัญต่อการดูแลสุขภาพจิตของบุคลากรทางการแพทย์ ผู้ป่วย และคนทุก ช่วงวัยในประเทศ

ด้านเศรษฐกิจ

- 1) รัฐบาลควรส่งเสริมและช่วยเหลือผู้ว่างงาน
- 2) รัฐบาลควรกระตุ้นเศรษฐกิจมากขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาวอย่างต่อเนื่อง

ด้านการศึกษา

- 1) รัฐบาลควรกระจายอำนาจให้สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนในสภาพที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และผู้เรียน
- 2) สถานศึกษาควรวางแผนการจัดเรียนการสอนที่เหมาะสมซึ่งนักเรียนนักศึกษาทุกคนสามารถเข้าถึงได้ง่าย และประหยัดค่าใช้จ่าย กรณีมีการแพร่ระบาด

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของกลุ่มเปราะบางในสังคม ได้แก่ ผู้สูงอายุ และแรงงานนอกระบบ
- 2) ควรศึกษาการจัดการความรู้แนวทางการปรับตัวของประชาชนจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

11.บรรณานุกรม

- กรมควบคุมโรค. (2564). แนวทางการให้วัคซีนโควิด 19 ในสถานการณ์การระบาด ปี 64 ของประเทศไทย. ค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2564, จาก <https://ddc.moph.go.th/uploads/files/1729520210301021023.pdf>
- กรมควบคุมโรค. (2564). แนวทางปฏิบัติเพื่อป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) หรือโควิด 19 สำหรับประชาชนทั่วไปและกลุ่มเสี่ยง. ค้นเมื่อ 17 มกราคม 2564, จาก https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/int_protection/int_protection_030164.pdf
- กรมควบคุมโรค. (2564). โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19). ค้นเมื่อ 16 มกราคม 2564, จาก <https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/situation.php>
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). เศรษฐกิจโลก เศรษฐกิจไทยหลังโควิด 19 : โรคปฏิวัติโลก ยกเครื่องสู่อนาคตวิถีชีวิตใหม่. ค้นเมื่อ 25 มกราคม 2564, จาก https://www.bot.or.th/Thai/BOTMagazine/Pages/256303_CoverStory.aspx
- พงศ์ทัต วนิชานนท์. (2564). การศึกษาพื้นฐานในยุคโควิด-19: จะเปิด-ปิดโรงเรียนอย่างไร?. ค้นเมื่อ 25 มกราคม 2564, จาก <https://tdri.or.th/2020/05/basic-education-in-covid-19-crisis-reopening-school-after-lockdown/>
- ยงยุทธ แฉล้มวงษ์. (2563). ผลกระทบโควิด-19 ต่อตลาดแรงงาน ผลวิเคราะห์ month-on-month. ค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://tdri.or.th/2020/06/covid-19-labour-market-impact-in-thailand/>

- ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์. (2563). การดำเนินงานสุขภาพจิตภายใต้วิกฤตโควิด 19 ของประเทศไทย. วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย. 28(4), 280-291.
- รัฐสภา. (2563). สรุปมาตรการและการดำเนินงานของไทยต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. ค้นเมื่อ 2 ธันวาคม 2563, จาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?id=69274
- ศูนย์บริหารสถานการณ์แก้ไขการแพร่ระบาดโรคโควิด-19 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (2563). ข้อมูลสถานการณ์ผู้ติดเชื้อ. ค้นเมื่อ 17 ธันวาคม 2563 จาก <https://covid.ayutthaya.go.th/frontpage>
- สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (2563). แผนพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (พ.ศ.2561-2564) ฉบับทบทวน. ค้นเมื่อ 1 กันยายน 2563 จาก <http://www.ayutthaya.go.th/strategic/pnewall.php?selnews=24>
- Hfocus. (2563). องค์การอนามัยโลกประกาศ'โควิด-19'เข้าสู่ภาวะ'ระบาดใหญ่'ทั่วโลกแล้ว. ค้นเมื่อ 16 มกราคม 2564, จาก <https://www.hfocus.org/content/2020/03/18661>

ทักษะการเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3

Short Story Writing Skill of High School Students in Phranakhon Si Ayutthaya Province of the Secondary Educational Service Area Office 3

ปราโมทย์ รวิน / Pramote Rawin

อาจารย์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
Lecturer of Thai Language Program, Faculty of the Humanities and Social Sciences,
Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

รัตนชัย ปรีชาพงศ์กิจ / Rattanachai Preechapongkij

อาจารย์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
Lecturer of Thai Language Program, Faculty of the Humanities and Social Sciences,
Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

วันที่รับบทความ 13 พฤศจิกายน 2563 / แก้ไขบทความ 11 ธันวาคม 2563 / ตอรับบทความ 28 ธันวาคม 2563

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ลักษณะสำคัญในการเขียนเรื่องสั้น และ 2) ศึกษาวิธีการเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 โดยศึกษาจากผลงานการเขียนเรื่องสั้นจำนวน 184 ผลงาน ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 184 คน ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 29 โรงเรียน พบว่า การเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนเหล่านี้มีเนื้อหาแนะนำการปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อน คู่รัก การเรียนการใช้ชีวิต และการใช้จินตนาการแต่งเรื่องสมมุติ ส่วนวิธีการเขียน ส่วนใหญ่นำเสนอแก่นเรื่องตรงไปตรงมา วางโครงเรื่องไม่ซับซ้อน สร้างตัวละครน้อยลักษณะและฉากไม่ชัดเจน ใช้มุมมองทั้งแบบตัวละครสำคัญเป็นผู้เล่าโดยใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 และแบบผู้แต่งรู้แจ้งเห็นจริงเป็นผู้เล่า และใช้บทสนทนาช่วยสร้างความสมจริง เหล่านี้แสดงถึงทักษะการเขียนเรื่องสั้นแบบไม่ซับซ้อน นำเรื่องใกล้ตัวมาเขียน และเขียนให้มีลักษณะเป็นเรื่องแต่ง

คำสำคัญ : การเขียนเรื่องสั้น นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ศาสตร์แห่งเรื่องเล่า องค์ประกอบของเรื่องสั้น

Abstract

This research aims 1) to analyze short story writing skill and 2) to study short story writing method of high school students in Phranakhon Si Ayutthaya province of the Secondary Educational Service Area Office 3 in 184 short story writing works of 184 high school students in 29 schools under the office of Secondary Educational Service Area 3 in Phranakhon Si Ayutthaya province. It can be found that these students write short stories to present the content of interaction with family, friends, couples, the role of learning and living and the imagery content. In the writing technic, most of the short stories indicate to theme is presented openly, plot is not complicated, character flats, scene is undistinguished, point of view is “the first person narrator as a main character” and “the omniscient author”, dialogue is to make realism. These represent the short story writing skill that is not complicated, crate context to the story and write as a fiction.

Keywords: Short story writing, High school students in Phranakhon Si Ayutthaya province, Narratology, Composition of Short story

1.ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเขียนเรื่องสั้นเป็นทักษะที่ต้องใช้จินตนาการนำพาความรู้ความคิดและประสบการณ์มาสร้างเป็นเรื่องราวขึ้นให้มีขนาดไม่ยาวจบในตอนเดียว แตกต่างจากนวนิยายที่มีขนาดยาวหลายตอนกว่าจะจบเรื่อง แต่ที่เหมือนกันคือมีผู้แสดงบทบาทที่เรียกว่าตัวละคร มีสถานที่ได้แก่ฉากต่าง ๆ ประกอบเรื่องราวให้เห็นถึงตำแหน่งแห่งที่ของตัวละครหรือแห่งหนที่เรื่องราวเกิดขึ้น ซึ่งรวมถึงสภาพแวดล้อม บรรยากาศที่บ่งบอกอารมณ์ความคิดและพื้นเพที่มาของตัวละคร มีจุดเริ่มต้นมีจุดจบของเรื่อง มีความขัดแย้งปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่ตัวละครจะต้องฟันฝ่าต่อสู้ มีบทพูดหรือบทสนทนาของตัวละครที่สะท้อนถึงการเล่าเรื่องซึ่งไม่ใช่แค่การบรรยายการพรรณนาของผู้เล่าเท่านั้น และเรื่องราวที่ถูกเล่าหรือ “เรื่องเล่า” ย่อมนำไปสู่ความหมายบางอย่างที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ แต่ทั้งนี้เรื่องราวจะต้องนำเสนอในกรอบเกณฑ์ประเภทของงานเขียนที่เรียกว่า “บันเทิงคดี” เพราะสุดท้ายแล้วจะต้องนำผู้อ่านไปสู่การรับรู้ว่าเรื่องราวดังกล่าวมีสถานะเป็นแค่เรื่องเล่าเรื่องแต่งเรื่องสมมุติเพื่อสร้างความเพลิดเพลินหรือการมีส่วนร่วม “ละเล่น” ให้กับผู้อ่านไปด้วย ดังนั้น การเขียนเรื่องสั้นจึงมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องเล่า บันเทิงคดี และเรื่องสั้นเองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เรื่องเล่า

ในบทนำของหนังสือ “ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง” (สรณัฐ ไตลังคะ, 2560, หน้า 8-18) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของศาสตร์แห่งเรื่องเล่า โดยเริ่มจากการชี้ให้เห็นว่าเรื่องเล่ามีความสำคัญในฐานะที่อยู่คู่กับประวัติศาสตร์มนุษยชาติ เป็นทั้งความทรงจำ คุณค่า ความบันเทิงและจินตนาการ เรื่องเล่า เป็นคำที่แปลมาจากภาษาอังกฤษคือ Narrative มีรากศัพท์จากคำภาษาละตินว่า gnarus ซึ่งแปลว่า “รู้”

ศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง ปรากฏว่ามีหนังสือกวีศาสตร์ (Poetics) ของอริสโตเติลเป็นเล่มแรกที่ได้อธิบายไว้ ในต้นศตวรรษที่ 18 เรื่องเล่าแบบนวนิยายเกิดขึ้น ในทศวรรษ 1900 และ 1910 ทฤษฎี

จิตวิเคราะห์ของซิกมุนด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ได้มีบทบาทในการเล่าเรื่อง มีส่วนก่อให้เกิดเรื่องเล่าแนวใหม่ที่เรียกว่า “กระแสน้ำนึก (stream of consciousness)” เน้นการนำเสนอความคิดมากกว่าพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ ทศวรรษ 1910 การศึกษาภาษาศาสตร์แนวใหม่ของแฟร์ดินองด์ เดอโซสซูร์ (Ferdinand de Saussure) ที่เน้นศึกษาตัวบทมากกว่าบริบท ในฐานะเป็นศาสตร์ ได้รับความนิยมและได้พัฒนาจากรูปแบบนิยมสู่โครงสร้างนิยมและสุดท้ายจบที่ศาสตร์แห่งการเล่าเรื่องที่มีความหมายในภาษาอังกฤษว่า “Science of narrative” และในยุคที่เรียกว่า “หลังสมัยใหม่” ศาสตร์แห่งการเล่าเรื่องได้พัฒนาไปสู่การเป็น “ทฤษฎีวิจัย” ซึ่งจะมีวิธีการศึกษาเป็นแบบสหวิทยาการมากขึ้น ได้เป็นทั้งเครื่องมือนำมาใช้สร้างอัตลักษณ์ของชุมชนและเผ่าพันธุ์เพื่อบันทึกความทรงจำสร้างตัวตนของปัจเจกบุคคล และเป็นเครื่องมือสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจโดยการสร้างเรื่องเล่าให้แก่สถานที่และสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว

บันเทิงคดี

ความหมายของบันเทิงคดี ในบทที่ 1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับบันเทิงคดี ของหนังสือ “การอ่านและการเขียนบันเทิงคดี” (มาโนช ดินลานสกุล, 2547, หน้า 3-5) มีการนำคำอธิบายของบุคคลต่าง ๆ มาประกอบ เช่น บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2539, หน้า 60 อ้างถึงใน มาโนช ดินลานสกุล, 2547, หน้า 3) อธิบายว่าเป็นคำมีความหมายในตัวที่มีวัตถุประสงค์ในการเขียน ได้แก่ การให้ความเพลิดเพลิน แต่ก็ไม่ได้หมายถึงเป็นสิ่งไร้สาระ เพราะความเพลิดเพลินจากการอ่านของบางคนบางกลุ่มอยู่ที่ “สาระของวรรณกรรม” รวมทั้งความบันเทิงเพลิดเพลินขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น วัย การศึกษา วัฒนธรรม หลังจากนั้นก็ได้สรุปให้ความหมายว่าเป็นเรื่องราวที่แต่งหรือสมมุติขึ้นเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้ โดยมีจุดมุ่งหมายให้กระทบต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านเป็นหลัก ให้ความรู้ความคิดเป็นเรื่องประกอบ ซึ่งอาจจะมีข้อมูลเกี่ยวกับความจริงประกอบอยู่ด้วยก็ได้

ส่วนประเภทของบันเทิงคดี ผู้เขียนแบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่ นวนิยาย เรื่องสั้น บทละคร และนิทาน (2547, หน้า 6-38)

เรื่องสั้น

ในบทที่ 2 การเขียนเรื่องสั้น ของหนังสือ “การเขียนสร้างสรรค์ : เรื่องสั้น-นวนิยาย” (ไพโรจน์ บุญประกอบ, 2539, หน้า 32-38) ได้อ้างอิงบุคคลต่าง ๆ เพื่ออธิบายความหมายของเรื่องสั้น เช่น เปลื้อง ณ นคร (2511, หน้า 22 อ้างถึงใน ไพโรจน์ บุญประกอบ, 2539, หน้า 36) อธิบายว่าเรื่องสั้นเป็นเรื่องประเภทบันเทิงคดี หรือ Fiction ซึ่งแสดงว่าไม่ใช่เรื่องจริงเป็นเรื่องสมมุติ แต่ผู้อ่านต้องนึกเสมือนว่าเป็นเรื่องจริง เพราะเนื้อหาของเรื่องก็ได้มาจากชีวิตจริง ๆ แล้วก็ได้สรุปรวมความหมายของเรื่องสั้นว่าเป็นบันเทิงคดีขนาดสั้น ไม่มีกำหนดความยาวตายตัวแน่นอน แต่มีเกณฑ์กลางอยู่ตรงที่จะต้องมีแก่นเรื่องเดียว โดยแสดงออกในวิกฤติการณ์เดียวของช่วงชีวิตตัวละคร มีตัวละครน้อย ใช้ฉากและเวลาจำกัด

ส่วนองค์ประกอบของเรื่องสั้น ได้อ้างอิงบุคคลต่าง ๆ เช่น ประทีป เหมือนนิล (2523, หน้า 39-45 อ้างถึงใน ไพโรจน์ บุญประกอบ, 2539, หน้า 42) และสนธิ ตั้งทวี (2538, หน้า 229-230 อ้างถึงใน ไพโรจน์ บุญประกอบ, 2539, หน้า 42) มีการแบ่งองค์ประกอบเรื่องสั้นเป็น 4 องค์ประกอบ คือ โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก และบทสนทนา วาสนา เกตุภาค (ม.ป.ป., หน้า 108 อ้างถึงใน ไพโรจน์ บุญประกอบ, 2539, หน้า 43) มีการอ้างอิงองค์ประกอบเรื่องสั้นในหนังสือ The Shape of Fiction British and American

Short Story ว่ามี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ ฉาก (Setting) อารมณ์และบรรยากาศ (Mood and Atmosphere) โครงเรื่อง (Plot) ตัวละคร (Character) จุดมุ่งหมายของเรื่อง (Theme) และกลวิธีการเสนอเรื่อง (Style and Point of View) แล้วผู้เขียนได้กำหนดแบ่งเป็น 6 องค์ประกอบ คือ แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก อารมณ์และบรรยากาศ และบทสนทนา พร้อมได้บอกเหตุผลในการกำหนดว่าการเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง และการปิดเรื่องเป็นขั้นตอนอยู่ในองค์ประกอบโครงเรื่อง วิธีการนำเสนอเรื่องก็อยู่ในองค์ประกอบโครงเรื่องขั้นตอนการดำเนินเรื่องนั่นเอง

ในการเขียนเรื่องสั้น เบื้องต้นจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานะของเรื่องสั้นที่เป็น “เรื่องเล่าแบบหนึ่ง” ซึ่งมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องในศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง และเป็นหนึ่งในประเภทของงานเขียนแนว “บันเทิงคดี” โดยเรื่องสั้นคือคำใช้เรียกงานที่ผู้เขียนแต่งสมมุติเรื่องขึ้นมาเพื่อสร้างความบันเทิงให้มีเนื้อหาเรื่องราวไม่ยาวมาก มีแก่นเรื่องเดียว มีตัวละครจำนวนน้อย มีฉากและเวลาจำกัด ต่อมาในการปฏิบัติการเขียนเรื่องสั้น ผู้เขียนจำเป็นต้องเรียนรู้ทำความเข้าใจสิ่งที่ประกอบกันขึ้นมาเป็น เรื่องสั้นที่เรียกว่า “องค์ประกอบ” ดังในบทที่ 2 การเขียนเรื่องสั้น ของหนังสือ “การเขียนสร้างสรรค์ : เรื่องสั้น-นวนิยาย” (ไพโรจน์ บุญประกอบ, 2539, หน้า 38-98) ได้ระบุถึงวิธีการเขียนเรื่องสั้น โดยเริ่มที่ การทำความเข้าใจศึกษาเรียนรู้ลักษณะและองค์ประกอบของเรื่องสั้นไว้เป็นพื้นฐานในการเขียนสร้างสรรค์ เรื่องสั้นขึ้นมา

การวิจัยการเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 นี้ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของความรู้ ความเข้าใจในเรื่ององค์ประกอบของเรื่องสั้นว่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการเขียนเรื่องสั้น การเก็บรวบรวม ข้อมูล คือผลงานการเขียนเรื่องสั้นในแต่ละครั้ง ผู้วิจัยจึงเน้นหนักไปที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้ทำความเข้าใจ องค์ประกอบของเรื่องสั้นและสามารถนำไปใช้ได้จริง ในการเขียนสร้างสรรค์ผลงานของตนเอง โดยได้มีการ สาธิต/บรรยายยกตัวอย่างการใช้องค์ประกอบของเรื่องสั้นและให้นักเรียนลงมือฝึกทำด้วยตัวเองด้วยการ ทำแบบฝึกหัดการใช้อองค์ประกอบเรื่องสั้นพร้อมไปกับให้วางแผนการเขียนเรื่องสั้นของตนเองไปด้วยตามที่ ตนเองถนัดหรือสนใจอยากเขียน เช่น ให้คิดแก่นเรื่อง ให้วางโครงเรื่องของเรื่องสั้นที่ตนจะเขียนแล้วนำมา เสนอแลกเปลี่ยนกันทั้งกับผู้วิจัยและกับนักเรียนผู้ร่วมโครงการคนอื่น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกิดการเปรียบเทียบแตกขยายประเด็นความรู้การใช้อองค์ประกอบในการเขียนเรื่องสั้น ของกันและกัน และได้มีการเตรียมพร้อมเพื่อปฏิบัติการเขียนสร้างสรรค์ผลงานของตนเองต่อไป

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อวิเคราะห์ลักษณะสำคัญในการเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายใน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3

2.2 เพื่อศึกษาวิธีการเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3

3.ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ตัวบทหรือผลงานการเขียนเรื่องสั้นที่นำมาวิจัยมีจำนวนทั้งสิ้น 184 ผลงาน เป็นผลงานการ เขียนเรื่องสั้นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน 184 คน

3.2 นักเรียนเหล่านี้เป็นนักเรียนจากโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 ทั้งหมด 29 โรงเรียน โดยเฉลี่ยโรงเรียนละ 6 คน ($29 \times 6 = 174$) แต่มีนักเรียนผู้สนใจอยากร่วมโครงการอีก 10 คน จึงมีทั้งหมด 184 คน)

3.3 ในจำนวน 6 คนของแต่ละโรงเรียน มีนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 2 คน นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 2 คน และนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 2 คน

4.ทฤษฎี/กรอบแนวความคิดของการวิจัย

การเขียนเรื่องสั้นเป็นการแสดงออกทางทักษะการใช้ภาษาไทยด้านการเขียนในรูปแบบบันเทิงคดีที่ผู้เขียนต้องใช้จินตนาการความคิดสร้างสรรค์เขียนเรื่องขึ้นมา เรื่องจึงมีสถานะเป็นเรื่องเล่าบันเทิงคดี การวิเคราะห์หาลักษณะสำคัญจึงเกี่ยวข้องโดยตรงกับทฤษฎี “ศาสตร์แห่งเรื่องเล่า (Narratology)” ที่เน้นวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ของตัวบทประเภทเรื่องเล่า (สฤเดช โชติอุดมพันธ์, 2559, หน้า 90)

การวิเคราะห์ผลงานการเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยานี้จึงมุ่งวิเคราะห์เนื้อหาและลักษณะสำคัญในฐานะเป็นเรื่องเล่าบันเทิงคดี โดยเน้นวิเคราะห์วิธีการเขียนตามองค์ประกอบของเรื่องสั้น 6 องค์ประกอบ ได้แก่ แก่นเรื่อง (Theme) โครงเรื่อง (Plot) ตัวละคร (Characters) ฉาก (Setting) มุมมอง (Point of view) และบทสนทนา (Dialogue)

5.ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

มีตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางต้องรู้และควรรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม. 4 – ม. 6) ลำดับที่ 6 ตัวชี้วัด 4 กำหนดว่า “ผลิตงานเขียนของตนเองในรูปแบบต่าง ๆ สาระการเรียนรู้แกนกลางต้องรู้ ได้แก่ การเขียนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สารคดี บันเทิงคดี” กระนั้น การจัดการเรียนการสอนของแต่ละโรงเรียนย่อมไม่เหมือนกัน เน้นการเขียนรูปแบบแตกต่างกันก็ได้ เช่น บางที่อาจไม่ได้เน้นงานเขียนบันเทิงคดีเน้นสารคดี หรือบางที่เน้นบันเทิงคดีแต่อาจไม่ใช่ประเภทเรื่องสั้นก็ได้ ดังนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูล “สดใหม่” และ “ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด” สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยที่ต้องการสำรวจและรวบรวมผลงานการเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลโดยการปูพื้นฐานความรู้ความเข้าใจในการเขียนเรื่องสั้นเหมือนกันทุกคนทุกโรงเรียน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ลงพื้นที่ (ภาคสนาม) โรงเรียนมัธยมศึกษาทั้ง 29 โรงเรียน เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล คือผลงานการเขียนเรื่องสั้น โดยในการเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละครั้ง (แต่ละโรงเรียน) ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง เริ่มต้นเป็นการบรรยาย/สาธิตความรู้เกี่ยวกับความหมายของเรื่องสั้นและวิธีการเขียนเรื่องสั้นตามองค์ประกอบของเรื่องสั้นให้นักเรียนทราบก่อน โดยใช้เวลาประมาณ 30 นาที หลังจากนั้นให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดการเขียนเรื่องสั้นตามองค์ประกอบของเรื่องสั้นเพื่อเป็นการทบทวนความรู้ความเข้าใจพร้อมๆ กับการวางแผนการเขียน ใช้เวลาประมาณ 30 นาที ต่อมา ให้สนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้การวางแผนการเขียนโดยใช้องค์ประกอบของเรื่องสั้น ประมาณ 1 ชั่วโมง และสุดท้าย ให้นักเรียนปฏิบัติการเขียนเรื่องสั้น ประมาณ 1 ชั่วโมง

2. วิเคราะห์ จัดกลุ่ม และวิจารณ์ข้อมูลผลงานการเขียนเรื่องสั้นตามลักษณะสำคัญของเนื้อหาและวิธีการเขียน

3. เขียนนำเสนอรายงานการวิจัย

6. ผลการวิจัย

1. ด้านเนื้อหาการเขียนเรื่องสั้น

เรื่องสั้นหรือ “ตัวบทเรื่องสั้น” จำนวน 184 ตัวบทที่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 จำนวน 184 คนเขียนขึ้น ได้สะท้อนให้เห็นการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับตัวนักเรียนโดยตรง เช่น ชุมชน หมู่บ้าน ครอบครัวพ่อแม่ พี่น้อง โรงเรียน เพื่อนเรียน เพื่อนบ้าน และเกี่ยวข้องกับบริบทแวดล้อมระดับกว้างขึ้น ได้แก่ ระดับสังคม ประเทศชาติ โดยสามารถแบ่งได้ 6 กลุ่มเนื้อหากว้าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 เรื่องสั้นมุ่งแสดงปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว

“ครอบครัว” หมายถึงพ่อแม่พี่น้องที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ใช้ชีวิตร่วมกันในฐานะเครือญาติ ร่วมสายโลหิต โดยอาจรวมถึงบุคคลอื่นที่ไม่ใช่สายเลือดแต่ได้อยู่ในสายความสัมพันธ์นี้ด้วย เช่น ลูกบุญธรรม พ่อบุญธรรม นักเรียนได้เขียนเรื่องสั้นขึ้นมาโดยมุ่งแสดงการใช้ชีวิตปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวมี 20 เรื่อง โดยได้แสดงให้เห็นถึงการเขียนเล่าเรื่อง “ความเป็นครอบครัว” มีลักษณะเป็นสถาบันหรือรูปแบบความสัมพันธ์ที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต ได้แก่ “สำนักแห่งความรักความเสียสละ” ครอบครัวสามารถสร้างสำนักให้มนุษย์ได้รู้จักคิดถึงความรักและความเสียสละได้

เช่น เรื่องสั้น “ความทรงจำที่กาลเวลาไม่สามารถลบเลือน” (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย, 2562) นักเรียนเขียนขึ้นเล่าเรื่องตัวละคร “ลูก” มีปัญหาเกี่ยวกับตัวละคร “แม่” คือลูกทำตัวไม่ดี ไม่เชื่อฟังแม่ ในขณะที่แม่เองกลับยังมุ่งมั่นทำงานเพื่อหาเงินมาหล่อเลี้ยงครอบครัว ส่งลูกเรียน กระทั่งล้มป่วยลงและเสียชีวิตในที่สุด ลูกจึงได้สำนึกถึงความรักความเสียสละที่แม่มอบให้แก่ตนเสมอมา ยิ่งได้มาอ่าน “บันทึก” ที่แม่เขียนไว้ ยิ่งย้ำเน้นคุณค่าดังกล่าวให้หนักแน่นล้ำค่า เพราะนี่เป็นประจักษ์พยานชั้นดี สำนักแห่งความรักความเสียสละที่แม่มีและมอบให้ลูกเสมอมาได้เกิดขึ้นกับลูก

“ผมอยากจะขอโทษแม่และอยากขอบคุณที่ทำให้ผมเกิดมาเป็นลูกแม่นะครับ ผมขอโทษที่ผมไม่เคยรู้อะไรไม่เคยสนใจแม่เลย ผมขอจำแม่คนนี้อย่างตลอด แม่ที่ที่ผมได้ทุกอย่างในชีวิต ถึงว่ากาลเวลาจะพาแม่ไปแต่ความรักที่แม่มีให้ผมไม่มีสิ่งใดมาลบเลือนได้จากความทรงจำของผมไปตลอดกาล”

(นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย, 2562)

นี่คือการบอกเล่า “คำสารภาพและการรู้สำนึก” ของลูกหลังจากได้อ่านบันทึกของแม่ เรื่องสั้นที่นักเรียนกลุ่มนี้เขียนขึ้นเล่าเรื่องราวระหว่างแม่กับลูกในฐานะครอบครัวหนึ่ง ซึ่งไม่ได้มีฐานะดี แม่ต้องทำงานหนักขณะลูกก็ต้องเรียน เวลาที่แม่ใช้ไปเพื่อการทำงานเรียกว่า “ทั้งชีวิต” ส่วนลูกก็ใช้เวลาไปกับการเรียน แต่ด้วยเป็นวัยรุ่นอยากรู้อยากลองผจญกับเพื่อนมีอิทธิพลสูงต่อการดำเนินชีวิต ทำให้ทั้งแม่และลูกท้อหาหนทางโอกาสที่จะสร้างความสัมพันธ์แบบ “ครอบครัว” เป็นปัญหาสังคมในโลกสมัยใหม่ที่ลูกต้องเข้าสู่ “สังคมเมือง” มุ่งความเจริญทางวัตถุ การดำรงชีพด้วยเงินตรา มีภาระหนี้สินและไม่มีเวลาให้กัน (วรณิ พุทธิเจริญทอง, 2532, หน้า 41) เรื่องจบลงที่สำนึกผิดของลูกและการแสดง “ปณิธาน” ที่จะยึดมั่นจดจำความรักของแม่ที่มอบให้ตนตลอดไป ความรักที่ว่านี้ก็คือ ความรักที่เป็นความสัมพันธ์แบบครอบครัว ได้แก่

ความรักความเสียสละ เรื่องสั้นกลุ่มนี้แสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว ในแง่ที่ว่า “ครอบครัวคือสำนักแห่งความรักความเสียสละ”

1.2 เรื่องสั้นมุ่งแสดงปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน

คำว่า “เพื่อน” มีความหมายและความสำคัญต่อชีวิตในช่วงที่เรียกว่า “วัยรุ่น” หรือช่วง “หัวเลี้ยวหัวต่อ” ความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกายและจิตใจที่ก้าวพ้นจากความเป็นเด็กที่จะต้องอยู่ในความควบคุมดูแลของพ่อแม่หรือผู้ปกครองอย่างใกล้ชิดภายใน “บ้าน” มาสู่วัย “แตกพาน” ที่จะต้องทำอะไรหลายอย่างได้ด้วยตัวเองโดยไม่จำเป็นต้องให้พ่อแม่ผู้ปกครองคอยควบคุมดูแลใกล้ชิดอีกต่อไปโลกของพวกเขาไม่ใช่แค่พ่อแม่อีกต่อไป หากยังมีคน “รุ่นเดียวกัน” หรือ “ร่วมรุ่นกัน” ที่พวกเขาจะต้องใช้ชีวิตร่วมด้วยในสถานที่ซึ่งเรียกว่า “โรงเรียน” คนรุ่นเดียวกันหรือร่วมรุ่นนี้แหละคือ “เพื่อน” ที่พวกเขาใช้เวลาส่วนใหญ่สัมพันธ์ด้วย พบว่านักเรียนเขียนเรื่องสั้นมุ่งแสดงการใช้ชีวิตปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน 31 เรื่อง โดยได้ชี้ให้เห็นถึงการเขียนเล่าเรื่อง “ความเป็นเพื่อน” ในฐานะที่เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตในช่วงวัยรุ่น ได้แก่ “มิตรภาพต้องเป็นไปเพื่อสร้างสรรค์สิ่งดีงาม” การมีเพื่อนการคบเพื่อนจะต้องเป็นไปเพื่อนำตัวพวกเขาไปข้างหน้า ได้ทำในสิ่งที่สร้างสรรค์ เช่น ทำความดีทั้งต่อตนเองต่อเพื่อนด้วยกัน และต่อสังคม

เช่น เรื่องสั้นที่ไม่มีการตั้งชื่อ (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์, 2562) นักเรียนเขียนเล่าเรื่องชีวิตของตัวเองละครชื่อ “ธารี” เป็นนักเรียน ม. 6 ผู้มีชีวิตราบรื่นมีความสุข ได้เรียนในโรงเรียนดี มีเพื่อนดีถึงขนาดบอกว่า “ที่จะคบไปด้วยตลอดชีวิต” แต่ก็มีเหตุการณ์ทำให้ชีวิตเธอต้องสะดุดตั้งคำถามกับสิ่งที่ผ่านมา โดยเฉพาะกับความเป็นเพื่อนที่เธอหวังไว้สูง เมื่อเพื่อนมาขอให้ “เล่นไม่ซื่อ” คือ ให้แอบลงคะแนนให้ในใบเก็บคะแนนที่ครูมอบหมายให้เธอถือไว้ในฐานะหัวหน้าห้อง แต่แทนที่เพื่อนจะเข้าใจและยอมรับว่าตัวเองทำผิดกลับไม่พอใจพร้อมต่อว่าอย่างรุนแรง ทำให้ธารีผิดหวังมากกับความเป็นเพื่อนตลอดเวลาหลายปีที่ผ่านมา ธารีจึง “ได้คิด” ถึงเรื่องความเป็นเพื่อนที่เธอมีกับคนเหล่านี้กระทั่ง “คิดได้”

“ธารีเคยคิดอยู่หลายครั้งเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเธอจนเธอก็คิดว่าสิ่งที่เธอทำมันไม่ผิด เธอทำแบบนี้ก็ถูกต้องที่สุดแล้ว การที่จะให้เธอเอาเปรียบคนอื่นนั้นเธอคงทำไม่ได้ ต่อให้เธอต้องอยู่อย่างเดียวดายก็ดีกว่าการเอาเปรียบคนอื่น...”

(นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์, 2562)

การคิดได้ว่า “ต่อให้ต้องอยู่อย่างเดียวดายก็ดีกว่าการเอาเปรียบคนอื่น” แสดงถึง “โลกทัศน์ว่าด้วยความเป็นจริงของชีวิต” คือวิถีคิดของบุคคลในเรื่องเหตุเงื่อนไขที่กำหนดทางเดินชีวิต (เกศินี จุฑาวิจิตร, 2550, หน้า 93) ของธารีที่ตั้งเงื่อนไขการคบเพื่อนในชีวิตของตนไว้ที่การไม่เอาเปรียบคนอื่น นี่คือการบอกว่า ถ้าจะมีเพื่อนก็ขอให้เพื่อนที่ไม่ต้องทำให้ตัวเองเอาเปรียบคนอื่น ความเป็นเพื่อนในความหมายนี้จึงมุ่งไปที่การนำเสนอแนวคิดที่ว่า “มิตรภาพต้องเป็นไปเพื่อสร้างสรรค์สิ่งดีงาม”

1.3 เรื่องสั้นมุ่งแสดงปฏิสัมพันธ์กับคู่รักต่างเพศ

ความเป็นวัยรุ่น “วัยแตกพาน” นอกจากจะมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนรุ่นเดียวกันหรือร่วมรุ่นกันในแบบ “เพื่อน” แล้ว ในแบบ “คู่รัก” ก็เป็นสิ่งที่ชีวิตในช่วงนี้ต้องพบเจอ ซึ่งคู่รักในที่นี้ก็คือบุคคลต่างเพศกับตนที่ได้มา “คบกันเป็นแฟน” พบว่า นักเรียนได้เขียนเรื่องสั้นมุ่งแสดงการใช้ชีวิตปฏิสัมพันธ์กับคู่รักต่างเพศมีจำนวน 40 เรื่อง โดยแสดงให้เห็นการเล่าเรื่อง “ความเป็นคู่รัก” มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติคนหนุ่มสาว แต่สังคมโดยเฉพาะพ่อแม่ผู้ปกครองยังไม่ยอมรับเพราะมุ่งหมายให้เรียนมากกว่ามีแฟน อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ไม่ประสบผลสำเร็จได้ ดังนั้นเรื่องสั้นจึงได้สะท้อนเรื่องราวการคบหาแฟนของนักเรียนในช่วงนี้เกี่ยวพันกับ “ความเป็นครอบครัว” และ “การเรียนรู้” อย่างมีนัยสำคัญ นั่นคือ “รักได้แต่ต้องเรียนได้”

เช่น เรื่องสั้น “ความรักไม่ผิดแต่ผิดที่เวลา” (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนนครหลวง “อุดมรัชต์วิทยา”, 2562) นักเรียนเขียนเล่าเรื่องชีวิตของตัวเอง “ฉัน” อายุ 15 ปี เป็นนักเรียนใหม่ของโรงเรียนแล้วมาพบกับรุ่นพี่ แอบชอบเขา พยายามจะติดต่อเชื่อมสัมพันธ์โดยเครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่คือเฟซบุ๊ก (Facebook) ขอเป็นเพื่อนทางนี้แต่เขาก็ไม่รับสักรั้ กระทบวันหนึ่งเขารับเป็นเพื่อน ทำให้ “ฉัน” ดีใจมากถึงขั้น “เพื่อทั้งวัน” แม้จะชอบพี่คนนี้นัก แต่ตัวละคร “ฉัน” ก็ตระหนักดีถึงชีวิตตนเองยังมีเงื่อนไขหรือคนที่ตนต้องให้เขารับรู้ในฐานะผู้ปกครองของตนคือพ่อแม่ จึงได้เล่าต่อถึงชีวิตครอบครัวของตนว่าอยู่กับพ่อแม่ ทั้งคู่ทำงานจึงค่อนข้างให้อิสระในการคบหาใคร แต่มีเงื่อนไขคือ “ขอให้เรียนจบก่อน” จุดเริ่มต้นของการคบหากันระหว่าง “ฉัน” กับรุ่นพี่ ไม่ได้เป็นการพบหน้าพูดคุยกัน แต่เป็นการสื่อสารกันผ่านสังคมโลกออนไลน์ เริ่มที่การ “ทักแชต” และปฏิสัมพันธ์กันผ่านทางนี้เป็นหลัก การคบกันของทั้งคู่จึงอยู่ในโลกที่เรียกกันว่า “เสมือนจริง” มากกว่าจะเป็นโลกจริง ๆ ในชีวิตประจำวัน แต่ทั้งคู่ก็ได้คบหาดูใจกันกระทั่งตัวละคร “ฉัน” โกลัเรียนจบม. 6 พี่จึงมาหาที่บ้านมาพบพ่อแม่ และพ่อแม่ของ “ฉัน” ก็ยอมรับ แต่ก็มีเงื่อนไขเช่นเดิมว่า “เรียนให้จบก่อน” ซึ่งในตอนจบ ผู้เขียนให้จบที่การบรรลุผลตามเงื่อนไขของพ่อแม่เรียบร้อยแล้วและได้แต่งงานครองคู่กันอย่างมีความสุข

*“เวลาผ่านไปเราจะจบมอหกแล้ว พี่เขามาบ้านดีใจมาก พ่อแม่เรายอมรับ แต่ให้
เราเรียนต่อให้จบก่อน ตอนนั้นก็เรียนจบแล้ว เราสองคนก็แต่งงานอย่างมีความสุข”*

(นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนนครหลวง “อุดมรัชต์วิทยา”, 2562)

นี่คือเรื่องสั้นที่นักเรียนกลุ่มนี้เขียนขึ้นเล่าเรื่องราวความรักแบบหนุ่มสาว/การครองคู่/การใช้ชีวิตแบบคู่รัก ที่เป็นคนรักต่างเพศกันตามธรรมชาติของชีวิตคู่ทั่วไป แต่จะเห็นได้ว่าด้วยความที่ผู้เขียนเองยังอยู่ในวัยเรียน การจะมีความรักตามธรรมชาติของมนุษย์ทั่วไปจึงต้องมีเงื่อนไขทาง “ครอบครัว” ได้แก่ พ่อแม่ผู้ปกครองของผู้เขียนด้วย ซึ่งเงื่อนไขที่ว่าก็คือ การประสบความสำเร็จของวัยเรียนที่พ่อแม่ผู้ปกครองวางไว้เป็นเป้าหมายสำคัญให้ลูกหรือผู้อยู่ในความดูแลปกครองของตน ก็คือ การเรียนจบนั่นเอง เพราะอย่างน้อยสิ่งนี้จะสามารถประกันได้ว่าลูกหรือผู้อยู่ในความปกครองดูแลของตนจะมีความสามารถพึ่งพาตนเองและเป็นที่พึ่งคนอื่นได้ในอนาคตในวัยทำงานวัยผู้ใหญ่ต่อไป แง่นี้ได้ตอกย้ำถึงค่านิยมทางการศึกษาว่าสามารถทำให้คนได้เข้าไปสู่ความมั่งคั่งมีอำนาจได้ (วรรณิ พุทเจริญทอง, 2532, หน้า 45)

1.4 เรื่องสั้นมุ่งแสดงปฏิสัมพันธ์กับคู่รักเพศเดียวกัน หลากหลายเพศ ต่างวัย ต่างสถานภาพ

ความรัก ไม่จำเป็นว่าต้องเป็นเรื่องของเพศต่างกันคือเพศชายกับเพศหญิง เพราะความรักคือความคิดความรู้สึกที่มนุษย์ทุกคนสามารถเกิดมีขึ้นได้ภายในตัวตนของแต่ละคน เรื่องเพศที่เหมือนกัน เพศที่หลากหลาย สถานะหรือวัยที่ต่างกันก็ต่างไม่เป็นปัญหาต่อการที่คนจะมีความคิดความรู้สึกที่เรียกว่า “รัก” ต่อกันได้ นักเรียนได้เขียนเรื่องสั้นขึ้นมาโดยมุ่งแสดงการใช้ชีวิตปฏิสัมพันธ์กับคู่รักเพศเดียวกัน หลากหลายเพศ ต่างวัย ต่างสถานภาพ พบว่ามีจำนวน 9 เรื่อง โดยได้แสดงให้เห็นถึงการเขียนเล่าเรื่อง “ความรัก” ในรูปแบบอื่น ๆ นอกเหนือจากรูปแบบ “ความรักหนุ่มกับสาว” หรือความรักต่างเพศที่สังคมทั่วไปยอมรับและคุ้นชิน

ความรักในรูปแบบอื่น ๆ ที่ว่านี้ มีมาช้านานแล้ว ยิ่งในปัจจุบัน สังคมมีลักษณะเปิดกว้างมากขึ้น ด้วยอิทธิพลของเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทำให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ หลั่งไหลไร้ขอบเขต และการสื่อสารเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึงมากขึ้น วัฒนธรรมค่านิยมความคิดความเชื่อต่าง ๆ ล้วนถูกนำมาตีแผ่เปิดเผยให้สังคมได้รับรู้เป็นเรื่องสาธารณะกันอย่างกว้างขวาง รักร่วมเพศ รักต่างวัย รักต่างสถานภาพ ล้วนเป็นสิ่งที่สังคมรับรู้กันอย่างเป็นปกติ ดังนั้น ในการเขียนเรื่องสั้นเล่าเรื่องที่ตนอยากเล่า จึงพบว่านักเรียนกลุ่มนี้ได้เขียนแสดงเรื่องราวความรักแบบอื่น ๆ ขึ้นมา ทั้งเพศหญิงด้วยกันหรือเพศชายด้วยกัน ปฏิสัมพันธ์ต่างวัยที่ไม่ใช่แค่รุ่นพี่ หากคือกับคนที่อายุต่างกันถึงเป็นรุ่นพ่อแม่ รวมทั้งปฏิสัมพันธ์กับคนที่มิมีสถานภาพต่างกันที่ไม่ใช่แค่คนรวยกับคนจน แต่คือสถานภาพของผู้มีบทบาทหน้าที่ต่างกัน เช่น ครูกับนักเรียน

เช่น เรื่องสั้นที่ไม่มีชื่อเรื่อง (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 5 โรงเรียนบางไทรวิทยา, 2562) นักเรียนได้เขียนเล่าเรื่องราวของตัวละคร “ฉันทน์” ซึ่งเป็นหญิงสาวนักศึกษาได้มีความหลังเคยมีความผูกพันกับชายคนหนึ่งซึ่งเป็นรุ่นน้องชื่อ “กันต์” คือคนที่ช่วย “ฉันทน์” ไว้เมื่อตอน “ฉันทน์” อายุ 12 ขวบ ขณะที่ “กันต์” อายุ 10 ขวบ ซึ่งตัวละคร “ฉันทน์” ได้ตกหลุมรัก “กันต์” มาตั้งแต่ตอนนั้น แต่พอมาเจอกันอีกทีตอนเรียนอยู่มหาวิทยาลัยแล้ว เธอตกใจมากเมื่อได้รู้ตัวว่าคนที่เธอตกหลุมรักมารวม 10 ปี ชอบผู้ชาย ไม่ชอบผู้หญิง คือเป็นเกย์นั่นเอง แต่เธอก็ยังไม่ยอมแพ้ ขอรักต่อไปด้วยเชื่อว่าสามารถเปลี่ยนเขาได้ เมื่อคิดได้ดังนั้น ตัวละคร “ฉันทน์” จึงไม่เลิกล้มความตั้งใจ สานสัมพันธ์กับตัวละคร “กันต์” ต่อไป และบอกรักทั้ง ๆ ที่ก็รู้ว่ากันต์เป็นเกย์ โดยเสนอว่าพร้อมยอมทุกอย่าง เพราะรักมาก สุดท้ายจบที่กันต์ ตัวละคร “ฉันทน์” และชายอีกคนนั่งทานข้าวด้วยกันในบ้าน โดยตัวละคร “ฉันทน์” บอกว่า

“การอยู่แบบ 3 คนสามภรรยา ฉันทน์รู้แล้วว่าฉันทน์ทำได้ทุกอย่าง ถ้าฉันทน์ได้อยู่กับเขา ไม่ว่าเขาจะมีสามีหรือภรรยา ฉันทน์ก็ยอม เพราะฉันทน์รักเขา ทุกอย่างอยู่ที่ใจไม่ใช่เพศ”

(นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 5 โรงเรียนบางไทรวิทยา, 2562)

นี่คือเรื่องสั้นที่นักเรียนกลุ่มนี้เขียนขึ้นเล่าเรื่องราวความรักระหว่างเพศที่ไม่ใช่จบที่เพศต่างกัน “ชายหนุ่มกับหญิงสาว” หากยังมีความหลากหลายทางเพศ คือ ผู้ชายที่รักผู้ชายด้วยกัน ทว่าผู้หญิงเองกลับมีความรู้สึกรักแบบต่างเพศตามธรรมชาติ “ชายหนุ่มกับหญิงสาว” ปกติทั่วไป แต่ในเรื่องที่จบโดยให้ผู้หญิงพร้อมอยู่ร่วมเป็นภรรยาของผู้ชายที่เป็นเกย์ซึ่งเขาก็มีคู่รักของเขาอีกคน ได้สั่นคลอน “ระบบคุณค่า (value system)” ที่เป็นเรื่องการลำดับความสำคัญของคุณค่า การยกให้คุณค่าหนึ่งสำคัญกว่าอีกคุณค่า

(เกศินี จุฑาวิจิตร, 2550, หน้า 69) ในที่นี้ได้แก่ คุณค่าความสัมพันธ์ทางเพศร่างกายกับคุณค่าความสัมพันธ์ทางจิตใจที่ไม่ยึดติดกับเพศร่างกาย นี่เป็นการสื่อสารให้เห็นว่า เรื่องเพศไม่สำคัญเท่ากับเรื่องหัวใจที่จะรักกันได้ และเรื่องเพศมีมากกว่าหนึ่งรูปแบบ นั่นคือ “เพศมีความหลากหลาย ความรักหรือการสร้างปฏิสัมพันธ์จึงจะต้องหลากหลายตามด้วย”

1.5 เรื่องสั้นมุ่งแสดงบทบาทการเรียนรู้การใช้ชีวิต

นอกเหนือจากการปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวเพื่อนและคู่รักแล้ว ชีวิตในช่วงวัยรุ่นย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นเรื่อง “การเรียนรู้” โดยการเรียนเองจะเห็นได้ว่าบางคนในวัยนี้มีปัญหาอุปสรรคมากมาย ซึ่งก็คือเป็นปัญหาอุปสรรคในเรื่องของการใช้ชีวิตด้วยนั่นเอง ดังนั้น ในการเขียนเรื่องสั้นเล่าเรื่องขึ้นมา จึงมีนักเรียนกลุ่มนี้เขียนเล่าเรื่องในลักษณะสะท้อนปัญหาหรือความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะเรียนไปพร้อมกับทำงานหรือคิดแสวงหาหนทางในการใช้ชีวิตให้รอดปลอดภัยเพื่อก้าวสู่วัยทำงานและผู้ใหญ่ที่สามารถดำรงชีพเลี้ยงตัวเองและคนอื่นได้อย่างมีความสุขหรือไม่ให้ลำบากเกินไป เรื่องสั้นที่มุ่งแสดงบทบาทการเรียนรู้การใช้ชีวิตกลุ่มนี้พบว่ามีทั้งสิ้น 33 เรื่อง โดยได้แสดงให้เห็นถึงการเขียนเล่าเรื่องการเรียนรู้กับการใช้ชีวิตซึ่งเป็นการตีแผ่สะท้อนให้เห็นชีวิตของวัยรุ่นที่ข้องแวะอยู่กับการเรียนพร้อมกับการที่จะต้องดำรงชีวิตให้ผ่านพ้นหรือเอาชนะให้ได้ โดยเรื่องแสดงให้เห็นถึงความพยายามแสวงหาแนวทางในการทำให้ชีวิตอยู่รอดปลอดภัยหรือประสบความสำเร็จให้ได้ ทั้งนี้ไม่ใช่เพื่อตัวเองเท่านั้น หากที่สำคัญคือเพื่อคนอื่น เพื่อคนรัก เพื่อครอบครัว ตลอดจนเพื่อสังคมที่ติงาม เรื่องสั้นเหล่านี้แสดงถึงการครุ่นคิดการใช้ชีวิตกับการเรียนให้ดีที่สุดเพื่อเป็นเส้นทางนำไปสู่การใช้ชีวิตในช่วงวัยทำงานและวัยผู้ใหญ่ที่จะสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ให้ทั้งกับตนเองและคนอื่นต่อไป

เช่น เรื่องสั้น “คน=คน” (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 5 โรงเรียนอยุธยาอนุสรณ์, 2562) เล่าเรื่องถึงชีวิตหมอหนุ่มคนหนึ่งที่เป็นหมออาสาไปรักษาชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง โดยจะอยู่ที่หมู่บ้านหนึ่ง ๆ เป็นเวลา 2 สัปดาห์ก็จะย้ายไปหมู่บ้านใหม่ต่อ ๆ ไป เรื่องราวของหมอหนุ่มคนนี้เป็นเรื่องแสดงให้เห็นถึงความเป็นคนมีจิตอาสา มีอุดมการณ์ในการช่วยเหลือคนอื่น โดยมีตัวละครอีกตัวซึ่งเป็นเด็กหญิงชื่อ “แก้ว” เป็นคนรู้จักมักคุ้นกัน เมื่อยายของเด็กหญิงแก้วป่วย เธอจึงมาตามหมอหนุ่มไปรักษายายจนหายป่วย แล้วได้แสดงน้ำใจไมตรีต่อกัน อันนำไปสู่การสนทนากันระหว่างแก้วกับหมอที่เป็นสาระสำคัญของเรื่องนี้ นั่นคือเรื่องราวความเจ็บป่วยของแม่ของหมอที่เมื่อนำไปโรงพยาบาลแล้วแต่ยังไม่ได้รับการรักษาให้ทันเวลาที่เนื่องจากมีคนป่วยมาก หมอมีน้อย และที่สำคัญมีญาติคนป่วยที่เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ เพราะบริจาคเงินให้โรงพยาบาลมาพยายามให้หมอไปรักษาคนป่วยของตน สุดท้ายแม่ของหมอก็เสียชีวิต นี่คือการเปลี่ยนที่เป็นคำตอบต่อคำถามของแก้วว่าทำไมมาเป็นหมอ หมอหนุ่มได้แสดงความตั้งใจจะรักษาคนอื่นเพื่อสร้างความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นในด้านการรักษาสุขภาพ โดยการเรียนรู้หมอ เรื่องจบที่ตอนหมอกำลังจะจากหมู่บ้านนี้ไปหมู่บ้านอื่น แล้วแก้ววิ่งมาบอกหมอว่าจะเป็นหมอ

“หมอคะหมอ” เสียงคุ้นเคยของแก้วดังมา ผมหันไปมองเห็นแก้วรีบวิ่งมาหาผม แล้วแก้วก็ส่งเสียงบอกว่า “หนูจะเป็นหมอ หมอคะ คอยให้กำลังใจหนูด้วยนะ”

(นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 5 โรงเรียนอยุธยาอนุสรณ์, 2562)

นี่คือเรื่องสั้นที่นักเรียนกลุ่มนี้เขียนขึ้นเล่าเรื่องราวการใช้ชีวิตเพื่อช่วยเหลือคนอื่น โดยมีเครื่องมือสำคัญในการช่วยทำให้การใช้ชีวิตได้ตามนั้น ได้แก่ “การเรียนรู้” สะท้อนถึงกระบวนการแสวงหาและการสร้างความรู้กับความจริงต้องเกิดขึ้นภายใต้สิ่งที่เรียกว่า “โลกทัศน์” (เกคินี จุฑาวิจิตร, 2550, หน้า 73) คือโลกทัศน์ “ความเป็นธรรมความเท่าเทียม” ได้นำพาตัวละครพบความรู้และความจริงในการใช้ชีวิตว่าหากต้องการสร้างความเป็นธรรมความเท่าเทียมในการช่วยเหลือชีวิตคนอื่นก็จะต้องมุ่ง “เรียนหมอ” ให้สำเร็จ “เป็นหมอ” ตอนจบของเรื่องที่ทำให้เด็กหญิงแก้ววิ่งมาบอกหมอว่าจะเป็นหมอ ยิ่งเป็นการตอกย้ำว่า เด็กรุ่นต่อ ๆ ไป สามารถใช้ชีวิตเป็นประโยชน์ต่อสังคมต่อคนอื่นได้ ก็เพราะเป็นผลติมาจากการที่รุ่นก่อนได้ทำประโยชน์ไว้ให้เห็นเป็นตัวอย่าง การใช้ชีวิตแบบนี้ผ่านเครื่องมือคือการมุ่งมั่นตั้งใจเรียนเพื่อนำไปสู่การช่วยเหลือผู้อื่นโดยเฉพาะเรื่องความเป็นธรรมความเท่าเทียมนี้เองเป็นบทบาทของการเรียนกับการใช้ชีวิตที่นักเรียนกลุ่มนี้เขียนเรื่องสั้นขึ้นมาเสนอบอกเล่าเรื่องราวเป็นเรื่องเล่าไว้ในรูปแบบงานเขียนแนวนั้นเชิงคติ

1.6 เรื่องสั้นมุ่งแสดงการใช้จินตนาการแต่งเรื่องสมมุติ

เรื่องสั้นเป็นประเภทหนึ่งของงานเขียนแนวนั้นเชิงคติ ซึ่งเป็นงานที่เขียนขึ้นเพื่อสร้างความเพลิดเพลินบันเทิงใจให้กับผู้อ่าน มีสถานะเป็นเรื่องแต่งหรือเรื่องสมมุติ เป็นการเล่าเรื่องที่ต่ออาศัยจินตนาการความคิดเป็นหลัก เรื่องสมมุติที่วน่าอาจได้มาจากจินตนาการถึงสิ่งเป็นจริงที่พบได้ในชีวิตประจำวันหรืออาจได้มาจากจินตนาการถึงเรื่องความคิดความเชื่อในสิ่งที่ไม่ว่าจะเห็นหรือสัมผัสได้ เช่น อำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เรื่องเหนือจริง รวมไปถึงเรื่องเล่า ตำนาน นิทานต่าง ๆ วรรณกรรมวรรณคดี ตลอดจนละครภาพยนตร์ พบว่า นักเรียนได้เขียนเรื่องสั้นแนวนั้นมุ่งแสดงถึงการใช้จินตนาการแต่งเรื่องสมมุติขึ้นมามีจำนวน 51 เรื่อง โดยได้แสดงให้เห็นถึงการเขียนเล่าเรื่องที่มีลักษณะการใช้จินตนาการถึงสิ่งที่ไม่จริง นั่นคือการทำให้อะไรที่มีสถานะเป็นเรื่องแต่งเรื่องสมมุติ ที่นอกจากมุ่งสร้างความเพลิดเพลินบันเทิงใจแล้วยังได้นำไปสู่การให้ “แง่คิด” หรือ “คติธรรมคำสอน” ไว้เตือนใจ ไว้ให้คิดตาม อันเป็นลักษณะสำคัญที่ขาดไม่ได้ของเรื่องแนวนั้น

เช่น เรื่องสั้น “ฉันเป็นต้นไม้” (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์, 2562) เล่าเรื่องในลักษณะ “นิทาน” โดยตัวละครสำคัญคือ “ต้นไม้” ที่มีความปรารถนายารู้จัก “น้ำตก” หลังจากได้ยินมดคำคุยกันถึงเรื่องมดแดงไปตายกันหมดที่น้ำตก ต้นไม้ไม่สามารถเดินได้ เรื่องการไปดูน้ำตกให้รู้ที่น้ำตกเป็นอย่างไรนั้นจึงเป็นแค่ความเพ้อฝัน ที่ทำได้คือพยายามสอบถามผู้ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นกระรอก เป็นนก กลับได้รับคำตอบไม่สู้ดีนัก โดยเฉพาะนก ได้ตำหนิต้นไม้ที่เดินไม่ได้ว่าอย่าคิดเพ้อเจ้อ แต่ต้นไม้ก็ยังไมยอมแพ้ ความพยายามขยับรากลูไปให้ได้ แต่ก็ไม่ได้ร่วม 10 ปี ต้นไม้จึงล้มเลิกความตั้งใจที่จะไปดูน้ำตก แต่แล้วก็เกิดเหตุแผ่นดินไหว ทำให้ต้นไม้สามารถขยับรากลูได้ ต้นไม้ก็ออกเดินทางไปจนถึงน้ำตกจนได้ และดีใจเมื่อได้พบน้ำตกจริง ๆ ขณะเดียวกันไม้ต้นได้ดีใจนานก็เกิดความเสียใจตามมา เพราะว่าต้นไม้ไม่ได้เห็นภูเขาที่ตนเคยเห็นเคยอยู่กับมันมาตลอดชีวิตที่ผ่านมา

“ฉันดีใจจริง ๆ วันนี้ก็ทำสำเร็จสักที อ้าวแต่ทำไมมองไปข้างหลังไม่เห็นภูเขาที่ฉันชอบเลยสักลูกเดียวละ หรือว่าฉันจะไม่ได้เห็นภูเขาอีกแล้ว ฉันเนี่ยผิตัวเอง ที่มีแต่ความพยายามไม่มีความพอใจในสิ่งที่ฉันมี ถ้าฉันพอใจกับภูเขา 3 ลูก ก็คงไม่ต้องมานั่งเสียใจอย่างนี้หรอก”

(นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์, 2562)

นี่คือเรื่องสั้นที่นักเรียนกลุ่มนี้เขียนขึ้นเล่าเรื่องราวที่มีลักษณะคล้ายนิทาน ซึ่งตอนท้ายย่อจบด้วยการให้แง่คิด เป็นความนิยมในการจบการเล่าเรื่องแบบนิทานที่มีลักษณะ “สรุปเรื่อง” โดยการนำคติธรรมคำสอน อุบิสนัยแบบอย่างหรือพฤติกรรมไม่ควรประพฤติมาเสนอไว้ (สุดารัตน์ เสรีวัฒน์, 2522, หน้า 33-34) ในเรื่องนี้ก็คือ มีแต่ความพยายามแต่ถ้าไม่มีความพอใจด้วยยอมทำให้ชีวิตผิดพลาดได้ เหมือนต้นไม้ที่พยายามไม่หยุดในการเดินทางไปให้รู้ให้เห็นน้ำตกที่ตนไม่เคยเห็นมาก่อน จนกระทั่งทำให้ตนสูญเสียสิ่งที่เคยมีสิ่งที่มีความหมายกับตัวเองมากคือ ภูเขา ด้วยความที่เนื้อหาของเรื่องสั้นนี้มีลักษณะเป็นนิทาน ทำให้ผู้อ่านได้รับรู้เป็นเบื้องต้นอยู่แล้วว่า นิทานย่อมไม่ใช่เรื่องจริง เมื่อนักเรียนเขียนเรื่องสั้นแนวนี้ขึ้นมา ย่อมเป็นการแสดงให้เห็นว่าการเล่าเรื่องของนักเรียนมีสถานะเป็นแค่ “การใช้จินตนาการสร้างเรื่องสมมุติ”

2. ด้านวิธีการเขียนเรื่องสั้น

การเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม. 4 – ม. 6) ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 184 คน เรื่องสั้น 184 เรื่อง เหล่านี้ ได้แสดงให้เห็นถึงกลวิธีการเขียนที่ใช้องค์ประกอบของงานเขียนแนวนั้นถึงคิดได้ไม่เต็มที่ในการเขียนหรือ “สร้างสรรค์” เรื่องเล่าของตัวเองขึ้นมา คือ มีการใช้องค์ประกอบส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะ “เพียงผิวเผิน” หรือบางองค์ประกอบมีการใช้ผิดพลาด ซึ่งการใช้องค์ประกอบที่ว่านี้ผู้วิจัยได้กำหนดไว้เป็น 6 หัวข้อตามองค์ประกอบของเรื่องสั้น ดังต่อไปนี้

2.1 การสร้างและนำเสนอแก่นเรื่อง

แก่นเรื่อง (theme) คือความคิดรวบยอดที่อยู่ในเรื่องราว เป็นความหมายของเรื่องที่ถูกเขียนต้องการสื่อ (เพลินตา, 2543, หน้า 59) การสร้างแก่นเรื่องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการเขียนนำเสนอเนื้อหาเป็นเรื่องเล่าขึ้นมาในรูปแบบเรื่องสั้นนี้จะพบได้ว่ามีความหลากหลายตามเนื้อหาที่มีตั้ง 6 กลุ่ม แต่จะพบว่าส่วนใหญ่มีการนำเสนอแก่นเรื่องตรงไปตรงมา คือมักเขียนระบุไว้ในตอนท้ายของเรื่องคล้ายเป็นการปิดเรื่องด้วยการให้แง่คิด คติธรรมคำสอน เช่น เรื่องสั้น “ความกตัญญูของลูกที่มีต่อพ่อแม่” (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 5 โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย, 2562) ที่เป็นเรื่องของลูกสาวคนหนึ่งของครอบครัวพ่อแม่ลูกที่มีอาชีพค้าขาย มีฐานะยากจน ลูกสาวกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีความใฝ่ฝันอยากเรียนคณะนิติศาสตร์ เป็นนักกฎหมาย ทุกวันหลังเลิกเรียนจะไปช่วยพ่อแม่ขายของที่ตลาด มีความคิดกตัญญู ทำงานเก็บเงินรับผิดชอบแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ เมื่อจบชั้นม. 6 เธอก็สอบเข้าเรียนต่อคณะนิติศาสตร์ได้ตามตั้งใจ ประพฤติตัวเช่นเดิมคือเรียนไปด้วย ทำงานไปด้วย เพื่อเก็บเงินแบ่งเบาภาระพ่อแม่ กระทั่งเรียนจบปริญญาตรี ประสบความสำเร็จ มีงานทำสามารถเลี้ยงครอบครัวได้

แก่นเรื่องคือ “ความกตัญญูต่อพ่อแม่ทำให้คนประสบความสำเร็จ” ผู้เขียนได้เขียนระบุไว้ในตอนท้ายของเรื่อง ทำนองสรุปปิดเรื่องด้วยการให้แง่คิด ดังข้อความว่า

“ฉันกับพ่อแม่ได้ยืนถ่ายรูปร่วมหน้าพร้อมตากัน พร้อมกับความภาคภูมิใจ ความเพียรพยายามถึงแม้จะมีอุปสรรคมาขัดขวางก็ไม่เคยย่อท้อต่อความยากลำบาก คนเราถ้ามีความพยายามไม่มีคนไหนหรอกที่จะไม่ประสบความสำเร็จดังใจหมาย ฉันก็ได้มีงานทำมีเงินเลี้ยงครอบครัวเลี้ยงตัวเองนี่คือผลของความกตัญญูต่อพ่อแม่”

(นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 5 โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย, 2562)

จะเห็นได้ว่า ข้อความข้างต้นที่ว่า “ฉันก็ได้มีงานทำมีเงินเลี้ยงครอบครัวเลี้ยงตัวเองนี่คือผลของความกตัญญูต่อพ่อแม่” นี่ก็คือแก่นเรื่องซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอไว้โดยวิธีการนำมาเขียนระบุไว้เป็นข้อความปรากฏอยู่ท้ายเรื่อง เป็นการแสดงให้เห็นว่า นักเรียนเขียนเรื่องสั้นขึ้นมา โดยมีวิธีการเขียนนำเสนอแก่นเรื่องเป็นแบบ “ตรงไปตรงมา”

2.2 การวางโครงเรื่อง

โครงเรื่อง (Plot) คือแบบแผนหรือระบบที่นักเขียนสร้างขึ้นเป็นแนวทางกำหนดลักษณะบทบาทของตัวละคร กำหนดเหตุการณ์ข้อเท็จจริงของเรื่อง มีบทบาทต่อการดำเนินเรื่องและการพัฒนาการของตัวละคร เป็นกรอบของเรื่อง (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2547, หน้า 38) เรื่องสั้นที่นักเรียนเขียนขึ้นมา แสดงให้เห็นว่ามีโครงวางโครงเรื่องแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน เริ่มตั้งแต่การเปิดเรื่องเป็นการบรรยาย อาจเป็นฉากหรือตัวละคร แบบระบุชื่อมาหรือการกระทำของตัวละครที่ไม่มีการพรรณนา เช่น การเปิดเรื่องในเรื่องสั้นที่นักเรียนเขียนโดยไม่ได้ตั้งชื่อเรื่อง (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย, 2562)

“ในครอบครัวของผม อาศัยอยู่ในบ้านหลังเล็ก ๆ ครอบครัวของผมมีฐานะที่ไม่ค่อยรวยมากนัก ครอบครัวของเรามีสมาชิกกัน 3 คน มีพ่อแม่และผมที่บ้านของผมประกอบอาชีพทำเกษตรกรรม พ่อและแม่ผมทำงานหนักเพื่อที่จะส่งผมเข้าเรียนหนังสือ มีโรงเรียนดี ๆ มีเงินใช้ไม่ยอมให้ผมลำบาก”

(นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย, 2562)

จะเห็นได้ว่า มีการใช้ภาษาเชิงการบรรยายเล่าเรื่องราวถึงครอบครัวของตัวละครผม อยู่ในบ้านเล็ก ๆ มีสมาชิก 3 คน ไม่มีการใช้ภาษาเชิงพรรณนาที่แสดงถึงการมุ่งเปิดเรื่องให้น่าสนใจ ในการดำเนินเรื่อง โดยการสร้างความขัดแย้งจะนิยมสร้างให้มีความขัดแย้งเดียว จนบางเรื่องความขัดแย้งเดียวที่ว่าแค่การเล่าระบุมานั่น ไม่มีเหตุการณ์แสดงให้เห็นการกระทำของตัวละครหรือสิ่งขัดแย้งให้เห็นชัด ดังในเรื่องสั้น “มิตรภาพที่ดี” (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนบางปะหัน, 2562) สร้างความขัดแย้งของตัวละครเพียงแค่ “การทะเลาะกัน” ของกลุ่มเพื่อนแล้วก็จบที่ไม่สนใจคบเพื่อนบางคนเท่านั้น

“มีเพื่อนสนิทอยู่กลุ่มหนึ่งมีอยู่ 8 คน อิงค์ ที พลอย แป้ง บัส บุ่ม เบส ออม มาวัน หนึ่งอิงค์ได้ชอบทีแต่ก็รู้ว่าทีไม่ชอบเธอ ยิ่งพยายามทำให้ทีชอบแต่ทีก็ไม่ชอบ ทุกคนในกลุ่มได้เตือน แต่เธอลังกลับไม่สนใจ แล้วบัสได้คุยกับอิงค์ อิงค์บอกว่าเธอจะไม่สนใจใคร นอกจากที และบัสเอามาบอกทุกคนในกลุ่ม และทุกคนในกลุ่มทนไม่ไหวจึงปล่อย จึงทะเลาะกัน ทำให้กลุ่มแตกแยก... บัสเลยพูดมาอีกว่าปล่อยทิ้งไปเถอะ อิงค์ไม่ได้ชอบพวกเราเลย ทีเลยพูดว่าทำไมเป็นคนแบบนี้ พวกเราจึงไม่สนใจ จากนั้นพวกเราก็ก็นั่นใจอีกเลย”

(นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนบางปะหัน, 2562)

นี่เป็นความขัดแย้งที่เพียงการเล่ามาให้เห็นว่าใครขัดแย้งกับใครเท่านั้นแล้วก็จะจบเรื่องแบบไม่มีการคลี่คลายให้เห็นว่าความขัดแย้งเหล่านี้ได้มีการเรียนรู้การฟันฝ่าอย่างไรบ้าง นอกจากการให้ตัวละคร “ไม่สนใจ” ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างความขัดแย้งไม่ซับซ้อน

ส่วนการปิดเรื่อง จะเห็นได้ว่าการปิดเรื่องแบบทิ้งท้ายด้วยคำคม แง่คิด เจ็บคิดธรรม คล้ายเป็นการปิดเรื่องแบบนิทานที่จะต้องมียุทธ “เรื่องนี้สอนให้รู้ว่า...” เช่น เรื่องสั้น “ความกตัญญูคือหนทางแห่งความสำเร็จ” (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนอยุธยาธรรม, 2562) ที่มีการปิดเรื่องแบบทิ้งท้ายให้แง่คิดคติเตือนใจในเรื่องการไม่ยอมแพ้และมีความกตัญญูรู้คุณจะทำให้บุคคลประสบความสำเร็จ

“เมื่อใดที่ทุกคนยังไม่ยอมแพ้ต่อชะตากรรมและยังดิ้นรนต่อไป สักวันหนึ่งจะต้องมีวันที่ดีอย่างแน่นอน เหมือนชายหนุ่มที่ชื่อว่าหมาย ถึงไม่ได้จะเกิดมาในครอบครัวที่ร่ำรวยแต่ก็มีความพยายามต่อสู้จนประสบความสำเร็จ หรือผู้มีพระคุณต่อเราคือพ่อ แม่ ผู้ใดก็ตามที่มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ผู้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับชัยชนะในทุกสิ่ง และเป็นที่ยกย่องสรรเสริญตลอดไป”

(นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนอยุธยาธรรม, 2562)

นี่เป็นการปิดเรื่องแบบให้แง่คิด ไม่ใช่แบบสมจริงในชีวิต หากคือแบบนิทานคติธรรมมากกว่า ซึ่งแสดงให้เห็นนักเรียนยังคงเล่าเรื่องในแบบนิทานอยู่นั่นเอง

2.3 การสร้างและนำเสนอตัวละคร

ตัวละคร (Characters) คือบุคคลสมมุติ ผู้ทำหน้าที่ให้เรื่องดำเนินต่อไป หรือเป็นผู้ก่อให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเนื้อเรื่อง (ยุริฉัตร บุญสนิท, 2538, หน้า 36) ในเรื่องสั้น 184 เรื่อง นักเขียนมักสร้างตัวละครให้มีลักษณะแบบแผนหรือเป็นตัวละครน้อยลักษณะ ไม่สามารถทำให้เห็นตัวละครมีพัฒนาการหรือมีตัวตนอารมณ์ที่ซับซ้อนหลากหลายในการเล่าเรื่องได้ เช่น เรื่องสั้น “รักไม่ยุ่งมั่งแต่เรียน” (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนปากกรานพิทยา, 2562)

“มีเด็กสาวและเพื่อนกลุ่มหนึ่งนั่งคุยกันเรื่องไปเที่ยว นั่งคุยกันอยู่สักพัก เด็กสาวคนหนึ่งพูดว่า เธอไปเที่ยวด้วยกันไหม เด็กคนนี้บอกว่า เราไม่ไปอะ เราต้องอ่านหนังสือ และวันหนึ่งก็มีผู้ชายทักมาคุยในเฟส ผู้ชายคนนั้นเรียนอยู่โรงเรียนเดียวกับเขา เพราะคุยกันสักพักผู้ชายขอคบผู้หญิงก็ตกลง พอคบกันนานเข้าจะเริ่มไม่ได้อีก ผู้หญิงก็บอกเลิกจากแฟนมาเป็นเพื่อน จากที่บอกเลิกไปก็เรียนทอม 2 และเรียนไปเรื่อย ๆ จนจบ... จนกระทั่งเขาเรียนเข้ามหาวิทยาลัยได้จะรับปริญญา และทำงานอย่างที่เขาใฝ่ฝันได้ เขารู้ว่าการเรียนสำคัญกว่าการมีความรักหรือเรื่องเที่ยวต่าง ๆ จนหาเงินเลี้ยงพ่อแม่ในยามท่านแก่ตัวลง และก็ช่วยเหลือในยามที่ท่านจากเราไป ไม่มีใครช่วยเขาได้นอกจากตัวเขาเอง”

(นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนปากกรานพิทยา, 2562)

นี่คือเรื่องราวของตัวละครสำคัญคือ “เด็กสาว” มีลักษณะแบบน้อยลักษณะ ได้แก่ เป็นคนขยัน ตั้งใจเรียน ไม่ยุ่งเรื่องเที่ยวเรื่องรัก มุ่งเรียนอย่างเดียว ตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นแบบนี้ทำให้ผู้อ่านพบแต่มุมเดียวของตัวละคร ได้แก่ ความเป็นคนตั้งใจเรียน ใฝ่ดี ถึงแม้จะดูเหมือนมีพัฒนาการตั้งแต่เรียนมัธยมเข้ามหาวิทยาลัย และเรียนจบทำงานหาเงินเลี้ยงพ่อแม่ได้ แต่นั่นเป็นแค่เรื่องของเหตุการณ์ที่ดำเนินไปตามกาลเวลา ไม่ใช่นิสัยหรือพฤติกรรมของตัวละคร แม้เวลาผ่านไป เด็กสาวเติบโตขึ้นแต่นิสัยหรือพฤติกรรมของตัวละครยังเหมือนเดิม เป็นคนตั้งใจเรียนใฝ่ดีเหมือนเดิม นี่คือการสร้างตัวละครให้มีลักษณะน้อย ซึ่งก็นำไปสู่การมองเรื่องเล่านี้ไม่มีความสมจริงได้

2.4 การสร้างและนำเสนอฉาก

ฉาก (Setting) คือสถานที่ เวลาและสภาพแวดล้อมที่เหตุการณ์ในเรื่องนั้น ๆ เกิดขึ้น (ยุธฉัตร บุญสนิท, 2538, หน้า 89) ซึ่งรวมถึงบรรยากาศ (Atmosphere) และอารมณ์ (Mood) ของเรื่องด้วย (เถกิง พันธุ์เถกิงอมร, 2541, หน้า 823) ในการสร้างและนำเสนอฉาก จะพบว่าเรื่องสั้นที่นักเรียนเขียนมาแสดงให้เห็นว่าไม่ชัดเจน ส่วนใหญ่จะอยู่ในลักษณะเป็นเพียงการเอ่ยถึงสถานที่หรือแค่เอ่ยชื่อเท่านั้น รวมไปถึงบรรยากาศของฉากก็ปรากฏว่าพบได้น้อยมาก เช่น เรื่องสั้น “ความรักในวัยเรียน” (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนบางปะหัน, 2562)

“หลังจากนั้นผู้ชายก็เปลี่ยนนิสัยและหันกลับมาตั้งใจเรียนเหมือนผู้หญิงพากันเรียนจบมัธยมและไปต่อมหาวิทยาลัยด้วยกันทั้งคู่ตั้งใจจดทน มุ่งมั่นขยันจนเรียนจบปริญญามาให้พ่อแม่ภาคภูมิใจและหางานทำจนสำเร็จผู้ชายได้เป็นครูอังกฤษของโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่งในกรุงเทพ ผู้หญิงได้เป็นครูภาษาไทยบรรจุที่โรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่งในบางปะหัน”

(นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนบางปะหัน, 2562)

จะเห็นว่าข้อความที่ขีดเส้นใต้ นั่นคือ ฉาก ประเภทภูมิประเทศ ซึ่งโดยทั่วไปนักเขียนจะต้องสร้างขึ้นมาให้มีรูปร่าง เห็นลักษณะของฉาก ทำให้ผู้อ่านได้จินตนาการนึกเห็นภาพไปตาม ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นความสมจริง นำตัวผู้อ่านเข้าไปร่วมกับเหตุการณ์ได้ เพราะฉากคือสถานที่และคือบรรยากาศที่ตัวละคร

ได้แสดงบทบาทต่าง ๆ หรือเป็นสถานที่ให้เกิดเรื่องราวขึ้น ฉากจึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างและนำเสนอออกมาให้ชัดเจน แต่นักเรียนยังไม่ได้ทำถึงขั้นนี้ เนื่องจากการเล่าเรื่องของพวกเขายังติดอยู่ที่เรื่องราวหรือเหตุการณ์มากกว่า

2.5 การใช้มุมมอง

มุมมอง (Point of view) หมายถึงใครเป็นผู้เล่าหรือถ่ายทอดเรื่องราวในเรื่อง (เพลินตา, 2543, หน้า 33) ซึ่งก็คือเทคนิควิธีการเสนอเรื่องให้ผู้อ่านรับรู้หรือเห็นเหตุการณ์ พฤติกรรมของตัวละครในเรื่องผ่านสายตาผู้ใด ใครเป็นผู้เล่าเรื่อง (พจนจิรา จันทรดำ, 2547, หน้า 48) ในการเขียนเรื่องสั้นของนักเรียน ในฐานะเป็นผู้เล่าเรื่องจะพบว่านักเรียนมีการใช้มุมมองทั้งแบบตัวละครสำคัญเป็นผู้เล่าโดยใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 และแบบผู้แต่งรู้แจ้งเห็นจริงเป็นผู้เล่า แต่ก็พบว่ามีหลายเรื่องใช้มุมมองในการเล่าเรื่องสับสน คือมีทั้ง 2 แบบอยู่ด้วยกัน คือในตอนเดียวกัน กำลังใช้ชื่อตัวละครเล่าเรื่องอยู่ บรรทัดต่อมากลับเป็นสรรพนามบุรุษที่ 1 เช่น ในเรื่องสั้นที่ไม่มีชื่อเรื่อง (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 โรงเรียนบางปะหัน, 2562)

“สายหยุดเป็นผู้หญิงที่มีนิสัยชอบนินทาผู้อื่น ซึ่งแต่ละวันเขาจะมาโรงเรียน แล้วจับกลุ่มคุยกับเพื่อนๆ เขามีเพื่อนสนิทที่คอยช่วยเหลือเขาตลอด เพื่อนสนิทเขาชื่อว่า ธารน้ำ ซึ่งทั้งสองคนมีนิสัยที่แตกต่างกันมาก สายหยุดจะเป็นคนรำเริงไม่สนใจในเรื่องเรียนสักเท่าไร แต่ธารน้ำที่เป็นเพื่อนสนิทของเขา มีนิสัยที่ชอบอยู่แบบสงบไม่วุ่นวาย เป็นคนตั้งใจเรียน เรียบร้อย จะเป็นคนที่ช่วยเหลือสายหยุดในเรื่องเรียนมาโดยตลอด ตั้งแต่มัธยมจนถึงเราทั้งสองคนสอบติดในทีเดียวกัน”

(นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 โรงเรียนบางปะหัน, 2562)

จากตัวอย่างที่ยกมา เห็นได้ว่าการเล่าเรื่องผ่านมุมมองแบบสายตาพระเจ้าคือผ่านความคิดความรู้สึกของตัวละครทั้งสายหยุดและธารน้ำ แต่จะเห็นว่าในบรรทัดสุดท้าย กลับมาใช้วิธีการเล่าเรื่องแบบการใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 ได้แก่ สรรพนามว่า “เรา” ในการเล่าเรื่อง นี่คือมุมมองที่สับสน ซึ่งนักเรียนยังไม่มีความเข้าใจในการเล่าเรื่อง

2.6 การใช้บทสนทนา

บทสนทนา (Dialogue) คือถ้อยคำโต้ตอบกัน บทเจรจาของตัวละคร เพื่อสื่อสารความรู้สึกนึกคิดอารมณ์ ทศนะของตัวละคร (เถิง พันธุ์เถิงอมร, 2541, หน้า 746) การใช้บทสนทนา นักเรียนได้แสดงให้เห็นว่ามีการใช้บทสนทนาเพื่อช่วยสร้างความสมจริงเป็นส่วนมาก โดยเฉพาะการใช้คำที่เป็นภาษาปาก ภาษาพูด เช่น คำว่า หรือ อะ เหว มีไร พบจำนวนมากจนเป็นที่น่าสังเกตว่านักเรียนคงติดความจากการใช้ภาษาในโลกออนไลน์ ทั้งที่ในการใช้บทสนทนาเอง นักเรียนได้เรียนรู้ถึงการใช้บทสนทนาเพื่อดำเนินเรื่อง แทนการบรรยายได้ การใช้บทสนทนาเพื่อช่วยทำให้รู้จักตัวละคร และการใช้บทสนทนาเพื่อทำให้งานเขียนน่าสนใจ

อนึ่ง ในการใช้บทสนทนา นักเรียนหลายคนได้เขียนรวมกันไปกับคำบรรยายหรือพรรณนา ไม่แยกออกมาเฉพาะ รวมทั้งไม่ใส่เครื่องหมายคำพูด (อัญประกาศ) และหลายคนนิยมเขียนแบบระบุชื่อตัวละคร

ไว้ข้างหน้าแล้วตามด้วยเครื่องหมาย : หลังจากนั้นจึงจะเป็นคำพูด เช่น ในเรื่องสั้นที่ไม่มีชื่อ (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 โรงเรียนบางปะหัน, 2562)

“ธารน้ำ: สายหยุดเป็นไบบ้างงานที่อาจารย์สั่งทำบ้างหรือยัง สายหยุด: ใกล้เสร็จแล้ว”

เหล่านี้นับแสดงให้เห็นว่า นักเรียนมีการใช้บทสนทนาได้จำกัด อันเป็นการสะท้อนว่าวิธีการเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนยังมีการใช้องค์ประกอบได้ไม่เต็มที่นั่นเอง

7.สรุปผลและข้อเสนอแนะ

ผลงานการเขียนเรื่องสั้นจำนวน 184 ผลงานของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 184 คน จาก 29 โรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แสดงให้เห็นถึงลักษณะสำคัญทั้งในด้านเนื้อหาที่เป็นเรื่องราวใกล้ตัวของผู้เขียนซึ่งเป็นวัยรุ่นที่อยู่ในวัยเรียน โดยจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว คนใกล้ตัว เพื่อน สภาพสังคมสมัยใหม่ที่เทคโนโลยีการสื่อสารมีบทบาทหรืออิทธิพลสูงต่อการดำรงชีวิตของนักเรียน ขณะที่การหยิบเรื่องราวใกล้ตัวมาเขียน จะพบว่าโดยส่วนใหญ่มุ่งไปที่การเขียนขึ้นเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับตัวเองและคนอื่นของผู้เขียนคือนักเรียนด้วย และด้านวิธีการเขียนที่แสดงให้เห็นว่านักเรียนมีการใช้องค์ประกอบได้ไม่เต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างและการนำเสนอแก่นเรื่องที่ปรากฏว่าเมื่อนักเรียนสร้างหรือเลือกแก่นเรื่องมาแล้วกลับติดที่จะนำเสนอแก่นเรื่องแบบตรงไปตรงมา คือ มักเขียนระบุไว้เป็นแง่คิด เชิงคติธรรมคำสอนไว้ในตอนท้ายเรื่อง การวางโครงเรื่องมีลักษณะง่าย ไม่ซับซ้อน ส่วนใหญ่ความขัดแย้งเดียวหรือแทบไม่มี การเปิดและการปิดเรื่องไม่น่าสนใจ เป็นการบรรยายมากกว่าพรรณนา ตัวละครถูกสร้างให้มีลักษณะน้อยหรือเป็นตัวละครแบบแบนเสียส่วนมาก ฉากที่สร้างขึ้นไม่เห็นภาพชัดเจน ส่วนใหญ่มีลักษณะเอื่อยเพียงชื่อสถานที่เท่านั้น รวมทั้งเวลาและบรรยากาศหลายเรื่องสั้นไม่มีการระบุชัด มุมมอง ถึงแม้ว่าจะพบการใช้มุมมองทั้ง 2 แบบ อันเป็นที่นิยมในการเขียนเรื่องสั้นแต่ก็พบว่ามีหลายเรื่องที่ใช้สลับสลับกัน และบทสนทนาจะพบว่าส่วนใหญ่ใช้ในแง่ช่วยสร้างความสมจริง ทั้งที่บทสนทนาสามารถนำมาใช้ได้หลากหลายทั้งในด้านช่วยดำเนินเรื่องแทนการบรรยาย ทำให้รู้จักตัวละคร และทำให้เรื่องราวไม่ซ้ำ ที่สำคัญจะพบว่ามีหลายเรื่องนักเรียนจะเขียนรวมไปกับข้อความบรรยายหรือพรรณนา และไม่ใช่เครื่องหมายคำพูดกำกับ หรือที่พบมากคือมักใช้รูปแบบ ชื่อตัวละครตามด้วยเครื่องหมาย : แล้วจึงเป็นข้อความที่เป็นสนทนา ซึ่งรูปแบบนี้จะพบได้ในนิทานมากกว่า

ลักษณะสำคัญทั้งด้านเนื้อหาและวิธีการเขียนเหล่านี้นับแสดงให้เห็นว่า ทักษะการเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนดังกล่าวเป็นไปในรูปแบบไม่ซับซ้อน มีการนำเรื่องใกล้ตัวมาเขียน และได้เขียนให้มีลักษณะเป็นเรื่องแต่ง ซึ่งหมายความว่า นักเรียนยังคุ้นเคยหรือเคยชินกับการเสกงานแนวนั้นเชิงคติที่มีลักษณะห่างไกลจากความจริงในชีวิตประจำวัน เมื่อถึงเวลาที่ต้องเป็นฝ่ายผู้สร้างคือเป็นผู้เขียนบ้าง ไม่ใช่แค่ผู้อ่านอย่างเดียว จึงหยิบฉวยสิ่งที่ใกล้ตัวมาเขียน ซึ่งก็คือเรื่องเล่าที่เป็นประเภทบันเทิงคดี ตั้งแต่ดั้งเดิมคือนิทานนิยาย ไปจนถึงบันเทิงคดีแนวใหม่ เช่น ละครภาพยนตร์ที่สามารถหาได้ง่ายจากโลกออนไลน์

ในส่วนผลงานการเขียนเรื่องสั้นที่รวบรวมมาจากการที่ผู้วิจัยได้ไปเก็บข้อมูลตามโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 ทั้งหมด 29 โรงเรียน ในเขตจังหวัด

พระนครศรีอยุธยา โดยเฉลี่ยโรงเรียนละ 6 คน ซึ่งแบ่งเป็นระดับชั้นละ 2 คน ทั้งนี้เพื่อความหลากหลาย และครอบคลุมทุกชั้นปีของระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สามารถใช้เป็นแหล่งข้อมูลศึกษาค้นคว้าด้าน ทักษะการเขียนภาษาไทยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายต่อไป ทั้งในเขตพื้นที่นี้และอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม นี่เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นทำความเข้าใจในการเขียนเล่าเรื่องประเภทบันเทิงคดีรูปแบบ “เรื่องสั้น” แต่จะมีบางส่วนที่สำคัญซึ่งผู้วิจัยได้พบก็คือปัญหาเรื่องทักษะพื้นฐานในการเขียนภาษาไทย ไม่ว่าจะเป็นการสะกดคำ การเว้นวรรค ตลอดจนการเขียนเล่าเรื่องไม่ได้ เขียนเนื้อหาสับสนวุ่นวาย และมี ขนาดสั้น ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียนผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยขาดทักษะพื้นฐานเหล่านี้ ทั้ง ๆ ที่นักเรียนเหล่านี้ ล้วนอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายแล้ว ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรมีการศึกษาด้านทักษะการเขียนเช่นนี้ใน นักเรียนกลุ่มอื่นต่อไป เพื่อค้นหาสาเหตุของข้อบกพร่องและหาแนวทางแก้ไข

8. บรรณานุกรม

- เกศินี จุฑาวิจิตร. (2550). **มองเรื่องให้เห็นภาพ: ภาพสะท้อนสังคมและโลกทัศน์นักเขียนจากเรื่องสั้น ยุควิกฤติเศรษฐกิจ**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- เถกิง พันธุ์เถกิงอมร. (2541). **นวนิยายและเรื่องสั้น การศึกษาเชิงวิเคราะห์และวิจารณ์**. สงขลา: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสงขลา.
- พัฒนจิรา จันทรคำ. (2547). **การอ่านและการวิจารณ์เรื่องสั้น**. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.
- เพลินดา. (2543). **โรงเรียนนักเขียน ศิลปะการเขียนสอนกันไม่ได้แต่เรียนรู้ได้**. กรุงเทพฯ: บ้านหนังสือ.
- ไพโรจน์ บุญประกอบ. (2539). **การเขียนสร้างสรรค์: เรื่องสั้น-นวนิยาย**. กรุงเทพฯ: บริษัทสามัคคีสาร (ดอกหญ้า) จำกัด.
- มานิช ดินลานสกุล. (2547). **การอ่านและการเขียนบันเทิงคดี**. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ยุรฉัตร บุญสนิท. (2538). **วรรณวิจารณ์**. สงขลา: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ภาควิชา.
- วรรณิ พุทธเจริญทอง. (2532). **วิเคราะห์แนวการเขียนเรื่องสั้นที่ได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมและการเมืองในรอบทศวรรษ (ตุลาคม 2516-2526)**. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยเสริม หลักสูตร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สรณัฐ ไตลังคะ. (2560). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทาง วิชาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุดารัตน์ เสรีวัฒน์. (2522). **วิวัฒนาการของเรื่องสั้นในเมืองไทย ตั้งแต่แรกจนถึง พ.ศ. 2475**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทยและเอกสารวิชาการ ศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2559). **ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์ตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 20**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เรื่องสั้น

เรื่องสั้น “คน=คน” (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 5 โรงเรียนอยุธยาอนุสรณ์, 2562)

เรื่องสั้น “ความกตัญญูของลูกที่มีต่อพ่อแม่” (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 5 โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย, 2562)

เรื่องสั้น “ความกตัญญูคือหนทางแห่งความสำเร็จ” (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนอยุธยาอนุสรณ์, 2562)

เรื่องสั้น “ฉันเป็นต้นไม้” (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์, 2562)

เรื่องสั้น “มิตรภาพที่ดี” (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนบางปะหัน, 2562)

เรื่องสั้น “รักไม่ยุ่งมุ้งแต่เรียน” (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนปากกรานพิทยา, 2562)

เรื่องสั้น “ความทรงจำที่กาลเวลาไม่สามารถลบเลือน”

(นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย, 2562)

เรื่องสั้น “ความรักไม่ผิดแต่ผิดที่เวลา”

(นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนนครหลวง “อุดมรัชต์วิทยา”, 2562)

เรื่องสั้นที่ไม่มีชื่อเรื่อง (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย, 2562)

เรื่องสั้นที่ไม่มีชื่อเรื่อง (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์, 2562)

เรื่องสั้นที่ไม่มีชื่อเรื่อง (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 5 โรงเรียนบางไทรวิทยา, 2562)

เรื่องสั้นที่ไม่มีชื่อเรื่อง (นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 6 โรงเรียนบางปะหัน, 2562)

บริบททางประวัติศาสตร์ของปราสาทนครหลวง
ที่สัมพันธ์กับบริบทของชุมชนโดยรอบปราสาทหลวง
อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

The Historical Context of Prasat Nakhon Luang, Relationship with
the Context of Communities Surrounding Prasat Nakhon Luang,
Nakhon Luang District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

ชเนตตี พุ่มพุกษ์ / Chanattee Poompruk

สาขาวิชาการจัดการธุรกิจชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
Lecturer of Community Business Management Program, Faculty of Management Science,
Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

ชาลีวัฒน์ จิตต์โสภาคย์ / Chaleewat Jitsopha

สาขาวิชาการจัดการธุรกิจชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
Lecturer of Community Business Management Program, Faculty of Management Science,
Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

วันที่รับบทความ 14 กุมภาพันธ์ 2564 / แก้ไขบทความ 2 มิถุนายน 2564 / ตอรับบทความ 4 สิงหาคม 2564

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาประวัติของปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2) ศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ของอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ (3) ศึกษาบริบทของชุมชนโดยรอบปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการเชิงใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ด้วยการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งมีวิธีวิทยาที่สำคัญ คือ เก็บข้อมูลจากภาคสนามโดยตรง และวิจัยจากเอกสารและข้อมูลทางวิชาการเป็นส่วนประกอบ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า และนำข้อมูล ที่ได้มาวิเคราะห์โดยการพรรณนา (Descriptive research) โดยผลการวิจัยพบว่า แม้ในปัจจุบันด้วยความเปลี่ยนแปลงไปของการดำเนินชีวิตของประชาชนและผู้คนในพื้นที่อำเภอนครหลวง ทำให้รอบปราสาทนครหลวงกลายเป็นที่ตั้งของชุมชนแออัดและมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากอีกทั้งยังมีการปล่อยขยะมูลฝอยลงสู่ลำน้ำและขยะมูลฝอยรอบปราสาทนครหลวงจนเกิดภาพที่ไม่น่าดูขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะสำคัญ 4 ด้านเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป คือ (1) การวิจัยด้านประชาชน (2) การวิจัยด้านบุคลากรรัฐ (3) การวิจัยด้านชุมชน และ (4) การวิจัยเปรียบเทียบ ทั้งเชิงบวกและเชิงลบเพื่อนำไปวิเคราะห์และแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ดีขึ้นรอบปราสาทนครหลวงต่อไปในฐานะมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอีกแห่งหนึ่ง

คำสำคัญ: บริบททางประวัติศาสตร์ บริบทชุมชน ปราสาทนครหลวง

Abstract

This research aims (1) to study the history of Prasat Nakhon Luang, Nakhon Luang District, Phranakhon Si Ayutthaya Province (2) to study the historical context of the Nakhon Luang District, Phranakhon Si Ayutthaya Province and (3) to study the context of the surrounding communities in Prasat Nakhon Luang, Nakhon Luang District, Phranakhon Si Ayutthaya Province. This research is conducted by historical research, using qualitative research. Study and research from academic documents and data as a leading component of information. Researcher use triangulation method to examine data and analyzed by descriptive research. In conclusion, the study results were as follows: Even nowadays, with the changes in the lives of people and people in the metropolitan area. As a result, the surrounding Prasat Nakhon Luang has become the site of slum communities and there is a large number of industrial factories, as well as the emission of dust and solid waste around the Prasat Nakhon Luang, resulting in an unsightly picture. Researcher gave 4 important recommendations for the next study should be (1) public research (2) government officer research (3) community research and (4) positive and negative comparison research in order to analyze and solve problems for the better development around the Prasat Nakhon Luang as another cultural heritage of Phra Nakhon Si Ayutthaya Province.

Keywords: Historical context, community context, Prasat Nakhon Luang

1.ความสำคัญของปัญหาวิจัย

ปราสาทนครหลวงเริ่มสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองโดยทรงโปรดให้ช่างไปถ่ายแบบมาจากปราสาทเมืองพระนครหลวง ประเทศกัมพูชา เพื่อเป็นที่พักก่อนก่อนที่จะเสด็จไปนมัสการรอยพระพุทธรูปที่จังหวัดสระบุรี ปราสาทนครหลวงสร้างไม่แล้วเสร็จในสมัยนั้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2352 ตาปะขาวปิ่นได้สร้างวัดนครหลวงขึ้นโดยเอาปราสาทนครหลวงเข้าไปไว้ในเขตของวัดด้วย และมีการสร้างพระพุทธรูปสี่รอย ประดิษฐานไว้บนลานชั้นบนของปราสาท จากการดำเนินงานทางโบราณคดี ได้พบว่าวัตถุประสงค์แรกเริ่มของการสร้างปราสาท เป็นการสร้างเพื่อให้เป็นศาสนสถานในพระพุทธศาสนา มีใช้ที่ประทับระหว่างทางใน การเสด็จไปนมัสการพระพุทธรูปที่ตั้งที่เข้าใจกันมาแต่เดิม (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75, 2478)

เมื่อกาลเวลาล่วงเลยมาจนปัจจุบันความสำคัญของโบราณสถานถูกยกระดับขึ้นมา เพื่อเป็นเครื่องมือหนึ่งในการอธิบายความเป็นมาและรากฐานในการตั้งถิ่นฐานอันเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ที่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์และระบบความสัมพันธ์ในสังคมซึ่งอิงอาศัยความเอื้ออาทร ความผูกพันและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นเครื่องดำเนินการเพื่อให้มีชีวิตที่ดีร่วมกัน (นิสา พิมพ์เศษ, 2554, หน้า 12) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง การรวมกันของกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันทั้งความสัมพันธ์ใน เชิงพื้นที่และความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นหน่วยพื้นฐานของการพึ่งพา และการจัดการตนเอง มีการเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมขบวนการขับเคลื่อนทางสังคม และหน่วยจิตวิทยา

วัฒนธรรมอันเป็นคุณค่าที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตน (Identity) ของชุมชนโดยเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ สิทธิ และอำนาจในการจัดการ ซึ่งสัมพันธ์กับปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัด พระนครศรีอยุธยาอย่างมีนัยสำคัญ

นอกจากความสำคัญเรื่องประวัติศาสตร์แล้ว ปราสาทนครหลวงเป็นโบราณสถานรอบนอกเขต มรดกโลกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงได้รับความสนใจอยู่ภายนอก จากรายงานข่าว เมื่อปี พ.ศ. 2553 ซึ่งเป็นที่โจทก์ขานถึงปัญหาการปล่อยปละละเลยโบราณสถานปราสาทนครหลวงแห่งนี้ ขาดการดูแลพื้นที่ โดยสิ้นเชิง ทำให้มีการสร้างโกชักโครกไว้บริเวณบนที่ตั้งอยู่บริเวณระเบียบชั้น 3 ด้านหลังปราสาทนคร หลวง โบราณสถานมรดกโลก เขตวัดนครหลวง ทั้งนี้ พระสงฆ์ให้ข้อมูลว่า โกชักโครกดังกล่าว เป็นของเก่า ที่ทำชั่วคราวมาแต่ปี พ.ศ.2547 ซึ่งช่วงเวลานั้นมีการปลูกเสกวัตถุมงคล จึงพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์มา ร่วมร่วมปลูกเสกด้วย ซึ่งพระสงฆ์แต่ละองค์ก็มีความซำหว่ามากแล้ว ประกอบกับปราสาทนครหลวงสูง จึงได้มีการสร้างโกชักโครกขึ้นชั่วคราวเพื่อใช้เฉพาะกิจในช่วงนั้น แต่เมื่อเสร็จพิธีก็ยังไม่ได้ออก และพบว่า มีนักท่องเที่ยวที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ขึ้นไปใช้ถ่ายปัสสาวะด้วย ซึ่งของเสียทั้งหมดจะถูกปล่อยไป ตามท่อที่ชำรุดบนตัวโบราณสถานด้วย (ศูนย์ข้อมูลมรดกโลก, 2553) ทั้งนี้จากเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นยังคง ถูกกล่าวถึงมาจนถึงทุกวันนี้ ในด้านปัญหาการปล่อยปละละเลยจากประชาชน หรือแม้แต่ปัญหาขาด งบประมาณในการดูแลและทำนุบำรุงจากภาครัฐ จึงนำมาสู่ความสนใจในการศึกษาครั้งนี้มุ่งเป้าหมายไปที่ ความสำคัญของการศึกษาบริบทของชุมชนโดยรอบปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัด พระนครศรีอยุธยาในครั้งนี้

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาประวัติของปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 2.2 เพื่อศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ของอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 2.3 เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนโดยรอบปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.ขอบเขตการศึกษา

- 3.1 ด้านช่วงเวลาของการศึกษา ตั้งแต่วันที่ 15 พฤษภาคม 2561 ถึงวันที่ 31 ตุลาคม 2561
- 3.2 ด้านพื้นที่ของการศึกษา ชุมชนและพื้นที่โดยรอบปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัด พระนครศรีอยุธยา
- 3.3 ด้านเนื้อหาของการศึกษา บริบททางประวัติศาสตร์ของปราสาทนครหลวงที่สัมพันธ์กับบริบท ของชุมชนโดยรอบปราสาทหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4.ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 4.1 ทราบถึงประวัติความเป็นมาที่แท้จริงของปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัด พระนครศรีอยุธยา
- 4.2 ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงบริบททางประวัติศาสตร์ของปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4.3 ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจบริบทของชุมชนโดยรอบปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

5. นิยามศัพท์การวิจัย

5.1 บริบทของชุมชน (Community Context) หมายถึง สภาพแวดล้อม และเงื่อนไขต่าง ๆ ที่รายล้อมเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือ ประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมหรือข้อมูลโดยทั่วไป ของสิ่ง ๆ หนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่จัดให้เป็นศูนย์กลางภายในชุมชน โดยสิ่งเหล่านั้นมีผลต่อการปรากฏการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงต่อเรื่องราวและวิถีชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม ในที่นี้ ได้แก่ 1. ประวัติชุมชน ได้แก่ ความเป็นมาของหมู่บ้าน ประวัติศาสตร์ของชุมชนและท้องถิ่นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน 2. อาณาเขต ได้แก่ อาณาเขตติดต่อ พื้นที่หมู่บ้าน พื้นที่เชื่อมต่อของหมู่บ้านและชุมชน 3. ลักษณะภูมิประเทศ ได้แก่ สันฐานวิทยา ปฐพีวิทยา 4. ลักษณะภูมิอากาศ ได้แก่ การแสดงอุณหภูมิ และปริมาณน้ำฝน 5. จำนวนประชากร 6. โครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ การคมนาคม การไฟฟ้า การประปา 7. เศรษฐกิจ ได้แก่ การประกอบอาชีพ ฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิต 8. ด้านสังคม กลุ่มองค์กรและเครือข่าย กลุ่มผู้นำ 9. ประเพณี พิธีกรรม ข้อห้าม กฎ ระเบียบของหมู่บ้านการใช้ประโยชน์จากป่า 10. ผู้รู้หรือปราชญ์ท้องถิ่นและผู้นำชุมชน ได้แก่ ข้อมูลผู้รู้หรือปราชญ์ท้องถิ่น 11. ข้อมูลการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพจากชุมชนที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเท่านั้น

5.2 ประวัติศาสตร์ (History) หมายถึง "การสอบถาม ความรู้ที่ได้มาโดยการสอบสวน" เป็นการค้นพบ รวบรวม จัดระเบียบและนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีต ประวัติศาสตร์ยังอาจหมายถึงช่วงเวลาหลังมีการประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้น นักวิชาการผู้เขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เรียกนักประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์เป็นสาขาการวิจัยซึ่งใช้การบรรยายเพื่อพิจารณาและวิเคราะห์ลำดับของเหตุการณ์ และบางครั้งพยายามสอบสวนรูปแบบของเหตุและผลซึ่งมีอิทธิพลต่อเหตุการณ์อย่างยุติธรรม นักประวัติศาสตร์ถกเถียงกันเรื่องธรรมชาติของประวัติศาสตร์และประโยชน์ของมัน ซึ่งรวมทั้งถกเถียงการศึกษาสาขาวิชาเป็นจุดจบในตัวเองและเป็นเสมือนวิถีการให้ "มุมมอง" ต่อปัญหาในปัจจุบันเรื่องเล่าซึ่งเป็นสิ่งธรรมดาในวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง (แต่ไม่มีการสนับสนุนจากแหล่งข้อมูลภายนอก) มักจัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมากกว่า "การสอบสวนอย่างไม่นำพา" ที่จำเป็นตามสาขาประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ในอดีตก่อนมีบันทึกลายลักษณ์อักษรเรียกว่า ยุคก่อนประวัติศาสตร์

6. ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ มีรูปแบบดำเนินการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จะใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) การวิจัยมีวิธีวิทยาที่สำคัญ คือ เก็บข้อมูลจากภาคสนามโดยตรงวิจัยเฉพาะพื้นที่เป็นหลัก (Case study) และวิจัยจากเอกสารและข้อมูลทางวิชาการเป็นส่วนประกอบนำข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์โดยการพรรณนา และสรุปเป็นประเด็นความคิดเห็นที่ก่อให้เกิดรูปแบบในการนำไปประยุกต์ใช้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอหัวข้อในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญไว้ ผู้วิจัยจะนำเสนอหัวข้อในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

6.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

6.1.1 จากเอกสารชั้นต้น ได้แก่ จดหมายเหตุ รายงานข่าวของผู้รู้ ผู้เห็นเหตุการณ์ วิดิทัศน์ ภาพยนตร์ ภาพถ่าย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น บทความ หนังสือ วิทยานิพนธ์ และเว็บไซต์ที่มีการอ้างอิงอย่างถูกต้อง

6.1.2 จากเอกสารชั้นรอง ได้แก่ นักโบราณคดี หนังสือประวัติศาสตร์ที่เก็บรวบรวมอยู่ที่สำนักศิลปากรที่ 3 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, รายงานของสื่อมวลชน และกระตุ้มข้อมูลของนักท่องเที่ยวที่สร้างขึ้นเกี่ยวกับปราสาทนครหลวงที่มีทั้งข้อมูลทางกายภาพ และรูปภาพที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

6.1.3 จากการสัมภาษณ์แบบประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (oral history) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (แบบไม่มีโครงสร้าง) ซึ่งไปสัมภาษณ์ ผู้อาวุโสที่รู้เรื่องเกี่ยวกับหัวข้อวิจัยเป็นอย่างดี โดยสัมภาษณ์จากกลุ่มเป้าหมายเป็นบุคคล ที่ประกอบอาชีพและเป็นคนดั้งเดิม ที่อาศัยอยู่อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่บรรพบุรุษโดยศึกษาข้อมูลภูมิหลัง ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย

- 1) พระครูปิยะคุณากร เจ้าคณะอำเภอนครหลวง เจ้าอาวาสวัดปริตราราม รักษาการเจ้าอาวาสวัดนครหลวง
- 2) นายวานิช สิทธิรักษ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ตำบลนครหลวงอำเภอนครหลวงจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 3) ศรัณย์ ทองปาน ผู้เขียนคอลัมน์ วัดโบราณย่านนครหลวง วารสารเมืองโบราณ

6.2 การตรวจสอบข้อมูล

ในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจะใช้วิธีวิเคราะห์เอกสารและการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) นำมาใช้ในการตรวจสอบคุณภาพงานวิจัยทั้ง การวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) และ การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ในการศึกษาเชิงปริมาณ (quantitative) เป็นการตรวจสอบความถูกต้อง (validation) การศึกษาเชิงคุณภาพเป็นการการหาคำตอบ เป็นกลยุทธ์การใช้วิธีการที่เหมาะสมเพื่อหาความน่าเชื่อถือ (credibility) ของการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เป็น วิธีการทางเลือกของเกณฑ์พิจารณาปกติ เช่น ความเที่ยงตรง (reliability) และ ความถูกต้อง (validity) ว่าเอกสารทางประวัติศาสตร์นั้นเป็นเอกสารจริงแท้หรือไม่ โดยใช้การวิพากษ์ 2 รูปแบบ คือ 6.2.1 การวิพากษ์ภายนอกเป็นการตรวจสอบหลักฐาน 6.2.2 การวิพากษ์ภายในเป็นการตรวจสอบข้อมูลในเอกสาร การตรวจสอบโดยใช้แหล่งข้อมูลที่ต่างกันระหว่างเอกสารและการสัมภาษณ์แบบประวัติศาสตร์บอกเล่าและการตรวจสอบโดยใช้ผู้สัมภาษณ์ที่มีจุดยืนต่างกันระหว่างเอกสารและการสัมภาษณ์แบบประวัติศาสตร์บอกเล่า พบว่า ข้อมูลมีความใกล้เคียงกันระหว่างเอกสารและการสัมภาษณ์แบบประวัติศาสตร์บอกเล่า อาจจะมีผิดเพี้ยนไปบ้างตามช่วงเวลาที่ย่เปลี่ยนไป และจากการบอกเล่าสืบต่อกันมาโดยภาพรวมแหล่งข้อมูลทางเอกสารและการสัมภาษณ์ค่อนข้างเชื่อถือได้

6.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์จะใช้การตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์โดยเริ่มจากการพรรณนาให้เห็นลำดับเหตุการณ์และวิเคราะห์เชิงสาเหตุในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของปราสาทนครหลวง บริบทของประวัติศาสตร์ บริบทของชุมชน และความสัมพันธ์ของบริบททางประวัติศาสตร์ต่อบริบทชุมชน

7. ผลการวิจัย

7.1 ประวัติของปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปราสาทนครหลวงหรือพระนครหลวง ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานและประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2478 ลักษณะของสถาปัตยกรรมเป็นองค์ปราสาท เป็นพุทธสถานจตุรมุขทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มี 3 ชั้น ชั้นที่ 2 เป็นชั้นระเบียงล้อมรอบ ชั้นบนมีมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อสร้างในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (ประมาณ พ.ศ. 2174) ซึ่งปราสาทนครหลวงเริ่มสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โดยทรงโปรดให้ช่างไปถ่ายแบบมาจากปราสาทเมืองพระนครหลวง ประเทศกัมพูชา เพื่อเป็นที่พักก่อนก่อนที่จะเสด็จไปนมัสการรอยพระพุทธรูปที่จังหวัดสระบุรี ปราสาทนครหลวงสร้างไม่แล้วเสร็จในสมัยนั้น ต่อมาราวปี พ.ศ. 2352 ตาปะขาวปิ่น ได้สร้างวัดนครหลวงขึ้นโดยเอาปราสาทนครหลวง เข้าไปไว้ในเขตของวัดด้วย และมีการสร้างพระพุทธรูปหล่อ ประดิษฐานไว้บนลานชั้นบนของปราสาท จากการดำเนินงานทางโบราณคดี ได้พบว่าวัตถุประสงค์แรกเริ่มของการสร้างปราสาท เป็นการสร้างเพื่อให้เป็นศาสนสถานในพระพุทธศาสนา มิใช่ที่ประทับระหว่างทางในการเสด็จไปนมัสการพระพุทธรูปที่เข้าใจกันมา (ราชกิจจานุเบกษา, 2478) แต่เดิมปราสาทนครหลวง ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ตามประกาศกรมศิลปากร เรื่อง กำหนดจำนวนโบราณสถานสำหรับชาติในชื่อพระนครหลวง ปราสาทนครหลวง ตั้งอยู่ที่ริมแม่น้ำป่าสักฝั่งทิศตะวันออก อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อก่อนจะเป็นตึกหิน ที่ประทับของกษัตริย์ในระหว่างเสด็จไปนมัสการพระพุทธรูปที่สระบุรี และเป็นที่ประทับแรมในระหว่างเสด็จไปลพบุรี คาดเดาว่าสร้างในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม แต่มาสร้างเป็นที่ประทับก่ออิฐถือปูน ในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เมื่อปี พ.ศ. 2147 แทน โดยพระองค์โปรดให้ช่างทำจากแบบของปราสาทศิลาที่เรียกว่า พระนครหลวง ในกรุงกัมพูชา และสร้างใกล้กับวัดเทพจันทร์ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติที่ได้กรุงกัมพูชา กลับมาเป็นประเทศราชอีกครั้งในตอนนั้น แต่ก่อสร้างไม่เสร็จสมบูรณ์ ในส่วนของปราสาทนครหลวงก่อด้วยอิฐทั้งหลังทำขึ้นโดยนำดินมาถมให้สูง มีระเบียงล้อมรอบเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนกันสามชั้น แต่ละชั้นมีประตูเข้านับสิบประตู ระเบียงคดของแต่ละชั้นจะสร้างปรางค์ประจำทิศทั้งหมดสี่มุม โดยปรางค์จะมีทั้งหมด 30 องค์ รูปทรงคล้ายปรางค์ขอม แต่ก่อด้วยอิฐ ไม่ใช่ศิลาแลง องค์ปรางค์มีการย่อมุมไม้ยี่สิบ จากการบูรณะของกรมศิลปากรพบว่า การสร้างปรางค์ของเดิมใช้โครงไม้ชั้นรูปก่อนแล้วจึงก่ออิฐตามขึ้นมาและระเบียงคดส่วนที่เชื่อมต่อปรางค์แต่ละองค์นั้น ปัจจุบันเหลือแต่ผนังของระเบียงคด ถ้าสังเกตจะเห็นช่องหลอกเป็นซี่ ๆ คล้ายลูกกรง เรียกว่า ลูกมะหวด ช่องที่ว้างจะตัน อากาศและแสง ไม่สามารถผ่านเข้าได้ เป็นศิลปะแบบขอม ซึ่งจะคล้ายกับโบสถ์วัดหน้าพระเมรุวัดมหาธาตุ และวัดไชยวัฒนารามนั้นว่าสวยงามและยิ่งใหญ่ไม่แพ้วัดอื่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา กรมศิลปากร, 2551)

7.2 บริบททางประวัติศาสตร์ของอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในสมัยอยุธยา นั้น บริเวณนอกกำแพงเมืองถูกแบ่งออกเป็นเขตการปกครอง 3 เขต เรียกว่าแขวง (ภายหลังเปลี่ยนมาเรียกอำเภอ) ประกอบด้วยแขวงขุนนคร แขวงขุนเสนา และแขวงขุนอุทัย แขวงขุนนครนั้น ต่อมาแยกออกเป็นแขวง คือ แขวงนครใหญ่ ซึ่งต่อมาแยกเป็น แขวงนครใหญ่ (อำเภอมหาราชในปัจจุบัน) และ แขวงนครใน (อำเภอบางปะหันในปัจจุบัน) แขวงนครน้อย ต่อมาก็แยกออกเป็น 2 แขวง

เช่นกัน คือ แขนงนครน้อย ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอท่าเรือ แขนงนครกลาง ต่อมาก็ได้เปลี่ยนมาเรียกว่า อำเภอนครกลาง มีที่ว่าการอำเภออยู่ที่ตำบลบ่อโพรง แต่ด้วยสถานที่ตั้ง ณ ตำบลบ่อโพรงนั้นไม่เป็นศูนย์กลาง ในเวลาต่อมาจึงมีการย้ายที่ว่าการอำเภอนครกลางมาอยู่ที่ตำบลนครหลวง (เหตุที่ชื่อตำบลนครหลวงเพราะเป็นที่ตั้งของปราสาทนครหลวง) แล้วจึงเปลี่ยนชื่อมาเป็น อำเภอนครหลวง จนถึงปัจจุบัน ส่วนนี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2490 ถึงปัจจุบัน (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2561) ประกอบด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

วันที่ 10 มิถุนายน 2490 ตั้งตำบลคลองสะแก แยกออกจากตำบลบ่อโพรง ตั้งตำบลหนองปลิงแยกออกจากตำบลบ่อโพรง และตำบลบ้านซุง ตั้งตำบลปากจั่น แยกออกจากตำบลบางระกำ ตั้งตำบลบางพระครู แยกออกจากตำบลนครหลวง ตั้งตำบลท่าช้าง แยกออกจากตำบลพระนอน

วันที่ 16 มิถุนายน 2490 โอนพื้นที่หมู่ 10-14 ตำบลพระนอน (ในขณะนั้น) ไปขึ้นกับ ตำบลท่าช้าง (หมู่ 3-7 ในขณะนั้น)

วันที่ 6 กรกฎาคม 2494 โอนพื้นที่หมู่ 7 ตำบลบางระกำ (ในขณะนั้น) ไปขึ้นกับ ตำบลนครหลวง (หมู่ 8 ในขณะนั้น)

วันที่ 10 ธันวาคม 2499 จัดตั้งสุขาภิบาลนครหลวง ในท้องที่บางส่วนของตำบลนครหลวง บางส่วนของตำบลบางระกำ และ บางส่วนของตำบลบางพระครู

วันที่ 28 พฤศจิกายน 2536 จัดตั้งสุขาภิบาลอรัญญิก ในท้องที่บางส่วนของตำบลพระนอน บางส่วนของตำบลท่าช้าง และ บางส่วนของตำบลสามไถ

วันที่ 25 พฤษภาคม 2542 ยกฐานะจากสุขาภิบาลนครหลวง และ สุขาภิบาลอรัญญิก เป็น เทศบาลตำบลนครหลวง และ เทศบาลตำบลอรัญญิก

อำเภอนครหลวง เป็นอำเภอหนึ่งใน 16 อำเภอ ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เดิมมีชื่อว่า อำเภอนครกลาง จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2440 รัชกาลที่ 5 ทรงโปรด ให้สร้างที่ว่าการอำเภอ บริเวณ หมู่ที่ 1 ตำบลบ่อโพรง ทางตอนทิศเหนือของวัด เกาะแก้วเกษาราม ต่อมาในปี พ.ศ.2445 ทรงโปรดฯ ให้ย้ายที่ว่าการอำเภอ มาตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 1 ตำบลนครหลวง มาจนถึงปัจจุบันและได้เปลี่ยนชื่อจากนครกลางมาเป็นนครหลวงเพื่อให้สอดคล้องกับที่ตั้ง (สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2561, www2.ayutthaya.go.th/amphur_content/cate/3)

ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ประกาศให้ปราสาทนครหลวงเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ.2478 และทำการอนุรักษ์พระพุทธรูปหล่อใน ปี พ.ศ.2528 หลังจากนั้นได้การทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ.2548 โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นผู้ประกอบพิธีเปิด นอกจากความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรมแล้วปราสาทแห่งนี้ยังคงเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และเป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวอันน่าสนใจของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อีกทั้งยังเป็นที่เคารพศรัทธาของคนในท้องถิ่นอีกด้วย

7.3 บริบทของชุมชนโดยรอบปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชุมชนโดยรอบปราสาทนครหลวง มีการประกอบอาชีพทางด้านศิลปหัตถกรรมที่สำคัญ และมีชื่อเสียงหลายอย่าง ดังนี้

การทำเครื่องประดับมุก

ภาพที่ 1 มีดอรัญญิกประดับเครื่องมุก

ที่มา : มีด "อรัญญิกอยุธยา" ปลีก-ส่ง, 2561, <https://www.facebook.com/kaimeedAyutthaya>

ช่างประดับมุกตำบลหนองปลิง อำเภอนครหลวง ได้รวมกลุ่มกันทำเครื่องประดับมุกจนเป็นผลิตภัณฑ์ประจำตำบลที่มีชื่อเสียง และเป็นที่รู้จักในอำเภอนครหลวง การทำเครื่องประดับมุกของตำบลหนองปลิง ริเริ่มมาแล้วกว่า 30 ปี โดยผู้ที่นำความรู้ทางด้านการทำเครื่องประดับมุกมาเผยแพร่ได้แก่ คุณมานพ จันย่นัย ปัจจุบันอายุ 56 ปีจบการศึกษาระดับ ป.4 หลังจากนั้นได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา พออายุ 20 ปี ท่านก็เข้ากรุงเทพไปหางานทำ ในระยะแรกท่านเป็นลูกจ้างทั่วไป จนกระทั่งเข้ามาทำงานประดับมุกกับครูช่างซึ่งอายุมากแล้ว ครูเป็นผู้ฝึกสอนการทำเครื่องประดับมุกให้กับคุณมานพ จันย่นัย มาโดยตลอด เป็นระยะหลายปี จนกระทั่งวันหนึ่งครูช่างชราภาพมากแล้วทำงานไม่ไหว คุณมานพจึงได้เดินทางกลับมาสู่ตำบลหนองปลิง และนำความรู้ที่ได้รับมาเผยแพร่ให้กับคนในครอบครัว ซึ่งในระยะแรกการทำเครื่องประดับมุกเริ่มจากในครัวเรือน ทำกันประมาณ 10 คน ต่อมาเริ่มมีการกระจายงานสู่พี่น้องเพื่อนบ้าน ในชุมชนตำบลหนองปลิงจนเกิดการรวมกลุ่มทำเครื่องประดับมุกขึ้น ปัจจุบันมีสมาชิกร่วมทำเครื่องประดับมุก ประมาณ 30 คน บางคนทำเป็นอาชีพหลัก บางคนทำเป็นอาชีพเสริมในช่วงเวลาที่ว่างเว้นจากการเกษตร ปัจจุบัน คุณ ศตพร จันย่นัย บุตรชายคนที่ 2 ของ คุณมานพ เป็นผู้สืบทอดงานด้านการทำเครื่องประดับมุก และเป็นผู้บริหารจัดการอย่างเต็มที่ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา เพราะถือเป็นอาชีพหลักของครอบครัว ด้วยความภูมิใจที่ได้สืบทอดศิลปะด้านนี้ให้คงอยู่ต่อไป การทำเครื่องประดับมุกของตำบลหนองปลิงได้เข้าร่วมโครงการ OTOP หนึ่งผลิตภัณฑ์ หนึ่งตำบล โดยที่เครื่องประดับมุกของตำบลหนองปลิงเป็นผลิตภัณฑ์ระดับ 3 ดาว ส่วนใหญ่จะส่งผลิตภัณฑ์ประดับมุกขายในตลาดอรัญญิก ซึ่งเป็นตลาดที่มีชื่อในด้านการขายมีด การทำเครื่องประดับมุกของที่นี่จึงเป็นฐานวางมีดประดับมุก และด้ามมีดประดับมุกเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมียอดผลิตจำนวนมาก ฉะนั้นการทำเครื่องประดับมุกซึ่งเป็นเหมือนงานอุตสาหกรรมขนาดย่อม ครั้งหนึ่งแห่งความภาคภูมิใจของชาวตำบลหนองปลิงที่ได้ร่วมทำเคียงเกี่ยวข้าว

ประดับมุก ภายแต่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและได้ทำด้ามมีดดาบประดับมุก ภายแต่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลิง, 2561)

มีดอรัญญิก

แหล่งผลิตมีดเลื่องชื่อที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศที่มีประวัติความเป็นมายาวนานตั้งแต่ ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ จากฝีมือชาวเวียงจันทน์ ประเทศลาวแห่งบ้านต้นโพธิ์และบ้านไผ่หนอง ซึ่งเข้ามาอยู่ เมืองไทยมาเนิ่นนานแล้ว ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าถูกกวาดต้อนมาในสมัยเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก คราวยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์หรือจะอพยพมาเอง แต่มีหลักฐานว่านายเทาเป็นผู้นำ ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น ขุนนราบริรักษ์ชาวเวียงจันทน์กลุ่มนี้มีฝีมือทางช่าง ได้แก่ ช่างทองกับ ช่างเหล็ก แต่เมื่อพ.ศ. 2365 ได้เลิกอาชีพช่างทอง คงเหลือแต่การตีมีดอย่างเดียว ประกอบกับภูมิประเทศ บริเวณนี้เป็น อยู่ช้ำอู่น้ำ มีดินไม้ไผ่หนาแน่น มีหนองน้ำและแม่น้ำป่าสักไหลผ่านจึงสะดวกต่อการเดินทาง และนำไม้ไผ่มาใช้เป็นองค์ประกอบในการทำมีด คือ นำมาเป็นเชื้อเพลิงในเตาเผาเหล็ก เพราะถ่านไม้ไผ่ให้ความร้อนสูงกว่าไม้ชนิดอื่น และนำลำต้นไปทำด้ามพะเนิน ด้ามค้อน และด้ามมีด

สมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อราว พ.ศ. 2369 เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์เสด็จมาถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้มาขอให้ชาวเวียงจันทน์กลับประเทศแต่ชาวบ้านไผ่หนองและ บ้านต้นโพธิ์ขออยู่ได้ร่มโพธิ์สมภาร สร้างชื่อเสียงจากวิชาตีมีดในเมืองไทยต่อไป สาเหตุที่ได้ชื่อว่ามีด อรัญญิก เป็นเพราะสมัยโบราณมีตลาดที่บ้านอรัญญิก ตำบลปากท่า อำเภอกำแพงแสน จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ห่างจากหมู่บ้านต้นโพธิ์และหมู่บ้านไผ่หนองประมาณ 3 กิโลเมตร ชาวบ้านนำเอามีดไป ขายที่ตลาดแห่งนี้ คนที่ซื้อไปก็บอกต่อ ๆ กันว่ามีดอรัญญิกมีคุณภาพดี เพราะทั้งแข็งแรงทนทาน บางชนิด ใช้ได้นานตลอดชั่วอายุคน และยังสวยงามประณีต มีดอรัญญิกมีด้วยกัน 4 ประเภท ได้แก่ มีดตระกูล เกษตรกรรม มีดตระกูล คหกรรม มีดตระกูลอาวุธ และมีดตระกูลอื่น ๆ ชุมชนทั้งสองนี้มีงานประเพณี สำคัญคือ การไหว้ครูหรือไหว้ครูบูชาเตากำหนดวันข้างขึ้นเดือนหกที่ตรงกับวันพฤหัสบดี ทุกบ้านจะ ช่อมแซมทำความสะอาดเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ และนำไปวางไว้ในที่อันสมควร เตาเผาเหล็กจะต้องป็น กันใหม่และนำเครื่องบูชาและอาหารคาวหวานถวายแด่พระภูมิ แม่ธรณีส่วนเครื่องสังเวยต่าง ๆ จะนำมา วางไว้ที่เครื่องมือแล้วทำพิธีสวดอ้อนวอนการเชิญเทพเจ้า เป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมาอยู่คู่กับการทำมีด อรัญญิก นักท่องเที่ยวสามารถเข้าพักโฮมสเตย์ ชมการทำมีดและลงมือตีมีดด้วยตนเอง โดยไม่พลาดซื้อมีด อรัญญิก หนึ่งในของดีขึ้นชื่อเมืองอยุธยากลับไปพิสูจน์คุณภาพกันด้วย (บังอร บุญปั้น, 2561, หน้า 103)

หมู่บ้านมีดอรัญญิก

หมู่บ้านหัตถกรรมมีดอรัญญิก ประวัติความเป็นมา บ้านต้นโพธิ์ บ้านไผ่หนอง เป็นหมู่บ้านที่มี ประชาชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 และ 7 ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัด พระนครศรีอยุธยา ทั้งสองหมู่บ้านมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักกันไปทั่ว เพราะเป็นแหล่งผลิตมีดที่ใหญ่แห่ง หนึ่งของประเทศที่ทำกันเป็นล่ำเป็นสันมาเกือบสองร้อยปี กลุ่มชาติพันธุ์ ชาวบ้านต้นโพธิ์และชาวบ้านไผ่ หนอง รกรากถิ่นฐานเป็นชาวเวียงจันทน์ ประเทศลาว ได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยประมาณช่วงต้น กรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งชาวเวียงจันทน์กลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีอาชีพทางช่าง มีช่างทำทองกับช่างตีเหล็ก คือ คนไหน แข็งแรงก็ได้ตีเหล็ก คนไหนอ่อนแอมีความละเอียดให้ตีทองคำ เครื่องอาภรณ์ประดับกาย การทำมาหากิน

ภาพที่ 2 ภาพมีดอรัญญิกที่มีให้เลือกตามคุณสมบัติการใช้งาน

ที่มา : มีดอรัญญิกแท้แท้ หลากหลายให้เลือก, 2561, <https://www.facebook.com/knifethai>

ในสมัยนั้นอาชีพรองทั้งสองทำกันเป็นล่ำเป็นสันตลอดมา ครั้นต่อมาในราว พ.ศ.2365 อาชีพช่างทองก็ได้เลิกสาสลายตัวไปคงเหลือแต่อาชีพตีมีดประเภทเดียว ชาวบ้านจึงยึดอาชีพตีมีดเป็นอาชีพหลัก ไม่ได้ประกอบอาชีพอื่นปะปนเลย ข้อสังเกตที่เป็นหลักฐานว่าชาวเวียงจันทน์กลุ่มนี้มีอาชีพช่างทองคือ ถ้าเรานำดินที่ชุมชนแห่งนี้ลงร้อนในน้ำก็จะพบเศษทองและขี้ตะไบทองอยู่ทั่วไป ความเป็นมาการตั้งถิ่นฐาน เหตุที่ชาวเวียงจันทน์กลุ่มนี้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยจะโดยถูกกวาดต้อนมาในสมัยเจ้าพระยามหาจักรีศรีอภัยราชยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์หรือจะเป็นการอพยพมาเองนั้น ไม่มีหลักฐานปรากฏชัดเจนแต่มีหลักฐานบันทึกไว้ว่าเข้ามาโดยมีนายเทาเป็นผู้นำ (ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “ขุนนราบริรักษ์”) ได้เดินทางมาพบภูมิประเทศแห่งนี้ เป็นที่เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพคือเดิมเป็นดงไม้ไผ่ที่ขึ้นอยู่หนาแน่น มีหนองน้ำและแม่น้ำป่าสักไหลผ่าน สมัยนั้นไม่มีถนนหนทางเหมือนปัจจุบันนี้ ต้องอาศัยทางน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการคมนาคมโดยเฉพาะไม้ไผ่เป็นวัสดุที่สำคัญมากสำหรับช่างตีมีด เพราะไม้ไผ่มีประโยชน์อยู่ในตัวของมันนานับประการ เช่น นำมาเผาถ่านใช้เผาเหล็ก เพราะถ่านไม้ไผ่ให้ความร้อนสูงกว่าไม้ชนิดอื่น ต้น ลำ ใช้ทำ บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ทำด้ามพะเนิน ด้ามค้อนและด้ามมีด ซึ่งช่างตีเหล็ก ต้องใช้อยู่เป็นประจำ จึงเห็นว่ามีภูมิประเทศแห่งนี้เป็นอยู่อาศัยน้ำแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์จึงพร้อมใจกันลงหลักปักฐานและได้ประชุมหารือกันตั้งชื่อบ้านของตนว่า “บ้านไผ่หนอง” ให้เป็นการเหมาะสมกับภูมิ ประเทศแต่ก่อนนั้น สำหรับบ้านต้นโพธิ์ คนเก่าคนแก่เล่าว่า เมื่อมาถึงทำเลนี้มีต้นโพธิ์ใหญ่อยู่กลางหมู่บ้านจึงตั้งชื่อว่า “บ้านต้นโพธิ์” ครั้นกาลเวลาล่วงมาบ้านเมืองเจริญขึ้นสภาพของหมู่บ้านก็ได้เปลี่ยนแปลงไป ดงไม้ไผ่ที่ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นก็โล่งเตียนกลายเป็นท้องไร่ท้องนาหนองน้ำก็ตื้นเขินไปหมดแล้ว เกียรติประวัติของชุมชน (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, 2562)

ภาพที่ 3 หมู่บ้านต้นโพธิ์แหล่งผลิตและจำหน่ายมีดอรัญญิก
ที่มา : ปารวี ไพบูลย์ยิ่ง, 2562, หน้า 2

7.4 ความสัมพันธ์ระหว่างบริบททางประวัติศาสตร์ของปราสาทนครหลวงกับบริบทของชุมชน โดยรอบปราสาทหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สมัยรัชกาลที่ 3 แผ่นดินสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อราวพ.ศ.2369 เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์เสด็จมาถวายพระเพลิง พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้มาขอให้ชาวเวียงจันทน์กลับประเทศ แต่ชาวเวียงจันทน์กลุ่มนี้ไม่ยอมกลับขอยุ้ไ้ร่มโพธิสมภาร เพราะพระองค์ให้ความผาสุกร่มเย็น พสกนิกรของพระองค์ตลอดมาก็มีความเจริญรุ่งเรืองมาเป็นลำดับ ชื่อเสียงการตีมีดก็เลื่องลือไปทั่วสารทิศ ชาวบ้านจึงมีฐานะที่มั่นคง มีการอยู่ดีกินดี ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของล้นเกล้าล้นกระหม่อม สมัยรัชกาลที่ 5 แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงทราบที่บ้านต้นโพธิ์ บ้านไผ่หนองเป็นหมู่บ้านตีมีด พระองค์พร้อมด้วยพระบรมวงศ์ศานุวงศ์ได้เสด็จทอดพระเนตรการตีมีดของชาวเวียงจันทน์กลุ่มนี้ จึงได้ปลูกพลับพลาที่ประทับอย่างสมพระเกียรติ และได้เกณฑ์ชาวบ้านมาทำการตีมีดให้พระองค์ ทรงทอดพระเนตร พระองค์ท่านสนพระทัยและทรงพอพระราชหฤทัยเป็นอันมาก ในสมัยรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ ทรงทอดพระเนตรการทำมีดอรัญญิก เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ .2519 และเมื่อปีพ.ศ.2531 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จนำนักเรียนโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าฯ มาทอดพระเนตรการตีมีด และเมื่อปี พ.ศ.2537 ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญาฯ ทรงนำครอบครัวมาทัศนศึกษาการตีมีดที่ชุมชนแห่งนี้เช่นกัน (Touronthai, 2561, www.touronthai.com/article/2135) ที่มาของคำว่ามีดอรัญญิก ในสมัยก่อนมีตลาดร้านค้า มีโรงบ่อน อยู่ที่บ้านอรัญญิก ตำบลปากท่า อำเภอกำแพง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านต้นโพธิ์และหมู่บ้านไผ่หนองมากนัก ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร มีผู้คนนำสินค้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันมากในยุคนั้นชาวบ้านก็นำเอามีดไปขาย เมื่อคนที่ซื้อไปใช้เห็นว่าคุณภาพดีจึงบอกต่อ ๆ กันไปว่ามีดคุณภาพดีต้องมีดอรัญญิก เลยเรียกติดปากไปหาซื้อมีดต้องไปที่อรัญญิก ที่จริงแล้วทำที่บ้านต้นโพธิ์ หมู่บ้านไผ่หนองและหมู่บ้านอื่น ๆ ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “มีดอรัญญิก” ลักษณะทั่วไปของผลิตภัณฑ์มีดอรัญญิก มีอยู่ด้วยกัน 4 ประเภท ได้แก่มีดตระกูล

เกษตรกรรม มีดตระกูลคหกรรม มีดตระกูลอาวุธ และมีดตระกูลอื่น ๆ แต่ละตระกูลสามารถจำแนกตามการใช้งานได้อีก 12 ประเภท ซึ่งในแต่ละประเภทประกอบไปด้วยชนิดของมีดต่าง ๆ อีกมากมายหลากหลายไปตามขนาดและความแตกต่างของวัสดุที่ใช้ในการผลิตของชิ้นส่วนและองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งจากการศึกษาปรากฏว่ามีถึง 274 ชนิด ประเพณีและวัฒนธรรม มีประเพณีและวัฒนธรรมที่ได้ถือปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาประวัติของปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยจากการสัมภาษณ์แบบประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (oral history) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (แบบมีโครงสร้าง หรือ แบบไม่มีโครงสร้าง) ซึ่งไปสัมภาษณ์ผู้อาวุโสที่รู้เรื่องเกี่ยวกับหัวข้อวิจัยเป็นอย่างดี โดยสัมภาษณ์จากกลุ่มเป้าหมายเป็นบุคคล ที่ประกอบอาชีพและเป็นคนดั้งเดิม ที่อาศัยอยู่อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่บรรพบุรุษโดยศึกษาข้อมูลภูมิหลัง ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย 1) พระครูปิยะคุณากร เจ้าคณะอำเภอนครหลวง เจ้าอาวาส วัดปรีดาราม รักษาการเจ้าอาวาสวัดนครหลวง 2) นายวานิช สีทธิรักษ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) ศรัณย์ ทองปาน ผู้เขียนคอลัมน์ วัดโบราณย่านนครหลวง วารสารเมืองโบราณ กลุ่มเป้าหมายได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันในด้านประวัติศาสตร์ของปราสาทนครหลวงที่อาจมีความแตกต่างกันบ้างในบางประการ ซึ่งล้วนมาจากการบอกเล่าของแต่ละชุมชนที่แตกต่างกันไป ส่งผลให้ความเป็นมา ความเชื่อบางอย่างบางประการอาจแตกต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งที่มีเคยเปลี่ยนแปลง และยังคงไว้ของการศึกษาทางประวัติศาสตร์ครั้งนี้ จากข้อมูลการสัมภาษณ์ของกลุ่มเป้าหมายทั้งสามท่าน คือ ความยั่งยืนของพระพุทธศาสนาที่อยู่เคียงคู่ปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างยาวนาน แม้กาลเวลาจะผ่านไปนานสักเท่าไร สะท้อนให้เห็นได้จากการร่วมมือในการอนุรักษ์ปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้คงสภาพเดิม และมีการศึกษารวบรวมรายละเอียดของโบราณวัตถุและสิ่งก่อสร้างภายในปราสาทนครหลวงอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสามารถแสดงภาพดังกล่าวพร้อมรายละเอียดดังต่อไปนี้

2. ผลการศึกษาริบททางประวัติศาสตร์ของอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อาจกล่าวได้ว่า บริบททางประวัติศาสตร์ของอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นับเป็นส่วนสำคัญของวิถีชีวิตของผู้คนในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างมาก อีกทั้งยังมีข้อค้นพบทางวรรณกรรมที่กล่าวถึงความสำคัญทางพระพุทธศาสนาของปราสาทนครหลวงที่เป็นความเลื่อมใสศรัทธาอย่างยาวนานจากการที่พระเจ้าแผ่นดินในหลายรัชกาลของประเทศไทยในอดีตจนถึงปัจจุบันให้ความสำคัญกับปราสาทนครหลวงและชุมชนโดยรอบอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการสั่งการให้ดำเนินการปฏิสังขรณ์รายละเอียดแวดล้อมสถานที่และรักษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์เดิมไว้ ซึ่งในด้านเทคนิคเพิ่มเติมบริบททางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนถึงสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ การเมืองและเงื่อนไขที่มีอยู่ในช่วงเวลาที่แน่นอนและสถานที่ โดยทั่วไปรายละเอียดทั้งหมดเกี่ยวข้องกับเวลาและสถานที่ รวมไปถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ดังรายละเอียดในบทที่ 4 เหล่านั้นเป็นสิ่งที่ช่วยให้ตีความและวิเคราะห์ผลงานและเหตุการณ์ที่ผ่านมา แม้กระทั้งอนาคตมากกว่าเพียงตัดสินตามมาตรฐานร่วมสมัย ซึ่งวรรณกรรมและวรรณคดีช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ดีของบริบททางประวัติศาสตร์มากยิ่งขึ้น เมื่อมีการลงพื้นที่สำรวจทำให้ค้นพบหลักฐานเชิงประจักษ์

ทางด้านความศรัทธาและความเชื่อซึ่งสะท้อนให้เห็นบริบททางประวัติศาสตร์ของปราสาทนครหลวงที่น่าสนใจ

ภาพที่ 4-6 หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความยั่งยืนของพระพุทธศาสนา
ที่อยู่เคียงคู่ปราสาทนครหลวง บันทึกภาพเมื่อ 9 ตุลาคม 2561
ที่มา : ชนตติ พุ่มพฤษ, 2561, [ภาพถ่าย]

ภาพที่ 7-8 ศิลาพระจันทร์ลอยภายในบริเวณปราสาทพระนครหลวง บันทึกภาพเมื่อ 9 ตุลาคม 2561
ที่มา : ชนตติ พุ่มพฤษ, 2561, [ภาพถ่าย]

ภาพที่ 9-10 ภาพการรื้อคืบของชุมชนและอุตสาหกรรมที่กระทบปราสาทนครหลวง
บันทึกภาพเมื่อ 9 ตุลาคม 2561
ที่มา : ชเนตติ พุ่มพฤษ, 2561, [ภาพถ่าย]

3. ผลศึกษาบริบทของชุมชนโดยรอบปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ในปัจจุบันชุมชนแวดล้อมปราสาทนครหลวงจะมีความเป็นอุตสาหกรรมรื้อคืบเข้ามาใกล้มากขึ้น ก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ไม่สวยงามแก่พื้นที่รอบปราสาทนครหลวงเท่าไรนัก สะท้อนถึงการหลงลืมความสำคัญบางอย่างของประวัติศาสตร์ของปราสาทนครหลวงไปดังเช่นรูปภาพที่ 9-10

อย่างไรก็ตามหน่วยงานราชการในพื้นที่อำเภอนครหลวงพยายามผลักดันให้เกิดการสร้างภาพลักษณ์ระหว่างบริบทชุมชนโดยรอบปราสาทนครหลวง ภายใต้งานพิธีตักบาตรเทโวกันอย่างยิ่งใหญ่ว่า เพื่อเป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี และส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดยใช้ชื่องานว่า “ชมปราสาทตักบาตรเทโว” ซึ่งได้จัดกันที่ปราสาทนครหลวงนับเป็นโบราณสถานเก่าแก่อายุกว่า 400 ปี ระหว่างวันที่ 2-4 ตุลาคม 2563 โดยนักท่องเที่ยวสามารถติดต่อจองห้องพักตามโรงแรมต่าง ๆ เพื่อชมการแสดง แสง สี เสียง ตื่นเข้าร่วมตักบาตรเทโว (mgronline, 2563, <https://mgronline.com>) ซึ่งการตักบาตรเทโว หมายถึงการทำบุญตักบาตร ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 เนื่องในโอกาสที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก คำว่า เทโว เรียกกร่อนมาจากคำว่า เทโวโรหณะ (เทว+โอโรหณ) ซึ่งแปลว่า การเสด็จลงจากเทวโลก ความเดิมมีว่า ในพรรษาที่ 7 นับแต่วันตรัสรู้ พระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อเทศน์โปรดพระพุทธมารดา ที่ได้กำเนิดเป็นเทพบุตรอยู่ในชั้นดุสิต จนบรรลุโสดาปัตติผล ครั้นออกพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 แล้ว จึงเสด็จลงจากเทวโลกที่เมืองสังกัสสนคร ในกาลที่เสด็จลงจากเทวโลก ได้มีเนีนเป็นอันเดียวกันจนถึงพรหมโลก เมื่อทรงแลดูข้างล่าง สถานที่นั้นก็มีเนีนอันเดียวกันจนถึงอเวจีมหานรก ทรงแลดูทิศใหญ่และทิศเฉียง จักรวาลหลายแสนก็มีเนีนเป็นอันเดียวกัน เทวดาก็เห็นพวกมนุษย์ แม้พวกมนุษย์ก็เห็นเทวดา สัตว์นรกก็เห็นมนุษย์และเทวดา ต่างก็เห็นกันเฉพาะหน้าที่เดียวลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงเปล่งฉัพพวรรณรังสี ขณะที่พระองค์เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ รุ่งขึ้น วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ชาวเมืองจึงพากันทำบุญตักบาตร เนื่องจากไม่ได้เห็นพระพุทธเจ้ามาถึง 3 เดือน การทำบุญตักบาตรในวันนั้นจึงได้ชื่อว่า ตักบาตรเทโวโรหณะ ต่อมามีการเรียกกร่อนไปเหลือเพียง

ตักบาตรเทโว เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ในวันนั้น จึงนิยม ตักบาตรเทโว กันจนเป็นประเพณีสืบมา ตราบเท่าทุกวันนี้ สำหรับงาน “ชมปราสาท ตักบาตรเทโว” เป็นโอกาสหนึ่งที่คนทั่วไปสามารถสัมผัส ปราสาทนครหลวงโบราณสถานเก่าแก่อายุกว่า 400 ปี ที่ยังคงมีความสมบูรณ์จากการก่อสร้างเป็น สถาปัตยกรรมแบบเขมรร่วมสมัยกับอยุธยาและทวารวดี ภายในงานนี้มีการแสดงสินค้าท้องถิ่นของอำเภอนครหลวง เช่น มีดอรัญญิก ของที่ระลึก อาหารคาวอาหารหวานหลากหลาย

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะที่มาจากผลการวิจัยพบว่า หน่วยงานราชการระดับท้องถิ่นที่ดูแลและรับผิดชอบอำเภอนครหลวงต่างมีความพยายามผลักดันให้พื้นที่รอบปราสาทนครหลวงเกิดภาพลักษณ์ระหว่างบริบทชุมชน โดยรอบปราสาทนครหลวง โดยผู้วิจัยได้นำเสนอข้อเสนอแนะการวิจัยแบ่งเป็นด้านสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะการวิจัยด้านประชาชน

1. ควรมีการจัดอบรมให้ความรู้การมีส่วนร่วมแก่ประชาชนในการรับรู้บริบททางประวัติศาสตร์ของปราสาทนครหลวงและบริบทของชุมชนโดยรอบปราสาทนครหลวงในมิติต่าง ๆ
2. ควรมีการถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของปราสาทนครหลวงจากการรวบรวมข้อมูลทั้งจากงานวิจัยฉบับนี้และหลักฐานสำคัญอื่น ๆ ไว้ในรูปแบบของสื่อสำคัญที่ประชาชนทุกภาคส่วนสามารถเข้าไปหาข้อมูลที่อ้างอิงได้อย่างถูกต้อง

ข้อเสนอแนะการวิจัยด้านบุคลากรรัฐ

1. ควรมีการสร้างความเข้าใจและปรับทัศนคติของบุคลากรภาครัฐและภาคประชาชนให้ซาบซึ้งถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของปราสาทนครหลวง
2. ควรมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารของชุมชนโดยรอบปราสาทนครหลวงจากประชาชนไปยังหน่วยงานภาครัฐและจากภาครัฐสู่ประชาชน โดยการจัดทำข่าว บทความ และจัดประชุมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
3. ควรมีการส่งเสริมร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและประชาชนในลักษณะเครือข่ายคือการที่จะต้องมาทำความเข้าใจกันมาผนึกกำลังกันเป็นหนึ่งเดียว เพื่อร่วมกันรับผิดชอบต่อชุมชนโดยรอบปราสาทนครหลวงในลักษณะภาคีชุมชน

ข้อเสนอแนะการวิจัยด้านชุมชน

1. ควรมีจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมบริบทของชุมชนที่มีต่อปราสาทนครหลวงอย่างต่อเนื่องเพื่อแสดงถึงความสำคัญเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นของอำเภอนครหลวง
2. ชุมชนควรเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินกิจกรรม เช่น การประเมินผลภายหลังงานประเพณีสมโภชน์ปราสาทนครหลวง เพื่อให้ชุมชนทราบถึงผลการดำเนินกิจกรรมและสามารถที่จะเสนอความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขได้
3. ควรให้ความอิสระในการมีส่วนร่วมของชุมชนในมีส่วนร่วมในการพัฒนาปราสาทนครหลวง เช่น เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระและสร้างการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในฐานะผู้ดูแลรับผิดชอบปราสาทนครหลวง

4. ควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนร่วมกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ปราสาทนครหลวงอย่างสม่ำเสมอโดยมีการมีกิจกรรมการพัฒนาที่ต่อเนื่องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ
5. เปิดโอกาสให้ชุมชนได้แสดงความสามารถและศักยภาพในการพัฒนาปราสาทนครหลวง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาค้นคว้าผลกระทบต่อการพัฒนาปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. ควรมีการศึกษาค้นคว้าของหน่วยงานภาครัฐต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่และบริบทชุมชนอย่างยั่งยืน
3. ควรมีการศึกษาค้นคว้าของหน่วยงานในท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในบริบทชุมชนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล
4. ควรศึกษาศักยภาพของชุมชนโดยรอบปราสาทนครหลวงเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในอนาคต

บรรณานุกรม

- กิตติ โล่เพชรรัตน์. (2557). **มรดกอยุธยา**. กรุงเทพฯ: ก้าวแรก.
- เกรียงไกร เกิดศิริ, อิสระชัย บุณยะอรุณ, บุญยกร วชิระเจียรชัย, ปรมพร ศิริกุลชยานนท์. (2561). ปราสาทนครหลวง อยุธยา. **วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม**. 33, 71-90.
- กรมศิลปากร. (2538). **แนวทางการจัดการโบราณสถานในบัญชีมรดกทางวัฒนธรรมของโลก**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2558). **นิราศวัดเจ้าฟ้า (ฉบับตรวจสอบชำระ พ.ศ. 2558)**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.
- กำพล จำปาพันธ์. (2556). อยุธยากับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : พื้นฐานทางประวัติศาสตร์และสังคม วัฒนธรรม ใน **เปิดประตูอยุธยาสู่ประชาคมอาเซียน**. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประจำปี 2556 ณ อาคาร 100 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา วันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2556.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2529). **บ้านกับเมือง**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2560). **เสน่ห์ของบทธระพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช**. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาลวิทย์ เกษตรศิริ. (2542). **อยุธยา: ประวัติศาสตร์และการเมือง**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์และมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2543). **ชีวิตและงานของสุนทรภู่**. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: บรรณาการ.
- ตริยานันต์ พรหมคำ. (2557). การศึกษาบริบทชุมชนเพื่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวในเขตตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์. **วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์**, 1(2), 76-90.
- นรินทร์ จงวุฒิเวศย์. (2550). **สถาปนารกร**. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

บ้งอร บุญปิ่น. (2561). กลุ่มชาติพันธุ์ลาวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา: ประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม และแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม, 8(1).

บุญเตือน ศรีวรพจน์. (2543). คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหลวงปราสาททอง. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

บุรพา โชติช่วง. (2557, 4 ตุลาคม). ปราสาทนครหลวง มรดก”กรุงเก่า” ที่ถูกลืม, สยามรัฐ.

ปารวี ไพบูลย์ยั้ง. (2562). นายรอบรู้ นักเดินทาง พระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: สารคดี.

ภาพการรูกืบของชุมชนและอุตสาหกรรมที่กระทบปราสาทนครหลวง. (2561). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: ชเนตตี ฟุ่มพุกษ์.

มีด "อรัญญิกอยุธยา" ปลีก-ส่ง. (2561). มีดอรัญญิกประดับเครื่องมุก. ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2561, จาก <https://www.facebook.com/kaimeedAyutthaya>

มีดอรัญญิกแท้ แท้ หลากหลายให้เลือก. (2561). ภาพมีดอรัญญิกที่มีให้เลือกตามคุณสมบัติการใช้งาน. ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2561 จาก www.facebook.com/knifethai

ราชกิจจานุเบกษา. (2478). โบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. เล่ม 52, ตอนที่ 75 หน้า 3679-3717. กรุงเทพมหานคร.

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2559). การตั้งถิ่นฐานในเขตดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยา. ค้นเมื่อ 9 กรกฎาคม 2560, จาก <https://lek-prapai.org/home/view.php?id=839>

ศิลปะพระจันทร์ลอยภายในบริเวณปราสาทพระนครหลวง. (2561). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: ชเนตตี ฟุ่มพุกษ์.

ศูนย์ข้อมูลกลางวัฒนธรรม. (2555). ปราสาทนครหลวง. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงวัฒนธรรม.

สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (2561). ข้อมูลพื้นฐาน อำเภอนครหลวง. ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2561, จาก ww2.ayutthaya.go.th/amphur_content/cate/3

สำนักศิลปากรที่ 3 พระนครศรีอยุธยา กรมศิลปากร. (2551). รายงานการบูรณะมณฑปวัดกลาง ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ม.ป.ท.: พัทธกร.

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความยั่งยืนของพระพุทธศาสนา ที่อยู่เคียงคู่ปราสาทนครหลวง. (2561). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: ชเนตตี ฟุ่มพุกษ์.

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลิง. (2561). กลุ่มทำเครื่องใช้ประดับมุก. พระนครศรีอยุธยา: องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลิง ตำบลหนองปลิง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

kaimeedAyutthaya. (2561). มีดอรัญญิกประดับเครื่องมุก. ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2561, จาก www.facebook.com/kaimeedAyutthaya

knifethai. (2561). มีดอรัญญิกที่มีให้เลือกตามคุณสมบัติการใช้งาน. ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2561, จาก www.facebook.com/knifethai

Mgronline. (2563). เมืองกรุงเก่าชวนนุ่งไทย “ชมปราสาท ตักบาตรเทโว” 2-3 ต.ค.นี้. ค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2563, จาก <https://mgronline.com/local/detail/9630000093475>

Touronthai. (2561). หมู่บ้านทำมีดอรัญญิก. ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2561, จาก www.touronthai.com/article/2135

การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา Journal of Ayutthaya Studies (JAS) ISSN 2229-1644 (Print) และ ISSN 2730-3144 (Online) เป็นวารสารวิชาการของสถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ทางวิชาการ และงานวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมอยุธยา โดยเผยแพร่บทความทางวิชาการ (Article) บทความงานวิจัย (Research Article) บทความปริทัศน์ (Book Review) ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

วารสารมีกำหนดออกปีละ 2 ฉบับ คือ มกราคม – มิถุนายน และ กรกฎาคม – ธันวาคม บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ ต้องจัดเตรียมอย่างถูกต้องสมบูรณ์ตามมาตรฐานวารสารวิชาการ โดยกองบรรณาธิการจะตรวจสอบเป็นขั้นแรก แล้วจัดให้มีผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกในสาขานั้น ๆ ร่วมกลั่นกรอง (Peer Review) อย่างน้อย 2 ท่าน ตามเกณฑ์ที่กำหนดในลักษณะ Double-blind peer review คือ ผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้แต่ง และผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา โดยเผยแพร่ออนไลน์ในรูปวารสารทางอิเล็กทรอนิกส์ และมีการเผยแพร่เป็นรูปเล่ม

หลักเกณฑ์ในการรับพิจารณาบทความ

- ☐ บทความมีประเด็นเนื้อหาเกี่ยวข้องกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เน้นทางด้านประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมอยุธยา หรือบุคคลสำคัญชาวอยุธยา
- ☐ บทความที่จะได้รับพิจารณาตีพิมพ์ ได้แก่ บทความทางวิชาการ (Article) บทความวิจัย (Research Article) บทความปริทัศน์ (Book Review) ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
- ☐ บทความทางวิชาการ หรือบทความงานวิจัยนั้น ต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ หรือกำลังเสนอตีพิมพ์ในวารสาร หรือสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน
- ☐ บทความได้รับการจัดพิมพ์ ตามข้อกำหนด การจัดเตรียมต้นฉบับ และการอ้างอิง ของวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา

การจัดเตรียมต้นฉบับ

1. พิมพ์ต้นฉบับด้วยโปรแกรม Microsoft Word ความยาวทั้งเรื่อง รวมภาพประกอบ ตาราง และเอกสารอ้างอิง ไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ A4
2. เว้นระยะขอบด้านบน และด้านซ้าย ด้านละ 1.25 นิ้ว และเว้นขอบด้านล่างและด้านขวา ด้านละ 1.0 นิ้ว ใส่หมายเลขหน้ากำกับที่มุมบนขวามือทุกหน้า
3. ใช้แบบอักษร TH SarabunPSK ชื่อเรื่อง จัดกึ่งกลาง ขนาดอักษร 20 พอยต์ ตัวหนา มีทั้งชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บรรทัดถัดจากชื่อเรื่อง เป็นชื่อ-นามสกุล ขนาดตัวอักษร 16 พอยต์ บรรทัดต่อมาเป็นสังกัดของผู้เขียน ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ จัดชิดขอบขวา ขนาดตัวอักษร 16 พอยต์

4. บทคัดย่อภาษาไทย มีความยาวไม่ควรเกิน 300 คำ โดยมีใจความที่กระชับ และชัดเจน ครอบคลุมถึงภาพรวมของบทความทั้งหมด เช่น มีที่มา วัตถุประสงค์ที่ชัดเจน และมีการสรุปผลการศึกษาค้นคว้าอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ และต้องกำหนดคำสำคัญ (Keyword) ซึ่งเป็นคำที่เหมาะสมที่ใช้เป็นตัวแทนเนื้อหาสำหรับการสืบค้นบทความ ไม่เกิน 5 คำ สำหรับบทคัดย่อที่เป็นภาษาอังกฤษ (Abstract) นั้น จะต้องมีความที่สอดคล้องกับบทคัดย่อภาษาไทย และมีการใช้ภาษาอังกฤษที่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์

5. หัวข้อใหญ่ จัดชิดขอบด้านซ้าย อักษรขนาด 18 พอยต์ ตัวหนา
หัวข้อรอง ให้จัดย่อหน้าปกติ อักษรขนาด 16 พอยต์ ตัวหนา
ข้อความปกติ ให้จัดย่อหน้าปกติ อักษรขนาด 16 พอยต์ ปกติ

6. องค์ประกอบของบทความ ควรมีอย่างน้อยดังนี้

องค์ประกอบของบทความวิชาการ

- ชื่อเรื่องภาษาไทย
- ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ
- บทคัดย่อภาษาไทยและคำสำคัญ
- บทคัดย่อภาษาอังกฤษและคำสำคัญ
- บทนำ
- ประเด็นต่างๆ ที่ต้องการนำเสนอ
- สรุป
- บรรณานุกรม

องค์ประกอบของบทความวิจัย

- ชื่อเรื่องภาษาไทย
- ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ
- บทคัดย่อภาษาไทยและคำสำคัญ
- บทคัดย่อภาษาอังกฤษและคำสำคัญ
- ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
- วัตถุประสงค์การวิจัย
- ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย
- ผลการวิจัย
- สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ
- บรรณานุกรม

7. ถ้ามีภาพประกอบ แผนที่ หรือตาราง ให้ใส่ประกอบไว้ในเนื้อเรื่อง และต้องมีชื่อ พร้อมแหล่งที่มาของภาพประกอบ แผนที่ หรือตาราง และภาพประกอบหรือแผนที่ ที่นำมาใช้ควรมีความละเอียดไม่น้อยกว่า 300 dpi

8. พิมพ์เอกสารอ้างอิงในเนื้อหา (แบบนาม-ปี) และบรรณานุกรมท้ายบทความ ตามรูปแบบการพิมพ์อ้างอิงและบรรณานุกรม ของวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา และจัดเรียงตามลำดับอักษร ถ้ามีบรรณานุกรมภาษาอังกฤษ ให้พิมพ์ต่อท้ายบรรณานุกรมภาษาไทย

การพิมพ์อ้างอิง

พิมพ์เอกสารอ้างอิงในเนื้อหา (แบบนาม-ปี)

การพิมพ์อ้างอิงจาก หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ รายงานการวิจัย / วิทยานิพนธ์

(ชื่อผู้แต่ง,/ปีพิมพ์,/หน้า)

(รัตนไชย วาสุกี, 2558, หน้า 15)

การพิมพ์อ้างอิงจากการสัมภาษณ์

(ผู้ให้สัมภาษณ์,/ปี,/วัน/เดือน)

(รัตนไชย วาสุกี, 2558, 23 พฤษภาคม)

การพิมพ์อ้างอิงจากแหล่งข้อมูลออนไลน์

(ชื่อผู้แต่ง,/ปีที่ผลิตหรือปีที่สืบค้น,/เว็บไซต์)

(รัตนไชย วาสุกี, 2558, www.asi.aru.ac.th)

การพิมพ์อ้างอิงจากภาพนิ่ง ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ และวีดิทัศน์

(ชื่อเจ้าของภาพ,/ปีที่ผลิต,/ [ชนิดของวัสดุ])

(รัตนไชย วาสุกี, 2558, [ภาพถ่าย])

การพิมพ์บรรณานุกรม

หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง./ (ปีพิมพ์) ./ ชื่อเรื่อง. / (ครั้งที่พิมพ์) ./ เมืองที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

รัตนไชย วาสุกี. (2557). พระนครศรีอยุธยาในความทรงจำของข้าพเจ้า. พระนครศรีอยุธยา: สถาบัน
อยุธยาศึกษา.

วารสาร

ผู้แต่ง./ (ปีพิมพ์) ./ ชื่อบทความ. / ชื่อวารสาร, / ปีที่ (ฉบับที่) ./ หน้าอ้างอิง.

รัตนไชย วาสุกี. (2541). เส้นทางสังคมพุทธวัฒนธรรมอยุธยา. วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา, 19(2), 34 – 39.

หนังสือพิมพ์

ผู้เขียน./ (ปีพิมพ์, /วัน/เดือน) ./ ชื่อข่าว, / ชื่อหนังสือพิมพ์, / หน้า.

รัตนไชย วาสุกี. (2549, 25 เมษายน). เปิดงานสัมมนาอยุธยาศึกษาวิชาการ, สยามโพลล์, หน้า 34.

รายงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์

ชื่อผู้วิจัย./ (ปีพิมพ์) ./ ชื่อวิจัย. / (รายงานผลการวิจัย) ./ เมืองที่พิมพ์: สถาบัน.

ชื่อผู้วิจัย./ (ปีพิมพ์) ./ ชื่อวิทยานิพนธ์. / วิทยานิพนธ์ตามด้วยชื่อปริญญา/สาขาวิชา, / สถาบัน.

รัตนไชย วาสุกี. (2535). ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น อำเภอสนา จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา. (รายงานผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

รัตนไชย วาสุกี. (2547). การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตลาดหัวรอ จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

การสัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์.// (ปี, //วัน/เดือน).//ตำแหน่งผู้ให้สัมภาษณ์.//หน่วยงานของผู้ให้สัมภาษณ์.//สัมภาษณ์.

รัตนไชย วาสุกี. (2552, 8 มิถุนายน). ประธานชุมชน. ชุมชนคลองท่อ. สัมภาษณ์.

แหล่งข้อมูลออนไลน์

ชื่อผู้แต่ง.// (ปีที่ผลิตหรือปีที่สืบค้น).//ชื่อเรื่อง.//ค้นเมื่อ/วัน/เดือน/ปี, //จาก/URL

รัตนไชย วาสุกี. (2550). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตลาดหัวรอ. ค้นเมื่อ 1 มกราคม 2557, จาก www.asi.aru.ac.th

ภาพถ่าย ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ และวิดีโอ

ชื่อเรื่อง.// (ปีที่ผลิต).// [ชนิดของวัสดุ].//สถานที่ผลิต: ผู้ผลิต.

ตลาดหัวรอ. (2550). [ภาพถ่าย]. พระนครศรีอยุธยา: รัตนไชย วาสุกี.

การส่งต้นฉบับบทความ

ผู้นิพนธ์เสนอบทความผ่านระบบวารสารออนไลน์ของวารสารวิชาการอยุธยาศึกษา so02.tci-thaijo.org/index.php/jas/about/submissions

สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ นายพัทธ์ แดงพันธ์ นักวิชาการศึกษา สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

โทรศัพท์ 08 4023 5053

โทรศัพท์ / โทรสาร 035 241 407

ระบบวารสารออนไลน์
ของวารสารวิชาการ
อยุธยาศึกษา

รูปแบบการเขียนบทความ
ชื่อบทความภาษาไทย (20 กึ่งกลาง ตัวหนา)
ชื่อบทความภาษาอังกฤษ (20 กึ่งกลาง ตัวหนา)

ชื่อผู้เขียน ภาษาไทย / ภาษาอังกฤษ (16 ตัวปกติ ชิดขวา)

หน่วยงานสังกัดภาษาไทย (16 ตัวปกติ ชิดขวา)

หน่วยงานสังกัดภาษาอังกฤษ (16 ตัวปกติ ชิดขวา)

บทคัดย่อ (18 กึ่งกลาง ตัวหนา)

บทคัดย่อ ไม่เกิน 300 คำ (16 ปกติ)

.....

.....

คำสำคัญ :

Abstract (18 กึ่งกลาง ตัวหนา)

Abstract มีใจความที่สอดคล้องกับบทคัดย่อภาษาไทย ใช้ภาษาอังกฤษที่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์

.....

.....

Keywords :,,,

1.หัวข้อใหญ่ (18 ชิดซ้าย ตัวหนา)

1.1 หัวข้อรอง (16 ย่อหน้า 0.5' ตัวหนา)

ข้อความปกติ (16 ย่อหน้า 0.5' ตัวปกติ)

.....

.....

1.1.1 หัวข้อย่อย (16 ย่อหน้า 1' ตัวปกติ)

ข้อความในหัวข้อย่อย (16 ย่อหน้า 1' ตัวปกติ)

.....

.....

ภาพประกอบ

ภาพที่ ชื่อภาพ (16 กึ่งกลาง)

ที่มา: ชื่อเจ้าของภาพ,/ปีที่ถ่ายภาพ,/ [ภาพถ่าย]

ตารางที่ 1 ชื่อตาราง

ที่มา:

บรรณานุกรม

ชื่อผู้แต่ง./ (ปีพิมพ์) ./ ชื่อเรื่อง ./ (ครั้งที่พิมพ์) ./ เมืองที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.
 ผู้แต่ง./ (ปีพิมพ์) ./ ชื่อบทความ ./ ชื่อวารสาร, / ปีที่ (ฉบับที่) ./ หน้าที่อ้าง.
 ผู้เขียน./ (ปีพิมพ์, / วัน/เดือน) ./ ชื่อข่าว, / ชื่อหนังสือพิมพ์, / หน้า.
 ชื่อผู้วิจัย./ (ปีพิมพ์) ./ ชื่อวิจัย ./ (รายงานผลการวิจัย) ./ เมืองที่พิมพ์: สถาบัน.
 ชื่อผู้วิจัย./ (ปีพิมพ์) ./ ชื่อวิทยานิพนธ์ ./ วิทยานิพนธ์ตามด้วยชื่อปริญญา/สาขาวิชา, / สถาบัน.
 ผู้ให้สัมภาษณ์./ (ปี, / วัน/เดือน) ./ ตำแหน่งผู้ให้สัมภาษณ์ ./ หน่วยงานของผู้ให้สัมภาษณ์ ./ สัมภาษณ์.
 ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่ผลิตหรือปีที่สืบค้น) ./ ชื่อเรื่อง ./ ค้นเมื่อ/วัน/เดือน/ปี, / จาก/URL
 ชื่อเรื่อง./ (ปีที่ผลิต) ./ [ชนิดของวัสดุ] ./ สถานที่ผลิต: ผู้ผลิต.